

Skärpta regler om utländska månggiften

*Betänkande av Utredningen om strängare regler
om utländska månggiften*

Stockholm 2020

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2020:2

SOU och Ds kan köpas från Norstedts Juridiks kundservice.
Beställningsadress: Norstedts Juridik, Kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@nj.se
Webbadress: www.nj.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Norstedts Juridik AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2020

ISBN 978-91-38-25016-7

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 19 juli 2018 att ge en särskild utredare i uppdrag att undersöka hur en stark och ändamålsenlig reglering mot utländska månggiften kan säkerställas. Till särskild utredare förordnades samma dag hovrättsrådet och vice ordföranden Anne Kутtenkeuler.

Den 6 september 2018 förordnades advokaten Ulf Bergquist, rättsliga experterna Annika Eriksson (Migrationsverket) och Anna Ljungberg (Skatteverket), rådmannen Charlotte Mattsson (Förvaltningsrätten i Stockholm) och docenten Mosa Sayed (Uppsala universitet) som experter i utredningen samt kanslirådet Elisabeth Hovmöller (Justitiedepartementet) som sakkunnig.

Som sekreterare anställdes från och med den 17 september 2018 hovrättsassessorn Lars Swedenborg.

Den 30 november 2018 förordnades riksdagsledamöterna Alireza Akhondi, Juno Blom, Hans Eklind, Mikael Eskilander, Elin Lundgren, Maria Stockhaus, Jon Thorbjörnsson samt Kukkamariia Valtola Sjöberg (ersättare i Landstingsfullmäktige i Sörmland) som ledamöter i en till utredningen knuten referensgrupp.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet *Skärpta regler om utländska månggiften*, SOU 2020:2. Utredningens uppdrag är därmed slutfört.

Experterna och den sakkunniga har i huvudsak varit eniga med utredningen vid utformningen av de överväganden och förslag som presenteras.

Stockholm i januari 2020

Anne Kутtenkeuler

/Lars Swedenborg

Innehåll

Sammanfattning	11
Summary	17
1 Författningsförslag	25
1.1 Förslag till lag om ändring av äktenskapsbalken (1987:230).....	25
1.2 Förslag till lag om ändring av lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap	27
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor	28
2 Utredningens uppdrag och arbete	29
2.1 Uppdraget.....	29
2.2 Arbetet.....	30
3 Allmänt om månggifte	33
3.1 Inledning.....	33
3.2 Begreppet månggifte.....	33
3.3 Förekomsten av månggifte i andra länder	34
3.4 Förekomsten av månggifte i Sverige.....	39
3.5 Informella äktenskap, haltande äktenskap, polyamori m.m.	41

4	Gällande rätt	45
4.1	Inledning	45
4.2	Ingående och upplösning av äktenskap.....	45
4.2.1	Allmänt	45
4.2.2	Särskilt om månggifte	51
4.2.3	Äldre rätt	52
4.3	Erkännande av utländska äktenskap.....	53
4.3.1	Huvudregeln om erkännande av äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag.....	53
4.3.2	Situationer där utländska äktenskap inte erkänns	55
4.3.3	Den allmänna regeln om ordre public.....	57
4.3.4	Särskilt om månggifte	57
4.3.5	Prövningen av om ett utländskt äktenskap erkänns.....	59
4.4	Straffrättslig reglering av polygama äktenskap	64
5	Internationell rätt och europarätt	65
5.1	Inledning	65
5.2	1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW)	65
5.3	1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap	67
5.4	Europarätt	68
5.4.1	Inledning.....	68
5.4.2	Europakonventionen och EU-stadgan	69
5.4.3	Fri rörlighet inom EU.....	76
6	Europeisk utblick.....	81
6.1	Inledning	81
6.2	Danmark.....	81
6.3	Norge	82
6.4	Finland	85

6.5	Tyskland	86
6.6	Frankrike	87
6.7	Förenade kungariket	88
7	Rättsliga konsekvenser av att ett utländskt månggifte inte erkänns eller tillåts bestå i Sverige	91
7.1	Inledning.....	91
7.2	Allmänna utgångspunkter	92
7.2.1	Några inledande förutsättningar.....	92
7.2.2	Utländsk rätt kan bli tillämplig.....	93
7.2.3	Samboförhållanden och möjligheten att gifta sig på nytt när ett äktenskap inte erkänns.....	95
7.3	Makars förmögenhetsförhållanden	98
7.3.1	Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag.....	98
7.3.2	Tillämpning av utländsk lag	102
7.3.3	Sammanfattande slutsatser.....	106
7.4	Underhållsskyldighet mellan makar	107
7.4.1	Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag.....	107
7.4.2	Tillämpning av utländsk lag	109
7.5	Rätten till arv.....	110
7.5.1	Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag.....	110
7.5.2	Tillämpning av utländsk lag	113
7.6	Faderskap, vårdnad om barn och underhållsskyldighet mot barn	114
7.6.1	Faderskapet till barn.....	114
7.6.2	Vårdnad om barn enligt föräldrabalken	116
7.6.3	Underhållsskyldighet mot barn	118
7.7	Vissa andra civilrättsliga frågor	120
7.7.1	Adoption.....	120
7.7.2	Rätten att byta efternamn	122

7.7.3	Rätten att överta en bostad som innehas med hyres- eller bostadsrätt	123
7.8	Äktenskapets betydelse inom andra rättsområden.....	124
7.8.1	Inledning.....	124
7.8.2	Utlänningslagstiftningen	125
7.8.3	Ekonomiskt bistånd, socialförsäkringsförmåner, pensioner m.m.	129
7.8.4	Inkomstskattelagen.....	136
7.8.5	Några process- och straffrättsliga frågor.....	137
8	Skärpta regler om utländska månggiften	141
9	En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften.....	147
9.1	Inledning	147
9.2	Tänkbara åtgärder	148
9.2.1	En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften oavsett anknytning hit när äktenskapet ingicks.....	148
9.2.2	Upplösning av utländska månggiften	150
9.2.3	Andra tänkbara alternativ	153
9.3	En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften är den åtgärd som bör väljas.....	154
9.3.1	Intresset av klarhet och tydlighet när det gäller regleringen av äktenskap.....	154
9.3.2	Rättsverkningarna för de berörda personerna.....	155
9.3.3	Intresset av en effektiv lagstiftning och öppenhet när det gäller de berördas familjesituation.....	157
9.3.4	Systematiska skäl.....	158
9.3.5	Utredningens slutsatser	160
9.4	Rätten till fri rörlighet och respekten för privat- och familjeliv hindrar inte en huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften	161

10	Undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl	167
10.1	Inledning.....	167
10.2	Behovet av undantag från huvudregeln om vägrat erkännande	167
10.3	Tänkbara lösningar.....	169
10.3.1	Det gällande undantaget vid synnerliga skäl.....	169
10.3.2	En mindre restriktiv undantagsbestämmelse?	170
10.3.3	Skulle ett äktenskap kunna ha vissa rättsverkningar trots att det inte erkänns?	171
10.3.4	En tillämpning av sambolagens skyddsregler?.....	174
10.4	Undantaget vid synnerliga skäl bör gälla för alla utländska månggiften	175
10.4.1	Allmänt om undantaget vid synnerliga skäl.....	175
10.4.2	Tillämpningen i månggiftessituationer där makarna saknade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks	176
10.4.3	Sammantagen bedömning	179
11	Andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige	181
11.1	Inledning.....	181
11.2	Anknytningskravet tas bort för utländska äktenskap som vägras erkännande på grund av släktskap	182
11.2.1	Bakgrund.....	182
11.2.2	Överväganden.....	184
11.3	Anknytningskravet för utländska fullmaktsäktenskap bör behållas.....	186
11.3.1	Bakgrund.....	186
11.3.2	Överväganden	188
11.4	Åklagarens möjlighet att föra talan om tvångsupplösning förtydligas	191
11.4.1	Bakgrund.....	191
11.4.2	Överväganden	192

11.5	Utländska tvångsäktenskap.....	193
11.5.1	Bakgrund.....	193
11.5.2	Överväganden.....	194
11.6	Myndigheternas prövning av frågor om erkännande av utländska äktenskap.....	196
11.6.1	Bakgrund.....	196
11.6.2	Överväganden.....	196
12	Faderskapet till barn som vid födelsen hade hemvist utomlands	199
12.1	Gällande bestämmelser om tillämplig lag för legala faderskapspresumtioner på grund av äktenskap	199
12.2	Överväganden	200
13	Bättre information till berörda personer.....	203
14	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	205
15	Konsekvenser	209
16	Författningskommentar	213
16.1	Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken (1987:230)	213
16.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap.....	215
16.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.....	217

Bilaga

Kommittédirektiv 2018:68	221
--------------------------------	-----

Sammanfattning

Inledning

Enligt svensk rätt är äktenskap monogama. Den som redan är gift får inte ingå något nytt äktenskap. Polygama äktenskap är däremot tillåtna i många andra länder. Som huvudregel erkänns inte utländska månggiften i Sverige om minst en parterna var svensk medborgare eller hade hemvist här när äktenskapet ingicks. Om det däremot är fråga om en situation där parterna saknade sådan anknytning till Sverige vid det polygama äktenskapets ingående och sedan flyttar hit, har vissa myndigheter som exempelvis Skatteverket hittills betraktat sådana i utlandet ingångna äktenskap som giltiga. Mot denna bakgrund förekommer det utländska månggiften i Sverige som i vissa sammanhang ges rättsligt erkännande.

Uppdraget

Utredningens övergripande uppdrag är att undersöka hur en stark och ändamålsenlig reglering mot utländska månggiften kan säkerställas. Utredningen ska föreslå hur erkännande av utländska månggiften kan förhindras i Sverige eller hur det på annat sätt kan förhindras att utländska månggiften består här. I uppdraget ingår även att överväga lagändringar vad gäller andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige enligt lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL), bl.a. om befintliga krav på anknytning för icke-erkännande ska behållas.

Skärpta regler om utländska månggiften – en huvudregel om icke-erkännande oavsett anknytning

Månggiften som berör personer utan anknytning till Sverige omfattas i dag inte av det erkännandeförbud i 1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL som innebär att ett utländskt äktenskap inte erkänns om någon av parterna redan var gift vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Huruvida sådana äktenskap i stället kan vägras erkännande med hänvisning till s.k. ordre public är inte helt klart.

De utländska månggiften som kommer i fråga för erkännande i Sverige rör i praktiken uteslutande män som är gifta med flera kvinnor. Det är diskriminerande att män tillåts ingå äktenskap med flera makar. Månggiften innebär en syn på äktenskapet som är oförenlig med den princip om likabehandling av makar som svensk rätt bygger på och kraven på jämställdhet. Polygama äktenskap är vidare främmande för den svenska rättsordningen ur ett systematiskt perspektiv och kan leda till svårösta tillämpningsproblem.

Mot denna bakgrund bör lagstiftningen om utländska månggiften skärpas. Utredningen föreslår att ett äktenskap som har ingåtts av den som redan är gift som huvudregel inte ska erkännas i Sverige – även om parterna saknade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks. Detsamma ska gälla äktenskap som ingåtts trots att någon av de berörda är partner i ett registrerat partnerskap.

Utredningens förslag åtgärdar den osäkerhet som finns i dag och säkerställer ett starkare skydd mot utländska månggiften här i landet.

Förslaget innebär att utländska polygama äktenskap regleras i enlighet med vad som redan nu gäller för utländska barnäktenskap och tvångsäktenskap. Enligt utredningens bedömning är en sådan ordning den lämpligaste åtgärden för att skärpa lagstiftningen om utländska månggiften. Den har flera fördelar jämfört med andra tänkbara åtgärder med inriktning att förhindra äktenskap från att bestå i Sverige, t.ex. genom en ordning med tvångsupplösning motsvarande den som gäller för månggiften som ingåtts enligt svensk lag (jfr 5 kap. 5 § tredje stycket äktenskapsbalken [ÄktB]).

Den av utredningen föreslagna regeln om vägrat erkännande bör förenas med en möjlighet att göra undantag, för att undvika orimliga konsekvenser för de personer som berörs och för att leva upp till Sveriges europarättsliga åtaganden. Efter att ha övervägt olika lösningar och särskilt beaktat behovet av att säkerställa enskildas, fram-

för allt kvinnors, ekonomiska rättigheter, föreslår utredningen att undantag från erkännandeförbudet ska kunna göras om det finns synnerliga skäl.

Även anknytningskravet för släktskapsfall tas bort – men behålls för fullmaktsäktenskap

Äktenskap inom släkten

Den bestämmelse som reglerar giltigheten av utländska månggiften i Sverige omfattar även släktskapsfall, dvs. äktenskap som skulle ha träffats av 2 kap. 3 § ÄktB om de ingåtts i Sverige (1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL). Sådana äktenskap ska enligt gällande rätt som huvudregel inte erkännas om minst en parterna hade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks. Om en sådan anknytning saknas finns det inte något uttryckligt förbud mot erkännande.

Äktenskap i släktskapsfall får, oavsett härkomst, anses oacceptabla ur den svenska rättsordningens perspektiv och samliv mellan sådana släktingar som berörs anses normalt inte godtagbart. Det finns därför skäl för att utvidga erkännandeförbudet i IÄL. Utredningen föreslår att anknytningskravet tas bort, vilket innebär att förekomsten av sådana äktenskap i Sverige motverkas i alla situationer. Ett utländskt äktenskap mellan släktingar som omfattas av bestämmelsen om vägrat erkännande ska dock undantagsvis kunna erkännas om det finns synnerliga skäl.

Fullmaktsäktenskap

Fullmaktsäktenskap är äktenskap som har ingåtts utan båda parter närvaro. Sådana äktenskap är vanligt förekommande i stora delar av världen men kan inte ingås på giltigt sätt i Sverige (4 kap. 2 § ÄktB).

Enligt gällande rätt erkänns ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då hade anknytning till Sverige (1 kap. 8 a § första stycket 4 IÄL).

Eftersom bristande samtycke lättare kan döljas när någon av parterna inte var närvarande vid en vigsel finns det en koppling mellan frågan om tvång och äktenskapsbalkens krav på parternas närvaro.

Även om utredningens utgångspunkt är att det finns anledning att motverka äktenskap som ingåtts med bristande frivillighet också när en anknytning till Sverige saknas, skulle det vara en allt för långtgående åtgärd att ta bort anknytningskravet. Fullmaktsäktenskap kan bygga på frivillighet och ha ingåtts utan personlig och samtidig närvaro av andra skäl än bristande samtycke. Utredningen bedömer därför att fullmaktsäktenskap även fortsättningsvis bör omfattas av bestämmelserna om vägrat erkännande i 1 kap. 8 a § IÄL endast om minst en parterna hade anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående genom medborgarskap eller hemvist. Motverkandet av äktenskap som inte bygger på frivillighet bör i icke-anknytningsfall alltså även framöver ske genom förbudet mot erkännande av tvångsäktenskap som finns i samma paragraf.

Övriga bedömningar och förslag avseende regleringen av utländska äktenskap

Inga övriga ändringar av IÄL

Förbudet mot erkännande av barn- och tvångsäktenskap (1 kap. 8 a § första stycket 1 och 3 IÄL) innehåller inte något krav på anknytning till Sverige. Bestämmelserna om barnäktenskap skärptes 2019 och utredningen har bedömt att det saknas anledning att föreslå några lagändringar avseende dessa. Inte heller när det gäller tvångsäktenskap har utredningen funnit anledning att lägga fram några lagförslag.

Myndigheternas prövning

Frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap kan prövas i olika sammanhang och av olika myndigheter. Vad en myndighet har beslutat, t.ex. Skatteverkets registrering av ett äktenskap i folkbokföringen, är i regel inte bindande i andra sammanhang. En make som vill ha frågan om äktenskapets giltighet i Sverige slutligt avgjord har dock möjlighet att väcka talan om fastställelse av huruvida äktenskapet består (se 14 kap. 1 och 2 §§ ÄktB).

Utredningen bedömer att det inte finns skäl att förändra denna ordning för hur ärenden om erkännande av utländska äktenskap prövas.

Utredningen föreslår däremot en ändring som avser bestämmelsen i 5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB. Denna bestämmelse ger åklagare möjlighet att föra talan om tvångsupplösning av vissa äktenskap, bl.a. sådana som har ingåtts trots att någon av parterna redan var gift. Bestämmelsen tar sikte på äktenskap som har ingåtts enligt svensk lag. I praktiken tillämpas den inte i förhållande till utländska äktenskap. Eftersom det är fråga om en fakultativ bestämmelse framstår användningsområdet dessutom som mycket litet. De utländska äktenskap som skulle kunna komma i fråga för en prövning av åklagare är endast sådana som enligt 1 kap. 8 a § IÄL undantagsvis ska erkännas på grund av synnerliga skäl. Utredningen föreslår därför att det i 5 kap. 5 § ÄktB förtydligas att bestämmelsen om åklagarens talerätt endast gäller äktenskap som har ingåtts enligt svensk lag.

Ett förtydligat barnperspektiv i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Bestämmelser om faderskap till barn i internationella situationer finns i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (IFL). I 2 § IFL regleras tillämplig lag för frågan om faderskap direkt på grund av utländsk lag, i form av legala faderskapspresumtioner baserade på äktenskap. En man som är eller har varit gift med ett barns mor ska anses som barnets far, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon ska anses som barnets far enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige ska frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

Bestämmelsens utformning medför att mannen i äktenskapet inte anses som barnets far i Sverige om han inte betraktas som gift med barnets mor enligt bestämmelserna i IÄL.

Ur ett barnperspektiv finns det skäl att tillämpa bestämmelsen i 2 § IFL på det sättet att ett faderskap grundat direkt på utländsk lag gäller även om äktenskapet i sig inte erkänns i Sverige, men är giltigt i det land där barnet vid födelsen fick hemvist. Detsamma gäller i den situationen att faderskapet följer av lagen i den utländska stat där barnet blev medborgare vid födelsen.

I syfte att säkerställa en tillämpning av 2 § IFL som är förenlig med barnets bästa föreslår utredningen att det i paragrafen införs en ny bestämmelse som klargör att frågan om en man är eller har varit gift med barnets mor, i detta sammanhang alltid ska bedömas enligt den statens lag som gäller för faderskapspresumtionen.

Bättre information till berörda personer

Bestämmelserna om erkännande av utländska äktenskap kan vara svåra att ta till sig, framför allt för personer som är nyinflyttade till Sverige. Mot denna bakgrund bör regeringen överväga att ge Skatteverket i uppdrag att ta fram standardiserad och lättbegriplig information om erkännande av utländska äktenskap i Sverige som kan lämnas till berörda personer. Informationen bör lämnas till enskilda när frågor om utländska äktenskap är aktuella, främst av Skatteverket och Migrationsverket men även av andra myndigheter när det kan finnas behov av det.

Ikraftträdande- och övergångsregler

Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2021. Äldre bestämmelser om erkännande i IÄL ska dock gälla för äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

Summary

Introduction

Under Swedish law, marriages are monogamous. A person who is already married is not permitted to enter into a new marriage. However, polygamous marriages are permitted in many other countries. As a main rule, foreign polygamous marriages are not recognised in Sweden if at least one of the parties was a Swedish citizen or if Sweden was their habitual place of residence when the marriage was entered into. However, if it is a matter of a situation in which the parties had no such ties to Sweden when the polygamous marriage was entered into and then move here, some authorities, such as the Swedish Tax Agency, have to date considered such marriages entered into abroad as valid. Against this background, there are foreign polygamous marriages in Sweden that are legally recognised in some contexts.

Remit

The Inquiry's overarching remit is to investigate how a strong and fit-for-purpose regulation against foreign polygamous marriages can be guaranteed. The Inquiry is to propose how recognition of foreign polygamous marriages can be prevented in Sweden or how foreign polygamous marriages in other ways can be prevented from existing here. The remit also includes considering legislative amendments concerning other foreign marriages not recognised in Sweden under the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship (1904:26 p.1), including if the existing requirements concerning ties should be maintained for non-recognition.

Stricter rules on foreign polygamous marriages – a main rule on non-recognition regardless of ties

Polygamous marriages involving persons without ties to Sweden are currently not covered by the recognition ban in Chapter 1, Section 8a, first paragraph, point 2 of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship, which entails that a foreign marriage is not recognised if one of the parties was already married at the time the marriage was entered into. It is not clear whether such marriages can instead be denied recognition with reference to public order.

In practice, the foreign polygamous marriages that are relevant for recognition in Sweden exclusively concern men who are married to several women. It is discriminatory that men are permitted to enter into marriages with several spouses. Polygamous marriage involves a view of marriage that is incompatible with the principle of equal treatment of spouses, upon which Swedish law is based, and gender equality requirements. Moreover, polygamous marriages are foreign to the Swedish legal order from a systematic perspective and can result in application problems that are difficult to resolve.

Against this background, legislation on foreign polygamous marriages should be made stricter. The Inquiry proposes that marriages entered into by a person who is already married should, as a rule, not be recognised in Sweden – even if the parties had no ties to Sweden when the marriage was entered into. The same should apply to marriages entered into despite one of the parties in question being a partner in a registered partnership.

The Inquiry's proposal remedies the lack of clarity concerning the application of public order and ensures greater protection against the existence of legally valid polygamous marriages in Sweden.

The proposal means that foreign polygamous marriages are regulated in accordance with what already applies to foreign child marriages and forced marriages. In the Inquiry's view, this kind of system is the most appropriate measure for ensuring stricter legislation on foreign polygamous marriages. It has a number of advantages compared with other potential measures focused on preventing marriages from continuing to exist in Sweden, such as a system of forced dissolution corresponding to that which applies to polygamous marriages entered

into under Swedish law (cf. Chapter 5, Section 5, third paragraph of the Marriage Code).

The rule the Inquiry proposes concerning non-recognition should be combined with the possibility to make exceptions so as to avoid unreasonable consequences for the persons affected and to live up to Sweden's obligations under European law. Having considered various solutions and particularly taken into account the need to guarantee the economic rights of individuals, and above all women, the Inquiry proposes that it should be possible to make exceptions from the recognition ban if there are exceptional grounds for doing so.

The requirement concerning ties should also be removed for cases regarding relatives – but retained for proxy marriages

Marriages between relatives

The provision regulating foreign polygamous marriages also covers cases regarding relatives, i.e. marriages that would have come under Chapter 2, Section 3 of the Marriage Code if they had been entered into in Sweden (Chapter 1, Section 8a, first paragraph, point 2 of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship). Under existing law, such marriages are not, as a main rule, recognised if at least one of the parties had ties to Sweden when the marriage was entered into. If no such ties exist, there is no explicit recognition ban.

Marriages between relatives, regardless of origin, can be considered objectionable from the perspective of the Swedish legal order, and cohabitation between the relatives concerned is not normally considered acceptable. There are therefore reasons for expanding the recognition ban in the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship. The Inquiry therefore proposes that the requirement concerning ties should be removed, meaning that the existence of such marriages is combated in all situations. However, it should be possible, as an exception, to recognise a foreign marriage between relatives that is covered by the provision on non-recognition if there are exceptional grounds for doing so.

Proxy marriages

Proxy marriages are marriages entered into without the presence of both parties. Such marriages are common occurrences in large parts of the world, but cannot be validly entered into in Sweden (Chapter 4, Section 2 of the Marriage Code).

Under existing law, a marriage entered into under foreign law is not recognised if the parties were not present at the same time when the marriage was entered into and at least one of them had ties to Sweden at the time (Chapter 1, Section 8a, first paragraph, point 4 of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship).

As a lack of consent can more easily be masked when one of the parties is not present at a marriage ceremony, there is a link between the question of coercion and the Marriage Code's requirement that the parties are present. Although the starting point of the Inquiry is that there is reason to combat marriages entered into involuntarily even where there are no ties to Sweden, it would be too far-reaching a measure to remove the requirement concerning ties. Proxy marriages can be entered into voluntarily without the parties being personally present at the same time for reasons that have nothing to do with a lack of consent. Therefore, the Inquiry considers that proxy marriages should continue to be covered by the provisions in Chapter 1, Section 8a of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship only if at least one of the parties had ties to Sweden through citizenship or habitual residence at the time the marriage was entered into. It should therefore continue to be the case that marriages entered into involuntarily in cases where there are no ties to Sweden should be combated using the ban on recognition of forced marriages that is contained in the same section.

Other assessments and proposals concerning the regulation of foreign marriages

No other amendments to the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship

The ban on the recognition of child and forced marriages (Chapter 1, Section 8a, first paragraph, points 1 and 3) does not contain any requirements concerning ties to Sweden. The provisions on child marriage were made stricter in 2019 and the Inquiry has made the assessment that there is no reason to propose any legislative amendments in this regard. Nor has the Inquiry found any reason to make any legislative proposals concerning forced marriage.

Examinations by the authorities

The issue of recognising a foreign marriage can be examined in different contexts and by different authorities. As a rule, a decision by one authority, such as registration of a marriage in the population register by the Swedish Tax Agency, is not binding in other contexts. However, a spouse wishing to have the question of a marriage's validity in Sweden definitively settled has the possibility to begin proceedings to establish whether or not the marriage is valid (see Chapter 14, Sections 1 and 2 of the Marriage Code).

The Inquiry considers that there is no reason to change this system for how matters concerning the recognition of foreign marriages are examined.

The Inquiry however proposes an amendment concerning the provision in Chapter 5, Section 5, third paragraph of the Marriage Code. This provision gives the prosecutor the possibility to begin proceedings on the forced dissolution of certain marriages, including those entered into when one of the parties was already married. It was introduced in view of marriages entered into under Swedish law. In practice it is not applied in relation to foreign marriages. Moreover, as this is an optional provision, its scope of application is very limited. Those foreign marriages that the provision applies to are only those that in special cases may be recognised on exceptional grounds according to Chapter 1, Section 8a of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardian-

ship. The Inquiry therefore proposes that Chapter 5, Section 5 of the Marriage Code should be made clearer so that the provision on the prosecutor's right to begin proceedings only applies to marriages entered into under Swedish law.

A clearer children's perspective in the Act on International Paternity Questions (1985:367)

Provisions on the paternity of children in international situations are contained in the Act on International Paternity Questions (1985:367). Section 2 of the Act on International Paternity Questions regulates the applicable law for the issue of paternity directly based on foreign law, in the form of legal paternity presumptions based on marriage. A man who is or has been married to a child's mother is to be considered the child's father when it follows from the law in the state in which the child had their habitual residence at birth or, if no one is to be considered the child's father under that law, when it follows from the law in a state of which the child became a citizen at birth. However, if the child obtained habitual residence in Sweden at birth, the issue must always be assessed under Swedish law.

The design of the provision means that the man in the marriage is not considered to be the child's father in Sweden if he is not considered to be married to the child's mother under the provisions of the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship.

From a children's perspective, there is reason to apply the provision in Section 2 of the Act on International Paternity Questions in such a way that paternity based directly on foreign law applies even if the marriage itself is not recognised in Sweden, but is valid in the country where the child had their habitual residence at birth. The same applies in situations where paternity follows from the law in the foreign state of which the child became a citizen at birth.

To ensure application of Section 2 of the Act on International Paternity Questions that is compatible with the best interests of the child, the Inquiry proposes that a new provision should be included in this Section clarifying that the question of whether a man is or has been married to the child's mother must, in this context, always be assessed under the law of the state that applies for presumption of paternity.

Better information to persons concerned

The provisions on recognition of foreign marriages can be difficult to understand, especially for persons who have recently moved to Sweden. Against this background, the government should consider giving the Swedish Tax Agency the task of producing standardised and easy-to-understand information about the recognition of foreign marriages in Sweden that can be given to persons concerned. This information should be given to individuals when issues concerning foreign marriages arise, primarily by the Swedish Tax Agency and the Swedish Migration Agency, but also by other authorities when necessary.

Entry into force and transitional regulations

The Inquiry proposes that the legislative amendments enter into force on 1 July 2021. Older provisions on recognition in the Act on Certain International Legal Relationships in respect of Marriage and Guardianship should however apply to marriages entered into before entry into force.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring av äktenskapsbalken (1987:230)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 5 § äktenskapsbalken (1987:230) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap. 5 §¹

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

Om det är fråga om tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av parterna då var gift.

I de fall som avses i första stycket får talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som har ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans

¹ Senaste lydelse 2014:376.

bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som ska yttra sig.

Tredje stycket gäller inte äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag. Bestämmelser om att sådana äktenskap i vissa fall inte erkänns i Sverige finns i 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

1.2 Förslag till lag om ändring av lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. 8 a §²

Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige

1. om någon av parterna var under 18 år vid tidpunkten för äktenskapets ingående,

2. om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits något annat hinder mot äktenskapet enligt svensk lag och minst en av parterna då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige,

3. om det är sannolikt att äktenskapet har ingåtts under tvång, eller

4. om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige.

Första stycket gäller inte om båda parterna är över 18 år och det finns synnerliga skäl att erkänna äktenskapet.

1. om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag,

2. om det är sannolikt att äktenskapet har ingåtts under tvång, eller

3. om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

2. Äldre bestämmelser gäller för äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

² Senaste lydelse 2018:1973.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

Härigenom förskrivs att 2 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

En man som är eller har varit gift med ett barns mor *skall* anses som barnets far, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon *skall* anses som barnets far enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, *skall* frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

2 §³

En man som är eller har varit gift med ett barns mor *ska* anses som barnets far, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon *ska* anses som barnets far enligt den lagen, då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, *ska* frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

Frågan om en man är eller har varit gift med barnets mor ska bedömas enligt den lag som enligt första stycket gäller för faderskapet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

³ Senaste lydelse 1985:367.

2 Utredningens uppdrag och arbete

2.1 Uppdraget

Den 19 juli 2018 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att undersöka hur en stark och ändamålsenlig reglering mot utländska månggiften kan säkerställas.

Uppdraget omfattar att analysera och ta ställning till hur erkännande av utländska månggiften kan förhindras i Sverige eller hur det på annat sätt kan förhindras att utländska månggiften består här. Detta innefattar att överväga en lämplig ordning när det gäller frågan om vilket eller vilka av de aktuella äktenskapen som inte ska erkännas eller annars inte består.

Därtill kommer att redogöra för rättsverkningarna av att ett utländskt månggifte inte erkänns eller annars inte tillåts bestå i Sverige i jämförelse med om månggiftet skulle erkänts här samt analysera och ta ställning till hur konsekvenser som framstår som orimliga i förhållande till de personer som berörs kan undvikas.

I uppdraget ingår att analysera vad eventuella lagändringar skulle innebära i förhållande till de andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige samt att överväga och ta ställning till om det finns anledning att föreslå motsvarande ändringar även i förhållande till dessa.

Mot bakgrund av den utveckling som skett, där det ansetts att allt fler hinder mot erkännande av utländska äktenskap bör vara tillämpliga oberoende av parternas anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående, ska utredaren överväga och ta ställning till om begränsningarna till situationer när parterna har anknytning till Sverige är ändamålsenliga eller om det finns anledning att ändra regleringen.

Utredaren ska lämna förslag till nödvändiga författningsändringar.

2.2 Arbetet

Utredningen påbörjade sitt arbete i augusti 2018 och höll sitt första sammanträde med experter och sakkunniga i oktober samma år. Därefter har ytterligare nio utredningssammanträden hållits, varav ett i form av ett tvådagars internat. Utredaren och sekreteraren har även sammanträtt med den till utredningen knutna parlamentariska referensgruppen vid tre tillfällen.

För att inhämta kunskaper om lagregleringen i andra länder har utredningen haft kontakt med myndigheter och andra aktörer i Danmark, Finland, Tyskland, Frankrike och Förenade kungariket. En studieresa har också gjorts till det norska Barne- og familie-departementet i Oslo för att få insyn i det lagstiftningsarbete som för närvarande pågår där. Resultatet av dessa internationella kontakter redovisas i huvudsak i kap. 6.

I syfte att inhämta kunskaper och synpunkter om de frågor som uppdraget omfattar har utredningen anordnat ett seminarium i Stockholm vid vilket akademiker verksamma vid bl.a. de juridiska institutionerna vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Lund och Örebro deltog. Också praktiker och akademiker med icke-juridisk inriktning närvarade.

Utredningen har även anordnat en diskussion om utländska månggiften vid den juridiska fakulteten vid Lunds universitet.

Dessutom har sekretariat deltagit vid redovisningen av forskningsprojektet EUFams II vid Max Planck-institutet i Luxemburg.¹

Vidare har utredningen haft kontakter med myndigheter, organisationer och enskilda som har erfarenheter av situationen för månggifta i Sverige, utifrån sitt arbete eller på annat sätt.² Vid kontakterna har utredningen även efterfrågat information om barns och ungas åsikter och erfarenheter i polygama sammanhang. Den information och de synpunkter som har inhämtats behandlas löpande i betänkandet i den mån utredningens beskrivningar, överväganden etc. knyter an till dessa.

¹ EUFams II (*Facilitating Cross-Border Family Life: Towards a Common European Understanding*) är en studie avseende europeisk internationell privaträtt rörande familje- och successionsrättsliga frågor genomförd av akademiska institutioner från olika EU-medlemsstater som samfinansierats av den Europeiska kommissionen.

² Det har bl.a. varit fråga om kontakter med Lena Rössel (f.d. Sociala Missionen), Annika Rabo (professor i socialantropologi), Pia Minganti Karlsson (lektor och forskare i etnologi), Länsstyrelsen i Östergötlands län, Kvinnors Nätverk, TRIS (Tjejers Rätt i Samhället) samt RIFFI (Riksförbundet Internationella Föreningar för Invandrarkvinnor).

Slutligen har utredningen samrått med företrädare för Migrationsverket, Skatteverket, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, Pensionsmyndigheten och Försäkringskassan. Även kontakter med andra myndigheter har förekommit. Under utredningstiden har relevant arbete inom Regeringskansliet beaktats.

3 Allmänt om månggifte

3.1 Inledning

Enligt svensk rätt är äktenskap monogama. Den som redan är gift får inte ingå något nytt äktenskap (se äktenskapshindret mot månggifte i 2 kap. 4 § äktenskapsbalken [ÄktB] och straffbestämmelsen avseende tvegifte i 7 kap. 1 § brottsbalken [BrB]). Polygama äktenskap är däremot tillåtna i många länder i andra delar av världen.

Som huvudregel erkänns inte utländska månggiften i Sverige om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist här när äktenskapet ingicks (1 kap. 8 a § första stycket 2 lagen [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap [IÄL]). Om det däremot är fråga om en situation där parterna saknade en sådan anknytning till Sverige vid det polygama äktenskapets ingående och sedan flyttar hit har i vart fall myndigheter som Skatteverket och Migrationsverket utgått från att sådana i utlandet ingångna äktenskap erkänns här i landet. Mot bl.a. denna bakgrund förekommer det månggiften i Sverige som ges rättsligt erkännande.

I detta kapitel förklaras inledningsvis begreppet månggifte m.m. (avsnitt 3.2). Därefter ges en allmän beskrivning av polygama äktenskap i världen och Sverige (avsnitt 3.3 och 3.4). Slutligen berörs några angränsande frågor och begrepp, bl.a. informella äktenskap, vilka kan vara bra att känna till även om de ligger utanför utredningens uppdrag (avsnitt 3.5).

3.2 Begreppet månggifte

Månggifte, eller *polygami*, innebär att en person är gift med flera personer. Begreppet polygami är ett samlingsnamn för olika sorters månggifte och omfattar både att en man är gift med flera kvinnor,

polygyni, och att en kvinna är gift med flera män, *polyandri*. *Bigami* avser i sin tur att en person är gift med två (men inte fler) personer. Begreppet används även inom vissa engelskspråkiga länders straffrätt på ett sätt som motsvarar det svenska brottet tvegifte.

Utredningen använder sig i huvudsak av begreppen månggifte och polygama äktenskap, förutom när en särskild form av polygami avses eller när hänvisningar görs till bestämmelser i ÄktB och BrB som innehåller termen tvegifte.

När det i betänkandet fortsättningsvis talas om månggifte, polygami och polygama äktenskap förhåller vi oss i praktiken så gott som uteslutande till polygyni, dvs. att en man är gift med två eller flera kvinnor samtidigt. Utredningens beskrivningar och exempel i betänkandet utgår alltså från den i praktiken allra vanligaste formen av månggifte, dvs. att en man är gift med flera kvinnor.

Till ovanstående beskrivning skulle kunna läggas gruppäktenskap i vilka flera kvinnor och män tillsammans lever i ett äktenskap, vilket kvalificerar sig som både polygyni och polyandri. Sådana ”äktenskap” kan möjligen förekomma i marginella religiösa grupperingar men det synes inte finnas något rättssystem som betraktar dessa som giltiga.¹ Frågan om gruppäktenskap lämnas därför fortsättningsvis i huvudsak utanför framställningen (se dock avsnitt 3.5 om polyamorösa samlevnadsformer).

3.3 Förekomsten av månggifte i andra länder

Polygyni är den helt dominerande formen av polygami och var länge tillåtet enligt de större världsreligionerna med undantag för kristendomen, som tidigt intog en avvisande hållning till företeelsen. Numera förekommer polygyni, och är rättsligt tillåten, främst i länder i Afrika och Asien med en muslimsk majoritetsbefolkning. För män är månggifte tillåtet i många sådana stater med en islamiskt präglad familjelagstiftning. Polygyni tillåts även av vissa icke-islamiskt präglade rättsordningar i Afrika (främst på sedvanerättslig grund) och tolereras därvid av somliga kristna samfund.² Några exempel på länder

¹ Ibid.

² Se t.ex. Maarit Jänterä-Jareborg (2011), *Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv*, i *Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle – rättshistoriskt och komparativt*: Vänbok till Rolf Nygren (red. M. Jänterä-Jareborg och M. Kumlien), s. 391, och Elijah M. Baloyi (2013), *Critical reflections on polygamy in the African Christian context*, *Missionalia: Southern African Journal of Missiology*, Vol. 41, No. 2, s. 164–181.

i vilka polygyni är tillåtet är Egypten, Afghanistan, Algeriet, Somalia, Ghana, Indien, Indonesien, Irak, Iran, Kenya, Liberia, Libyen, Syrien, Pakistan, Tanzania och Sydafrika.

Polygyni förekommer också bland vissa mormonska grupper i Nordamerika även om månggifte är förbjudet i både USA och Kanada, vilket innebär att det inte är fråga om formellt giltiga äktenskap i dessa fall. Polyandri är däremot mycket sällsynt och när det förekommer, som t.ex. i Tibet, handlar det ofta om en praxis där bröder delar samma hustru.³

Som utgångspunkt krävs det att ett utländskt äktenskap är giltigt enligt tillämplig utländsk lag för att det ska kunna erkännas i Sverige. Därmed är det intressant att i korthet beröra förutsättningar för ingåendet av polygama äktenskap utomlands, och då särskilt i de länder från vilka många av de i Sverige registrerade månggiftena härrör. Det gäller bl.a. Syrien, Somalia, Afghanistan och Pakistan (se avsnitt 3.4).

Gemensamt för dessa länder är att de i familjerättsligt hänseende ingår i en islamiskt präglad rättstradition. Innan lagstiftningen i dessa länder behandlas kan det därför vara på plats att på ett allmänt plan redogöra för polygamins ställning i en islamisk kontext.

Enligt koranen är det under vissa omständigheter tillåtet för en man att vara gift med flera kvinnor samtidigt. Däremot är det inte tillåtet för en kvinna att ingå äktenskap med flera män. I koranen behandlas polygama äktenskap huvudsakligen i kap. 4 vers 3:

Om ni är rädda att inte kunna behandla de faderlösa med rättvisa, tag då [andra] kvinnor som är tillåtna för er till hustrur – två, eller tre eller fyra; men [begränsa er till] en enda om ni inte tror er kunna behandla dem alla lika.

Enligt koranen får antalet hustrur vara högst fyra. Polygamins legitimitet är dock ifrågasatt i dag och månggifte har blivit alltmer ovanligt även i länder med en huvudsakligen muslimsk befolkning.⁴ I praktiskt taget alla islamiskt präglade familjerättsordningar har mannens rätt att ta upp till fyra hustrur begränsats på olika sätt.⁵ I många

³ Jänträ-Jareborg (2011), s. 392.

⁴ Ibid. Se även Mosa Sayed (2010), *Svensk och islamisk familjerätt – en jämförelse*, Juridisk publikation 2/2010, s. 207.

⁵ Mosa Sayed (2011), *Är den islamiska rätten en evig religiös lag? En analys av förändringstendenser i den islamiska familjerätten*, i *Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle – rättshistoriskt och komparativt*: Vänbok till Rolf Nygren (red. M. Jänträ-Jareborg och M. Kumlien), s. 417.

länder är polygama äktenskap alltså omgärdade med restriktioner, t.ex. krav på myndighetstillstånd eller den första hustruns medgivande.⁶ I vissa länder med en muslimsk majoritetsbefolkning har möjligheten att ingå polygama äktenskap helt avskaffats. I *Tunisien* avskaffades polygami år 1956 genom artikel 18 i 1956 års lag om personliga rättsförhållanden. Enligt bestämmelsen ska en man som ingår ett månggifte bestraffas med fängelse i ett år och böter om 240 000 francs eller genom någon av dessa påföljder.

Vidare har uppfattningarna om polygami länge varit delade inom den islamiska rättsgemenskapen. Vissa uttolkare hävdar att månggifte är ett institut som fredats i koranen och att denna klart och tydligt föreskriver att det är tillåtet att vara gift med fyra kvinnor samtidigt. Dessutom anses vissa omständigheter kunna rättfärdiga levnadsformen (t.ex. vid kvinnlig infertilitet eller då hustruns hälsotillstånd medför att hon inte kan uppfylla sina äktenskapliga plikter samt vid tider då antalet kvinnor överstiger män på grund av t.ex. krig).

Andra menar att polygami inte är förenligt med koranens anda och att koranen i själva verket förespråkar monogami.⁷ Bland de som förespråkar en begränsning av polygama äktenskap är tolkningen kontextuell, med betoning på de skäl som föranledde den aktuella versen i koranen. Versen tillkom efter ett slag vid vilket muslimerna drabbades av ett nederlag som lämnade många faderlösa barn och änkor efter sig. Genom att tillåta att de manliga överlevarna från slaget gifte sig med krigets änkor kunde kvinnornas försörjning och ställning i det dåvarande samhället säkerställas. Enligt denna hållning upphöjs inte månggifte som en samlevnadsform att sträva efter och polygami anses inte vara en absolut rättighet för att tillgodose mäns önskemål. Koranversen ska i stället ses som att den syftade till att tillgodose ett samhällsbehov, dvs. försörjningen av änkor och föräldralösa barn, som förr inte kunde lösas på annat sätt.⁸

När polygamins ställning diskuteras påpekas det ibland även att månggifte enligt koranen förutsätter att mannen kan behandla samtliga hustrur lika (sista ledet i kap. 4 vers 3). I en annan vers i koranen föreskrivs dock att det inte är möjligt med en sådan likabehandling eftersom det, oberoende av mannens ärliga intentioner, inte går att

⁶ Jäntherä-Jareborg (2011), s. 393.

⁷ Mosa Sayed (2011), s. 417 samt Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), *Internationell äktenskapsrätt*, s. 116.

⁸ Mosa Sayed (2011), s. 417 f.

behandla flera hustrur lika i alla avseenden.⁹ Om likabehandling är en förutsättning för månggifte samtidigt som koranen slår fast att en sådan behandling inte är möjlig, kan det således hävdas att endast monogama äktenskap borde vara tillåtna. Det är också utifrån ett sådant rättsligt resonemang som tunisisk lagstiftning straffbelagt polygami.¹⁰ Även ett förbud mot månggifte, såsom det tunisiska, kan alltså grunda sig på en tolkning av koranen. Detta exempel visar att den islamiska rättstraditionen varken är enhetlig eller statisk när det kommer till månggifte.

Mot denna bakgrund skiljer sig reglerna i viss mån åt i länder där månggifte är tillåtet. Här ges några exempel.

I *Syrien* är det tillåtet för en muslimsk man att under vissa förhållanden och efter tillstånd av domstol gifta sig med upp till fyra hustrur (se artikel 37 i lagen om personliga rättsförhållanden). Enligt artikel 40 i samma lag ska äktenskap ingås under överinseende av domstol.¹¹ Parterna förväntas presentera hindersprövningsintyg med relevant information såsom namn, ålder, födelseattester, statusförhållanden, uppgifter om förmyndare och läkarintyg som visar frånvaron av vissa sjukdomar. När det är fråga om månggifte ska domaren pröva förutsättningarna för tillstånd med hänsyn taget till artikel 17 i lagen. Enligt denna bestämmelse får domstolen ge tillstånd bara när mannen har ekonomisk förmåga att försörja samtliga hustrur. I princip ska mannen alltså ha förmåga att försörja två eller fler hushåll. Därutöver kan tillstånd vägras när äktenskapet med hänsyn till ålderskillnad inte bedöms vara i parternas intresse (artikel 19). Denna regel tillämpas även på månggiften.

Antalet månggiften synes ha ökat i Syrien sedan inbördeskriget började år 2011.¹² Av alla äktenskap som ingicks år 2015 bedöms 30 % ha varit polygama, medan motsvarande siffra för år 2010 var 5 %.¹³ Bakom ökningen av polygama äktenskap synes ligga den ekonomiska situationen för de kvinnor som blivit änkor till följd av kri-

⁹ ”Det är inte möjligt för er att ge era hustrur lika behandling i allt, hur uppriktigt ni än önskar det [---].”

¹⁰ Mosa Sayed (2011), s. 419.

¹¹ Under vissa omständigheter kan dock ett äktenskap (monogamt eller polygamt) registreras i efterhand trots att det ingåtts utan det domstolsförfarande som föreskrivs i lagen (artikel 40 p. 2).

¹² www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-3784732/Polygamy-divorce-rise-war-torn-Syria.html (publicerad den 12 september 2016).

¹³ www.businessinsider.com/afp-polygamy-and-divorce-on-the-rise-in-war-torn-syria-2016-9?r=US&IR=T&IR=T (publicerad den 11 september 2016).

get. De begränsningar som finns i lagen för månggifte verkar tolkas mindre strikt under inbördeskriget.

I *Afghanistan* tillåts äktenskap med mer än en hustru, om det inte kan befaras olika behandling hustrurna emellan och om tillräckliga medel står till förfogande för att säkra underhåll av samtliga hustrur. Dessutom krävs att det tillkommande äktenskapet är skäligt, t.ex. på grund av den första hustruns ofruktbarhet eller allvarlig sjukdom (se artikel 86 i den afghanska civillagen, lag nr 353 från 1977). Om ett polygamt äktenskap ingås i strid mot dessa förutsättningar har den första hustrun rätt att vid domstol väcka talan om äktenskapsskillnad (artikel 87). Rätt till äktenskapsskillnad tillkommer även en andra hustru om mannen undanhållit sin äktenskapliga status eller inte har fått ett uttryckligt samtycke av den första hustrun i ett månggifte (artikel 89). Den senare hustrun i ett månggifte kan i dessa situationer begära skilsmässa med hänvisning till den skada som äktenskapet förorsakar henne.

I *Pakistan* finns det möjlighet för gifta muslimska män att ingå ytterligare äktenskap efter tillstånd från domstol, som bl.a. ska förvissa sig om den första hustruns medgivande (sektion 6 i *The Muslim Family Laws Ordinance*, lag nr 7 från 1961). Innan tillstånd beviljas ska domstolen utse representanter för berörda parter samt tillse att det nya äktenskapet är nödvändigt och rättvist (sektion 6 punkt 3). Domstolen kan också förena månggiften med villkor som följer av dessa krav. Bestämmelserna om månggifte är straffrättsligt sanktionerade. En man som bryter mot kraven i sektion 6 kan åläggas både böter och fängelsestraff.¹⁴ Också hinduiska män tillåts i vissa fall att ingå månggifte i Pakistan.

Även i bl.a. *Somalia* är månggifte tillåtet för män. De rättsliga förutsättningarna har dock inte kunnat klarläggas närmare, på grund av läget i landet som länge präglats av instabilitet.

Ovanstående redogörelse ska inte uppfattas som att det uteslutande är personer från länder med en muslimsk majoritetsbefolkning eller från vissa afrikanska länder som ingår månggiften. Att utredningen redogör för lagstiftningen i sådana länder beror på att polygama äktenskap under vissa förutsättningar är giltiga där och att de flesta månggiften som kan bli aktuella för en erkännandeprovning i Sverige har ett sådant ursprung.

¹⁴ 2017 dömdes en man i Pakistan till fängelse på grund av att han ingått ett andra äktenskap utan medgivande från sin första hustru.

Månggiften behöver inte heller ingås utifrån endast religiösa eller kulturella uppfattningar. I många länder kan ingåendet av äktenskap uppfattas vara ett sätt att, utifrån rådande omständigheter, säkerställa kvinnors säkerhet och uppehälle, framför allt i tider av krig eller annan oro.

Sammanfattningsvis ingås månggiften således inte bara i muslimska länder och i Afrika utan även på annat håll och anledningen till sådana äktenskap behöver inte vara strikt religiös eller kulturell.

3.4 Förekomsten av månggifte i Sverige

Månggifte i Sverige kan förekomma framför allt när personer utan anknytning till Sverige har ingått ett polyamt äktenskap i ett land där det är tillåtet och därefter flyttar hit.

Vad vet vi då om förekomsten av månggifte i Sverige? Hösten 2017 gav regeringen Skatteverket i uppdrag att sammanställa och analysera statistik över personer som är gifta med fler än en person. Skatteverkets rapport, som överlämnades till regeringen i början av 2018, visar att det i folkbokföringsregistret fanns 679 personer vilka var registrerade som gifta med mer än en person. Enligt Skatteverkets egen bedömning motsvarar uppgifterna dock i flertalet fall inte något verkligt månggifte. Dessa registreringar beror i stället på felaktigheter eller att det inte har gått att visa att ett tidigare äktenskap har upplösts genom skilsmässa eller dödsfall. Med anledning av detta har myndigheten sett över sina rutiner i samband med att civilstånd registreras och utgångspunkterna för de bedömningar som görs (se avsnitt 4.3.5).¹⁵

Samtidigt fanns det fall som svarar mot vad Skatteverket bedömer som verkliga månggiften. Enligt Skatteverkets rapport handlar det om 152 personer som är folkbokförda i Sverige och som är gifta med flera personer. De allra flesta är män (endast två personer är kvinnor).¹⁶ Enligt rapporten är det vanligast att endast två parter i de berörda äktenskapen flyttar till Sverige. Det fanns dock 38 fall där mer än en maka till samma person är folkbokförd i Sverige. I 14 fall var

¹⁵ Skatteverket (2018), *Månggifte i folkbokföringsregistret*, se bl.a. s. 4, 16 och 23 och Skatteverket (2018b), *Registrering av civilstånd i folkbokföringen vid flytt till Sverige* (ställningstagande).

¹⁶ Det rör sig om vigsjar registrerade för länge sedan och några uppgifter om skälen till månggiftet finns inte enligt Skatteverket.

det fråga om en person som var folkbokförd på samma adress med mer än en maka. Skatteverket betonar dock att det handlar om registermässiga uppgifter och att det skulle krävas ytterligare utredning för att utreda de faktiska bosättningsförhållandena.¹⁷

Rapporten visar även på förekomsten av registrerade månggiften sedan mitten av 1960-talet. Antalet registreringar per år fram till 2009 har varit få. Det har inte handlat om mer än två eller tre fall per år med enstaka undantag. Efter 2010 har dock trenden ändrats och 2014 registrerades 16 polygama äktenskap. 2015 var det 17 stycken och 2016 var antalet 42. Under 2017 registrerades tio månggiften. De allra flesta vigslar som registrerats i folkbokföringen har enligt Skatteverket ingåtts i Syrien, följt av Somalia, Afghanistan och Pakistan. Även månggiften som ingåtts i t.ex. Etiopien, Sri Lanka, Eritrea, Indien Bulgarien och Kenya förekommer. I vissa fall har vigslarna i det första och efterkommande äktenskapen skett i olika länder.¹⁸

På förfrågan från utredningen har Skatteverket sammanställt uppgifter över antalet registrerade månggiften i Sverige under perioden november 2017 t.o.m. augusti 2019. Under perioden har totalt 27 personer registrerats som gifta med fler än en person. Det handlar om 27 män som har registrerats som gifta med två hustrur (ingen av männen har fler än två makar). Tolv av männen bedöms vara del i ett s.k. äkta månggifte.¹⁹ Tre av de tolv männen har båda sina hustrur folkbokförda i Sverige. Fem av männen har endast en hustru folkbokförd och fyra män har ingen hustru folkbokförd i Sverige. Sex av fallen avsåg registreringar i samband med invandring under 2018 och en registrering avsåg invandring under 2019 (t.o.m. augusti). I november 2019 fanns det sammanlagt 625 registrerade månggiften i folkbokföringen, varav 328 avsåg personer som utvandrat från Sverige.

Någon annan undersökning om antalet månggiften i Sverige än den från Skatteverket finns inte såvitt utredningen har kunnat konstatera. Skatteverkets redovisning bygger på information från folkbokföringen, som i sin tur huvudsakligen grundar sig på uppgifter

¹⁷ Utgångspunkten för klassificeringen av ett äktenskap som ett äkta månggifte är enligt Skatteverket att den berörda personen har ingått äktenskap i ett land annat än Sverige där månggifte är legalt och att avsikten vid vigseltilfället har varit att vara gift med två eller flera personer samtidigt. Även när uppgift om avsikten saknats har äktenskapet räknats som äkta av Skatteverket. Se Skatteverket (2018), s. 16 ff.

¹⁸ Ibid s. 17 f.

¹⁹ 15 av fallen har alltså bedömts som s.k. oäkta månggiften. Av dessa avser ett fall avslag av registrering av dödsfall och 10 fall avslag av registrering av skilsmässa. Vidare avsåg ett fall ett ärende där ena parten i äktenskapet är försvunnen och tre fall felregistrerade månggiften. De felregistrerade ärendena har sedermera rättats.

som har lämnats i enskilda registreringsärenden. Bland annat mot bakgrund av detta kan undersökningen inte läggas till grund för några säkra slutsatser om hur många personer som lever i ett månggifte i Sverige.

Enligt utredningens bedömning finns det anledning att utgå från att antalet månggiften är större än vad uppgifterna från folkbokföringsregistret ger uttryck för och att det på detta sätt finns ett visst mörkertal när det gäller förekomsten av månggifte i Sverige. Vid de kontakter som utredningen haft med organisationer och enskilda har framkommit att det kan vara så att de berörda personerna av olika anledningar väljer att inte berätta om ett månggifte i samband med inflyttning till Sverige och folkbokföring här. Uppgifter om detta har under utredningens arbete även lämnats av företrädare för Migrationsverket och Skatteverket. De verkliga familjeförhållandena kan döljas för myndigheterna på grund av att månggifte inte anses acceptabelt i Sverige. Det kan också vara så att ett månggifte är till nackdel t.ex. vid en prövning av en ansökan om uppehållstillstånd eller vid en ansökan om bostadsbidrag eller annat ekonomiskt stöd.²⁰

3.5 Informella äktenskap, haltande äktenskap, polyamori m.m.

Utredningens uppdrag gäller sådana utländska äktenskap som är giltiga enligt utländsk lag. Det tar däremot inte sikte på s.k. *informella äktenskap*. Trots det kan det i sammanhanget finnas skäl att nämna något om dessa. Uttrycket informella äktenskap tar sikte på ett rättsligt sett icke-formaliserat förhållande mellan parterna som de själva eller deras omgivning likställer, helt eller delvis, med ett juridiskt giltigt äktenskap. Det kan handla om en förbindelse som ingås genom en religiös eller traditionell ceremoni som inte uppfyller lagens krav, t.ex. på grund av att vigselförrättaren saknar laglig behörighet.²¹ I många fall uppfattar parterna och deras omgivning ett informellt äktenskap som ingåtts enligt en viss tradition eller religion som lika bindande eller förpliktande som ett juridiskt giltigt äktenskap. För personer som tillhör grupper där sammanlevnad förutsätter giftermål kan det informella äktenskapet legitimera att parterna lever till-

²⁰ Se om detta även Ungdomsstyrelsen (2012), *Äkta makar*, s. 59.

²¹ SOU 2012:35 s. 80 f. och 312 ff.

sammans som man och hustru och skaffar barn. Att relationen har ingåtts på detta sätt kan också vara en förutsättning för sexuell samvaro.²²

Situationen kan också vara den att ett äktenskap visserligen inte godtas som giltigt i det land där det ingås men väl i något annat land. Personer som i Sverige ingår ett religiöst äktenskap inför en befattningshavare i ett religiöst samfund som inte är behörig vigselför rättare här, kan i vissa fall registrera äktenskapet som giltigt i ett land med en rättsordning som vilar på religiös grund. I dessa fall blir det närmast fråga om ett äktenskap som samtidigt är både informellt och haltande (se nedan).²³ Äktenskapet är ju trots allt giltigt i ett av länderna.

Från svensk synpunkt kan informella äktenskap vara att likställa med samboende utom äktenskap i sambolagens (2003:376) mening, men kan också avvika från ett sådant sammanboende på grund av att parterna inte uppfyller definitionen av sambor i 1 § första stycket. Sambolagen i sig är inte heller tillämplig om någon av parterna är gift med någon annan (se avsnitt 7.2.3).

Att informella äktenskap förekommer i Sverige, bl.a. i religiösa sammanhang, står klart utifrån befintlig forskning m.m. och har även bekräftats vid utredningens kontakter med organisationer och myndigheter.²⁴ Även månggiften kan förekomma i Sverige under informella former. Antingen i fall där ingen av de berörda parterna är gift i den mening som avses i ÄktB eller när en man är lagligt gift med en kvinna men också sammanlever med ytterligare en eller flera kvinnor som han har gift sig med på ett sätt som inte uppfyller den svenska lagens krav.²⁵ Sådana informella äktenskap kan av de berörda

²² Ibid. Se även den straffrättsliga definitionen av äktenskapsliknande förbindelser i bestämmelsen om äktenskapstvång i 4 kap. 4 c § BrB som tar sikte på informella äktenskap. Straffbestämmelsen omfattar inte bara giltiga äktenskap utan även situationer då det är fråga om en äktenskapsliknande förbindelse – om den ingås enligt regler som gäller inom en grupp och som innebär 1) att parterna betraktas som makar och anses ha rättigheter eller skyldigheter i förhållande till varandra, och 2) innefattar frågan om upplösning av förbindelsen.

²³ SOU 2012:35 s. 80 f. och 312 ff.

²⁴ Se bl.a. Ungdomsstyrelsen (2012), Länsstyrelsen Östergötland (2016), *Nationella Kompetens- teamet – slutredovisning*, s. 27, Ungdomsstyrelsen (2009), *Gift mot sin vilja*, s. 155 ff. samt Mosa Sayed (2015), *Tvångsäktenskap och barnäktenskap – en analys av det svenska rättsläget*, SvJT 2016, s. 493 f. För uppgifter om informella äktenskap/icke registrerade religiösa vigslar i Danmark, se Ungdomsstyrelsen (2012), *Äkta makar – externa skribenters artiklar*, s. 42 f.

²⁵ Mosa Sayed (2010), s. 210 samt Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 55. För uppgifter om månggiften i Norge, såväl informella som formella, se Eli Ferrari de Carli (2008), *Religion, jus og rettigheter. Om skilsmisse, polygami og shari'a-råd*, s. 45 f.

parterna ändå anses uppfylla de krav som uppställs på äktenskap i t.ex. den islamiska rättstraditionen och ”makarna” betraktas som gifta av släkt, familj och medlemmarna i den egna etniska och religiösa gruppen.²⁶

Ett annat begrepp som förekommer när internationella äktenskapsfrågor berörs är *haltande äktenskap*. Sådana uppstår bl.a. när ett äktenskap är giltigt i ett land men inte ett annat. Vanligtvis är det fråga om att äktenskapet betraktas som giltigt i det land där det ingicks men inte erkänns i ett annat land, exempelvis Sverige.²⁷ En annan situation som kan uppkomma är att en person beviljas äktenskapsskillnad i t.ex. Sverige men fortfarande anses som gift enligt ett utländskt vigsellands lag eller ett religiöst eller traditionellt normsystem.²⁸

Begreppet haltande rättsförhållanden används ibland även för att beskriva en form av *oavsiktlig polyandri* som kan förekomma i ett internationellt sammanhang. Det kan vara så att en kvinna kommer från en religion eller kultur som avskär eller kraftigt begränsar hennes möjligheter till äktenskapsskillnad. Exempelvis kan det handla om en kvinna med bakgrund i ett land med en islamisk rättsordning som skiljt sig i Sverige utan mannens samtycke.²⁹ Om kvinnan sedan gifter om sig i Sverige kan hon ur det andra landets perspektiv, eller ett religiöst/kulturellt sådant, anses göra sig skyldig till äktenskapsbrott eller tvegifte. Sådana fall har ibland benämnts som *haltande bigami*.³⁰

Till sist kan även *polyamorösa relationer* nämnas. Polyamori kan beskrivas som multipla förhållanden med flera personer på samma gång. Polyamorösa förhållanden (ibland även kallat flersamma relationer) är ett paraplybegrepp som omfattar en mängd olika relationsformer. Det kan t.ex. vara så att någon bor ensam men har flera partner. Det kan också vara så att ett gift par har andra partner eller att flera människor har ett förhållande tillsammans. I motsats till den traditionella polygamin som innebär att endast män har rätt att ingå flera äktenskap beskrivs den moderna polyamori ofta utifrån sam-

²⁶ Mosa Sayed (2010), s. 210.

²⁷ SOU 2017:96 s. 57, 103 och 106.

²⁸ SOU 2012:35 bl.a. s. 81 och 250.

²⁹ Även inom judendomen är skilsmässa traditionellt ett huvudsakligen manligt privilegium. Inom katolicismen tillåts skilsmässor i regel inte.

³⁰ Jänterä-Jareborg (2011), s. 392.

tida uppfattningar om jämställdhet.³¹ När det gäller polyamorösa relationer mellan flera personer synes det, som konstaterats i avsnitt 3.2, inte finnas några länder där det är möjligt att ingå giltiga äktenskap som grupp.³² I sammanhanget kan nämnas att det i debatten har framförts att det bör införas s.k. antalsneutrala äktenskap i Sverige, dvs. en möjlighet att ingå äktenskap med mer än en partner eller tillåta flera personer att gifta sig med varandra.³³ Utredningen kan konstatera att några reformer i den riktningen inte är aktuella. Frågor om polyamorösa relationer omfattas inte heller av utredningens uppdrag.

³¹ För mer information om polyamorösa relationer, se t.ex. RFSU (2012), *Poly – så funkar det*.

³² Däremot är det i Nederländerna numera möjligt för flera personer att ingå och registrera ett s.k. samlevnadskontrakt ("samenlevingscontract") och på så sätt reglera ekonomiska frågor inom en grupprelation.

³³ Se t.ex. debattinlägget *Självklar rättighet med antalsneutrala äktenskap* av Jenny Edberg och Marcus Sköld, företrädare för Öppna Moderater, publicerad den 21 maj 2015 på www.svt.se/opinion/article2948791.svt.

4 Gällande rätt

4.1 Inledning

I detta kapitel behandlas gällande rätt om ingående och upplösning av äktenskap (avsnitt 4.2) och om erkännande av utländska äktenskap (avsnitt 4.3). Det redogörs särskilt för regleringen av månggiften (avsnitt 4.2.2 och 4.3.2). Avslutningsvis behandlas den straffrättsliga regleringen av polygama äktenskap (avsnitt 4.4).

4.2 Ingående och upplösning av äktenskap

4.2.1 Allmänt

Äktenskapshinder

Bestämmelser om äktenskapshinder finns i 2 kap. äktenskapsbalken (ÄktB). Där framgår att den som är under 18 år inte får ingå äktenskap (2 kap. 1 § ÄktB). Äktenskap får inte heller ingås mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon. Vidare får halvsyskon inte ingå äktenskap med varandra utan tillstånd av myndighet som anges i 15 kap. 1 § ÄktB, dvs. länsstyrelsen. Vid tillämpningen av bestämmelserna jämföras adoptivförhållande med släktskap. De som därvid anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd från länsstyrelsen (2 kap. 3 § ÄktB). Slutligen får den som är gift eller partner i ett registrerat partnerskap inte ingå äktenskap (2 kap. 4 § ÄktB).

Äktenskapshindren avseende låg ålder, släktskap i rätt upp- och nedstigande led eller som helsyskon¹, samt månggifte är indispensabla. Några undantag kan alltså inte göras.

¹ Härvid jämföras alltså adoptivförhållande med släktskap. De som därvid anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd.

Om ett äktenskap skulle ingås i strid mot något äktenskapshinder är det inte ogiltigt. Äktenskapet gäller alltså och har rättsverkningar men kan upplösas genom omedelbar äktenskapsskillnad (5 kap. 5 § ÄktB).

Om en vigsel däremot inte skett i enlighet med de formkrav som föreskrivs i 4 kap. 2 § ÄktB, eller om vigselförrättaren var obehörig, är vigselförrättningen ogiltig och något äktenskap kommer inte till stånd.

Hindersprövning

Innan ett äktenskap ingås ska det prövas om det finns något hinder mot äktenskapet. Prövningen görs av Skatteverket (3 kap. 1 § första stycket ÄktB). De två som avser att ingå äktenskap ska gemensamt begära hinderprövning (3 kap. 1 § andra stycket ÄktB). Om någon som ansöker om hinderprövning inte är folkbokförd i Sverige kan förutsättningarna att ingå äktenskap vara oklara. I ett sådant fall ska den enskilde visa upp ett intyg från en utländsk myndighet om sin behörighet att ingå äktenskap (3 kap. 2 § ÄktB). Ett sådant intyg möjliggör en kontroll som motsvarar den som sker mot folkbokföringen.

De som begär hinderprövning ska skriftligen försäkra att de inte är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon. Har de inte tillstånd till äktenskapet enligt 2 kap. 3 § andra stycket ÄktB ska deras försäkran också avse att de inte är halvsyskon (3 kap. 3 § första stycket ÄktB). De som begär hinderprövning ska vidare uppge om de tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap. Den som tidigare har ingått äktenskap eller låtit registrera partnerskap ska styrka att äktenskapet eller partnerskapet har blivit upplöst, om inte detta framgår av folkbokföringen eller av intyg från utländsk myndighet (3 kap. 3 § andra stycket ÄktB).

Skatteverkets utredning om sakförhållandena sker i första hand genom en kontroll av personuppgifterna mot folkbokföringen. Bedömer Skatteverket att det inte finns något hinder mot äktenskapet ska ett intyg om detta utfärdas (3 kap. 4 § ÄktB). Skatteverkets beslut i fråga om hinderprövning får överklagas (15 kap. 2 § ÄktB). Om äktenskapet ingås inför en svensk vigselförrättare i ett annat land kan en svensk beskickning eller ett svenskt konsulat göra pröv-

ningen (3 § förordningen [2009:264] om hindersprövning för vigsel inför svensk vigselförrättare utomlands).

Om man vill ingå äktenskap inför en svensk myndighet ska det alltid prövas om det finns något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag.² Om ingen av parterna är svensk medborgare eller har hemvist i Sverige, ska det dessutom prövas att var och en av dem har rätt att ingå äktenskapet enligt lagen i en stat där han eller hon antingen är medborgare eller har hemvist. Om båda begär det och det finns särskilda skäl får dock prövningen ske med tillämpning av enbart svensk lag även i ett sådant fall (1 kap. 1 § lagen [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap [IÄL]).

Inom Norden kan hindersprövning som gjorts av en myndighet i ett av de nordiska länderna även åberopas för vigsel i något av de andra länderna (2 § förordningen [1931:429] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap).

Vigsel

Äktenskap ingås genom vigsel (4 kap. 1 § ÄktB). En vigsel inför svensk myndighet i Sverige ska förrättas enligt svensk lag (1 kap. 4 § IÄL). Detsamma gäller för vigsel inför svensk myndighet i utlandet (1 kap. 5 § IÄL).

En vigsel förrättas av en vigselförrättare. Behörig att vara vigselförrättare är sådan präst eller annan befattningshavare i ett trossamfund som har förordnande enligt lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund eller den som länsstyrelsen har förordnat (4 kap. 3 § ÄktB). Vigselförrättaren har till uppgift att för det allmännas räkning se till att äktenskapet inte ingås i strid med något äktenskapshinder. Det åligger därför vigselförrättaren att innan en vigsel förrättas förvissa sig om att hindersprövning har skett inom fyra månader före den planerade vigseln och att inget hinder har framkommit (4 kap. 5 § ÄktB). Vigselförrättaren ska kunna förlita sig på att hindersprövningen är korrekt men ska också självständigt bedöma att det inte finns något hinder mot äktenskapet. Om något

² Med svensk myndighet avses samtliga vigselförrättare vars behörighet grundar sig på svenska bestämmelser. Även präster med vigselutstånd ägnar sig således åt svensk myndighetsutövning. Se prop. 2003/04:48 s. 53.

hinder har förbisetts vid hindersprövningen ska vigsel vägras. Vigsselförrättaren har däremot inte rätt att frånga Skatteverkets bedömning att det föreligger ett hinder mot äktenskapet. Vigsselförrättaren har även ett särskilt ansvar för att pröva de mera allmänna förutsättningarna för vigsel som hindersprövningen inte tar sikte på. Vigsel får t.ex. inte ske om någon av parterna bedöms handla mot sin vilja eller kan anses sakna rättslig handlingsförmåga.

I 4 kap. 1 § ÄktB anges att vigsel ingås i närvaro av släktingar eller andra vittnen. Bestämmelsen ger uttryck för att vigseln är en offentlig förrättning. Vigseln är dock giltig även om några vittnen inte har varit närvarande. I 4 kap. 2 § första stycket ÄktB anges däremot de konstitutiva momenten vid vigseln. För att det ska vara fråga om en giltig vigsel krävs för det första att de som ingår äktenskap är närvarande samtidigt. Vidare ska de som vill gifta sig var för sig på fråga av vigsselförrättaren ge till känna att de samtycker till äktenskapet. Vigsselförrättaren ska därefter förklara att parterna är makar.

Har det inte gått till på detta sätt, eller var vigsselförrättaren inte behörig, är förrättningen ogiltig som vigsel (4 kap. 2 § andra stycket ÄktB). En förrättning som är ogiltig som vigsel får dock godkännas av regeringen om det finns synnerliga skäl (4 kap. 2 § tredje stycket ÄktB). Vid vigsel gäller i övrigt den ordning som tillämpas inom ett trossamfund om vigseln förrättas av en präst eller någon annan befattningshavare i samfundet. Föreskrifter om borgerlig vigsel finns i en särskild förordning (förordningen [2009:263] om vigsel som förrättas av särskilt förordnad vigsselförrättare).

Efter vigseln ska vigsselförrättaren genast sända en underrättelse till Skatteverket (4 kap. 8 § ÄktB). Uppgifterna läggs till grund för en ändring av uppgifterna om parternas civilstånd i folkbokföringen.

Vid underrättelse om vigsel ska Skatteverket kontrollera att vigseln har föregåtts av hindersprövning och att det vid prövningen inte framkommit något äktenskapshinder. Om en sådan prövning inte har förekommit eller om vigseln har förrättats trots att det vid prövningen framkommit hinder mot äktenskapet, ska myndigheten underrätta den som ska anmäla eller pröva frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avskedande eller entledigande beträffande vigsselförrättaren. I de fall som avses i 5 kap. 5 § första stycket ÄktB (se nedan) ska Skatteverket även underrätta allmän åklagare.

Äktenskapsskillnad

Enligt svensk lag har var och en ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad utan angivande av några skäl (se 5 kap. ÄktB). Den enda inskränkning som finns är att det i vissa fall ska löpa en betänketid om sex månader.

Är makarna överens om att äktenskapet ska upplösas ska äktenskapsskillnaden föregås av betänketid om båda makarna begär det eller om någon av dem varaktigt bor tillsammans med eget barn under 16 år som står under den makens vårdnad (5 kap. 1 § ÄktB). Vill bara en av makarna att äktenskapet ska upplösas ska betänketid också löpa (5 kap. 2 § ÄktB). Om makarna lever åtskilda sedan minst två år har dock var och en av dem rätt att skilja sig utan föregående betänketid (5 kap. 4 § ÄktB).

I mål om äktenskapsskillnad i svensk domstol tillämpas svensk lag förutom i vissa undantagsfall då även utländsk lag kan vara att beakta (3 kap. 4 § IÄL). Den som omfattas av svensk jurisdiktion har alltså rätt att skilja sig.

I praktiken kan det dock vara så att inte enbart det juridiska perspektivet har betydelse. Om ett äktenskap omfattas av ett religiöst eller traditionellt normsystem kan också detta ha betydelse för de berörda. Exempelvis godtar många länder med en islamiskt präglad rättsordning inte en civilrättslig äktenskapsskillnad om den inte anses uppfylla de religiösa kraven eller åtföljs av en religiös äktenskapsskillnad.³

Upplösning av tvångsäktenskap och äktenskap som har ingåtts trots att det fanns ett äktenskapshinder

I 5 kap. 5 § äktenskapsbalken finns särskilda bestämmelser om upplösning av äktenskap som har ingåtts trots att det funnits ett äktenskapshinder eller där en make har tvingats att ingå äktenskapet. En make har enligt dessa bestämmelser rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att denne har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder. Vidare har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller

³ SOU 2017:96 s. 56.

är helsyskon. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller registrerad partner och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst (5 kap. 5 § första stycket ÄktB).

Vid tvegifte har dessutom var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom omedelbar äktenskapsskillnad. Detsamma gäller om ett partnerskap registrerats trots att någon av parterna då var gift (5 kap. 5 § andra stycket ÄktB).

Utgångspunkten för regleringen i ÄktB är alltså att något av de aktuella äktenskapen ska upplösas genom äktenskapsskillnad. När det gäller tvegifte innebär bestämmelserna att de berörda parterna själva – dvs. den omgifte och hans eller hennes make i såväl första som andra äktenskapet – kan avgöra vilket äktenskap som ska upplösas. Den omgifte har en viss valrätt samtidigt som dennes make i något av de aktuella äktenskapen å sin sida kan ta initiativ till upplösning av sitt äktenskap.

I de fall som avses i första stycket får talan om äktenskapsskillnad även föras av allmän åklagare (5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB). I fråga om tvegifte gäller talerätten alltså endast det andra äktenskapet. Åklagaren har inte rätt att välja vilket av äktenskapen som ska upplösas.

Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att upplösa äktenskap som inte är önskvärda. Åklagaren har dock inte någon absolut skyldighet att föra en talan om tvångsupplösning. En intresseavvägning ska göras varvid det får övervägas vilka negativa konsekvenser en framtvingad upplösning av äktenskapet kan få för de personer som berörs av upplösningen. En upplösning av äktenskapet ska eftersträvas om det är motiverat av omsorg om den enskilde eller om det från allmän synpunkt framstår som stötande att låta äktenskapet bestå (prop. 2003/04:48 s. 38).⁴

I äldre förarbetsuttalanden har framhållits att det endast i undantagsfall bör komma i fråga att åklagaren avstår från att föra talan om parterna själva underlåter att ta initiativ till äktenskapsskillnad (prop. 1973:32 s. 144). Det angavs dock att man inte kan utesluta att ett äktenskap i vissa situationer bör kunna accepteras trots att det har ingåtts i strid mot ett indispensabelt äktenskapshinder. Som exempel angavs att vid tvegifte kan det första äktenskapet ha ingåtts utomlands och det andra äktenskapet ha bestått under lång tid,

⁴ Se även Ds 2002:54 s. 36.

varvid båda parter felaktigt utgått från att det första äktenskapet enligt svensk lag varit att anse som upplöst (prop. 1973:32 s. 118).

De särskilda bestämmelserna om äktenskapsskillnad i 5 kap. 5 § ÄktB tar sikte på äktenskap som är ingångna genom vigsel inför svensk myndighet. En regel om talerätt för åklagaren fanns redan i lagen (den 12 november 1915) om äktenskaps ingående och upplösning. Den inarbetades senare i den nya giftermålsbalken (GB) som efter nordiskt lagsamarbete infördes 1920. Vissa förarbetsuttalanden i samband med bl.a. ändringar i paragrafen 2004 talar för att åklagaren med stöd av bestämmelsen skulle kunna föra talan om äktenskapsskillnad även när det gäller äktenskap som ingåtts utomlands, i vart fall om makarna har tillräckligt stark anknytning till Sverige (prop. 2003/04:48 s. 49). Såvitt utredningen har kunnat konstatera förekommer detta dock inte i praktiken. I dessa fall saknas även en sådan ordning för underrättelse till åklagare som den i 4 kap. 8 § andra stycket ÄktB. Utredningen återkommer till frågan om tvångsupplösning av utländska äktenskap i avsnitt 11.4.

4.2.2 Särskilt om månggifte

Som redogjorts för i avsnitt 4.2.1 utgör ett redan ingånget äktenskap hinder för den gifte att ingå nytt äktenskap (2 kap. 4 § ÄktB). En uttrycklig bestämmelse om detta infördes första gången i 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning. Bestämmelsen inarbetades sedan i GB. En äldre bestämmelse om brottet tvegifte fanns i 1864 års strafflag. Bestämmelsen har ersatts av den nuvarande bestämmelsen i 7 kap. 1 § BrB.

För att hinder enligt 2 kap. 4 § ÄktB ska föreligga krävs att det tidigare äktenskap har ingåtts i laga ordning. Om det tidigare äktenskapet är ogiltigt på grund av formfel finns det inget äktenskaps hinder.⁵

Ett äktenskap kan enligt svensk rätt upplösas endast på två sätt; antingen genom ena makens död eller genom äktenskapsskillnad (1 kap. 5 § ÄktB). Har en make blivit dödförklarad enligt lagen (2005:130) om dödförklaring godtas förklaringen som bevis också om upplösning av den dödförklarades äktenskap. Det finns därför

⁵ Lars Tottie och Örjan Teleman (2017), *Äktenskapsbalken – En kommentar*, kommentaren till 2 kap. 4 § ÄktB, publicerad i Zetee 2017-01-01.

inte något hinder mot att den dödförklarades make gifter om sig. Upplösning genom äktenskapsskillnad sker genom dom. Domen måste ha vunnit laga kraft innan ett nytt giftermål är tillåtet (5 kap. 6 § ÄktB).

I samband med att lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphävdes 2009 infördes en möjlighet för par av samma kön att ingå äktenskap med varandra. Registrerade partner kan dock välja att fortsätta vara förenade genom partnerskap. Den upphävda partnerskapslagen gäller i sådana fall. Förbudet mot månggifte innebär för dem att de är förhindrade att ingå äktenskap med annan än sin registrerade partner.⁶

När ett äktenskap ingås inför en svensk myndighet i Sverige eller utomlands tillämpas svensk lag såväl när det gäller frågan om parterna har rätt att ingå äktenskap som beträffande formkraven för själva vigseln. En konsekvens av detta är att det aldrig är tillåtet att ingå ett polygamt äktenskap inför svensk myndighet. Att en hinderprövning som sker av en myndighet i ett av de nordiska länderna även kan återopas för vigsel i Sverige föranleder inte några särskilda problem i förhållande till polygama äktenskap eftersom det inte är tillåtet att ingå månggifte i något av dessa grannländer.

Om ett polygamt äktenskap trots allt skulle ingås i strid mot bestämmelsen i 2 kap. 4 § ÄktB (på grund av brister vid hinderprövningen eller vigselförrättarens försummelse) är det som konstaterats giltigt och har rättsverkningar. Utgångspunkten för regleringen i ÄktB är dock att något av de aktuella äktenskapen ska upplösas genom äktenskapsskillnad, antingen på initiativ av någon av parterna i månggiftet eller efter en talan om tvångsupplösning av åklagare (5 kap. 5 § ÄktB).

4.2.3 Äldre rätt

Enligt den tidigare gällande giftermålsbalken förelåg grund för återgång av ett äktenskap om det ingåtts i strid med ett ovillkorligt äktenskapshinder, såsom nära släktskap eller ett redan befintligt äktenskap. Återgångsdelning innebar att all egendom som en make hade vid vigseln eller som han eller hon därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente ansågs som hans eller hennes enskilda och alltså undantogs från bodelning. Underhållsbidrag kunde inte utdömas

⁶ Ibid.

(10 kap. GB). Bestämmelserna avskaffades i samband med 1974 års förändringar (prop. 1973:32 s. 117).

Även sedan återgångsinstitutet avskaffats, varefter äktenskap endast har kunnat upplösas genom äktenskapsskillnad eller makes död, fanns det en tid en kvarvarande särreglering avseende polygama äktenskap. Enligt dåvarande 13 kap. 13 b § GB gällde att om den omgifte (dvs. den av parterna som gift sig på nytt trots ett redan ingånget och bestående äktenskap) dog, skulle rätt till ersättning, pension eller annan ekonomisk förmån, som var tillagd efterlevande make, anses tillkomma maken i det första giftet, om ej annat framgick av omständigheterna.

Vid införandet av 1987 års ÄktB föreslogs ingen motsvarighet till bestämmelsen. I förarbetena framhölls att det rörde sig om en mycket ovanlig situation och att den princip som bestämmelsen gav uttryck för inte framstod som självklar (prop. 1986/87:1 s. 116 f.).

4.3 Erkännande av utländska äktenskap

4.3.1 Huvudregeln om erkännande av äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag

Frågor om giltigheten och erkännande av äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag regleras i IÄL. Huvudregeln är att ett äktenskap som ingåtts utom riket enligt främmande lag anses giltigt till formen, och erkänns här, om det är giltigt i den stat där det ingicks. Har äktenskap ingåtts inför diplomatisk eller konsulär tjänsteman eller annan, som av främmande stat förordnats att förrätta vigsel i annan främmande stat, anses äktenskapet också giltigt till formen om det är giltigt i den stat som meddelat förordnandet.⁷ Även i annat fall ska äktenskap som ingåtts utom riket anses giltigt till formen, om det är giltigt i den eller de stater där makarna var medborgare eller hade hemvist (1 kap. 7 § IÄL).

Bestämmelsen tar i första hand sikte på formkraven. Huruvida en i behörig form förrättad vigsel utomlands leder till ett äktenskap som ska erkännas i Sverige, trots att det ingåtts i strid med något tillämpligt utländskt äktenskapshinder, har beskrivits som en mer komplicerad fråga som har lämnats till rättstillämpningen att avgöra. Det

⁷ Bestämmelsen avser inte vigslar inför utländska diplomater eller konsulära tjänstemän i Sverige, se i stället 1 kap. 6 IÄL som behandlas nedan.

har framförts delade meningar om hänsyn bör tas till att ett äktenskap i ett annat land kan betraktas som ogiltigt eller en nullitet av materiella skäl (prop. 2003/04:48 s. 25).⁸

Värt att notera är att 1 kap. 7 § IÄL även gäller äktenskap ingångna enligt sådan främmande rätt som inte kräver någon av behörig vigselförrättare genomförd vigselakt, utan nöjer sig med t.ex. ett mellan kontrahenterna ingånget äktenskapskontrakt, en äktenskapsritual eller med att parterna utger sig för att vara äkta makar (s.k. common law marriages som är giltiga i vissa delstater i USA). Ett äktenskap som ingåtts på sådant sätt utomlands gäller alltså enligt huvudregeln även i Sverige om det är giltigt enligt den tillämpliga utländska rättsordningen.⁹ Informella äktenskap som inte ens utomlands uppfyller kraven för ett giltigt äktenskap omfattas dock inte. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att den inte är avsedd att uttömmade reglera alla de fall då ett utländskt äktenskap ska anses giltigt i Sverige (prop. 1973:158 s. 102 och prop. 2003/04:48 s. 54). Även andra situationer skulle alltså kunna bli aktuella.

Ett utländskt äktenskap som skulle vara ogiltigt på grund av formfel får godkännas av regeringen om det finns synnerliga skäl (1 kap. 8 IÄL). Ett sådant godkännande synes i första hand bli aktuellt om något fel i vigselförfarandet uppkommit av förbiseende och parterna kan anses ha förlitat sig på att vigseln var giltig (prop. 1973:158 s. 102 f.).

Regeringen kan bestämma att den som enligt utländsk lagstiftning är behörig att förrätta vigsel får viga i Sverige (1 kap. 6 § IÄL). Även om det inte uttryckligen framgår av bestämmelsen anses sådana vigslar leda till i Sverige giltiga äktenskap.¹⁰ Sådana tillstånd som följer av bestämmelsen (förenade med villkor om t.ex. iakttagande av de svenska äktenskapshindren samt krav på medborgarskap och hemvist) har meddelats vissa utländska diplomatiska och konsulära tjänstemän samt präster. Även när det gäller dessa vigslar ska rättsordningen i det land som meddelat förordnandet följas. Exempelvis ska frågan om vigseln anses ogiltig på grund av formfel bedömas enligt lagen i den stat som gett vigselförrättaren behörighet.¹¹ Sådana

⁸ Se t.ex. SOU 1987:18 s. 216 och Michael Bogdan (2014), *Svensk internationell privat- och processrätt*, s. 167 f.

⁹ Michael Bogdan (2014), s. 164.

¹⁰ Prop. 1973:158 s. 101.

¹¹ Ibid. Se även Michael Bogdan (2014), s. 163 f.

vigsjar bör dock kunna underkännas i Sverige om den utländska vigsjöförrättaren saknat tillstånd enligt 1 kap. 6 § IÄL eller om tillståndets begränsningar överskridits.¹² Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag i Sverige inför en utländsk vigsjöförrättare kan även vägras erkännande enligt 1 kap. 8 a § IÄL (se nedan).¹³

4.3.2 Situationer där utländska äktenskap inte erkänns

Att utländska äktenskap erkänns i Sverige gällde tidigare i princip utan undantag. Denna liberala ordning för erkännande av utländska äktenskap innebar att det var enkelt för en person med stark anknytning till Sverige att undvika ett äktenskapshinder enligt svensk lag genom att i stället ingå exempelvis ett barnäktenskap utomlands.

För att bl.a. motverka ett sådant kringgående av den svenska lagen infördes 2004 en ny paragraf, 1 kap. 8 a § IÄL, med bestämmelser som innebar att äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag i vissa fall inte skulle erkännas i Sverige. Enligt paragrafen skulle ett äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag inte erkännas om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag och minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige. Bestämmelsen tog alltså bl.a. sikte på polygama äktenskap. Vidare infördes en bestämmelse om att inte heller erkänna äktenskap som sannolikt ingåtts under tvång, och detta oavsett om parterna hade anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående (se prop. 2003/04:48 s. 25 ff.).¹⁴

Att utländska äktenskap inte erkänns i Sverige kan få konsekvenser som inte framstår som rimliga i det enskilda fallet. Därför infördes 2004 en möjlighet att göra undantag från erkännandeförbudet vid särskilda skäl (1 kap. 8 a § andra stycket IÄL, som framgår nedan har kravet därefter ändrats till synnerliga skäl). Särskilda skäl kunde vara att lång tid förflutit sedan vigseln eller att anknytningen till Sverige var mindre stark, exempelvis om en av parterna var medborgare både i Sverige och i ett annat land. Hänsyn till att det finns barn i äktenskapet angavs också kunna vara skäl för undantag liksom att det skulle ha funnits möjlighet till dispens från äkten-

¹² Michael Bogdan (2014), s. 164.

¹³ Se t.ex. prop. 2017/18:288 s. 34.

¹⁴ Barnäktenskap är nu reglerade i en egen punkt i 1 kap. 8 a § första stycket IÄL och numreringen av punkterna i bestämmelsen har ändrats, se nedan.

skapshindret i fråga enligt svensk rätt men den saken inte prövats (a. prop. s. 32 ff.). När det gäller polygama äktenskap nämndes att det normalt skulle saknas skäl att vägra det senare äktenskapet erkännande om det tidigare äktenskapet upplöstes (a. prop. s. 56).

Bestämmelserna ändrades 2014 på så sätt att inte heller fullmaktsäktenskap som utgångspunkt ska erkännas när de ingåtts av en part som har anknytning till Sverige genom hemvist eller medborgarskap (1 kap. 8 a § första stycket IÄL, dåvarande tredje punkten). Med fullmaktsäktenskap avses äktenskap där ingen eller enbart en parterna närvarat vid vigseln. Begränsningen av möjligheten att erkänna fullmaktsäktenskap skedde med hänvisning till att äktenskapsformen innebär risk för att någon ingår äktenskap mot sin vilja (prop. 2013/14:208 s. 30 ff.). Samtidig skärptes kraven för erkännande generellt. För att undantagsvis erkänna sådana äktenskap som omfattas av paragrafens första stycke krävs det enligt andra stycket numera synnerliga skäl. Det har i huvudsak lämnats till rättstillämpningen att med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet avgöra om det finns synnerliga skäl (a. prop. 2013/14:208 s 26 ff. och 35 ff.).

År 2019 gjordes ändringar i paragrafen i syfte att ytterligare begränsa erkännandet av utländska barnäktenskap. En ny huvudregel infördes som innebär att inga utländska barnäktenskap erkänns i Sverige, oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks eller deras ålder vid erkännandeprovningen. Erkännande av barnäktenskap regleras numera i en egen punkt i första stycket. Undantagsregeln om synnerliga skäl gäller inte om någon av parterna är under 18 år. Den s.k. ventilen har dock behållits för vuxna och är alltså fortfarande tillämplig om båda parterna är över 18 år (prop. 2017/18:288 s. 11 ff. och 23 ff.).

Sammanfattningsvis föreskrivs i 1 kap. 8 a § första stycket IÄL numera att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte erkänns i Sverige om någon av parterna var under 18 år vid tidpunkten för äktenskapets ingående (punkt 1) eller om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits något annat hinder mot äktenskapet enligt svensk lag och minst en av parterna då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (punkt 2). Ett utländskt äktenskap erkänns inte heller om det är sannolikt att äktenskapet har ingåtts under tvång (punkt 3) eller om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (punkt 4).

Förbudet mot att erkänna ett utländskt äktenskap enligt punkterna 1–4 gäller dock inte om båda parterna är över 18 år och det finns synnerliga skäl att erkänna äktenskapet (1 kap. 8 a § andra stycket IÄL).

4.3.3 Den allmänna regeln om ordre public

I 7 kap. 4 § IÄL finns en bestämmelse som generellt begränsar tillämpningen av utländsk lag. Enligt paragrafen får en bestämmelse i främmande lag eller ett beslut som har meddelats av en myndighet i en främmande stat inte tillämpas om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen här i landet (s.k. ordre public).

En tillämpning av bestämmelsen om ordre public innebär inte ett underkännande av den utländska rättsregeln eller domen i sig, utan av konsekvenserna av dess tillämpning i det konkreta fallet. Bedömningen är inte statisk, utan förändras i takt med rätts- och samhällsutvecklingen.¹⁵ Det ska röra sig om värderingar i principiella frågor av större vikt. I kravet på uppenbarhet ligger att avvikelserna ska vara av väsentlig art.

Förutsättningarna innebär att tillämpligheten av ordre public-förbehållet är restriktiv. Som ett exempel där bestämmelsen kan tillämpas har nämnts att ett äktenskap har ingåtts av någon som är mycket ung eller då någon har tvingats att ingå äktenskap.¹⁶ Både barnäktenskap och tvångsäktenskap är dock numera föremål för särreglering i 1 kap. 8 a § IÄL.

4.3.4 Särskilt om månggifte

Bestämmelsen i 1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL hänvisar till äktenskapshindren i ÄktB. Eftersom den som är gift inte får ingå äktenskap (2 kap. 4 § ÄktB) ska ett utländskt äktenskap som utgångspunkt inte erkännas om någon av parterna redan var gift vid det aktuella äktenskapets ingående. Detta gäller dock bara om någon av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige. Om en person som t.ex. är bosatt och gift i Sverige ingår ett andra äktenskap utomlands enligt där gällande regler, kommer det andra äktenskapet

¹⁵ Michael Bogdan (2014), s. 65 ff.

¹⁶ Prop. 2003/04:48 s. 25. Se även SOU 2017:96 s. 60.

alltså att omfattas av ett förbud mot erkännande. Äktenskapet får dock erkännas enligt 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL om det finns synnerliga skäl. Några särskilda uttalanden om när synnerliga skäl kan föreligga i förhållande till just erkännandet av polygama äktenskap har inte gjorts i förarbetena.¹⁷

Bestämmelsen i 1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL gäller däremot inte äktenskap som ingåtts vid en tidpunkt då någon anknytning till Sverige i form av medborgarskap eller hemvist *inte* fanns. Om en månggiftessituation har uppstått utomlands och en eller flera av de berörda personerna därefter flyttar till Sverige, hindrar 1 kap. 8 a § IÄL alltså inte att de även här betraktas som gifta.

En särskild fråga är om bestämmelsen om ordre public i 7 kap. 4 § IÄL hindrar erkännandet av utländska polygama äktenskap i dessa fall. För ett sådant synsätt skulle kunna tala att månggiften typiskt sett kan sägas strida mot den princip om likabehandling av makar som svensk rätt bygger på och krav på jämställdhet. Dessutom är månggifte kriminaliserat i Sverige. Något entydigt och generellt svar på denna fråga finns dock inte. Skatteverket har i promemorian Månggifte i folkbokföringsregistret gjort bedömningen att det normalt saknas skäl att vägra registrering av månggiften om parterna saknat anknytning till Sverige vid vigseltilfället.¹⁸ Skatteverket registrerar därför sådana fall av månggiften om äktenskapet var giltigt i det land där vigseln ägde rum. Samma bedömning har gjorts i vissa migrationsrättsliga avgöranden.¹⁹ I övrigt finns inga direkt vägledande uttalanden i rättspraxis. Olika uppfattningar har framförts i litteraturen.²⁰ Rättsläget är alltså inte helt klart.

¹⁷ Se dock avsnitt 4.3.1 i vilket det framgår att det tidigare gällande kravet på särskilda skäl bör ha varit uppfyllt i det fall äktenskapshindret bestått i ett tidigare ingånget äktenskap som senare upplöstes.

¹⁸ Skatteverket (2018), *Månggifte i folkbokföringsregistret*, s. 4 och 7.

¹⁹ Se MIG 2016:26 i vilket två kvinnors äktenskap med samme man behandlades som civilrättsligt giltigt i Sverige. Jfr dock domstolens förhållandevis skarpa uttalanden mot polygama äktenskap såvitt avser den rent migrationsrättsliga bedömningen. Se även Skatteverket (2018), s. 13.

²⁰ Se Michael Bogdan (2014), s. 70 och Maarit Jänträ-Jareborg (2010), *Transnationella familjer ur ett privaträttsligt perspektiv – särskilt avseende äktenskap*, i Familj, Religion, Rätt – En antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel (red. A. Singer m.fl.), s. 221, som menar att erkännandet av utländska månggiften inte strider mot ordre public. Jfr Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), *Internationell äktenskapsrätt*, s. 57 f.

4.3.5 Prövningen av om ett utländskt äktenskap erkänns

Inledning

Frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap kan prövas i olika sammanhang och av olika myndigheter. Det är vanligt att frågan första gången prövas i ett folkbokföringsärende vid Skatteverket eller i ett ärende om uppehållstillstånd vid Migrationsverket. En prövning kan även ske i förvaltningsdomstol eller allmän domstol. Nedan behandlas dessa typsituationer. Frågan om ett utländskt äktenskap erkänns kan även bli aktuell i andra sammanhang, t.ex. inom ramen för den prövning av ekonomiskt bistånd och förmåner som görs av kommuner, Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten. Även inom dessa områden kan det ha betydelse om en person räknas som gift eller inte (se avsnitt 7.8).

Vad en myndighet har beslutat är i regel inte bindande i andra sammanhang. Exempelvis kan Skatteverket besluta att inte folkbokföra en person som gift, medan en allmän domstol i samband med en senare uppkommen prövning av t.ex. arv, äktenskapsskillnad eller faderskap skulle kunna anse att det finns synnerliga skäl för att i det sammanhanget erkänna äktenskapet och därmed en viss rättsverkan av det. Vid prövningen av erkännande som en prejudiciell fråga kan det finnas anledning att i viss mån göra andra typer av överväganden än om det t.ex. är fråga om att i folkbokföringen registrera en persons civilstånd (prop. 2017/18:288 s. 28 f.).²¹

Frågan blir aktuell vid Skatteverket

Det är vanligt att den första prövningen av ett äktenskaps giltighet görs av Skatteverket. Frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap kan bli aktuell i olika situationer. Skatteverket kan framför allt behöva ta ställning till frågan i ärenden om folkbokföring i samband med inflyttning till Sverige. Det kan också vara fråga om tilldelning

²¹ Angående ordre public vid prejudiciella frågor se prop. 2003/04:48 s. 25 och Michael Bogdan (2014) s. 70 som framhåller att det vid prejudiciella bedömningar kan finnas anledning att vara mer tolerant när det gäller tillämpningen av utländsk rätt.

av samordningsnummer, registrering av en utländsk vigsel för en redan folkbokförd person²² eller hindersprövning.

Antalet ärenden om inflyttning till Sverige uppgår till cirka hundra tusen ärenden per år, dock med högre nivåer de senaste åren.²³ När en person registreras i folkbokföringen ska dennes civilstånd inkluderas, vilket innebär att personens samtliga äktenskap som erkänns i Sverige ska registreras. Detta gäller oavsett om maken eller makarna till den som ska folkbokföras också har flyttat till Sverige.

Till stor del handlar folkbokföringen i detta avseende om en masshantering av ärenden och bedömningen är av summarisk karaktär. Avsikten är inte att Skatteverket ska göra någon egen utredning av sakförhållandena utan bedömningen av om det finns skäl att vägra erkännande görs normalt enbart med ledning av de uppgifter som lämnats i ansökan. En registrering av en utländsk vigsel kräver som regel att det av ansökan klart framgår att förutsättningarna för registrering är uppfyllda, dvs. att vigseln är styrkt.²⁴ En persons civilstånd kan styrkas genom uppvisande av en officiell handling från en behörig myndighet i utlandet, exempelvis ett vigselbevis, en dom på äktenskapsskillnad eller en tidigare makes dödsattest. Utgångspunkten är att handlingen ska visas upp i original eller som vidimerad kopia.²⁵

När en person folkbokförs för första gången kan det emellertid vara tillräckligt att sökanden gör sitt civilstånd sannolikt för att det ska registreras i folkbokföringen. Ett sannolikhetskrav tillämpas bl.a. om officiella handlingar som kan styrka civilståndet saknas eller om de handlingar som finns tillgängliga endast kan tillmätas ett begränsat bevisvärde. En uppgift om civilstånd bedöms som sannolik om de uppgifter som lämnats i ärendet vid en sammantagen bedömning framstår som tillförlitliga, sammanhängande och detaljerade. Fri bevisprövning gäller och en bedömning görs utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.²⁶

²² Om det tillkommande äktenskapet ingåtts när personen var folkbokförd i Sverige får Skatteverket ta ställning till om äktenskapet ska vägras erkännande enligt 1 kap. 8 a § IÅL. Om en mångiftssituation däremot redan var för handen innan folkbokföring ägde rum, men endast ett äktenskap registrerats, har däremot civilståndet registrerats felaktigt. I så fall kan en ändring vidtas av Skatteverket under vissa förutsättningar och ett tillkommande äktenskap registreras i folkbokföringen om det bedöms giltigt i Sverige enligt IÅL.

²³ Skatteverket (2018), s. 6.

²⁴ HFD 2012:17 och RÅ 2000 not. 122 samt prop. 2003/04:48 s. 55.

²⁵ Skatteverket (2018b), *Registrering av civilstånd i folkbokföringen vid flytt till Sverige (ställningstagande)*.

²⁶ *Ibid.*

När det gäller förekomsten av polygama äktenskap i folkbokföringen är det av betydelse att en person som har gift om sig kan visa att det första äktenskapet är upplöst. Den som inte kan bevisa att det första äktenskapet är upplöst riskerar att bli registrerad som gift med två personer.

Tidigare tillämpade Skatteverket ett krav på att en uppgift om upplösning på grund av äktenskapsskillnad skulle vara styrkt för att en registrering som skild skulle vara möjlig. En registrering som skild kunde alltså inte ske trots att äktenskapsskillnaden gjordes sannolik. Mot bl.a. denna bakgrund har det i en övervägande del av de polygama äktenskap som redovisas i Skatteverkets rapport (se avsnitt 3.4) visat sig att avsikten inte har varit att ha flera pågående äktenskap. Enligt Skatteverket har situationen i stället uppstått som en konsekvens av att myndighetens riktlinjer medfört avslag på registrering av skilsmässor, och i vissa fall även dödsfall. Det har alltså förekommit att samma person varit registrerad som gift med flera personer i folkbokföringen eftersom det inte kunnat utredas att ett första äktenskap upplösts genom äktenskapsskillnad eller makens död. I dessa fall har det första äktenskapet registrerats samtidigt som även ett senare ingånget äktenskap tagits upp i folkbokföringen. Personer har alltså registrerats som gifta med flera makar, trots att så egentligen inte har varit fallet.

Detta ledde till att Skatteverket gjorde en översyn av bl.a. bevisvärderingen vid registreringen av civilstånd.²⁷ Översynen har inneburit ett klargörande att beviskravet sannolikt kan tillämpas i förhållande till samtliga civilstånd (dvs. även i förhållande till äktenskapsskillnader) och att antalet registreringar av månggiften som inte speglar verkliga förhållanden har minskat.²⁸

Om det finns särskilda skäl får Skatteverket begära att anmälan eller uppgift lämnas vid en personlig inställelse (23 § folkbokföringslagen [1991:481]). Personligt besök bör enligt förarbetena kunna begäras exempelvis vid invandring till Sverige, då en sådan inställelse kan vara nödvändig på grund av språksvårigheter och oklara personuppgifter.²⁹ Skatteverket kräver i dag personlig inställelse i samband

²⁷ Ibid s. 4, 11 och 23.

²⁸ Skatteverket (2018b). Ställningstagandet har inte medfört att äldre registreringar ändrats. Vad gäller registrering av civilstånd sedan en make avlidit räckte det även sedan tidigare att dödsfallet gjorts sannolikt.

²⁹ Prop. 1990/91:153 s. 138.

med att en anmälan om folkbokföring ges in av någon som flyttat hit från utlandet.³⁰

Frågan blir aktuell vid Migrationsverket

Det förekommer inte sällan att en av parterna i ett äktenskap bor kvar utomlands. Frågan om erkännande av äktenskapet blir då aktuell när den maken vill komma till Sverige och ansöker om uppehållstillstånd enligt de särskilda regler som gäller för gifta personer. I vissa fall har registrering av äktenskapet då redan skett i folkbokföringen. Men det förekommer också att frågan om erkännande aktualiseras vid Migrationsverket innan den har prövats av Skatteverket. Om den ena myndigheten redan har prövat frågan är bedömningen inte bindande för den andra. Det kan alltså hända att Migrationsverket bedömer att ett äktenskap inte ska erkännas trots att Skatteverket har registrerat det i folkbokföringen. En sådan registrering anses dock väga tungt vid Migrationsverkets prövning (se MIG 2008:18).

Migrationsverket gör således bedömningar av om utländska äktenskap ska erkännas i samband med ansökningar om uppehållstillstånd på grund av anknytning till en make. Endast en mycket begränsad andel av de anknytningsärenden som myndigheten handlägger berör månggiften.³¹

Vid en ansökan om uppehållstillstånd på grund av anknytning till en make gör Migrationsverket inledningsvis en bedömning av om det föreligger ett giltigt äktenskap. Det förekommer att myndigheten bedömer polygama äktenskap som giltiga i Sverige, dvs. erkänner dessa.³² Migrationsverket har i de ärendena sedan att tillämpa utlänningslagens (2006:716, UtlL) bestämmelser om förutsättningarna att vägra uppehållstillstånd till en make. Dessa bestämmelser är utformade i enlighet med familjeåterföreningsdirektivet³³ som föreskriver en skyldighet för medlemsstaterna att vägra uppehållstillstånd när anknytningspersonen är gift och lever tillsammans i Sverige med en annan person än den make som ansöker om uppehållstillstånd (5 kap. 17 b § UtlL). Enligt direktivet får medlemsstaterna även i

³⁰ Prop. 2017/18:288 s. 30 f.

³¹ Skatteverket (2018), s. 13.

³² Ibid. Se även MIG 2016-26.

³³ Europeiska rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening.

andra situationer där det kan vara fråga om månggifte vägra uppehållstillstånd (5 kap. 17 a § andra stycket 2 UtlL). Även medsökande barn till anknytningspersonen nekas normalt uppehållstillstånd i dessa fall.

När Migrationsverket samtidigt prövar ansökningar om asyl från flera medlemmar ur en familj, dvs. när familjemedlemmarna redan vistas i Sverige, ska bedömningen av skyddsbehoven göras med beaktande av den s.k. principen om familjens enhet. Vid bedömningen av vilka personer som ska behandlas som en familjeenhet skulle frågan om fler än en hustru, eller vilken hustru, som kan ingå i denna enhet kunna aktualiseras om flera hustrur söker asyl tillsammans med sin make. Såvitt utredningen har kunnat konstatera har frågan dock inte aktualiserats. I avsnitt 7.8.2 återkommer utredningen till dessa frågor.

Prövning i domstol

Frågan om erkännande kan även bli aktuell vid allmän domstol.³⁴ En make som vill ha frågan om äktenskapets giltighet i Sverige slutligt avgjord har möjlighet att väcka talan mot den andre maken om fastställelse av att äktenskapet består eller inte består (se 14 kap. 1 och 2 §§ ÄktB och såvitt avser frågan om behörighet för svensk domstol 3 kap. 2 § IÄL). För det fall domstolen i en sådan rättegång har avgjort frågan om ett äktenskap består eller inte består har domen rättskraft och gäller därefter i andra sammanhang där frågan får betydelse.³⁵

Av allt att döma är mål om fastställelse av äktenskaps giltighet i praktiken sällsynta.³⁶

Frågan om erkännande kan bli aktuell också som en *prejudiciell fråga*, bl.a. i tvister i allmän domstol om t.ex. arv, underhåll eller makars förmögenhetsförhållanden. Avgörandet av den prejudiciella frågan är av central betydelse för bedömningen av målets huvudfråga men saknar rättskraft i andra sammanhang.³⁷

³⁴ Också förvaltningsrättslig domstolsprövning kan förekomma efter överklagande av beslut från Skatteverket respektive Migrationsverket.

³⁵ Lars Tottie och Örjan Teleman (2017), kommentaren till 14 kap. 2 § ÄktB.

³⁶ SOU 2017:96, s. 58. Utredningen har även kontaktat tingsrätterna i Stockholm, Södertörn, Malmö och Göteborg för att undersöka hur vanlig förekommande sådana mål är. Eftersom denna målkategori inte registreras separat utan tillsammans med övriga äktenskapsmål, såsom ansökningar om äktenskapsskillnad, har domstolarna dock inte kunnat ge några säkra svar. Av de uppgifter som lämnats framgår dock att mål om fastställelse av sådant slag verkar vara ovanliga.

³⁷ Michael Bogdan (2014), s. 92.

4.4 Straffrättslig reglering av polygama äktenskap

Ingår någon som är gift ett nytt äktenskap eller ingår någon som är ogift äktenskap med en person som är gift, kan ansvar för brottet tvegifte bli aktuellt (7 kap. 1 § första stycket brottsbalken [BrB]). Straffskalan är böter eller fängelse i högst två år. Om den som är partner i ett registrerat partnerskap ingår äktenskap, döms i stället för olovligt ingående av äktenskap (7 kap. 1 § andra stycket BrB).

Brottet tvegifte kan begås av såväl den person som är gift och ingår nytt äktenskap som den som är ogift och ingår äktenskap med en person som redan är gift. Brottet förutsätter att både det tidigare och det senare äktenskapet är giltigt i Sverige. Kravet på hindersprövning innan ett äktenskap ingås förebygger att tvegifte förövas. Brottsliga förfaranden kan dock inte helt uteslutas, exempelvis om någon vid hindersprövningen lämnar en oriktig uppgift om ett tidigare ingånget äktenskap. Om gärningen begås utomlands (i ett land där månggifte är tillåtet) är ansvar för brott i princip uteslutet eftersom bestämmelsen inte är undantagen från kravet på dubbel straffbarhet (2 kap. 2 § andra stycket BrB).³⁸

Uppsåt krävs för ansvar för brottet tvegifte. En oklarhet när det gäller erkännandet av ett tidigare ingått äktenskap i ett annat land eller upplösningen av ett tidigare äktenskap kan påverka uppsåtsbedömningen.³⁹

Avslutningsvis kan nämnas att BrB även innehåller en reglering som tar sikte på tvångsäktenskap. Genom 4 kap. 4 c och d §§ BrB har äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa kriminaliserats. Bestämmelserna omfattar, till skillnad från bestämmelsen om tvegifte, även informella äktenskap (äktenskapsliknande förbindelser).

³⁸ Se dock Michael Bogdan (1978), s. 140 f., för tänkbara undantag.

³⁹ Agneta Bäcklund m.fl. (2018), *Brottsbalken – En kommentar*, kommentaren till 7 kap. 1 § BrB, publicerad i Zeteeo 2018-04-25.

5 Internationell rätt och europarätt

5.1 Inledning

I detta kapitel behandlas internationell rätt och europarätt i form av konventioner och andra rättsakter som kan ha betydelse när det gäller utländska månggiften. Även om det i sig inte är en grundläggande fri- och rättighet för en enskild att få sitt äktenskap erkänt i en annan stat, finns det konventioner och andra internationella instrument som kan aktualiseras när det gäller såväl rätten att gifta sig som andra länders erkännande av ingångna äktenskap. Syftet är att ge en övergripande bakgrund inför övervägandena i kap. 8 och framåt.

Nedan behandlas inledningsvis 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW¹) (avsnitt 5.2). Därefter berörs 1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap (1978 års Haagkonvention) (avsnitt 5.3). Sedan redogörs för vissa fri- och rättigheter i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) samt Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU-stadgan) (avsnitt 5.4.2). I samband med det berörs även regeringsformen (RF). Därefter behandlas rätten till fri rörlighet för unionsmedborgare (avsnitt 5.4.3).

5.2 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW)

Enligt artikel 16.1 i CEDAW-konventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor i alla frågor som gäller äktenskap och familjeförhållanden. Staterna ska bl.a., med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund,

¹ Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women.

säkerställa en lika rätt att ingå äktenskap (punkt a) och lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet och vid dess upplösning (punkt c). Konventionen är i kraft sedan 1981 och är undertecknad och ratificerad av Sverige.

Den till konventionen knutna kvinnodiskrimineringskommittén har uttalat sig om polygami och dess diskriminerande effekter. Rekommendationerna är i sig inte bindande för CEDAW:s konventionsstater. Kommittén har dock getts ansvaret att tolka konventionen, varför uttalandena kan sägas ge indikationer på vilka förpliktelser som följer av den.²

I rekommendation nummer 21 uttalade kvinnodiskrimineringskommittén följande:

Polygamous marriage contravenes a woman's right to equality with men, and can have such serious emotional and financial consequences for her and her dependents that such marriages ought to be discouraged and prohibited. The Committee notes with concern that some States parties, whose constitution's guarantee equal rights, permit polygamous marriage in accordance with personal or customary law. This [...] breaches the provisions of [...] the Convention.³

Även i efterföljande rekommendationer har kommittén, och även andra FN-organ, uttalat att polygami ska motverkas och förbjudas. I en rekommendation från kvinnodiskrimineringskommittén och FN:s kommitté för barnets rättigheter uttalades exempelvis följande:

Polygamy is contrary to the dignity of women and girls and infringes on their human rights and freedoms, including equality and protection within the family.

och

States parties [...] have explicit obligations to discourage and prohibit polygamy because it is contrary to the Convention.⁴

² Se t.ex. Tone Linn Waerstad (2017), *Utredning av ekteskapsloven § 18 a – barneekteskap og bigami* (överlämnad till norska barne- og likestillningsdepartementet den 1 juni 2017), s. 10 f.

³ FN:s kvinnodiskrimineringskommittés allmänna rekommendation nummer 21 från den 12 april 1994, avsnitt 1.A.

⁴ Den gemensamma allmänna rekommendationen nummer 31 från FN:s kvinnodiskrimineringskommitté och FN:s kommitté för barnets rättigheter från den 14 november 2014, avsnitt VI.C. Se även FN:s människorättskommittés allmänna kommentar nummer 28 från den 29 mars 2000, punkt 24, där bl.a. följande uttalades "It should also be noted that equality of treatment with regard to the right to marry implies that polygamy is incompatible with this principle. Poly-

En rättslig ordning som innebär att män får gifta sig med flera kvinnor, medan kvinnor bara får gifta sig med en man, synes alltså innebära en otillåten diskriminering enligt konventionen.

När det gäller kvinnor som redan befinner sig i polygama äktenskap har FN:s kvinnodiskrimineringskommitté uttalat att deras ekonomiska rättigheter ska säkerställas.⁵ Månggiften ska alltså enligt kommittén motverkas samtidigt som man bör säkerställa ekonomiska rättigheter för kvinnor som trots allt befinner sig i sådana äktenskap.

5.3 1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap

1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap har ratificerats av Australien, Nederländerna samt Luxemburg och trädde i kraft 1991. Egypten, Finland och Portugal har undertecknat men ännu inte ratificerat konventionen. Sverige är inte part till 1978 års Haagkonvention, men den behandlas ändå här som ett uttryck för internationell rätt på området.

Konventionens centrala del är bestämmelserna om erkännande av äktenskap. Reglerna är tillämpliga oavsett i vilken stat äktenskapet har ingåtts. De begränsar inte de anslutna staternas möjligheter att erkänna äktenskap i fler fall än vad som tas upp i konventionen. Vidare har vissa särskilda typer av vigslar uttryckligen undantagits från vad konventionen reglerar. Undantagna är bl.a. vigslar där en av parterna eller bägge har varit närvarande endast genom ombud och sådana informella äktenskap som uppkommer genom att samlevnad under vissa villkor jämföras med äktenskap (artikel 8).

Enligt huvudregeln i konventionen ska ett äktenskap erkännas om det har ingåtts i enlighet med de formella och materiella föreskrifterna i vigsellandets lag eller i den utländska lag som har tillämpats i vigsellandet (artikel 9). Om en behörig myndighet har utfärdat

gamy violates the dignity of women. It is an inadmissible discrimination against women. Consequently, it should be definitely abolished wherever it continues to exist.”

⁵ Se bl.a. FN:s kvinnodiskrimineringskommittés allmänna rekommendation nummer 29 från den 30 oktober april 2013, punkt 28, där följande uttalas “States parties should take all legislative and policy measures needed to abolish polygamous marriages. Nevertheless, as stated by the Committee in its general recommendation No. 27, polygamy is still practised in many States Parties, and many women are in polygamous unions. Accordingly, with regard to women in existing polygamous marriages, States parties should take the necessary measures to ensure the protection of the economic rights of women.”

ett vigselbevis ska äktenskapet vidare anses giltigt till dess motsatsen har fastställts (artikel 10).

Det finns ett antal undantag från skyldigheten att erkänna ett utländskt äktenskap. Bortsett från sådana fall som ryms under ett förbehåll för ordre public (artikel 14) är de preciserade undantagen uttömmande angivna (artikel 11 första stycket). De förhållanden som medför att erkännande kan vägras ska ha funnits vid äktenskapets ingående enligt lagen i den stat i vilken erkännande söks. Det rör sig om fall när det funnits sådana hinder mot äktenskapet som att en av makarna redan var gift, att parterna var nära släkt med varandra eller att den ena parten inte uppnått en föreskriven lägsta ålder. Vidare behöver ett äktenskap inte erkännas om en av makarna inte frivilligt samtyckt till det. När det gäller äktenskap som ingåtts trots att någon av parterna redan var gift får erkännande inte vägras om det senare äktenskapet har blivit giltigt på grund av att det tidigare äktenskapet upplösts eller annullerats (artikel 11 andra stycket).

Sammanfattningsvis medger 1978 års Haagkonvention att utländska äktenskap som ingåtts trots att någon av makarna redan är gift får vägras erkännande, men föreskriver inte någon sådan skyldighet för konventionsstaterna.

5.4 Europarätt

5.4.1 Inledning

Sverige är part till Europakonventionen, som även gäller direkt som lag här i riket enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Det framgår även av svensk grundlag att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen (2 kap. 19 § RF).

Några särskilda EU-regler om erkännande av äktenskap finns inte. Europeiska kommissionen har dock i en grönbok⁶ presenterat olika sätt att stärka principen om ömsesidigt erkännande i frågor om civil-

⁶ En grönbok är ett samrådsdokument som Europeiska kommissionen utarbetar i början av ett lagstiftningsförfarande.

stånd.⁷ Ett av de föreslagna alternativen är automatiskt erkännande, även om det uppmärksammas att det kan visa sig komplicerat när det gäller t.ex. äktenskap. Under 2011 behandlade Riksdagens civilutskott förslagen⁸ och regeringen lämnade samma år synpunkter på grönboken varvid den ställde sig avvisande till att s.k. statushandlingar blir föremål för automatiskt erkännande.⁹ Grönboken har ännu inte lett till vidare åtgärder inom EU såvitt avser frågan om erkännande av utländska äktenskap.

Sverige är dock bundet av EU-stadgan när unionsrätten tillämpas (artikel 51).¹⁰ EU-stadgan ska tolkas i ljuset av Europakonventionen vad gäller de rättigheter som har motsvarigheter i konventionen. Detta kommer till uttryck i stadgan (artikel 52.3) som föreskriver att rättigheter som skyddas i båda rättsakterna ska ges samma betydelse som i Europakonventionen.

Sverige är således bundet av Europakonventionen, och i vissa fall även EU-stadgan, vilket måste beaktas vid utformandet av regler om hanteringen av utländska äktenskap. Rättigheterna i dessa instrument kan dock, med undantag för vissa s.k. absoluta rättigheter, inskränkas och varje konventions- eller medlemsstat har en viss bedömningsmarginal när det gäller att avgöra om en inskränkning är nödvändig och proportionerlig.

Sverige är även bundet av EU-rättens bestämmelser om fri rörlighet för unionsmedborgare, som förekommer i dels EU:s stadga, dels i fördragen och sekundärrätten. Denna rättighet behandlas särskilt i avsnitt 6.4.3.

5.4.2 Europakonventionen och EU-stadgan

Giftasvuxna män och kvinnor har *rätt att ingå äktenskap* och bilda familj i enlighet med de nationella lagar som reglerar utövandet av denna rättighet (artikel 12 i Europakonventionen). Vidare ska makar vara likställda i fråga om rättigheter och ansvar av privaträttslig

⁷ *Minskad byråkrati för medborgarna: Att underlätta fri rörlighet i fråga om officiella handlingar och erkännande av verkningarna av civilståndshandlingar*, KOM (2010)747.

⁸ Utlåtande 2010/11:CU21, *Fri rörlighet för dokument*.

⁹ Ju2011/133/L2. Regeringens bedömde att en generell lösning för alla slags statushandlingar inte är möjlig. En framkomlig väg är enligt yttrandet i stället att för varje delområde arbeta vidare med internationellt privaträttsliga rättsakter.

¹⁰ Det centrala kriteriet för att avgöra om det är fråga om en tillämpning av unionsrätten är huruvida den nationella rättstillämpningen påverkar unionsrättens funktion och av unionsrätten skyddade intressen, se t.ex. Carl Lebeck (2016), *EU-stadgan om grundläggande rättigheter*, s. 126.

natur, inbördes samt i förhållande till sina barn, i fråga om äktenskapet, under äktenskapet och i händelse av dess upplösning. Konventionsstaterna är dock oförhindrade att vidta sådana åtgärder som är nödvändiga i barnens intresse (artikel 5 i Europakonventionens sjunde tilläggsprotokoll). Även i detta sammanhang gäller konventionens förbud mot diskriminering på grund av bl.a. kön (artikel 14 i Europakonventionen).

Av det sagda kan slutsatsen dras att en rättslig reglering som innebär att endast män får gifta sig med flera makar inte är i linje med Europakonventionen. Eftersom ingen av de anslutna staterna tillåter ingående av månggiften har sådana äktenskaps diskriminerande effekter i förhållande till kvinnor dock inte blivit föremål för någon rättspraxis kopplad till sagda bestämmelser.¹¹

När det gäller inskränkningar av rätten att ingå äktenskap enligt Europakonventionen ges konventionsstaterna en relativt bred bedömningsmarginal genom hänvisningen i artikel 12 till nationella lagar, så länge själva substansen eller kärnan (*essence* på engelska) i rättigheten inte urholkas.¹² Stater har rätt att begränsa rätten att ingå äktenskap utifrån bestämmelser om t.ex. lägsta tillåtna ålder men även för att motverka polygami.¹³ I sin rättspraxis har Europadomstolen bl.a. konstaterat följande: "The Convention institutions have accepted that limitations on the right to marry [...] may also include substantive provisions based on generally recognised considerations of public interest, in particular concerning capacity, consent, prohibited degrees of affinity or the prevention of bigamy."¹⁴

Någon rätt för en gift person att ingå ett nytt äktenskap synes alltså inte kunna grundas på konventionen så länge det tidigare äktenskapet består.¹⁵ Det har ansetts att den som redan är gift kan nekas att ingå ett nytt äktenskap på den grunden att lagstiftning mot månggifte är djupt förankrad i konventionsstaterna och att ett sådant för-

¹¹ Tone Linn Waerstad (2017), s. 44.

¹² Se t.ex. Davis Harris m.fl. (2014), *Law of the European Convention on Human Rights*, s. 755.

¹³ Ibid. Se även Peer Lorenzen m.fl. (2011), *Den Europeiske Meeneskerettighedskonventionen*, s. 937.

¹⁴ O' Donoghue and others v. The United Kingdom, 34848/07, 14 december 2010. I Johnston and Others v. Ireland, 9697/82, 18 december 1986, hänvisade domstolen vidare till [...] a society adhering to the principle of monogamy [...].

¹⁵ Hans Danelius (2015), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 398.

bud inte påverkar åtnjutandet av rättighetens kärna för den som redan är gift.¹⁶

Rätten att gifta sig regleras även i EU-stadgan (artikel 9) som föreskriver att rätten att ingå äktenskap och rätten att bilda familj ska garanteras enligt de nationella lagar som reglerar utövandet av dessa rättigheter.¹⁷

Rätten att gifta sig enligt konventionen och stadgan torde främst reglera frågan om själva ingåendet av äktenskap enligt staters interna rättsordningar.¹⁸ Frågan om redan existerande giftermål, däribland erkännande av utländska äktenskap (inklusive månggiften), faller däremot under tillämpningsområdet för *rätten till skydd för privat- och familjeliv* (artikel 8.1 i Europakonventionen). Enligt bestämmelsen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv (samt sitt hem och sin korrespondens). Rätten till familjeliv omfattar bl.a. relationer mellan makar och mellan föräldrar och barn. Enligt Europakonventionen har familjemedlemmar som huvudregel rätt att leva tillsammans och att på andra sätt upprätthålla och utveckla de ömsesidiga relationerna utan ingrepp från statens sida.¹⁹

Rätten till familjeliv får dock inskränkas i vissa angivna fall (artikel 8.2 i Europakonventionen).²⁰ De rättigheter som följer av bestämmelsen innebär inte heller någon generell skyldighet för en konventionsstat att erkänna äktenskap som står i strid med statens egen lagstiftning. Europadomstolen har t.ex. uttalat att en stat aldrig är skyldig att erkänna ett äktenskap som ingåtts av en 14-åring (Z.H och R.H mot Schweiz, nr. 60119/12, 8 december 2015).

Ett nekat erkännande kan dock i vissa fall utgöra en inskränkning av rättigheterna i artikel 8 i konventionen. Detta konstaterades av Europadomstolen i ett mål där den omständigheten att ett utländskt

¹⁶ Pieter Van Dijk m.fl. (2017), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, s. 841.

¹⁷ Varje begränsning i utövandet av de rättigheter och friheter som erkänns i stadgan ska vara föreskriven i lag och förenlig med det väsentliga innehållet i dessa rättigheter och friheter. Begränsningar får, med beaktande av proportionalitetsprincipen, endast göras om de är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter. Se artikel 52.1 i EU-stadgan. Även i detta fall gäller en princip om icke-diskriminering, utifrån bl.a. kön. Se artikel 21.1 i EU-stadgan.

¹⁸ Jfr dock Theodorou and Tsotsorou v. Greece, 57854/15, 5 september 2019.

¹⁹ Se t.ex. Davis Harris m.fl. (2014), s. 564.

²⁰ Offentlig myndighet får inskränka åtnjutande av denna rättighet endast med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande eller till förebyggande av ordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

äktenskap inte registrerades i Malta medförde en rad problem för parterna i deras vardagliga liv, bl.a. avseende frågor om skatt, rätten till sociala förmåner och tillstånd att arbeta (Dadouch mot Malta, nr. 38816/07, 20 juli 2010). Domstolen konstaterade att det visserligen kan vara godtagbart med bestämmelser som innebär att utländska äktenskap nekats registrering om förfarandet syftar till förebyggande av oordning eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter. Det anfördes också att det i första hand ankommer på konventionsstaterna att reglera vilka äktenskap som är giltiga eller ska registreras samt rättsverkningarna därav. I det aktuella avgörandet fann domstolen dock att en tidsutdräkt överstigande två år innan äktenskapet erkändes (vilken enbart berodde på formaliakrav) inte var nödvändig.

Det finns inte någon rättspraxis som direkt tar sikte på frågan om erkännande av utländska polygama äktenskap. Frågan har dock aktualiserats i migrationsrättsliga sammanhang. Vid några tillfällen har artikel 8 i Europakonventionen prövats i relation till nationella regler om rätten till uppehållstillstånd för tredjelandsmedborgare i polygama hushåll.

Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna²¹ har framhållit att månggiften i och för sig kan ge upphov till en rätt till respekt för familjelivet, i vart fall mellan en förälder och ett barn som fötts inom ramen för ett polygamt äktenskap (E.A. och A.A. mot Nederländerna, nr. 14501/89, 6 januari 1992).²² Målet behandlade familjrelationen mellan en pappa och dennes son i hans första äktenskap och avsåg bl.a. en vägran att bevilja sonen uppehållstillstånd i Nederländerna. Pappan var gift med två kvinnor och bodde i Nederländerna med sin hustru från äktenskap nummer två. Mannens första hustru bodde kvar i hans ursprungsland. Avgörandet hade sin bakgrund i nederländsk lagstiftning som i månggiftssituationer endast medgav att en make och dennes barn beviljas uppehållstillstånd i landet baserat på anknytning. Kommissionen framhöll att en stat, i samband med immigrationsärenden på grund av familjeanknytning, inte kan avkrävas att fullt ut erkänna polygama äktenskap som är i strid med dess interna rättsordning. I avgörandet konstaterade kommissionen att en sådan ordning som den nederländska var ändamålsenlig och godtagbar enligt artikel 8 i Europakonventionen.

²¹ Kommissionen var ett till Europarådet knutet organ som tidigare hade i uppgift att granska anmälningar från enskilda om kränkningar av Europakonventionen. Sedan enskilda 1998 givits terärett direkt i Europadomstolen har kommissionen upphört.

²² Se även M. och O.M. mot Nederländerna, nr. 12139/86, 5 oktober 1987.

Ett annat exempel är kommissionens uttalanden i ett mål där sökanden var en minderårig flicka vars mor hade fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd. Ansökan var gjord med hänvisning till anknytningen till kvinnans make, tillika sökandens far, som var brittisk medborgare (R.B. mot Storbritannien, nr. 19628/92, den 29 juni 1992). Orsaken till avslagsbeslutet var att maken/fadern redan levde tillsammans med en annan hustru som tidigare hade beviljats uppehållstillstånd i Storbritannien på grund av anknytning till honom. Även sökanden hade tidigare beviljats uppehållstillstånd på grund av anknytning till fadern. Brittisk lag, som syftade till att förhindra polygama hushåll, tillät dock inte att sökandens mor beviljades uppehållstillstånd i den beskrivna situationen. Europakommissionen uttalade att de brittiska myndigheternas avslagsbeslut innebar ett intrång i sökandens rätt till familjeliv enligt artikel 8.1 i Europakonventionen. En viss bedömningsmarginal ansågs dock föreligga på utlänningsrättens område och det kunde enligt kommissionen inte krävas att en konventionsstat fullt ut erkände polygama äktenskap om de stod i strid med statens egen lagstiftning. Kommissionen noterade i detta sammanhang att polygami i århundraden har varit förbjudet och straffsanktionerat i Storbritannien. Enligt kommissionen kunde omständigheterna i det enskilda fall som var föremål för prövning inte anses väga tyngre än Storbritanniens legitima intresse av att förbjuda polygami. De brittiska reglerna ansågs nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till skyddet för moral och andra personers fri- och rättigheter och utgjorde en sådan inskränkning i rätten till familjeliv som är tillåten enligt artikel 8.2 i Europakonventionen.

Värt att notera är att familjebanden mellan makarna i månggifterna inte var föremål för direkt prövning i något av de två nämnda målen.²³

²³ Utan att göra några jämförelser mellan samkönade äktenskap och månggiften kan det nämnas att Europadomstolen behandlat frågan om erkännande av förstnämnda kategori av äktenskap (Orlandi m.fl. mot Italien, nr. 44057/12 m.fl., 14 december 2017). Avgörandet avsåg ett antal samkönade par som ingått äktenskap i utlandet och därefter ansökt om registrering av sina giftermål i Italien men vägrats detta. Domstolen påpekade att en majoritet av konventionsstaterna tillåter ingåendet av samkönade äktenskap eller registrerat partnerskap eller liknande – men däremot i regel inte erkänner utländska äktenskap mellan personer av samma kön. Med hänvisning till staters rätt att förebygga oordning slogs det därefter fast det inte finns någon skyldighet att erkänna utländska samkönade äktenskap. Men eftersom det vid tidpunkten för händelserna i målen inte var möjligt att ingå registrerade partnerskap eller liknande i Italien (vilket redan hade kritiserats av domstolen i ett tidigare avgörande) konstaterade domstolen att sökandena hamnade i ett rättsligt vakuum, vilket innebar en överträdelse av artikel 8 i konventionen.

Rätten till skydd för privat- och familjeliv regleras också i EU-stadgan (artikel 7) och kan även enligt denna rättsakt inskränkas.²⁴

I sammanhanget bör *rätten till religionsfrihet* i Europakonventionen nämnas (artikel 9.1, som även reglerar rätten till s.k. tanke- och samvetsfrihet och alltså skyddar såväl religiösa som icke-religiösa livsåskådningar). Enligt denna bestämmelse har var och en rätt till religionsfrihet vilket innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Även denna rättighet får inskränkas i vissa angivna fall på så sätt att rätten att utöva sin religion eller tro får begränsas (artikel 9.2 i Europakonventionen).²⁵

Inte alla handlingar som bygger på religiös övertygelse eller tro omfattas av bestämmelsen om religionsfrihet. Om ett agerande inte direkt ger uttryck för den aktuella livsåskådningen, eller endast har en avlägsen koppling till religiösa principer, faller det utanför bestämmelsens räckvidd. För att kvalificera sig som en sedvänja har det ansetts att handlandet i fråga måste ha en nära koppling till religion eller annan livsåskådning.²⁶ I senare rättspraxis har Europadomstolen dock i någon mån mjukat upp kravet på den nödvändiga kopplingen till religion och uttalat att inte endast sådan tillbedjan eller andakt som utgör en del av utövandet av en religion omfattas. Även andra handlingar träffas om det finns ett tillräckligt nära och direkt samband mellan agerandet och den underliggande tron, vilket måste avgöras utifrån förhållandena i varje enskilt fall. Domstolen har även uttalat att det inte ankommer på den enskilde att visa att denne handlade för att uppfylla en plikt föreskriven av den aktuella religionen i fråga (Ewida m.fl. mot Förenade Kungariket, 48420/10, 15 januari 2013).

Generellt tillämpliga regler som tillämpas neutralt utan hänsynstagande till enskildas religion faller ofta utanför rätten till religionsfrihet. Exempelvis har enskildas vägran, på religiösa grunder, att sälja preventivmedel eller betala skatt inte ansetts omfattas av skyddet i bestämmelsen.²⁷

²⁴ Se fotnot 17.

²⁵ Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

²⁶ Se t.ex. Pieter Van Dijk m.fl. (2017), s. 737.

²⁷ Ibid.

Såvitt utredningen har kunnat konstatera finns det inte någon rättspraxis som rör frågan om just erkännande av utländska äktenskap i förhållande till rätten till religionsfrihet. När det gäller polygami har Europadomstolen dock omnämnt företeelsen som exempel på en religiös yttring som är oförenlig med Europakonventionens underliggande grundprinciper och uttalat att inskränkningar från statens sida med hänsyn till detta kan vara berättigade (Jehovas Vittnesse of Moscow mot Ryssland, nr. 302/02, 10 juni 2010). Avgörandet avsåg bl.a. rätten till religionsfrihet enligt konventionen sedan ryska myndigheter upplöst ett religiöst samfund och förbjudit det att fortsätta sin verksamhet. Målet behandlade alltså varken rätten att ingå månggiften eller att få sådana äktenskap erkända.

Rätten till religionsfrihet regleras även i EU-stadgan (artikel 7.1) och kan också enligt denna rättsakt begränsas.²⁸

Också RF skyddar religionsfriheten, på så sätt att var och en gentemot det allmänna är tillförsäkrad friheten att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion (2 kap. 1 § 6 RF). Till skillnad från Europakonventionen och EU-stadgan är religionsfriheten enligt svensk grundlag absolut och kan alltså inte inskränkas. RF:s skydd för religionsfrihet är dock begränsat jämfört med europarätten. Detta har uttryckts på så sätt att friheten i princip inte avser annat än enskild religionsutövning²⁹, dvs. att i ensamhet, och utan att påverka någon i omgivningen, utöva sin tro.³⁰ Alla faktiska uttryck, som att exempelvis manifestera sin tro eller mötas för gudstjänst, faller i stället under yttrande- respektive mötesfriheten (som kan begränsas) eller andra tillämpliga rättigheter.³¹ Detta innebär bl.a. att de övriga positiva opinionsfriheterna inte får något förstärkt skydd när de utövas i religiösa sammanhang eller med religiösa förtecken och att en vanligtvis straffbar handling såsom tvegifte inte är skyddad bara för att den förekommer i ett religiöst sammanhang.³² Detta mycket begränsade tillämpningsområde förklarar varför religionsfriheten ansetts böra vara en av de rättigheter i RF som inte kan inskränkas.³³

²⁸ Se fotnot 17.

²⁹ Joakim Nergelius (2018), *Svensk statsrätt*, s. 146.

³⁰ Mattias Derlén m.fl. (2016), *Konstitutionell rätt*, s. 333 f.

³¹ Ibid. Se även prop. 1975/76:209 s. 114.

³² Joakim Nergelius (2018), s. 145.

³³ Mattias Derlén m.fl. (2016), s. 334.

5.4.3 Fri rörlighet inom EU

Frågor om ingående och erkännande av äktenskap faller in under medlemsstaternas befogenheter. Det är alltså som utgångspunkt upp till varje medlemsstat att ta ställning till i vilken utsträckning andra staters äktenskap ska erkännas. Medlemsstaterna är vid detta ställningstagande dock skyldiga att iaktta unionsrätten och i synnerhet bestämmelserna om unionsmedborgares rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier (se t.ex. Coman m.fl., C-673/16, 5 juni 2018).

Den fria rörligheten för personer är en av EU:s grundprinciper och gäller även för familjemedlemmar. Rätten till fri rörlighet regleras i såväl fördragen och EU-stadgan (artikel 3.2 i fördraget om Europeiska unionen, artikel 21 och avdelningarna IV och V i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt samt artikel 45 i stadgan) som i sekundärrätten (det s.k. rörlighetsdirektivet³⁴). Den innebär att EU-medborgare har rätt att resa till ett annat EU-land och vistas där en längre eller kortare tid. Den fria rörligheten för personer omfattar även rätten att ta med sig sin familj vid flytt till en annan medlemsstat oavsett om de är unionsmedborgare eller inte (invandring till EU från tredjeländ regleras dock inte av rätten till fri rörlighet inom unionen utan av de EU-rättsliga bestämmelserna om migration). Värt att notera är att den unionsmedborgare som har uppehållit sig i en annan medlemsstat kan återropa rätten till fri rörlighet även mot den egna ursprungsmedlemsstaten, om denne t.ex. avser att flytta hem.

EU-domstolens avgöranden på namnrättens område anses ofta kunna överföras till andra frågor om en persons status, däribland erkännande av utländska äktenskap.³⁵ Det ska därför nämnas att det i rättspraxis konstaterats att en medlemsstats vägran att godta ett visst utländskt namn kan innebära en begränsning av rätten till fri rörlighet om åtgärden ger upphov till avsevärda problem för den berörda i administrativt, yrkesmässigt eller privat hänseende (Runevič-Vardy och Wardyn, C-391-09, 12 maj 2011).

³⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG.

³⁵ Se t.ex. Torstein Franzen (2019), *Utredning av konsekvenser av ikke å anerkjenne ekteskap som er gyldig inngått i utlandet av parter uten tilknytning til Norge på vigselstidspunktet – barneekteskap (under både 16 og 18 år), bigami og søskenbarneekteskap*, s. 28 och prop. 2017/18:288 s. 19 f.

För det fall ett äktenskap inte erkänns i det land dit EU-medborgaren vill flytta för att t.ex. arbeta, skulle det således kunna invändas att dennes fria rörlighet i det enskilda fallet kan komma till skada. Arbetstagaren kan föredra säkerhet om utgången, framför eventuell ovisshet om en sådan flytts familjerättsliga konsekvenser, till den grad att han eller hon avstår från att flytta. Rätten till fri rörlighet kan också påverkas negativt för det fall en unionsmedborgares make inte ges uppehållsrätt i en annan medlemsstat för att parternas äktenskap inte erkänns där.

Rätten till fri rörlighet är dock inte absolut. En begränsning av den fria rörligheten inom EU kan bl.a. enligt EU-domstolens rättspraxis vara motiverad och därmed tillåten. För det krävs att inskränkningen grundar sig på objektiva skäl av allmänt intresse som är oberoende av de berörda personernas nationalitet och står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de nationella reglerna. Den fria rörligheten kan således på olika sätt begränsas på grund av hänsyn till exempelvis allmän ordning, säkerhet och hälsa.

Såvitt utredningen har kunnat konstatera finns det inte någon rättspraxis som avser erkännande av utländska polygama äktenskap i förhållande till rätten till fri rörlighet. I det ovan nämnda Comanavgörandet prövades däremot frågan om beviljande av en härledd uppehållsrätt för en tredjelandsmedborgare som genom ett samkönat äktenskap var gift med en unionsmedborgare. Även om månggiften inte bör likställas med samkönade äktenskap kan avgörandet behandlas för att på ett generellt plan belysa frågan om nekat erkännande i förhållande till unionsrätten. Målet avsåg en manlig rumänsk medborgare som flyttat till Belgien och där ingått äktenskap med en annan man som var tredjelandsmedborgare. När makarna vände sig till rumänska myndigheter för att undersöka möjligheterna för tredjelandsmedborgaren att få uppehållsrätt där mottog de ett negativt besked baserat på att samkönade äktenskap inte erkänns i den medlemsstaten. EU-domstolen slog i målet fast att ett vägrat erkännande av ett äktenskap som tredjelandsmedborgaren ingått med en unionsmedborgare av samma kön under en vistelse i en annan medlemsstat, kan utgöra hinder för unionsmedborgarens utövande av sin rätt till fri rörlighet. Ett sådant beslut att neka erkännande leder nämligen till att unionsmedborgaren kan berövas möjligheten att återvända till den medlemsstat han eller hon är medborgare i tillsammans med sin make eller maka.

Domstolen konstaterade vidare att en begränsning av den fria rörligheten för personer i och för sig kan vara motiverad. När det kommer till ordre public (vilket återopats av Rumänien) ska detta begrepp emellertid tolkas restriktivt när det används för att motivera ett undantag från en grundläggande frihet. En skyldighet för Rumänien att erkänna ett sådant samkönat äktenskap som var för handen, såvitt avsåg beviljandet av en härledd uppehållsrätt för en tredjelandsmedborgare, ansågs därför inte innebära någon kränkning av denna medlemsstats nationella identitet och inte heller att lag och ordning påverkades menligt i denna stat.

Mot bl.a. denna bakgrund slog EU-domstolen fast att rätten till fri rörlighet hindrade de behöriga myndigheterna i den medlemsstat som unionsmedborgaren var medborgare i, från att neka en tredjelandsmedborgare uppehållsrätt med motiveringen att dess lagstiftning inte medger samkönade äktenskap. Det ska framhållas att domstolen tydligt påpekade att bedömningen avseende icke-erkännandet av äktenskapet enbart avsåg frågan om en härledd uppehållsrätt för en tredjelandsmedborgare. Någon granskning av andra rättsverkningar eller konsekvenser av ett nekat erkännande gjordes inte i avgörandet.

I sammanhanget ska det poängteras att synen på samkönade äktenskap och månggiften torde skilja sig åt inom såväl unionsrätten som i medlemsstaterna. Många medlemsstater tillåter ingåendet av äktenskap mellan homosexuella men inte polygami. Och när det gäller rätten till fri rörlighet för unionsmedborgare har EU-kommissionen i en vägledning om tillämpningen av rörlighetsdirektivet uttryckligen framhållit att en medlemsstat inte är skyldig att erkänna ett äktenskap mellan en EU-medborgare och en tredjelandsmedborgare om det är fråga om ett polygamt äktenskap (KOM(2009) 313). EU-domstolens avgörande i Coman-fallet kan alltså inte tas till intäkt för att medlemsstaterna är skyldiga att erkänna månggiften i samband med att rätten till fri rörlighet aktualiseras.

Avslutningsvis kan det nämnas att Tyskland har tagit rätten till fri rörlighet för unionsmedborgare i beaktande när landet införde en ny lagstiftning om förbud mot erkännande av barnäktenskap, genom att göra undantag för särskilt graverande fall. I motiven till lagen anges som exempel på enskilda graverande fall bl.a. situationer där den fria rörligheten skulle komma till skada.³⁶ Vidare gäller det danska förbudet mot att erkänna utländska barnäktenskap inte för EU/EES-

³⁶ SOU 2017:96 s. 95.

medborgare och deras anhöriga. Även inställningen till månggiften och barnäktenskap skiljer sig dock åt, bl.a. i det avseendet att majoriteten av EU:s medlemsstater tillåter giftermål före 18 års ålder men att ingen av dessa tillåter ingåendet av månggiften. Frågan om fri rörlighet kommer därför i ett annat ljus när det är fråga om månggiften.

6 Europeisk utblick

6.1 Inledning

I kapitlet redogörs för regleringen av utländska månggiften i ett urval av europeiska länder. Inledningsvis behandlas lagstiftningen i tre av våra nordiska grannländer, Danmark (avsnitt 6.2) Norge (avsnitt 6.3) och Finland (6.4). Därefter berörs den rättsliga regleringen i två kontinentaleuropeiska länder, nämligen Tyskland (avsnitt 6.5) och Frankrike (avsnitt 6.6). Sedan redogörs för ordningen i Förenade kungariket (avsnitt 6.7). Gemensamt för dessa länder är att inhemska månggiften inte är tillåtna utan motverkas på civil- eller straffrättslig väg, eller både och, vilket även är normalfallet i övriga Europa. Hur länderna ställer sig till polygama äktenskap ingångna i utlandet skiljer sig däremot åt i någon mån.

6.2 Danmark

Den som redan har ingått äktenskap eller registrerat partnerskap får inte gifta sig i Danmark så länge det tidigare äktenskapet eller partnerskapet består (1 kap. 9 § lov om ægteskabs indgåelse og opløsning [ægteskabsloven]). Om ett månggifte ingås i strid med detta förbud ska det senare äktenskapet upplösas (*omstødes* på danska) genom dom, såvida inte det tidigare äktenskapet har upphört. Detta kan ske efter talan från myndighet (Familiereetshuset) eller någon av makarna i äktenskapet. Även maken i det först ingångna äktenskapet kan väcka en sådan talan (3 kap. 23 § ægteskabsloven). För bestämmelsens tillämplighet saknar det betydelse om någon av makarna hade anknytning till Danmark vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Det är tillräckligt att någon av dessa sedermera förvärvat hemvist i Danmark. En sådan upplösning har samma rättsverkningar som en vanlig äktenskapsskillnad (3 kap. 25 § ægteskabsloven).

Utländska polygama äktenskap erkänns i regel inte i Danmark. Visserligen ska ett äktenskap som ingåtts i utlandet som utgångspunkt erkännas om det är giltigt i det land där det ingicks (2 a kap. 22 b § första stycket ægteskabsloven). Ett äktenskap ska dock vägras erkännande i vissa närmare angivna situationer. Det är bl.a. fråga om fullmaktsäktenskap, barnäktenskap och fall där ett erkännande skulle strida mot grundläggande danska rättsprinciper (dvs. ordre public) (2 a kap. 22 b § andra stycket 1, 3 och 4 §§ ægteskabsloven), vilket har uppgetts i regel får anses vara fallet när någon av parterna i det aktuella äktenskapet redan var gift. Detta gäller oavsett om någon av makarna i det senare äktenskapet vid vigseltilfället hade anknytning till Danmark eller inte.

Även sådana äktenskap som ska vägras erkännande kan dock undantagsvis erkännas om det föreligger s.k. tvingande grunder och parterna skulle försättas i en orimlig situation om äktenskapet inte erkänns (2 a kap. 22 b § tredje stycket ægteskabsloven).¹

Sammanfattningsvis vägras alltså utländska äktenskap erkännande i Danmark om någon av parterna redan var gift och detta även om parterna saknade anknytning till landet vid tidpunkten för giftermålet. Bestämmelsen om upplösning av äktenskap vilka ingåtts i strid mot förbudet mot månggifte tillämpas därmed i regel inte när det gäller utländska äktenskap. Så kan dock ske om ett utländskt äktenskap har erkänts i Danmark och det senare visar sig att någon av makarna redan var gift. Över huvud taget är upplösning av äktenskap på talan av myndigheter ovanligt i Danmark.

När det gäller den straffrättsliga regleringen i Danmark föreskrivs det att den som ingår äktenskap eller registrerat partnerskap och som redan är gift eller del i ett registrerat partnerskap straffas med fängelse upp till tre år (23 kap. 208 § straffeloven).

6.3 Norge

Enligt Norges interna familjerättslagstiftning gäller ett förbud mot att ingå äktenskap för den som redan är part i ett bestående äktenskap eller registrerat partnerskap (4 § lov om ekteskap [ekteskapsloven]). Om ett månggifte trots detta ingås kan makarna i det senare

¹ Vidare gäller det uttryckliga förbudet mot erkännande av barnäktenskap ingångna när någon av parterna var under 18 år inte för EU- och EES-medborgare eller dessas makar (2 a kap. 22 b § fjärde stycket ægteskabsloven).

äktenskapet kräva att det upplöses. Om ingen av makarna begär detta, och det först ingångna äktenskapet i månggifftet fortfarande består, ska myndigheterna (Fylkesmannen) väcka talan om detta i domstol. Undantag kan göras när tungt vägande skäl (*sterke grunner* på norska) föreligger. Vidare kan en make i det första äktenskapet begära äktenskapsskillnad om dennes make ingått ett nytt äktenskap i strid med förbudet (24 § ekteskapsloven).

Den som ingår ett äktenskap trots att han eller hon redan är gift kan straffas med böter eller upp till ett års fängelse (262 § lov om straff [straffeloven]). Om det senare äktenskapet är giltigt ingånget i utlandet är handlandet dock inte straffbart, eftersom norsk rätt ställer upp ett krav på dubbel straffbarhet för brottet (5 § straffeloven).

Huvudregeln i norsk lag är att ett utländskt äktenskap erkänns om det är giltigt ingånget i utlandet. Ett äktenskap erkänns dock inte om det strider mot ordre public (18 a § första stycket ekteskapsloven). Vidare erkänns ett äktenskap inte om minst en av parterna var norsk medborgare eller fast bosatt i Norge vid vigseltidpunkten och en av parterna redan är gift (18 a § andra stycket c ekteskapsloven).

Regleringen av utländska månggiften liknar med andra ord den svenska på så sätt att ekteskapsloven i månggiftefallen gör skillnad på om någon av parterna hade anknytning till Norge vid äktenskaps-tillfället eller inte. Endast fall där en sådan anknytning finns träffas av den uttryckliga bestämmelsen om vägrat erkännande. Som konstaterats innehåller lagen även ett generellt ordre public-förbehåll. Frågan är därmed om månggiften i vilka parterna saknar anknytning till Norge i form av medborgarskap eller bosättning strider mot norsk ordre public. Även om det i norsk litteratur finns äldre uttalanden som pekar på att så inte är fallet, vilket innebär att sådana utländska månggiften ska erkännas, har rättsläget beskrivits som oklart.² Enligt uppgifter till utredningen registreras dock inte heller polygama äktenskap utan anknytning i den norska folkbokföringen, med hänvisning till ordre public.

Om ett äktenskap strider mot regeln om månggifte i anknytningsfallen eller om den allmänna regeln om ordre public är tillämplig i det enskilda fallet, kan det likväl erkännas om parterna begär det och s.k. *sterke grunner* är för handen (18 a § tredje stycket ekteskaps-

² Tone Linn Waerstad (2017), *Utredning av ekteskapsloven § 18 a – barneektenskap og bigami*, s. 35 ff.

loven). Kravet på sådana grunder är strängt och kan endast undantagsvis vara aktuellt att tillämpa. I förhållande till månggiftesfallen har anförts att det bl.a. kan komma ifråga att erkänna ett senare äktenskap om det tidigare äktenskapet har hunnit upplösas eller om parterna felaktigt trott att det första äktenskapet var upplöst, men tagit initiativ till en upplösning av detta när de insett att det i själva verket fortfarande var gällande.³

Den norska regeln om tvångsupplösning av äktenskap som ingåtts när någon av parterna redan är gift (24 § ekteskapsloven) gäller inte utländska månggiften eftersom bestämmelsen tar sikte på polygama äktenskap som ingåtts i strid med interna äktenskapshinder. Ett utländskt polygamt äktenskap som erkänns i Norge kan alltså inte tvångsupplösas på talan av myndigheterna.

Frågan om erkännande av utländska polygama äktenskap i fall som saknar anknytning till Norge är för närvarande föremål för lagstiftningsarbete. 2017 överlämnades en utredning till norska regeringskansliet som föreslog att sådana äktenskap ska hanteras på samma sätt som om någon av makarna var medborgare eller fast bosatt i Norge vid vigseltilfället, dvs. vägras erkännande såvida inte undantagsregeln om *sterke grunner* är tillämplig i det enskilda fallet.

I en efterföljande utredning från 2019 föreslås det dock att anknytningskravet ska behållas såvitt gäller hanteringen av utländska månggiften.⁴ När det gäller månggiften utan anknytning till Norge görs bedömningen att samma ordning ska gälla som för månggiften som ingåtts i Norge, dvs. att Fylkesmannen ska ha möjlighet att föra talan om upplösning av äktenskapet.

I skrivande stund är frågan överlämnad till norska regeringskansliet för utarbetande av ett s.k. høringsnotat med lagförslag som ska remitteras till berörda myndigheter etc. Høringsnotatet beräknas, enligt uppgifter lämnade till utredningen, vara klart först under våren 2020 och inriktningen på den norska regeringens lagförslag är för närvarande inte känd.

³ Ibid. s. 17 och s. 23.

⁴ Torstein Franzen (2019), *Utredning av konsekvenser av ikke å anerkjenne ekteskap som er gyldig inngått i utlandet av parter uten tilknytning til Norge på vigselstidspunktet – barneekteskap (under både 16 og 18 år), bigami og søskenbarneekteskap.*

6.4 Finland

I den finska äktenskapslagen finns ett förbud mot ingående av äktenskap för den vars tidigare äktenskap eller registrerade partnerskap fortfarande är i kraft (6 § äktenskapslagen). Om ett polygamt äktenskap trots detta ingås ska domstolen döma till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det tidigare äktenskapet ännu inte har upplösts. Åklagaren *ska* föra en sådan talan om äktenskapsskillnad. Makarna i det tidigare äktenskapet har rätt till äktenskapsskillnad utan betänketid (27 § äktenskapslagen).

När det gäller utländska äktenskap är ett äktenskap giltigt i Finland om det ingåtts i en främmande stat och gäller i den stat där det ingicks eller i den stat där någon av då makarna var bosatt eller medborgare (115 § äktenskapslagen). Den finska regleringen innehåller även en bestämmelse om ordre public (139 § äktenskapslagen). Enligt uppgift innebär den finska ordningen dock att utländska polygama äktenskap i regel erkänns, men bedömningen kan variera eftersom prövningen av ordre public sker in casu och kan påverkas av bl.a. makarnas anknytning till Finland. Det kan således spela roll om någon av makarna har hemvist i landet eller är medborgare där. I sådana fall av anknytning till landet kan det möjligen ligga närmare till hands att bedöma ordre public-förbehållet som aktuellt.

Även när det gäller utländska polygama äktenskap innebär den finska regleringen att en tvångsupplösning kan bli aktuell. Om båda makarna har hemvist i Finland *kan* åklagaren nämligen föra talan om äktenskapsskillnad när det gäller äktenskap som ingåtts när någon av makarnas tidigare äktenskap (eller registrerade partnerskap) var i kraft och det tidigare äktenskapet (eller partnerskapet) ännu inte har upplösts (119 § äktenskapslagen).⁵ Det krävs inte att makarna i det senare äktenskapet hade hemvist i Finland när deras äktenskap ingicks utan är tillräckligt att sådan hemvist förvärvats senare. Det är således fråga om en fakultativ möjlighet för åklagare att väcka talan, varvid omständigheter såsom makarnas grad av anknytning till Finland och äktenskapets längd kan påverka bedömningen.

Sammantaget innebär den finska ordningen att utländska månggiften i regel erkänns men att frågan om tvångsupplösning därefter kan bli aktuell om makarna har hemvist i landet. Att formellt leva i

⁵ Mot denna bakgrund underrättar de finska magistratsmyndigheterna (som registrerar utländska äktenskap) åklagare när ett utländskt polygamt äktenskap erkänns.

äktenskap med flera makar är således som utgångspunkt inte möjligt. Erkännandet av ett månggifte får därför främst betydelse genom att t.ex. faderskapet och vårdnaden om ett barn samt underhållsskyldighet mot ett sådant barn kan grunda sig på ett erkännande av äktenskap som ingåtts trots att någon av parterna i detta redan var gift (se den finländska propositionen RP 44/2001 rd s. 50).

6.5 Tyskland

Månggifte är inte civilrättsligt tillåtet i Tyskland (§ 1306 Bürgerliches Gesetzbuch [BGB]) och det är även straffbart att ingå äktenskap för den som redan är gift (§ 172 Strafgesetzbuch [StGB]). Det civilrättsliga förbudet mot månggifte gäller dels äktenskap som ingås i Tyskland, dels äktenskap som ingås i ett annat land om någon av parterna är tysk medborgare vid den tidpunkten. En tysk medborgare kan alltså inte ingå ett månggifte, vare sig i Tyskland eller i något annat land. Om ett månggifte skulle ingås i strid mot förbudet är huvudregeln att det ska upphävas av domstol (1313 och 1314 §§ BGB). Talan om upphävande av ett sådant äktenskap kan föras av en make i äktenskapet eller av en behörig förvaltningsmyndighet på delstatsnivå. En sådan talan kan också föras av en tredje person, t.ex. maken i det första äktenskapet (1316 § BGB).

Förbudet mot månggifte i BGB omfattar inte det fallet att medborgare i ett annat land ingår ett månggifte utomlands, vare sig någon av parterna har hemvist i Tyskland eller inte. Enligt tysk rätt regleras i stället de materiella förutsättningarna för att ingå äktenskap av lagen i den stat där den som har ingått äktenskapet är medborgare (13.1 § Einführungsgesetz zum BGB [EGBGB]). Polygama äktenskap som ingås i ett land där de är giltiga erkänns således som regel i Tyskland förutsatt att ingen av parterna är tysk medborgare.

Även den tyska regleringen innehåller en bestämmelse om ordre public (6 § EGBGB). Bestämmelsen tillämpas dock generellt inte när det gäller utländska månggiften. Ett sådant äktenskap som ingåtts utomlands av utländska medborgare ska enligt den härskande meningen i tysk litteratur erkännas även om makarna flyttar till Tyskland och får sin hemvist där.⁶ I vissa litteraturuttalanden har det i och för sig hävdats att en make i ett utländskt månggifte kan väcka talan om

⁶ J. von Staudinger (2012), *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Art. 6 EGBGB Rn 172.

att äktenskapet ska upphävas, på samma sätt som när det gäller månggiften som ingåtts i Tyskland. Det finns dock inte någon klar rättspraxis när det gäller denna fråga och rättsläget avseende erkännande av utländska månggiften och möjligheten att upphäva dessa har över huvud taget ansetts vara oklart.

På senare tid har det uppmärksamrats att det, trots förbudet mot månggiften i Tyskland, förekommer månggiften som har ingåtts i utlandet. Mot bakgrund av de stora flyktingströmmarna och migrationen till Tyskland har det osäkra rättsläget när det gäller dessa äktenskap ansetts otillfredsställande. I syfte att klargöra rättsläget och möjliggöra för tyska myndigheter att ingripa mot utländska månggiften lämnade delstaten Bayern våren 2018 ett lagförslag om begränsningen av månggiften till Bundesrat. I juni 2018 presenterades ett förslag för Bundestag som bygger på det bayerska förslaget (Ut-kast till lag om bekämpande av månggifte, nr 249/18). Förslaget innebär att ett äktenskap som ingåtts enligt utländsk rätt i regel ska upphävas, om en av makarna vid tidpunkten då äktenskapet ingicks redan var gift, och båda makarna sedermera förvärvarar hemvist i Tyskland. I motiveringen till förslaget (Erläuterung, 969, BR, 06.07.18) framhålls bl.a. att det är otillfredsställande att månggiften består i Tyskland endast på grund av att de har ingåtts i utlandet och att detta inte är ett konsekvent förhållningssätt jämfört med det som gäller i fråga om inhemska månggiften. En s.k. *Härtekausel* föreslås gälla även för sådana äktenskap som omfattas av förslaget, vilket betyder att äktenskapet likväl inte ska upphävas om det får väsentliga negativa konsekvenser för makarna.

Enligt uppgift har lagförslaget ännu inte lett till lagstiftning utan är föremål för beredning i Bundestag.

6.6 Frankrike

I Frankrike är det inte tillåtet att ingå polygama äktenskap, vare sig för franska medborgare eller andra personer (147 § code civil). Om ett äktenskap trots allt ingås när någon av makarna redan är gift kan det ogiltigförklaras, vilket kan begäras av makarna i det berörda äktenskapet men även av andra vars rätt påverkas av saken samt åklagare (147 och 184 §§ code civil). Detta gäller även för äktenskap ingångna i utlandet om någon av makarna är fransk medborgare. Bakgrunden

till detta är bl.a. att polygama äktenskap anses strida mot ordre public. Polygami är vidare straffbart i Frankrike (433–20 § code pénal).

Också månggiften som är giltigt ingångna i utlandet mellan parter som inte är franska medborgare anses strida mot ordre public. Även om sådana äktenskap i sig inte anses gälla i Frankrike kan vissa – men inte alla – av rättsverkningarna slå igenom enligt den franska doktrinen om *l'effet atténué de l'ordre public*, dvs. principen om ordre publics försvagade verkan. Således har det i fransk rättspraxis bedömts möjligt att tillerkänna hustrun i ett andra äktenskap exempelvis rätt till utbetalning av livförsäkring, rätt till arv efter den avlidne mannen samt åtnjutandet av sådana socialförsäkringsförmåner etc. som bygger på äktenskap. I vissa andra sammanhang är rättsverkningar knutna till äktenskapet dock uteslutna, t.ex. när det kommer till frågor om förvärvande av medborgarskap och uppehållstillstånd eller rätt till familjeåterförening.

För närvarande pågår det diskussioner inom berörda franska departement om att se över regleringen av utländska polygama äktenskap, men några konkreta lagstiftningsåtgärder har i skrivande stund inte vidtagits.

6.7 Förenade kungariket

I Förenade kungariket räknas polygama äktenskap som ingås där som tvegifte vilket innebär dels att handlandet är brottsligt (avsnitt 57 i Offences Against the Person Act 1861), dels att det senare äktenskapet är ogiltigt (avsnitt 11 i Matrimonial Causes Act). Även polygama äktenskap ingångna utomlands är ogiltiga om någon av parterna i det senare äktenskapet hade hemvist i Förenade kungariket när äktenskapet ingicks.

Utländska äktenskap vilka ingåtts när någon av parterna redan var gift kan dock erkännas om ingen av dessa hade hemvist i Förenade kungariket vid vigseltilfallet. Vidare måste båda parterna haft hemvist i ett land som tillåter månggiften och äktenskapet i sig måste också ha ingåtts i ett sådant land i enlighet med det landets bestämmelser. Utländska månggiften som uppfyller dessa krav kan således i regel erkännas, även om ordre public i det enskilda fallet enligt uppgift bör kunna föranleda en annan utgång.

Att ett utländskt månggifte erkänns i Förenade kungariket innebär inte att det helt likställs med ett monogamt äktenskap. När det t.ex. gäller socialförsäkringsförmåner, bidrag och pensioner saknar ett polygamt äktenskap i vissa avseenden rättsverkningar jämfört med ett vanligt äktenskap.

7 Rättsliga konsekvenser av att ett utländskt månggifte inte erkänns eller tillåts bestå i Sverige

7.1 Inledning

I utredningens uppdrag ingår att redogöra för skillnaderna när det gäller rättsverkningar för berörda personer om ett utländskt månggifte erkänns i Sverige jämfört med om det inte erkänns eller annars inte tillåts bestå här och att analysera och ta ställning till hur konsekvenser som framstår som orimliga i förhållande till de personer som berörs kan undvikas.

Innan ställning tas till vilka åtgärder som bör vidtas för att skärpa lagstiftningen om utländska månggiften beskrivs i detta kapitel skillnaderna när det gäller rättsverkningarna. Frågan är alltså vilka rättsliga konsekvenser det får om ett äktenskap inte erkänns eller på annat sätt inte tillåts bestå i Sverige.

I kapitlet behandlas till en början några allmänna utgångspunkter (avsnitt 7.2). Därefter berörs makars förmögenhetsförhållanden (avsnitt 7.3). Sedan behandlas underhållsskyldighet mellan makar (avsnitt 7.4), rätten till arv (avsnitt 7.5), faderskap, vårdnad om barn och underhållsskyldighet mot barn (avsnitt 7.6) samt vissa andra civilrättsliga frågor (avsnitt 7.7). Avslutningsvis behandlas vissa andra rättsområden, bl.a. utlänningslagstiftningen, regler om ekonomiskt bistånd, socialförsäkringsförmåner och pensioner (avsnitt 7.8).

7.2 Allmänna utgångspunkter

7.2.1 Några inledande förutsättningar

Som beskrivits i avsnitt 3.2 finns det olika former av polygama äktenskap. Den vanligast förekommande formen är att en man är gift med två eller flera kvinnor (polygyni). Det förekommer, men är mycket sällsynt, att en kvinna är gift med två eller flera män (polyandri). Det skulle också kunna vara så att en person (man eller kvinna) är gift eller har ingått partnerskap med två personer av samma kön som denne själv. Framställningen i kapitlet utgår från det i praktiken allra vanligast förekommande fallet att en man är gift med två eller flera kvinnor. De exempel som förekommer är formulerade på det sättet (se avsnitt 3.2).

En generell utgångspunkt för redovisningen i kapitlet är att alla äktenskap i ett månggifte inte bör vägras erkännande eller inte tillåtas bestå, utan att det först ingångna äktenskapet är giltigt. Som beskrivs närmare i kap. 9 gör utredningen bedömningen att det inte finns skäl att underkänna ett utländskt äktenskap på grund av att en av makarna senare ingår ett ytterligare äktenskap. Det första äktenskapet bör alltså accepteras i Sverige, förutsatt att det inte finns något annat hinder mot detta, t.ex. att det rör sig om ett barnäktenskap eller ett tvångsäktenskap. I enlighet med detta inriktar sig redogörelsen på vilka följder det kan få om ett senare ingånget äktenskap inte erkänns eller annars inte tillåts bestå. Uttrycket ”att ett äktenskap inte tillåts bestå” tar i första hand sikte på den situationen att äktenskapet skulle upplösas genom en äktenskapsskillnad på talan av myndigheter (se avsnitt 4.2.1 och kap. 9).

Redogörelsen i kapitlet ska inte ses som uttömmande, utan inriktningen har varit att fånga upp de mer centrala rättsverkningarna när det gäller äktenskap i en polygam kontext. Inte heller gör utredningen anspråk på att de presenterade exemplen omfattar alla tänkbara situationer. Redan enkla typfall ger dock en bild av frågornas komplexitet. En generell svårighet med att beskriva de rättsliga konsekvenserna av att ett månggifte vägras erkännande eller annars inte tillåts bestå, är att svensk rätt inte är utformad för polygama äktenskap. Det finns, med något undantag, inga särskilda bestämmelser i svensk lag om hur man ska förhålla sig till månggiften eller uttalanden i förarbeten om detta. De flesta frågor saknar svar i rättspraxis eller i form av ställningstaganden från berörda myndigheter. Varje

redogörelse av polygama äktenskaps ställning i Sverige och konsekvenserna vid vägrat erkännande blir därför förenad med en viss osäkerhet.

Det bör nämnas att polygama äktenskap redan i dag vägras erkännande enligt huvudregeln i 1 kap. 8 a § lag (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) om någon av parterna har anknytning till Sverige i form av medborgarskap eller hemvist när ett tillkommande äktenskap ingås. I dessa fall erkänns i regel endast det först ingångna äktenskapet. Beskrivningen av konsekvenserna av ett vägrat erkännande i månggiftessammanhang svarar alltså i stora delar mot en situation som redan i dag kan föreligga om någon av parterna i ett utländskt månggifte har anknytning till Sverige.

7.2.2 Utländsk rätt kan bli tillämplig

Redogörelsen i kapitlet berör i stor utsträckning situationer med internationell anknytning. Det är därför inte tillräckligt att utgå endast från svensk rätt. Internationellt privaträttsliga regleringar innebär att det kan bli fråga om att tillämpa utländsk lag även när svensk domstol är behörig att pröva en viss fråga. Även vid andra myndigheters bedömningar kan det bli fråga om att tillämpa utländsk rätt.

Bestämmelser om svensk domstols behörighet och tillämplig lag finns när det gäller bl.a. makars förmögenhetsförhållanden, underhållsskyldighet, faderskap, vårdnad om barn och arv. I kapitlet redogörs för tillämpliga lagvalsregler.

Reglerna om tillämplig lag innebär att även lagen i länder utanför EU kan bli tillämplig, däribland sådana islamiskt präglade familjerättsordningar inom vilka de polygama äktenskap som förekommer i Sverige i regel har sitt ursprung (se avsnitt 3.3 och 3.4). Av den anledningen redogörs i vissa avsnitt för islamisk arvs- och familjerätt. Den islamiskt präglade rätten är visserligen en mångfacetterad rättstradition, som tar sig varierande uttryck i olika länder, men vissa huvuddrag pekas ut för att visa att bestämmelserna om makars rättigheter och skyldigheter i regel är utformade på ett sätt som skiljer sig från de svenska. I praktiken kan det innebära att en make har mindre långtgående ekonomiska rättigheter om sådan utländsk rätt är tillämplig jämfört med vad som gäller enligt ÄktB.

Även regleringen i utländska rättsordningar som inte är islamiskt präglade kan vara utformad på annat sätt än i Sverige. Som konstaterats är det dock vanligast att utländska månggiften som förekommer i Sverige har uppstått i länder med en rättsordning av islamiskt slag. Andra utländska rättsordningars reglering av frågor om ingående av äktenskap och ett äktenskaps rättsverkningar behandlas därför inte närmare i kapitlet. En generell översikt av innehållet i utländsk rätt låter sig inte heller göras inom ramen för detta betänkande.

Lagvalsbedömningarna kompliceras av att omständigheterna i enskilda fall i stor utsträckning varierar när det gäller de berörda personernas anknytning till olika länder. Det kan t.ex. vara så att mannen, efter det att äktenskapen har ingåtts utomlands, flyttar till Sverige med hustru nummer två medan hustru nummer ett är kvar i utlandet. Det kan också vara så att mannen bosätter sig i Sverige med hustru nummer ett och att hustru nummer två är kvar i utlandet. En tredje variant är att mannen kommer till Sverige med alla hustrur. Det kan också vara så att en av hustrurna kommer till Sverige ensam eller tillsammans med något barn. Även andra scenarier kan förekomma. Vidare kan äktenskapen ha ingåtts i olika länder.

Frågan om ett äktenskaps giltighet blir ofta aktuell i samband med en prövning av andra frågor, t.ex. om faderskap, underhåll, bodelning eller arv. Äktenskapets giltighet är då en s.k. prejudiciell fråga (*Vorfrage, preliminary question, question préalable*). Om utländsk lag gäller för huvudfrågan måste ställning tas till om samma sak är fallet för den prejudiciella prövningen av äktenskapets giltighet. Svaret är inte givet utan kan bero på sammanhanget. I de flesta situationer har det dock ansetts att en prejudiciell prövning av äktenskapets giltighet bör göras utifrån domstolslandets lag (*lex fori*).¹ För svenska domstolar innebär detta att bestämmelserna om erkännande av utländska äktenskap i IÄL gäller även om en fråga om t.ex. äktenskapskillnad, bodelning eller arv ska prövas enligt utländsk rätt. Det samma gäller vid bedömningar av myndigheter i olika sammanhang. Undantag från *lex fori*-metoden kan dock förekomma (dvs. en tillämpning av *lex causae*, se t.ex. Skatteverkets tillämpning i internationella faderskapsfrågor som behandlas i avsnitt 7.6.1).

¹ Michael Bogdan (2014), *Svensk internationell privat- och processrätt*, s. 92 ff.

7.2.3 Samboförhållanden och möjligheten att gifta sig på nytt när ett äktenskap inte erkänns

Om ett utländskt äktenskap inte erkänns i Sverige kan följderna av detta i regel mildras eller undvikas genom att parterna betraktas som sambor eller genom att de gifter sig på nytt på ett sätt som medför ett här i landet giltigt äktenskap.

I Sverige har krav på äktenskap i olika sammanhang successivt tagits bort eller kompletterats med andra samlevnadsformer. I vissa avseenden görs det från det allmännas sida numera ingen åtskillnad på om man är gift eller sambo, t.ex. vad gäller olika ekonomiska förmåner. Det innebär att flera konsekvenser som tidigare hade kunnat följa av ett nekat erkännande av ett äktenskap inte längre aktualiseras.² För det fall ett utländskt äktenskap inte erkänns i Sverige kan parterna nämligen i stället vara att anse som sambor om de uppfyller förutsättningarna för det. Så kan vara fallet t.ex. om ett äktenskap har ingåtts utomlands trots att någon av parterna var under 18 år och äktenskapet av den anledningen inte erkänns i Sverige. När det gäller månggiften är saken dock mera komplicerad.

Med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll (1 § första stycket sambolagen [2003:376]).³ När det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden eller används liknande uttryck, avses denna definition (1 § andra stycket sambolagen). Sambolagens definition gäller alltså även utanför dess tillämpningsområde. Sambolagen i sig gäller endast sådana förhållanden där ingen av samborna är gift (2 kap. 1 § tredje stycket sambolagen). Detta innebär att de berörda personerna varken får vara gifta med varandra eller med någon annan om lagen ska gälla. Ett registrerat partnerskap utgör på samma

² Se t.ex. prop. 2017/18:288 s. 17.

³ För att det ska vara fråga om ett parförhållande i lagens mening ska det röra sig om en samlevnad i en inte alltför kortvarig förbindelse, vari normalt ingår sexuellt samliv, gemensamt hushåll och bostad samt gemensam ekonomi eller i vart fall ekonomiskt samarbete. Se prop. 2002/03:80 s. 27. Till skillnad från vad som gäller för äktenskap finns det ingen stadgad åldersgräns för att leva som sambo. Av förarbetena framgår dock att det faktum att ett parförhållande normalt förutsätter sexuellt samliv kan tänkas utesluta personer som inte fyllt 15 år. Trots att barnäktenskap är förbjudet i Sverige är det enligt gällande lagstiftning tillåtet för barn över 15 år att med vårdnadshavarnas samtycke vara sambo med en vuxen. Se t.ex. SOU 2017:96 s. 64 och Göran Lind (2018), *Sambolagen m.m.*, kommentaren till 1 kap. 1 § sambolagen, publicerad i Zeteeo 2018-02-16.

sätt som äktenskap hinder mot konstituerande av ett samboförhållande (2 kap. 1 § fjärde stycket sambolagen).

Som nämnts i avsnitt 7.2.1 utgår framställningen i detta kapitel från att det inte finns skäl att underkänna ett utländskt äktenskap på grund av att en make senare ingår ett ytterligare äktenskap. Eftersom det först ingångna äktenskapet erkänns, kommer sambolagens regler om sambors egendom och bodelning m.m. inte att vara tillämpliga mellan de personer i ett månggifte vars äktenskap vägras erkännande. Mannen i ett månggifte kommer fortfarande att vara giltigt gift med sin första hustru, varför regeln i 1 kap. 1 § tredje stycket sambolagen förhindrar lagens tillämpning när det gäller förhållandet mellan mannen och kvinnan i det senare ingångna äktenskap som inte erkänns.⁴

Själva sambodeinitionen i 1 § första stycket sambolagen utesluter dock inte att någon av samborna är gift på annat håll. Det är alltså bara lagen i sig som inte är tillämplig i en sådan situation.⁵ Detta innebär att när det i andra sammanhang än sambolagen talas om sambor eller liknande kan ett sådant förhållande vara för handen trots att någon av parterna är gift.⁶ Vid tillämpningen av andra författningar bör en man och kvinna vars utländska äktenskap inte erkänns alltså kunna bedömas som sambor även om mannen är gift med någon annan än den kvinna han sammanbor med. Detta förhållande är av relevans i bl.a. sådana offentlighetsrättsliga sammanhang i vilka lagstiftaren i stor utsträckning likställt sambor med makar, vilket bl.a. är fallet i socialförsäkringsbalken (SFB).

Trots detta kan det finnas polygama former av sammanboende/relationer där sambodeinitionens krav inte är uppfyllda. Med sambor avses nämligen *två* personer som bor i ett *parförhållande*. Den relation som parterna ska ha etablerat var enligt 1987 års sambolag ett ”äktenskapsliknande förhållande”. När detta uttryck i 2003 års sambolag ersattes med begreppet parförhållande motiverades det av att lagen skulle göras könsneutral och omfatta även homosexuella sambor

⁴ Om det äktenskap som erkänns senare upplöses på grund av hustruns död eller genom äktenskapskillnad kan emellertid sambolagen bli tillämplig på de två parter vars äktenskap inte erkänns, under förutsättning att dessa sammanlever på sätt som avses i sambodeinitionen i 1 § första stycket sambolagen.

⁵ Se t.ex. lagrådets yttrande i prop. 2017/18:121, s. 231.

⁶ Se t.ex. Lars-Göran Hessmark m.fl. (2018), *Socialförsäkringsbalken*, kommentaren till 2 kap. 13 § SFB, publicerad i Zeteo 2018-07-05, vari det sägs att 1 § tredje stycket sambolagen inte torde vara tillämplig när det gäller bestämmelserna i SFB om samboförhållande.

(vilka på den tiden inte var behöriga att ingå äktenskap).⁷ Vad beträffar relationens innehåll var dock ingen ändring i sak avsedd.⁸ När det gäller polygama relationer har det mot denna bakgrund anförts att sambodeinitionen inte är uppfylld eftersom kravet på äktenskapsliknande förhållande förutsätter att förbindelsen ska vara monogam.⁹ I litteraturen har det ansetts att om någon i samma bostad lever tillsammans med två eller flera personer och de har gemensamt hushåll och en gemensam sexuell gemenskap bör ingen av relationerna anses utgöra ett samboförhållande.¹⁰ Detta innebär att det kan vara uteslutet att tillämpa sådana regler som gäller för sambor i t.ex. den offentliga rätten när det är fråga om en polygam kontext. Bedömningen får göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Som nämnts inledningsvis i detta avsnitt kan inflyttade parter i t.ex. ett barn- eller fullmaktsäktenskap många gånger undvika konsekvenserna av ett nekat erkännande genom att ingå ett nytt äktenskap i Sverige (eller i ett annat land).¹¹ Den möjligheten finns i princip inte när det gäller månggiften eftersom ett nytt polyamt äktenskap enligt svensk lag är förbjudet (2 kap. 4 § ÄktB) och sådana utländska äktenskap som huvudregel inte erkänns här om en anknytning till Sverige i form av hemvist eller medborgarskap har etablerats (1 kap. 8 a § IÄL). Så länge mannen fortfarande är gift med sin första hustru i ett äktenskap som erkänns är det alltså inte möjligt för honom att ingå ett nytt, i Sverige giltigt, äktenskap med en kvinna i ett sådant utländskt äktenskap som vägrats erkännande.

⁷ Något återinförande av begreppet äktenskapsliknande förhållanden har dock inte skett sedan samkönade par 2009 blev berättigade att ingå äktenskap.

⁸ Göran Lind (2018), kommentaren till 1 kap. 1 § sambolagen.

⁹ Se t.ex. Mosa Sayed (2010), *Svensk och islamisk familjerätt – en jämförelse*, Juridisk publikation 2/2010, s. 210 och Carolina Saf (2012), *Utländska polygama äktenskaps rättsverkningar i Sverige*, i Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar: Festskrift till Anna Hollander (red. L. Ryberg-Welander och K. Alexius), s. 121. Vidare anförde lagrådet i samband med införandet av 1987 års sambolag att i begreppet äktenskapsliknande förhållanden får anses ligga att det fråga är om en "monogam" förbindelse i den meningen att en person inte bör kunna leva i två samboförhållanden samtidigt, låt vara att lagrådet anförde att i vart fall det först etablerade samboförhållandet blir underkastat sambolagens bestämmelser om bl.a. bodelning (prop. 1986/87:1 s. 368 f.).

¹⁰ Göran Lind (2018), kommentaren till 1 kap.1 § sambolagen. Lind anför även att det, för det fall att någon samtidigt upprätthåller två relationer med parter som bor på skilda håll, synes vara ytterst vanskligt att med båda parter uppfylla de krav som sambolagen ställer, särskilt på gemensam permanentbostad, men också på gemensamt hushåll, en sexuell gemenskap etc.

¹¹ I det angivna exemplet fall krävs såklart att båda parterna blivit vuxna och närvarar samtidigt vid den nya vigseln.

7.3 Makars förmögenhetsförhållanden

7.3.1 Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag

Reglerna om makars egendom i äktenskapsbalken

Grundläggande i den egendomsordning som gäller för makar är att varje make råder över sin egendom och svarar för sina skulder. Makarnas egendom är giftorättsgods om den inte har gjorts till enskild egendom. Förekommer giftorättsgods i ett äktenskap innebär det att varje make har ett latent anspråk på hälften av makarnas samlade giftorättsgods vilket aktualiseras i samband med bodelning. Makar eller blivande makar har möjlighet att genom äktenskapsförord bestämma att egendom ska vara enskild. Egendom kan också göras enskild genom föreskrift vid gåva, i testamente eller genom vissa förmanstagarförordnanden.

I 7 kap. 4–9 §§ ÄktB finns vissa inskränkningar i en makes rätt att förfoga över sin egendom utan den andra makens samtycke. Bestämmelserna gäller framför allt makarnas gemensamma bostad och bohag. En make får inte utan den andra makens samtycke avhända sig, låta inteckna, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta fast egendom som utgör makarnas gemensamma bostad. En make får inte heller avhända sig, pantsätta, hyra ut eller på annat sätt med nyttjanderätt upplåta annan egendom som utgör makarnas gemensamma bostad, eller avhända sig eller pantsätta makarnas gemensamma bohag. Undantag gäller under vissa förutsättningar om det är fråga om en makes enskilda egendom. Om en make utan samtycke eller tillstånd av domstol har förfogat över egendomen kan domstol förklara att rättshandlingen är ogiltig och att egendomen ska återgå.

I 8 kap. ÄktB finns bestämmelser om gåvor mellan makar, till skydd för givarens fordringsägare mot rättshandlingar i syfte att undandra egendom från utmätning eller konkurs. En gåva mellan makar blir gällande mot givarens fordringsägare först sedan den registrerats vid Skatteverket (8 kap. 1 § och 16 kap. ÄktB). Den som har fått en gåva av sin make kan under vissa förutsättningar göras ansvarig för makens skulder (8 kap. 3 § ÄktB).

I 9–13 kap. ÄktB finns bestämmelser om bodelning. Bodelning ska göras när ett äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad eller dödsfall. Bodelning behövs dock inte om makarna endast har enskild

egendom och ingen av dem begär att få överta bostad eller bohag från den andra maken. (9 kap. 1 § första stycket ÄktB). Om makarna är överens kan bodelning också ske under bestående äktenskap (9 kap. 1 § andra stycket ÄktB). Bodelning förrättas av makarna tillsammans (9 kap. 5 § ÄktB). Om makarna inte kan komma överens, ska domstol på ansökan av en make förordna någon att vara bodelningsförrättare. Bestämmelser om detta finns i 17 kap. ÄktB.

Vid bodelningen ska makarnas andelar i boet beräknas. Utgångspunkten är att en make har rätt till hälften av giftorättsgodset efter avdrag för makarnas skulder (11 kap. 3 § ÄktB). Med ledning av de andelar som har beräknats ska giftorättsgodset fördelas på lotter (11 kap. 7–11 §§ ÄktB).

Den make som bäst behöver den gemensamma bostaden och bohaget har under vissa förutsättningar rätt att få egendomen i avräkning på sin lott, eller om värdet är ringa, utan avräkning. En förutsättning för att en make ska få överta en bostad eller bohag som tillhör den andra maken är vidare att ett sådant övertagande även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt (11 kap. 8 § ÄktB). Rättigheten gäller oberoende av om bostaden är giftorättsgods eller enskild egendom genom äktenskapsförord.

Tillämpningen av bestämmelserna i månggiftessammanhang

Några särskilda regler om makars egendom och bodelning mellan makar i polygama situationer finns inte. Utgångspunkten måste dock vara att reglerna i ÄktB om makars egendom i och för sig gäller även i dessa fall, förutsatt att svensk lag är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden. Makarna råder alltså över sin egendom och svarar för sina skulder. Egendomen är giftorättsgods om den inte har gjorts till enskild egendom. Även bestämmelserna om bl.a. förfoganden över makarnas gemensamma bostad och bohag, om gåvor och om bodelning är tillämpliga.

Det är i flera avseenden dock inte givet hur reglerna i praktiken ska tillämpas i månggiftessammanhang. Detta gäller bl.a. bestämmelserna om bodelning. Om en man har två makar kan frågan t.ex. vara hur stor del av hans egendom som ska delas vid upplösning av endast ett av äktenskapen. Det finns inga vägledande avgöranden i rättspraxis.

Saken har berörts i de s.k. Familjelagssakkunnigas slutbetänkande (SOU 1987:18). Utredningen hade i uppdrag att överväga om särskilda bestämmelser borde införas om bl.a. bodelning och arv i månggiften. Den bedömde dock att detta skulle bli alltför komplicerat och inte var lämpligt. För det fall sådana frågor skulle aktualiseras t.ex. i domstol gjordes bedömningen att man får försöka göra en anpassad tillämpning av den svenska äktenskaps- och arvsrätten. Som en generell utgångspunkt vid en sådan anpassning framhölls att de olika förbindelserna i ett polygamt äktenskap bör betraktas som likvärdiga. Den första kvinnan i ett månggifte ska alltså inte få mer än kvinnorna som har haft ett kortare äktenskap med mannen. Denna likabehandlingsprincip ger visserligen inget klart svar i alla situationer som kan uppkomma men har bl.a. ansetts innebära att bodelningarna bör hanteras så att slutresultatet inte blir beroende av vilken bodelning som görs först.¹²

Även med dessa utgångspunkter konstaterade utredningen att det vid bodelningar i månggiftessammanhang kan uppkomma många situationer där det inte finns något givet svar på hur bodelningen ska göras.

Här följer några tänkbara exempel som har tagits upp i det nämnda tidigare betänkandet och i litteraturen.

Anta att en man i ett månggifte ska skilja sig från den första av sina två hustrur. Mannen har giftorättsgods på 1 200 000 kronor. Hustrun, som han vill skilja sig från, har giftorättsgods på 400 000 kronor. Sammanlagt har makarna 1 600 000 kronor. Endast hälften av mannens giftorättsgods tas i beaktande, dvs. 600 000 kronor, eftersom den andra hälften är bodelningsbar egendom i förhållande till den andra hustrun. Hela den första hustruns giftorättsgods på 400 000 kronor ska beaktas. Sammanlagt har makarna alltså 1 000 000 kronor som ska fördelas dem emellan. Parterna får 500 000 kronor var. Hustrun som omfattas av äktenskapskillnaden ska alltså få 100 000 kronor i bodelningslikvid från mannen.¹³

Exemplet resulterar dock i en obalans till mannens förmån eftersom hustrun bidrar med hela sitt giftorättsgods men mannen enbart med en viss andel av sitt giftorättsgods beroende på hur många hustrur han har. Det har framhållits att ett rättvisare tillvägagångssätt vore att hustrun bidrar med lika stor andel av sin nettoförmögenhet som mannen.

¹² SOU 1987:18 s. 197 samt Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), *Internationell äktenskapsrätt*, s. 59.

¹³ Exemplet är hämtat ur Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 59.

I exemplet ovan skulle det innebära att den första hustrun bidrar med hälften av sitt giftorättsgods, dvs. 200 000 kronor, och mannen med hälften av sitt giftorättsgods, dvs. 600 000 kronor. Vid en likadelning innebär detta att respektive make erhåller 400 000 kronor, varför mannen ska utge 200 000 kronor i bodelningslikvid till kvinnan.¹⁴

Beroende på förhållandena i det enskilda fallet kan fördelningen av egendomen bli annorlunda. Det kan t.ex. vara så att parterna har egendom som genom äktenskapsförord, villkor i gåvobrev eller testamente är enskild egendom. I sådana situationer kan frågan vara om mannens tillgångar ska utgöra enskild egendom i förhållande till en hustru men inte en annan.¹⁵ Det kan tyckas att regleringen bör tolkas så att mannen endast har enskild egendom i förhållande till den hustru som han upprättat äktenskapsförord med. I förhållande till den andra hustrun bör det däremot vara fråga om giftorättsgods. Villkor om enskild egendom i gåvobrev och testamente torde dock kunna gälla i förhållande till båda hustrur.

För att undvika oskäliga resultat kan det bli fråga om att tillämpa jämningsreglerna i 12 kap. 1 och 3 §§ ÄktB.¹⁶ Också jämningsregeln i 12 kap. 2 § ÄktB om efterlevandes rätt att begära att respektive part behåller del av eller hela sitt giftorättsgods i bodelningen torde kunna tillämpas i polygama äktenskap.¹⁷

Konsekvenserna om ett äktenskap inte erkänns

Om ett äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas i Sverige gäller inte bestämmelserna i ÄktB om makars egendom. Det innebär att de berörda parternas egendom inte är giftorättsgods. Inte heller gäller inskränkningarna i fråga om en makes förfogande över makarnas gemensamma bostad och bohag m.m.¹⁸ Parterna kan inte hävda någon rätt till bodelning eller rätt att överta en gemensam

¹⁴ Ibid. Se även SOU 1987:18 s. 197.

¹⁵ Ibid s. 60.

¹⁶ Se om detta SOU 1987:18 s. 198.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ I 20–22 kap. jordabalken (1970:994) finns regler om lagfart, inskrivning av tomträtt och in-teckning, bl.a. om att en makes eller sambos samtycke ska inhämtas i vissa fall innan den sökta åtgärden kan beviljas. Bestämmelserna har tillkommit som en följd av reglerna om inskränkning i rätten att förfoga över fast egendom och tomträtt. Om ett äktenskap inte erkänns, gäller bestämmelserna endast om de berörda är sambor. I sammanhanget föreskrivs nämligen inte att det måste vara fråga om samboförhållanden där ingen av parterna är gift (se avsnitt 7.2.3).

bostad eller gemensamt bohag med stöd av ÄktB. Det finns inte heller någon möjlighet för domstol att döma till äktenskapsskillnad mellan de berörda.

Om t.ex. en man kommer till Sverige med två hustrur och endast det första äktenskapet erkänns, har hustru nummer två inte rätt till äktenskapsskillnad och bodelning om hon vill lämna mannen eller om mannen lämnar henne.¹⁹ Det kan vara negativt för henne om mannens egendom har ett större värde än hennes egendom efter avdrag för eventuella skulder. Hon har inte heller rätt att överta en gemensam bostad, trots att hon kanske behöver den bäst och det skulle vara skäligt. I andra situationer kan ett icke-erkännande av äktenskapet i stället vara fördelaktigt för hustru nummer två, på så sätt att hon inte behöver dela med sig av sin egendom. Som beskrivits i avsnitt 7.2.3 aktualiseras inte heller sambolagens bodelningsregler eftersom en tillämpning av sambolagen förutsätter att ingen av personerna är gift med någon annan.

Om ett äktenskap i ett månggifte visserligen erkänns men inte tillåts bestå, på så sätt att det upplöses genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1), blir situationen annorlunda. I ett sådant fall skulle parternas äktenskap upplösas genom äktenskapsskillnad med en bibehållen rätt till bodelning.

7.3.2 Tillämpning av utländsk lag

Den internationellt privaträttsliga regleringen

Den jämförelse som har gjorts ovan när det gäller rättsverkningarna, beroende på om ett utländskt månggifte erkänns eller inte, förutsätter att svensk lag är tillämplig. I de allra flesta fall leder den internationellt privaträttsliga regleringen dock till en annan bedömning. Sedan den 29 januari 2019 gäller *EU:s förordning om makars förmögenhetsförhållanden*.²⁰ Förordningens regler om tillämplig lag gäller

¹⁹ Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 60 och 63.

²⁰ Rådets förordning (EU) 2016/1103 av den 24 juni 2016 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om makars förmögenhetsförhållanden. En motsvarande förordning finns för registrerade partners, rådets förordning (EU) 2016/1104 av den 24 juni 2016 om genomförande av ett fördjupat samarbete på området för domstols behörighet, tillämplig lag samt erkännande och verkställighet av domar i mål om förmögenhetsrättsliga verkningar av registrerade partnerskap.

för äktenskap som ingåtts från och med den dagen.²¹ Den omfattar i princip alla förmögenhetsrättsliga verkningar av äktenskap. Den gäller såväl den löpande förvaltningen av makarnas egendom som avvecklingen av egendom till följd av äktenskapsskillnad eller en makes dödsfall och innehåller bl.a. lagvalsregler. I *lagen (2019:234) om makars och sambors förmögenhetsförhållanden i internationella situationer* (i fortsättningen kallad internationella bodelningslagen, IBL) finns bestämmelser som kompletterar förordningen.

Enligt EU-förordningen har makar eller blivande makar möjlighet att avtala om vilken lag som ska tillämpas på deras förmögenhetsförhållanden. De kan då välja antingen lagen i det land där båda eller en av dem har sin hemvist eller är medborgare vid tidpunkten för avtalets ingående (artikel 22).

Om makarna inte har valt tillämplig lag ska i första hand lagen i det land där makarna först tog gemensam hemvist efter att de gift sig tillämpas. I andra hand tillämpas lagen i det land där båda makarna var medborgare när äktenskapet ingicks, under förutsättning att de inte hade fler än ett gemensamt medborgarskap. I sista hand tillämpas lagen i det land som makarna med hänsyn till samtliga omständigheter gemensamt hade närmast anknytning till när äktenskapet ingicks.

Den tillämpliga lag som bestämts med hänsyn till den anknytning som fanns när äktenskapet ingicks kan endast undantagsvis ändras. Det krävs att det görs en ansökan och att vissa förutsättningar är uppfyllda. Sökanden måste visa att makarna har haft sin senaste gemensamma hemvist i ett annat land under en betydligt längre tid än i det land där makarna tog sin gemensamma hemvist när äktenskapet ingicks. Det krävs också att båda makarna har förlitat sig på lagen i det andra landet för att ordna eller planera sina förmögenhetsförhållanden.²² Det finns dessutom ytterligare begränsningar i tillämpningen av det andra landets lag (artikel 26).

Lagvalsreglerna har universell karaktär, dvs. den lag som anvisas ska tillämpas oavsett om det är en medlemsstats lag eller inte (artikel 20).

²¹ Förordningens bestämmelser om tillämplig lag gäller även för makar som gift sig före den 29 januari 2019, men som väljer tillämplig lag avseende sina förmögenhetsförhållanden på eller efter den 29 januari 2019, se artikel 69.3.

²² Det kan t.ex. vara en förklaring om avstående från en viss lag eller godkännande av en lag i samband med en transaktion som rör makarnas egendomsförhållanden efter det att de bytt sin gemensamma hemvist, eller ett enkelt brev mellan makarna, se Ulf Bergquist m.fl. (2019), *The EU Regulations on matrimonial and patrimonial property*, s. 116 f.

I IBL finns vissa tvingande bestämmelser som avser att skydda en make i vissa situationer oavsett vilket lands lag som i övrigt gäller enligt EU-förordningen. Bestämmelserna i 7 kap. 4–9 §§ och 11 kap. 8 och 10 §§ ÄktB om förfogande över makars gemensamma bostad och bohag och om en makes rätt att överta sådan egendom vid bodelning, ska alltid tillämpas i svensk domstol om bostaden och bohaget finns i Sverige (2 kap. 4 § första stycket IBL). Även bestämmelserna i 12 kap. 2 § ÄktB om en efterlevande makes rätt att vid bodelning behålla giftorättsgods och om en efterlevande makes förlust av rätten att få del i eller behålla giftorättsgods ska alltid tillämpas (2 kap. 4 § andra stycket IBL). Vidare får jämkning enligt 12 kap. 1 och 3 §§ ÄktB ske vid en bodelning även om utländsk lag är tillämplig på makarnas förmögenhetsförhållanden (2 kap. 5 § IBL).

EU-förordningens regler om tillämplig lag gäller inte för äktenskap ingångna före ikraftträdandet den 29 januari 2019, såvida makarna inte träffat ett avtal avseende tillämplig lag på eller efter detta datum. För äldre äktenskap gäller även fortsättningsvis lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden (LIMF) vad avser tillämplig lag. Om makarna inte har gjort något lagval gäller i sådana fall lagen i den stat där makarna tog hemvist när de gifte sig. Om båda makarna senare har tagit hemvist i en annan stat och varit bosatta där i minst två år, tillämpas i stället den statens lag. Har båda makarna tidigare under äktenskapet haft hemvist i den staten eller är båda makarna medborgare i den staten, tillämpas dock den statens lag så snart de har tagit hemvist där (4 § LIMF).

Tillämpningen i månggiftessammanhang

Förutsatt att makarna inte har gjort något särskilt lagval, innebär den nya EU-förordningen om makars förmögenhetsförhållanden att utländsk rätt regelmässigt kommer att vara tillämplig när makarna vid tidpunkten för äktenskapets ingående hade anknytning till ett annat land än Sverige genom hemvist, medborgarskap eller andra omständigheter. Detta gäller även om makarna sedermera har flyttat till ett annat land och bott där en längre tid. Enligt utredningens bedömning kommer utländsk lag gälla i de allra flesta situationer som utredningens uppdrag rör, dvs. utländska månggiften som ingås när

parterna inte är medborgare eller har hemvist i Sverige. Det finns skäl att anta att förhållandena i ett månggifte sällan är sådana att makarna har avtalat att svensk lag ska vara tillämplig på deras förmögenhetsförhållanden. Det torde inte heller vara vanligt att makarna kan sägas ha förlitat sig på svensk lag för att ordna eller planera sina förmögenhetsförhållanden på ett sådant sätt att svensk lag blir tillämplig. Konsekvensen blir alltså att deras förmögenhetsförhållanden kommer att omfattas av utländsk lag, normalt lagen i det land där de tog hemvist efter det att äktenskapet ingicks. Detta kommer att gälla även om makarna flyttar till Sverige och bor här under lång tid.

De rättsliga konsekvenserna för berörda parter av att ett äktenskap inte erkänns – jämfört med om det erkänns – blir därför i praktiken till stor del beroende av innehållet i utländsk lag. Även om ett äktenskap i ett utländskt månggifte erkänns, är det långt ifrån säkert att en make har giftorätt på liknande sätt som i Sverige eller rätt till bodelning när ett äktenskap upplöses.

De utländska månggiften som förekommer i Sverige har oftast ingåtts i länder med rättsordningar av islamiskt slag vilka tillåter att en man är gift med flera kvinnor. Som beskrivits närmare i avsnitt 7.2.2 tar sig den islamiskt präglade rätten varierande uttryck i olika länder, men bestämmelserna om makarnas förmögenhetsförhållanden är i regel utformade på ett sätt som skiljer sig från svensk lag. Den islamiskt präglade familjerätten saknar bodelningsregler som motsvarar den svenska giftorätten. I stället för en rätt till bodelning kan kvinnor ha rätt till s.k. mahr.²³ Avtal om mahr utgör i allmänhet en del av ett äktenskapskontrakt och innebär att mannen i anledning av äktenskapets ingående överför eller förpliktar sig att i framtiden överföra viss egendom eller ett visst belopp till kvinnan, t.ex. med anledning av äktenskapets upplösning eller efter anmodan. Om den mahr som bestämts är av mindre värde eller om kvinnan saknar rätt till mahr enligt tillämpliga utländska bestämmelser²⁴ kan en kvinna

²³ I NJA 2017 s. 168 har högsta domstolen kvalificerat ett visst avtal om mahr som en sådan reglering rörande makarnas förmögenhetsförhållanden som omfattades av tillämpningsområdet för den numera upphävda lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden, vilken författning avgjorde lagvalsfrågan. Eftersom avtal om mahr har olika utformning och ändamål, poängterade Högsta domstolen dock att kvalifikationen av tvistefrågan bör ske med utgångspunkt i avtalets ordalydelse och dess ändamål när det ingicks. Avtalet bör också ses i ett helhetsperspektiv och sättas i sitt sammanhang.

²⁴ T.ex. vid s.k. Khul' (upplösning av äktenskapet) som innebär att kvinnan återlämnar eller avstår från sin rätt till mahr i utbyte mot att mannen accepterar att skilja sig. Khul'-institutet hänger ihop med att många islamiskt präglade rättsordningar begränsar kvinnors rätt till skils-

vid upplösning av äktenskapet ha endast begränsade ekonomiska anspråk, eller helt sakna sådana, i förhållande till sin make.

I dessa fall blir konsekvenserna av att ett utländskt äktenskap vägras erkännande inte lika stora som om svensk lag hade varit tillämplig. Detta eftersom kvinnan vid erkännande av äktenskapet ändå inte hade haft möjlighet att kräva att få del av mannens egendom.²⁵ Om t.ex. hustru nummer två i ett utländskt månggifte vill lämna sin make i ett fall där utländska bestämmelser om mahr blir tillämpliga kan situationen bli sådan att hon inte har några förmögenhetsrättsliga anspråk mot mannen eller endast begränsade sådana, även om äktenskapet erkänns i Sverige.

En make kan dock ha rätt att överta makarnas gemensamma bostad och bohag enligt bestämmelserna i ÄktB, även om utländsk rätt är tillämplig. Det kan t.ex. vara fråga om en lägenhet som innehas med hyres- eller bostadsrätt. Vidare gäller att en make inte får förfoga över den gemensamma bostaden och bohaget utan den andra makens samtycke. Om äktenskapet inte erkänns har maken inte några sådana möjligheter att överta den gemensamma bostaden eller bohaget eller att hindra att den andra maken förfogar över egendomen. I dessa avseenden kan det få negativa konsekvenser för en make om äktenskapet erkänns eller inte.

Som nämnts ovan gäller EU-förordningen om makars förmögenhetsförhållanden inte frågan om tillämplig lag för äktenskap som har ingåtts före den 29 januari 2019. I dessa fall gäller i stället LIMF, som i större utsträckning innebär att svensk lag kommer att vara tillämplig om makarna har bott två år i Sverige eller är svenska medborgare. Ett icke-erkännande av ett äktenskap kan därför även i dessa fall få negativa konsekvenser för de berörda parterna.

7.3.3 Sammanfattande slutsatser

Sammantaget kan konstateras att de situationer i vilka frågor om makars förmögenhetsförhållanden aktualiseras är varierande. Vilka konsekvenserna blir av att ett utländskt månggifte inte erkänns i

mässa medan män i praktiken har en ovillkorlig rätt att skilja sig. Se bl.a. Mosa Sayed (2010), s. 220 f.

²⁵ Det ska tilläggas att situationen i och för sig kan vara den omvända, dvs. att kvinnan enligt utländsk rätt skulle ha rätt till egendom av ett större värde än enligt svenska regler för det fall värdet på den mahr som bestämts överstiger hälften av det samlade giftorättsgodset och rätten därtill inte gått förlorad.

Sverige beror i stor utsträckning på omständigheterna i det enskilda fallet, bl.a. vid vilken tidpunkt och i vilket land äktenskapet har ingåtts, de berördas anknytning till olika länder genom hemvist, medborgarskap och andra förhållanden samt de berördas egendoms- och skuldförhållanden.

Den nya EU-förordningen om makars förmögensförhållanden innebär att det i de allra flesta fall kommer att vara fråga om att tillämpa utländsk rätt, i första hand lagen i det land där makarna tog hemvist efter det att de gift sig. Enligt den tillämpliga utländska lagen kan ordningen när det gäller makars förmögensförhållanden vara reglerad på helt andra sätt än i svensk lag. Även om ett äktenskap i ett utländskt månggifte erkänns är det långt ifrån säkert att en make har giftorätt på liknande sätt som i Sverige eller rätt till bodelning när ett äktenskap upplöses. Om en sådan rätt saknas drabbas en ekonomiskt svagare part i många fall inte av ett vägrat erkännande.

Som beskrivits ska bestämmelserna i ÄktB om förfogande över makars gemensamma bostad och bohag och om en makes rätt att överta sådan egendom dock alltid tillämpas om bostaden och bohaget finns i Sverige. Dessa rättigheter saknar parterna om äktenskapet inte erkänns, vilket kan vara negativt.

Om ett äktenskap i ett månggifte erkänns men inte tillåts bestå blir situationen något annorlunda. I ett sådant fall skulle parternas äktenskap upplösas genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1), och rätten till bodelning kvarstå, i vart fall när svensk rätt är tillämplig. I den utsträckning utländsk rätt är tillämplig på makarnas förmögensförhållanden kommer det dock i många fall inte att vara aktuellt med någon bodelning, i förekommande fall med undantag för den gemensamma bostaden och bohaget.

7.4 Underhållsskyldighet mellan makar

7.4.1 Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag

Varje make råder över sin egendom och svarar under äktenskapet för sina skulder. Makar har dock en underhållsskyldighet mot varandra under och ibland även efter äktenskapet (6 kap. ÄktB).

Underhållsskyldigheten under äktenskapet avser att tillgodose makarnas gemensamma och personliga behov, varvid var och en efter sin förmåga ska bidra till det underhåll som behövs (6 kap. 1 § ÄktB). Om det som den ena maken ska bidra med inte räcker till för den makens personliga behov eller för de betalningar som den maken annars ombesörjer för familjens underhåll, ska den andra maken skjuta till de pengar som behövs (6 kap. 2 § ÄktB).

Om den ena maken på grund av sjukdom eller bortavaro inte kan sköta sina angelägenheter och det saknas medel för familjens underhåll, får den andre maken under vissa förutsättningar lyfta den sjuke eller bortavarande makens inkomst och avkastning av dennes egendom samt kvittera ut banktillgodohavanden och andra penningmedel. Enligt huvudregeln är en rättshandling som en make företagit med stöd av denna rätt bindande för den sjuke eller bortavarande maken (6 kap. 4 § ÄktB).

Om den ena maken försummar sin underhållsskyldighet får domstol ålägga den maken att betala underhållsbidrag till den andra maken (6 kap. 5 § ÄktB) och om makarna inte varaktigt bor tillsammans ska den ena maken fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala sådant bidrag till den andra maken (6 kap. 6 § ÄktB). Efter en äktenskapsskillnad svarar däremot varje make enligt huvudregeln för sin egen försörjning. I vissa fall är dock den ene maken skyldig att under viss tid efter skilsmässan bidra till den andres försörjning genom att betala underhållsbidrag (6 kap. 7 § ÄktB).

Trots att det i ÄktB inte finns några särskilda bestämmelser om underhållsskyldighet mellan makar i polygama situationer bör man kunna utgå från att bestämmelserna gäller även i förhållande till erkända månggiften på så sätt att mannen är underhållsskyldig mot alla sina hustrur och vice versa.

Om ett äktenskap i ett utländskt månggifte *inte* erkänns kan de berörda personerna inte hävda någon rätt till underhåll enligt 6 kap. ÄktB. Om t.ex. en man är gift med två kvinnor och hustru nummer två vill lämna mannen har hon inte rätt till äktenskapsskillnad och därmed inte heller rätt till underhåll efter äktenskapets upplösning enligt 6 kap. 7 § ÄktB.

Om ett äktenskap i ett månggifte erkänns men inte tillåts bestå blir situationen annorlunda. I ett sådant fall skulle parternas äktenskap upplösas genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1) och rätten till underhåll enligt 6 kap. 7 § ÄktB inte gå förlorad.

7.4.2 Tillämpning av utländsk lag

Redogörelsen ovan förutsätter att svensk lag är tillämplig. Även när det gäller frågor om underhåll mellan makar kan den internationellt privaträttsliga regleringen dock leda till en annan bedömning i det enskilda fallet.

EU:s underhållsförordning²⁶ gäller bl.a. underhållsskyldighet som har sin grund i äktenskap och föreskriver att frågan om underhållsskyldighet ska regleras av lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist. I fråga om underhållsskyldighet mellan makar, tidigare makar eller parter i ett äktenskap som annullerats, gäller detta dock inte om en av parterna motsätter sig det och lagen i en annan stat, särskilt den stat där de senast hade gemensam hemvist, har närmare anknytning till äktenskapet. I sådant fall ska i stället lagen i den andra staten tillämpas (artikel 15 i underhållsförordningen och Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet som förordningen hänvisar till, artiklarna 3 och 5). Enligt underhållsförordningens behörighetsregler kan det finnas svensk domsrätt även när utländsk rätt är tillämplig (artiklarna 3–7 i underhållsförordningen).

Lagvalsreglerna har universell karaktär (artikel 2 i 2007 års Haagprotokoll) och innebär att även utomeuropeisk lag kan vara tillämplig. Också här kan det därför vara på sin plats att nämna något om rätten i sådana islamiskt präglade familjerättsordningar inom vilka polygama äktenskap som förekommer i Sverige regelmässigt har sitt ursprung (se avsnitt 3.3 och 3.4). Underhållsskyldigheten i den islamiskt präglade familjerätten är annorlunda än de svenska bestämmelserna. I stället för en rätt till sådant underhåll kan kvinnor ha rätt till s.k. mahr (detta institut kan alltså ha olika syften, se avsnitt 7.3.2 om mahr i förhållande till sådan förmögenhetsutjämning som sker vid bodelning samt NJA 2017 s. 168).²⁷ Beroende på villkoren för utfående av den mahr som avtalats, och dess storlek, kan en kvinna ha endast begränsade ekonomiska anspråk, eller helt sakna sådana i förhållande till sin make. I dessa fall blir konsekvenserna av att ett

²⁶ Rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet.

²⁷ Huruvida ett visst avtal om mahr ska kvalificeras som en fråga om underhåll eller om bodelning får därför göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Om en fråga om mahr bedöms som en fråga rörande makars förmögenhetsförhållanden gäller i stället de lagvalsregler som föreskrivs i EU:s förordning om makars förmögenhetsförhållanden, se avsnitt 7.3.2.

utländskt äktenskap vägras erkännande inte av lika stor vikt som om ÄktB vore tillämplig.

7.5 Rätten till arv

7.5.1 Konsekvenser av ett icke-erkännande vid tillämpning av svensk lag

Makar vars äktenskap erkänns i Sverige skyddas av de regler som finns i ärvdabalken (ÄB) beträffande makes arvsrätt. Den efterlevande maken har rätt att arva hela den avlidne makens kvarlåtenskap, om den avlidne maken inte har egna barn (särkullbarn) (3 kap. 1 § första stycket ÄB). Den efterlevande maken har dessutom alltid, alltså även om det finns särkullbarn, rätt att ur kvarlåtenskapen efter den avlidne maken erhålla egendom som tillsammans med enskild egendom och egendom som erhålles vid bodelning motsvarar fyra gånger prisbasbeloppet (3 kap. 1 § andra stycket ÄB). En efterlevande make har även rätt att begära jämkning på så sätt att han eller hon får behålla del av eller hela sitt giftorättsgods i samband med bodelningen vid den andre makens död (12 kap. 2 § första stycket ÄktB).

Frågan är då hur reglerna i ÄB bör tillämpas i månggiftessammanhang. Detta är långt ifrån klart. Några särskilda regler om månggifte finns inte och vägledande avgöranden i rättspraxis saknas.

Frågeställningen har berörts i Familjelagssakkunnigas slutbetänkande (SOU 1987:18). Utredningen framhöll att man får försöka göra en anpassad tillämpning av den svenska arvsrätten med utgångspunkten att de olika äktenskapen i ett månggifte betraktas som likvärdiga (jfr det som sagts om makarnas egendomsförhållanden och bodelning i avsnitt 7.3.1).

I betänkandet beskrivs att arvet efter en make i ett polygamt äktenskap bör fördelas enligt reglerna om legala arvingar och efterarvingar i ÄB. Om en hustru avlider tillfaller arvet mannen i enlighet med 3 kap. 1 § ÄB, och vid mannens bortgång tillskiftas arvet den avlidna hustruns arvsberättigade släktingar i enlighet med 2 kap. ÄB.²⁸

²⁸ SOU 1987:18 s. 198 f. och Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 61.

Om i stället mannen avlider och efterlämnar två eller flera hustrur behöver en enda samlad bodelning göras. De efterlevande hustrurna bör kunna åberopa jämningsregeln i 12 kap. 2 § ÄktB. Oavsett om respektive hustru begär sådan jämkning bör hustrurna tillskiftas lika stor andel av mannens arv.²⁹

Detta kan illustreras med följande exempel:

Anta att den avlidne mannens nettoförmögenhet är 1 200 000 kronor. Anta vidare att hustrurnas nettoförmögenheter utgör följande: Hustru 1: 180 000 kronor, hustru 2: 300 000 kronor och hustru 3: 420 000 kronor. I bodelningen ska en tredjedel av respektive hustrus nettoförmögenhet tas i beaktande. Beräkningen blir enligt följande.

Hustru 1: Nettoförmögenheten i bodelningen är 60 000 kronor. Av mannens nettoförmögenhet tas 400 000 kronor i beaktande varpå det sammanlagda värdet utgör 460 000 kronor. Respektive part har alltså rätt till 230 000 kronor var. Hustru 1 får 170 000 kronor utöver sitt giftorättsgods.

Hustru 2: Nettoförmögenheten i bodelningen är 100 000 kronor. Av mannens nettoförmögenhet tas 400 000 kronor i beaktande varpå det sammanlagda värdet utgör 500 000 kronor. Respektive part har alltså rätt till 250 000 kronor var. Hustru 2 får 150 000 kronor utöver sitt giftorättsgods.

Hustru 3: Nettoförmögenheten i bodelningen utgör 140 000 kronor. Av mannens nettoförmögenhet tas 400 000 kronor i beaktande varpå det sammanlagda värdet utgör 540 000 kronor. Respektive part har alltså rätt till 270 000 kronor var. Hustru 3 får 130 000 kronor utöver sitt giftorättsgods.

Av makens giftorättsgods utgavs sammanlagt 450 000 kronor i bodelningslikvid till hustrurna. Av makens egendom återstår 750 000 kronor (1 200 000–450 000) som utgör arvet efter honom. Den avlidne mannens hustrur har rätt till en tredjedel var av arvet, dvs. 250 000 kronor vardera.³⁰

Exemplet är förenklat på så sätt att det bortser från att den avlidne maken kan ha upprättat ett testamente. Fördelningen av arvet kan även kompliceras på grund av basbeloppsregeln, som innebär att den efterlevande maken alltid har rätt att ur kvarlåtenskapen efter den avlidne maken få egendom som, tillsammans med övrig enskild egendom och egendom som erhålls vid bodelning, motsvarar fyra gånger

²⁹ Ibid.

³⁰ Exemplet är hämtat ur Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 61.

prisbasbeloppet (3 kap. 1 § andra stycket ÄB). Basbeloppsregeln avser att skydda efterlevande make då även andra arvingar finns. Man bör dock behöva kunna göra ett undantag från denna regel i månggiftessammanhang eftersom den annars skulle kunna leda till att avsteg görs från principen att efterlevande hustrur ska tillskiftas lika stora arvslotter (dvs. principen om likabehandling av hustrurna som behandlats i avsnitt 7.3.1).³¹

En tänkt fördelning av arv i månggiftessituationer kan ytterligare kompliceras om det finns särkullbarn. Ett problem kan vara att mannen t.ex. har två hustrur men endast barn tillsammans med hustru nummer två. Om barnet skulle betraktas som särkullbarn i förhållande till hustru nummer ett, ärver hustru nummer två hela kvarlåtenskapen eftersom det är fråga om ett gemensamt barn till henne och den avlidne mannen. Det kan ifrågasättas om en sådan ordning är rimlig och om det inte finns skäl att tolka 3 kap. 1 § så att bestämmelsen om särkullbarn inte är tillämplig i månggiftessammanhang. Rättsläget måste bedömas som oklart.

Ett icke-erkännande av ett utländskt månggifte skulle innebära att den hustru vars äktenskap inte erkänns saknar arvsrätt efter den avlidne mannen. Endast hustru nummer ett har arvsrätt. Likaså saknar mannen arvsrätt efter hustrurna i det eller de äktenskap som vägras erkännande. Om den avlidne mannen har barn med båda hustrur, fördelas arvet på antalet barn varpå hustru nummer ett tillskiftas det arv som avser henne och mannens barn med fri föfoganderätt. Barnen i det äktenskap som inte erkänns betraktas som särkullbarn, varför de är direkt berättigade till sina arvslotter. Hustru nummer två får alltså inte något arv. Om det i stället är så att mannen endast har barn tillsammans med hustru nummer två, ärver barnet som särkullbarn hela kvarlåtenskapen. Hustru nummer två ärver alltså inte och hustru nummer ett endast i enlighet med basbeloppsregeln (3 kap. 1 § ÄB)

Fördelningen av kvarlåtenskapen kan förändras om mannen har upprättat ett testamente. Genom ett testamente kan hustru nummer två tillförsäkras del i kvarlåtenskapen. Barnen har dock rätt till sina laglotter om de skulle påkalla jämkning i testamentet (7 kap. 1 § och 3 § ÄB).³² Mannen har även möjlighet att sätta in hustru nummer två som förmånstagare i en livförsäkring.

³¹ Ulf Bergquist och Anna Fayad (2017), s. 62. Se även SOU 1987:18 s. 199.

³² Ibid (2017), s. 63 f.

Om ett äktenskap i ett månggifte i stället erkänns men inte tillåts bestå, på så sätt att det upplöses genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1), avskärs hustru nummer två från arv från maken i samband med äktenskapsskillnaden.

Sammantaget kan konstateras att rättsläget på många sätt är oklart när det gäller tillämpningen av ÄB i det fallet att ett utländskt månggifte erkänns. Det är därför svårt att dra några säkra och generella slutsatser om vilka konsekvenserna i praktiken blir om ett äktenskap inte erkänns eller inte tillåts bestå.

Det bör tilläggas att frågan om en person är gift kan ha viss betydelse även i försäkringsrättsliga sammanhang. Det kan t.ex. vara så att avtal om liv- och pensionsförsäkringar innehåller standardiserade förmånstagarförordnanden för försäkringstagarens make och sambo. Om ett äktenskap inte erkänns kan det finnas anledning för de berörda personerna att överväga ett särskilt förmånstagarförordnande.

7.5.2 Tillämpning av utländsk lag

Den jämförelse som har gjorts när det gäller rättsverkningarna beroende på om ett utländskt månggifte erkänns eller inte förutsätter att svensk lag är tillämplig. Så blir också i regel fallet enligt EU:s arvsförordning³³ när den avlidne hade sin hemvist i Sverige vid sin död (artikel 21 första punkten). I dessa fall finns även svensk domsrätt enligt behörighetsbestämmelserna i förordningen (artikel 4). I något fall kan dock utländsk rätt bli tillämplig. Om den avlidne vid sin död uppenbart hade en närmare anknytning till en annan stat än hemviststaten, ska nämligen lagen i den andra staten vara tillämplig på arvet (artikel 21 andra punkten). Reglerna om tillämplig lag har universell karaktär (artikel 20) och innebär att även utomeuropeisk lag kan bli tillämplig i frågor om arv.

Också här kan det vara på sin plats att nämna något om rätten i sådana islamiskt präglade familjerättsordningar inom vilka polygama äktenskap som förekommer i Sverige i regel har sitt ursprung (se avsnitt 3.3 och 3.4). Även om den islamiskt präglade arvsrätten skiljer sig åt mellan olika länder och rättsskolor förekommer det att män och kvinnor inte likabehandlas i arvshänseende. Ett exempel på detta

³³ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 650/2012 av den 4 juli 2012 om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg.

är att det inom vissa rättsordningar görs skillnad på om den efterlevande är kvinna eller man på så sätt att kvinnor ärver mindre av sin make än vad män gör från sin maka.³⁴ I dessa fall blir konsekvenserna av att ett utländskt äktenskap vägras erkännande inte av lika stor vikt för kvinnors del som om ÄktB vore tillämplig. Detta eftersom kvinnan vid erkännande av äktenskapet ändå inte hade ärvt sin make i samma utsträckning som enligt svensk rätt. Som framgått ovan blir utländsk rätt i regel även tillämplig (och utländsk domstol i stället för svensk behörig) om den avlidne hade sin hemvist utanför Sverige vid sin död.

7.6 Faderskap, vårdnad om barn och underhållsskyldighet mot barn

7.6.1 Faderskapet till barn

Reglerna i föräldrabalken

När ett barn har fötts ska faderskapet fastställas enligt reglerna i 1–3 kap. föräldrabalken (FB). Den man som är gift med barnets mor när barnet föds är enligt en presumptionsregel att anse som barnets far (1 kap. 1 § FB). Under vissa förutsättningar kan domstol förklara att mannen i äktenskapet inte är far till barnet (1 kap. 2 § första stycket FB). Även när mannen i äktenskapet och barnets mor skriftligen godkänner en annan mans bekräftelse av faderskapet anses det fastställt att mannen i äktenskapet inte är barnets far (1 kap. 2 § andra stycket FB).

Några särskilda bestämmelser i FB om faderskap i polygama sammanhang finns inte. Om samtliga äktenskap i ett månggifte erkänns måste utgångspunkten dock vara att maken presumeras vara far till de barn som föds i dennes respektive äktenskap.

Om något av äktenskapen i ett utländskt månggifte däremot *inte* skulle erkännas, gäller inte faderskapspresumtionen i det eller de utländska äktenskap som berörs, eftersom barnets mor då betraktas som ogift. Faderskapet ska då i stället fastställas genom bekräftelse eller dom (1 kap. 3 FB). För en sådan bekräftelse gäller bl.a. att den ska göras skriftligen, bevitnas av två personer och godkännas av

³⁴ Den bakomliggande förklaringen till att kvinnor ärver mindre än män är den generella underhållsbörda för övriga familjemedlemmar som åvilar män. Se Mosa Sayed (2010), s. 226 ff.

socialnämnden samt av modern eller en särskilt förordnad vårdnadshavare för barnet (1 kap. 4 § FB).³⁵ Situationen blir densamma om äktenskapet inte skulle tillåtas bestå i Sverige, dvs. har upplösts genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1). Om barnet föds innan en sådan upplösning har kommit till stånd bör faderskapspresumtionen dock gälla.

Tillämpning av utländsk lag

Det som sagts ovan gäller om det barn som har fötts har sin hemvist i Sverige. Särskilda bestämmelser finns som bl.a. tar sikte på situationer där ett barn vid födelsen hade hemvist i ett annat land och han eller hon senare flyttar till Sverige. När det gäller faderskap till barn i sådana internationella situationer är lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (IFL) tillämplig.³⁶ En man som är eller har varit gift med barnets mor ska enligt 2 § första stycket IFL anses som barnets far då det följer av lagen i det land där barnet vid födelsen fick hemvist eller – om inte någon ska anses som barnets far enligt den lagen – då det följer av lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare.

Det kan inte anses helt klart hur bestämmelsen i IFL ska tillämpas i en situation där äktenskapet mellan barnets mor och en man *inte* erkänns i Sverige. Som redogjorts för inledningsvis har det ansetts att en prejudiciell prövning av äktenskapsfrågan i de flesta fall bör göras enligt domstolslandets bestämmelser, dvs. svensk lag (se avsnitt 7.2.2). Det skulle i det här sammanhanget innebära att mannen i äktenskapet inte anses som barnets far om han inte räknas som gift med barnets mor enligt bestämmelserna i IÄL. Ett icke-erkännande av ett äktenskap skulle vid en sådan tillämpning av 2 § första stycket IFL kunna få negativa konsekvenser ur ett barnperspektiv. Skatteverket och Migrationsverket tillämpar därför inte bestämmelsen på det sättet. Utredningen återkommer till frågan i kap. 12.

Det som har sagts avser sådana faderskapspresumtioner som grundar sig på äktenskap och gäller direkt på grund av utländsk lag. IFL innehåller även bestämmelser om att avgöranden av utländsk

³⁵ I SOU 2018:68 har lämnats förslag på hur reglerna om bekräftelse av faderskap och föräldraskap för ogifta kan moderniseras och ytterligare förenklas.

³⁶ I fråga om nordiska faderskap, se lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden.

domstol och fastställelse av faderskap genom bekräftelse i regel gäller i Sverige (7 och 8 §§ IFL). Tillämpningen av dessa bestämmelser påverkas inte av om ett utländskt äktenskap vägras erkännande i Sverige eller annars inte skulle tillåtas att bestå här.

7.6.2 Vårdnad om barn enligt föräldrabalken

Reglerna i föräldrabalken

Enligt svensk rätt står ett barn under vårdnad av båda eller en av föräldrarna till dess barnet fyllt 18 år (6 kap. 2 § FB).

Vårdnaden om ett barn innebär ansvar för barnets personliga förhållanden och att barnets behov blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare ansvarar också för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter och ska bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. En vårdnadshavare ska vidare ansvara för att barnet står under uppsikt och hindra att barnet orsakar skada för någon annan (6 kap. 1 § och 2 § andra stycket FB).

När det gäller barn som fötts inom ett äktenskap står barnet automatiskt under båda föräldrarnas vårdnad. Den gemensamma vårdnaden består i princip även efter en äktenskapsskillnad. Om modern är ogift vid barnets födelse blir hon däremot ensam vårdnadshavare. För det fall modern senare gifter sig med barnets far blir fadern från den tidpunkten vårdnadshavare tillsammans med modern. Avlider en av två föräldrar som båda är vårdnadshavare tillkommer vårdnaden den andre föräldern ensam. Vad som nu sagts gäller automatiskt och utan särskilt förordnande (6 kap. 3 § och 9 § första stycket FB).

I ett månggifte där äktenskapen erkänns torde reglerna tillämpas på vanligt sätt inom respektive äktenskap. Makarna har alltså enligt lag gemensam vårdnad om sina barn.

Om något av äktenskapen i ett utländskt månggifte *inte* skulle erkännas, blir mannen i det berörda äktenskapet inte vårdnadshavare per automatik. Resultatet blir detsamma om ett äktenskap inte tillåts bestå och har upplösts genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1) före barnets födsel. Fadern och modern kan dock få gemensam vårdnad genom en anmälan till Skatteverket eller till socialnämnden i samband med att nämnden godkänner en faderskapsbekräftelse (6 kap.

4 § FB). De kan också avtala om gemensam vårdnad. I sista hand kan frågor om vårdnad, boende och umgänge prövas av domstol.

Tillämpning av utländsk lag

Bestämmelser om bl.a. tillämplig lag i fråga om vårdnad om barn finns i 1996 års Haagkonvention om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn. Enligt lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention gäller konventionen som lag i Sverige.

Av konventionen framgår att svensk lag som regel gäller om barnet har hemvist här.

Om ett barn föds utomlands och har hemvist där regleras frågan om tillerkännande eller upphörande av föräldraansvar direkt på grund av lag – t.ex. i samband med barnets födelse eller när föräldrarna ingår äktenskap – av lagen i den stat där barnet hade hemvist när han eller hon föddes. Den vårdnad som föreligger i sådana fall består även efter en ändring av hemvistet till en annan stat, t.ex. om barnet flyttar till Sverige. Detsamma gäller tillerkännande eller upphörande av vårdnad genom privata överenskommelser eller ensidiga handlingar utan medverkan av myndighet (artikel 16 i konventionen). En ändring av barnets hemvist till Sverige medför alltså i sig ingen ändring i redan föreliggande föräldraansvar. En gemensam vårdnad som har uppkommit utomlands på grund av att föräldrarna är gifta fortsätter att gälla i Sverige, även om det berörda äktenskapet inte skulle erkännas här. Om ett utländskt äktenskap i ett månggifte inte skulle erkännas påverkas alltså inte vårdnaden om barnet. Inte heller om äktenskapet inte skulle tillåtas att bestå, på så att det upplöses genom äktenskapskillnad (se avsnitt 7.2.1), påverkas vårdnaden.

Konventionen innehåller även bestämmelser om att ett nytt hemvistlands lag tillämpas på senare händelsers inverkan på föräldraansvaret. Detsamma gäller tillerkännande av vårdnad direkt på grund av lag till en ytterligare person.

Haagkonventionens bestämmelser om tillämplig lag gäller även om de anvisar lagen i en icke-fördragsslutande stat (artikel 20).

Sammantaget drar utredningen slutsatsen att ett icke-erkännande av ett äktenskap i Sverige ur ett barnperspektiv som regel inte får några negativa konsekvenser när det gäller vårdnaden om ett barn som har

fötts utomlands. Om båda föräldrarna har vårdnaden om barnet enligt lagen i deras ursprungsland kommer den gemensamma vårdnaden att bestå även om de flyttar till Sverige. Om endast fadern är vårdnadshavare i ursprungslandet kommer även modern att bli vårdnadshavare i Sverige. Om endast modern var vårdnadshavare i ursprungslandet kommer fadern dock inte att få del i vårdnaden om äktenskapet inte erkänns (som framgått ovan kan gemensam vårdnad dock uppnås på andra sätt). Om ett äktenskap inte tillåts bestå, på så sätt att det upplöses genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1), beror utgången i vårdnadsfrågan i vissa situationer på om den uppkommer före eller efter att äktenskapet upplösts.

Den internationella privat- och processrätten innehåller även bestämmelser om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden, t.ex. domar.³⁷ Huruvida en utländsk vårdnadsdom erkänns eller verkställs i Sverige påverkas inte av om barnets föräldrar betraktas som gifta här.

7.6.3 Underhållsskyldighet mot barn

Underhållsskyldighet enligt föräldrabalken

Fram till dess barnet fyllt 18 år eller till den senare tidpunkt när barnet före 21 års ålder avslutar sin grundutbildning ska föräldrarna svara för barnets underhåll efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade förmåga (7 kap. 1 § FB). En förälder som inte bor tillsammans med barnet ska fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag (7 kap. 2 § FB). Ett barns rätt till underhåll från sina föräldrar påverkas inte av om föräldrarnas äktenskap erkänns eller inte. Om något av äktenskapen i ett utländskt månggifte *inte* skulle erkännas påverkas alltså inte rätten för eventuella barn i de respektive äktenskapen till underhåll från sina föräldrar.

³⁷ Förutom i 1996 års Haagkonvention finns sådana bestämmelser bl.a. i Bryssel II-förordningen (Rådets förordning [EG] nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning [EG] nr 1347/2000), NÅF (förordningen [1931:429] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, adoption och förmynderskap) samt NEVL (lagen [1977:595] om erkännande och verkställighet av nordiska domar på privaträttens område).

Två sammanhang i vilka äktenskap möjligen kan ha relevans för underhåll till barn kan dock nämnas. För det första får vid bestämmande av underhållsbidrag föräldern förbehålla sig ett belopp för bl.a. underhåll åt make som den bidragsskyldige varaktigt bor tillsammans med om det finns särskilda skäl för det. Med make jämställs även någon annan som föräldern varaktigt bor tillsammans med om de har barn gemensamt (7 kap. 3 § FB). För det andra kan en styvförälder ha ett visst subsidiärt ansvar för underhåll till barn. Den som varaktigt bor tillsammans med annans barn och med en förälder som har vårdnaden om barnet är nämligen underhållsskyldig på samma villkor som föräldern om han eller hon är gift med föräldern eller har eget barn tillsammans med denne, dock bara till den del barnet inte kan få underhåll från den förälder som inte finns i hushållet (7 kap. 5 § FB). Måhända kan det således uppstå situationer i vilka frågan om erkännande av ett äktenskap som ingår i ett utländskt månggifte kan påverka underhållets storlek eller rätten till underhåll från en subsidiärt ansvarig person.

I det första fallet kan man nämligen diskutera om fadern bör få förbehålla sig ett större belopp om denne har flera hustrur vilka erkänns rättsligt. Om så skulle bli fallet i rättstillämpningen låter utredningen dock vara osagt. Värt att notera är dock att det i en sådan situation inte skulle vara till nackdel för det underhållsberättigade barnet om något av faderns äktenskap vägras erkännande eller annars inte tillåts bestå.

När det gäller det andra fallet kan rätten till underhåll i sig påverkas av om den subsidiärt underhållsskyldige styvföräldern anses som gift med föräldern till barnet. Det kan nämligen vara en förutsättning för att sådant underhåll ska vara aktuellt. En sådan situation bör dock vara ovanlig och påverkar inte heller barnets rätt till underhåll från sina föräldrar.

I normalfallet kan man med andra ord utgå från att några negativa konsekvenser i underhållshänseende inte uppstår för ett barn på grund av ett äktenskap mellan dennes båda föräldrar eller mellan en förälder och någon annan vägras erkännande eller annars inte tillåts bestå i Sverige.

Tillämpning av utländsk lag

Den jämförelse som har gjorts ovan när det gäller rättsverkningarna beroende på om ett utländskt månggifte erkänns eller inte, förutsätter att svensk lag är tillämplig i det enskilda fallet. Även när det gäller frågor om underhåll till barn kan den internationellt privaträttsliga regleringen leda till en annan bedömning. EU:s underhållsförordning gäller även föräldrars underhållsskyldighet mot barn och föreskriver att frågan om underhållsskyldighet ska regleras av lagen i den stat där den underhållsberättigade har sin hemvist. I fråga om underhållsskyldighet mot barn kan dock i vissa fall i stället domstolslandets lag tillämpas (behörighet kan således föreligga i ett annat land än det som den underhållsberättigade har hemvist i, bl.a. där svaranden har hemvist). Också lagen i det land där både den underhållsskyldige och den underhållsberättigade är medborgare kan gälla (artikel 3 till 7 och 15 i underhållsförordningen och Haagprotokollet av den 23 november 2007 om tillämplig lag avseende underhållsskyldighet som förordningen hänvisar till, artiklarna 3 och 4). Enligt underhållsförordningens behörighetsregler kan svensk domsrätt således föreligga även när utländsk lag är tillämplig, t.ex. om svaranden har hemvist i Sverige men barnet bor utomlands. I ett sådant fall kan dock svensk rätt alltjämt tillämpas i vissa fall, bl.a. om den underhållsberättigade inte kan få underhåll med stöd av utländsk lag.

Slutsatsen blir alltså – även med beaktande av den internationellt privaträttsliga regleringen – att man i normalfallet kan utgå från att några negativa konsekvenser i underhållshänseende inte uppstår för ett barn på grund av att ett äktenskap mellan dennes båda föräldrar vägras erkännande eller annars inte tillåts bestå i Sverige.

7.7 Vissa andra civilrättsliga frågor

7.7.1 Adoption

Enligt 3 § lagen (2018:1289) om adoption i internationella situationer ska en ansökan om adoption prövas enligt svensk lag även om adoptionsärendet har anknytning till en annan stat än Sverige.³⁸

³⁸ I lagens första paragraf anges att den gäller frågor om adoption i internationella situationer. Det innebär att det ska finnas anknytning till även en annan stat än Sverige för att lagen ska

Av bestämmelserna i 4 kap. FB framgår att makar och sambor endast får adoptera gemensamt. En make eller sambo får dock med sin makes eller sambos samtycke adoptera hans eller hennes barn (styvbarnsadoption). En make eller sambo får även i annat fall adoptera ensam om den andra maken eller sambon vistas på okänd ort eller är varaktigt förhindrad att adoptera till följd av en psykisk sjukdom eller något annat liknande förhållande. Andra än makar och sambor får inte adoptera gemensamt (4 kap. 6 § FB). Ett barn får adopteras endast om det med beaktande av samtliga omständigheter är lämpligt. Vid bedömningen av om en adoption är lämplig ska barnets behov av adoption och sökandens lämplighet att adoptera särskilt beaktas (4 kap. 2 § FB).

Om ett äktenskap i ett månggifte erkänns har makarna i ett månggifte möjlighet att ansöka om adoption på angivet sätt.

Om äktenskapet däremot *inte* erkänns, eller inte tillåts bestå och har upplösts (se avsnitt 7.2.1), kan det berörda paret inte adoptera som makar. Å andra sidan likställs sambor med makar i detta sammanhang. I förarbetena anges att med sambor avses två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och som har gemensamt hushåll, dvs. sambolagens allmänna definition (prop. 2017/18:121 s. 148). Något krav på att ingen av samborna får vara gift med någon annan gäller alltså inte (se även lagrådets yttrande i prop. 2017/18:121). Med andra ord bör två personer vars äktenskap inte erkänns kunna ansöka om adoption på samma sätt som om de vore gifta, under förutsättning att de betraktas som sambor. I vissa fall av polygama situationer har det dock anförts att sambodefinitionens krav inte kan anses uppfyllda. Detta gäller om någon i samma bostad lever tillsammans med två eller flera personer och de har gemensamt hushåll och en gemensam sexuell gemenskap (se avsnitt 7.2.3). I ett sådant fall torde det inte vara möjligt för ett par att ansöka om adoption gemensamt eller för en av dem att ansöka om adoption av den andras barn.

Det som har sagts tar sikte på möjligheten att ansöka om adoption. Huruvida förekomsten av en månggiftessituation kan påverka bedömningen av om en adoption är lämplig och till barnets bästa (4 kap. 1 och 2 §§ FB) är en annan fråga. Liksom i andra fall ska en

vara tillämplig. Den utländska anknytningen kan bestå i t.ex. att sökanden eller den som sökanden vill adoptera har hemvist utomlands eller att någon av dem är utländsk medborgare. Anknytning till en annan stat finns även om ett adoptionsbeslut har meddelats utomlands. Se prop. 2017/18:121 s. 165.

sammantagen bedömning av omständigheterna göras i varje enskilt ärende.

7.7.2 Rätten att byta efternamn

Lagen (2016:1013) om personnamn (namnlagen) reglerar bl.a. familjerättsliga förvärv av efternamn. Dessa har sin grund i äktenskapet eller i en förälder/barnrelation. Exempelvis får en make byta sitt efternamn till den andra makens efternamn (12 § namnlagen). Någon sådan särskild rätt till namnbyte som gäller för makar finns inte för sambor.

I ett äktenskap som erkänns innebär bestämmelserna i namnlagen att makarna har rätt att ta sin makes namn. För det fall ett äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas kan det innebära att de berörda inte har samma rätt att byta sitt efternamn. Situationen blir densamma om ett äktenskap inte tillåts bestå och har upplösts (se avsnitt 7.2.1).

Det ska tilläggas att det är möjligt för utomnordiska och isländska medborgare som har hemvist i Sverige att välja att antingen anpassa sig till det här i landet rådande namnsystemet eller att i stället följa hemlandets namnregler (32 § andra stycket namnlagen).³⁹ Som utgångspunkt prövas namnförvärv för en svensk medborgare av svensk myndighet med tillämpning av den svenska lagen. På motsvarande sätt får en utländsk medborgare förvärva namn i det land där han eller hon är medborgare med tillämpning av lagen där. Ett sådant utländskt förvärv godtas sedan vid folkbokföring i Sverige. Den som har både ett svenskt och ett utländskt medborgarskap behandlas enligt namnlagen som svensk medborgare, vilket innebär att ett namnförvärv i ett sådant fall sker med tillämpning av den svenska lagen. Namnlagen tillämpas på medborgare i Danmark, Finland eller Norge som har hemvist i Sverige. Andra utländska medborgare kan välja att förvärva namn med tillämpning av namnlagen eller enligt utländsk rätt. Mot denna bakgrund kan det inte uteslutas att sådana makar i ett utländskt äktenskap vars äktenskap inte erkänns i Sverige, eller annars inte tillåts bestå, trots allt kan ha rätt att ta varandras efternamn, om tillämplig utländsk lag medger det.

³⁹ Prop. 2015/16:180 s. 69.

7.7.3 Rätten att överta en bostad som innehas med hyres- eller bostadsrätt

Som har beskrivits i avsnitt 7.3 finns i ÄktB bestämmelser om makarnas gemensamma bostad. En make kan inom ramen för en bodelning ha rätt att få överta en bostad som tillhör den andra maken. Om ett äktenskap inte erkänns har de berörda inte dessa rättigheter.

I jordabalken (JB) finns bestämmelser om överlåtelse av hyresrätt. En hyresgäst som inte avser att använda sin bostadslägenhet får under vissa förutsättningar överlåta hyresrätten till en närstående som varaktigt sammanbor med honom eller henne. Detta gäller också om hyresgästen avlider under hyrestiden och dödsboet vill överlåta hyresrätten till sådan dödsbodelägare eller annan hyresgästens närstående som varaktigt sammanbodde med honom eller henne (12 kap. 34 § JB).

Den omständigheten att ett äktenskap i ett månggifte *inte* erkänns påverkar, såvitt utredningen kan se, inte rätten att på detta sätt överlåta en hyresrätt. Om de berörda varaktigt har bott tillsammans bör en av dem ha rätt att överlåta hyresrätten till den andra. Om en av dem avlider bör dödsboet kunna överlåta hyresrätten till den andra.

I 12 kap. 47 § JB finns också en bestämmelse som tar sikte på det fallet att en lägenhet hyrts av flera gemensamt och att de inte gemensamt har rätt till förlängning av hyresavtalet, på grund av att endast en av hyresgästerna har sagt upp hyresavtalet eller till följd av annan omständighet som hänför sig till endast den personen. I ett sådant fall har medhyresgästen rätt att få hyresavtalet förlängt för egen del om hyresvärden skäligen kan nöja sig med honom eller henne som hyresgäst.

Denna rätt att få hyresavtalet förlängt påverkas inte av om ett äktenskap inte erkänns. Om båda de berörda är hyresgäster, har en av dem trots detta rätt att få hyresavtalet förlängt.

Det som har sagts gäller även om ett äktenskap inte tillåts bestå och har upplösts (se avsnitt 7.2.1).

I 12 kap. 47 § JB finns även vissa bestämmelser om förlängning av hyresavtal och övertagande av hyresrätt som endast gäller makar och sambor. Det anges dock uttryckligen att det som föreskrivs om sambor endast gäller sådana samboförhållanden där ingen av samborna är gift (12 kap. 1 § JB). Dessa bestämmelser kan alltså inte

tillämpas om ett utländskt månggifte inte erkänns eller tillåts bestå i Sverige (jfr avsnitt 7.2.3).

Även regleringen för bostadsrätter innehåller vissa regler till skydd för makar och sambor. I några fall gäller dessa uttryckligen endast sambor på vilka sambolagen ska tillämpas (t.ex. rätten till inträde i föreningen vid förvärv av andel i bostadsrätt och rätten att sätta annan i sitt ställe vid tecknande av förhandsavtal, 2 kap. 6 § och 5 kap. 6 § bostadsrättslagen 1991:614). Dessa bestämmelser gäller inte om någon av samborna är gift. Om ett äktenskap inte erkänns, eller annars inte tillåts bestå, omfattas de berörda alltså inte av dessa (jfr avsnitt 7.2.3).

7.8 Äktenskapets betydelse inom andra rättsområden

7.8.1 Inledning

Att ett äktenskap erkänns i Sverige har betydelse när det gäller sådana i huvudsak civilrättsliga frågor som redovisats i de föregående avsnitten. Även i offentligrättsliga sammanhang finns det dock regler som knyter an till om ett äktenskap föreligger. Frågan om ett äktenskap i ett månggifte ska godtas i ett visst avseende kan skifta beroende på sammanhanget.⁴⁰ I utlänningslagen (2005:716) (UtlL) gäller exempelvis uttryckligen en ordning som syftar till att samtliga äktenskap i ett månggifte inte ska kunna läggas till grund för anhöriginvandring. Detta gäller även om äktenskapen erkänns som giltiga i sig. Inte heller på andra områden inom den offentliga rätten bör man utgå från att samtliga äktenskap inom ett månggifte, som i och för sig erkänns civilrättsligt, alltid ges likvärdiga följder.

Frågan om två personer vars äktenskap inte erkänns i stället kan betraktas som sambor, trots att någon av dessa är gift med någon annan, är av betydelse i sammanhanget (se avsnitt 7.2.3). Som konstaterats beror detta på att det i den offentligrättsliga lagstiftningen i många fall inte görs skillnad på makar och sambor, t.ex. i socialförsäkringsbalken (SFB).

⁴⁰ Carolina Saf (2012), s. 120.

Som nämnts inledningsvis i kapitlet utgår redogörelsen från att samtliga äktenskap i ett månggifte inte vägras erkännande eller på annat sätt tillåts bestå, utan att det först ingångna äktenskapet accepteras som giltigt i Sverige (se avsnitt 7.1 och vidare i kap. 9).

7.8.2 Utlänningslagstiftningen

Uppehållstillstånd på grund av anknytning

I UtlL finns bestämmelser om bl.a. utlänningars inresa, utresa, vistelse och arbete i Sverige samt om rätten till uppehållstillstånd.

En person kan ansöka om och beviljas uppehållstillstånd i Sverige på grund av anknytning till en anhörig som t.ex. har uppehållstillstånd i Sverige eller är svensk medborgare. En sådan anhörig kan t.ex. vara make eller sambo.

Om ett äktenskap erkänns tillämpas utlänningslagens regler om uppehållstillstånd för makar (5 kap. 3 § UtlL). Dessa innebär som utgångspunkt en rätt till uppehållstillstånd för den som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige (5 kap. 3 § UtlL). Rätten till uppehållstillstånd för makar förutsätter ett civilrättsligt giltigt äktenskap i Sverige, varvid det föreligger en presumtion för tillstånd (MIG 2007:19). I rättspraxis finns exempel på att en uppgift i folkbokföringen att anknytningspersonen är gift med sökanden inte ensamt har ansetts få betydelse vid bedömningen av om det föreligger ett civilrättsligt giltigt äktenskap i Sverige (MIG 2008:18).

Från ovan nämnda regel om rätt till uppehållstillstånd för den som är make eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige föreskrivs vissa undantag som medför att uppehållstillstånd får eller ska vägras. Två av dessa undantag rör uttryckligen månggifte. Uppehållstillstånd *får* nämligen vägras om den person till vilken anknytning åberopas, eller den utlänning som sökt uppehållstillstånd, är gift eller sambo med någon annan (5 kap. 17 a § andra stycket 2 UtlL). Bestämmelsen reglerar den situationen att anknytningspersonen är gift eller sambo med en annan person än sökanden.⁴¹ Paragrafen omfattar även den situationen att den sökande redan är gift eller sambo med någon annan

⁴¹ Gerhard Wikrén och Håkan Sandesjö (2018), *Utlänningslagen*, kommentaren till 5 kap. 17 a § UtlL, publicerad i Zeteeo 2018-11-09.

än anknytningspersonen. I dessa fall får uppehållstillstånd vägras. Den omständigheten att anknytningspersonen eller sökanden är gift med någon annan ska emellertid inte med automatik leda till att uppehållstillstånd vägras. Det är nämligen tänkbart att orsaken till att äktenskapet består är svårigheter att få till stånd en äktenskaps-skillnad (prop. 2005/06:72 s. 37). Bestämmelsen är således fakultativ.

Vidare *ska* uppehållstillstånd vägras om anknytningspersonen är gift med en annan person och sammanlever med den personen i Sverige (5 kap. 17 b § UtL). Bestämmelsen är tvingande och grundas på artikel 4.4 i familjeåterföreringsdirektivet⁴² som föreskriver att uppehållstillstånd ska vägras i sådana fall. Den omständigheten att anknytningspersonen är gift med någon annan än sökanden är inte tillräcklig för att bestämmelsen ska bli tillämplig utan dessa makar ska också sammanleva (i annat fall är i stället 17 a § andra stycket 2 UtL tillämplig). Uppehållstillstånd ska således alltid vägras en ytterligare make för det fall att anknytningspersonen redan är gift med en annan person och sammanbor med den personen i Sverige. Om den sökande har barn, som inte också är barn till anknytningspersonen, har barnet inte en självständig rätt till uppehållstillstånd, utan rätten är direkt kopplad till föräldrarnas rätt till uppehållstillstånd. Om föräldrarnas ansökan om uppehållstillstånd på grund av anknytning ska avslås enligt denna paragraf kommer alltså barnets ansökan om uppehållstillstånd också att avslås (prop. 2005/06:72 s. 88).

I MIG 2016:26 tillämpades bestämmelsen i 5 kap. 17 a § andra stycket 2 UtL i förhållande till två kvinnor som var gifta med samme man vilka samtidigt ansökt om uppehållstillstånd på grund av anknytning till maken. Denne var sedan tidigare beviljad permanent uppehållstillstånd. Båda kvinnorna befann sig således utomlands och ingen av dem sammanlevde med mannen. Samtliga makar hade dock för avsikt att leva tillsammans i Sverige. Domstolen konstaterade att det inte framkommit annat än att kvinnornas äktenskap med mannen var civilrättsligt giltiga i Sverige varför huvudregeln enligt 5 kap. 3 § första stycket 1 UtL var att uppehållstillstånd skulle beviljas för kvinnorna, under förutsättning att något undantag inte var för handen. Domstolen fann dock att 5 kap. 17 a § andra stycket 2 UtL var tillämplig och slog fast att uppehållstillstånd för kvinnorna inte skulle beviljas. Därvid konstaterades bl.a. att intresset av att förhindra månggifte är skyddat i den svenska rättsordningen sedan lång tid tillbaka

⁴² Rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförering.

och också kommer till starkt uttryck i familjeåterföreningsdirektivet. Utrymmet för att bevilja uppehållstillstånd för fler än en make eller sambo i ett polygamt hushåll var därför begränsat enligt domstolen.

I sammanhanget kan också nämnas att uppehållstillstånd *får* ges till en utlänning som har för avsikt att ingå äktenskap eller inleda ett samboförhållande med en person som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige, om förhållandet framstår som seriöst och inte särskilda skäl talar mot att tillstånd ges (5 kap. 3 a § första stycket 1 UtlL). Även den som inte redan är gift eller sambo med anknytningspersonen kan således få uppehållstillstånd enligt vissa förutsättningar, s.k. snabb anknytning. Bestämmelsen innefattar bl.a. en prövning av om det finns särskilda skäl mot att bevilja tillstånd. Regleringen syftar till att ge möjlighet att avslå uppehållstillstånd t.ex. vid månggifte, barnäktenskap eller förhållanden mellan minderåriga. I rättspraxis ges således inte uppehållstillstånd för avsedda månggiften eftersom sådana förhållanden inte skyddas av den svenska rättsordningen och normalt inte bör grunda rätt till uppehållstillstånd (prop. 2004/05:170 s. 181 f.).

Mot bakgrund av det som redovisats kan det konstateras att uppehållstillstånd på grund av anknytning redan enligt gällande regler inte beviljas om det skulle medföra en polygam situation i Sverige, detta trots att samtliga äktenskap i månggiften i och för sig erkänns. Såvitt utredningen kan bedöma leder en inskränkning av möjligheten att erkänna utländska polygama äktenskap därför som utgångspunkt inte till några negativa konsekvenser för de berörda personerna. Den hustru vars äktenskap vägras erkännande skulle visserligen inte ha möjlighet att söka uppehållstillstånd i egenskap av maka. Möjligheten att söka sådant tillstånd i egenskap av sambo, eller blivande sambo, bör dock kvarstå.

Upphållstillstånd för skyddsbehövande och deras familjemedlemmar

När flyktingar och andra skyddsbehövande (4 kap. 1–2 c §§ UtlL) ansöker om asyl ska en individuell bedömning alltid göras. När ansökningar om asyl från flera medlemmar ur en familj prövas samtidigt, dvs. när familjemedlemmarna redan vistas i Sverige, ska bedömningen av skyddsbehoven och rätten till uppehållstillstånd (5 kap. 1–2 a §§

UtL) emellertid göras med beaktande av den s.k. principen om familjens enhet, vilken bl.a. omfattar makar och föräldrar/barn. Detta följer av UNHCR:s handbok om förfarandet och kriterierna vid fastställande av flyktingars rättsliga ställning (punkt 184) och det omarbetade skyddsgrundsdirektivet⁴³ (artikel 23.1 och 23.2) samt artikel 8 i Europakonventionen.

Den omständigheten att sökanden är nära anhörig till en person som beviljas uppehållstillstånd som flykting tillmäts stor betydelse vid bedömningen av om även sökanden själv löper risk för förföljelse på grund av sin relation till familjemedlemmen. Om så är fallet kan även sökanden bedömas som flykting. I detta avseende ska dock en individuell prövning av risken för förföljelse göras i varje enskilt fall.

Även om den som är anhörig till någon med skyddsbehov inte själv bedöms ha ett sådant behov på grund av familjereaktionen till en flykting eller annan skyddsbehövande kan beaktandet av principen om familjens enhet leda till att en sådan sökande ska beviljas uppehållstillstånd för att familjen inte ska splittras.⁴⁴

Eftersom denna princip bl.a. innefattar makar kan man fråga sig om polygama äktenskap omfattas och hur principen bör tillämpas om t.ex. en man och hans två makar söker asyl i Sverige. Enligt uppgifter från företrädare för Migrationsverket är det oklart om denna fråga har aktualiserats i praktiken och vilken vikt som skulle fästas vid om samtliga äktenskap i månggifftet ges rättsligt erkännande i Sverige eller inte. Möjligen finns det skäl att anta att månggiftets formella giltighet här i landet inte spelar någon avgörande roll vid bedömningen, åtminstone inte när det är fråga om en sökande som själv riskerar förföljelse på grund av sin relation till en flykting. Mot denna bakgrund är det svårt att i asylprövningssammanhang peka på några säkra konsekvenser av att något eller några äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas eller annars inte tillåts bestå.

⁴³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att be-tecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet.

⁴⁴ Se MIG 2013:16 som gällde en vuxen man vars mor hade beviljats uppehållstillstånd i Sverige som flykting. Enligt Migrationsöverdomstolen kunde de skyddsskäl som mannen själv åberopat inte utgöra grund för uppehållstillstånd och det hade heller inte gjorts sannolikt att han riskerade att utsättas för förföljelse på grund av sin relation till modern. Det var därför nödvändigt att överväga om han med tillämpning av principen om familjens enhet, för att skydda familjen från att splittras, ändå skulle beviljas uppehållstillstånd. Migrationsöverdomstolen fann att mannen och hans mor måste betraktas som en familj och att en utvisning av mannen inte kunde anses vara proportionerlig. Han beviljades därför i likhet med sin mor uppehålls-tillstånd med stöd av 5 kap. 1 § UtL.

7.8.3 Ekonomiskt bistånd, socialförsäkringsförmåner, pensioner m.m.

Inledning

Även inom rättsområdena för ekonomiska bidrag och förmåner samt pensioner kan det ha betydelse om en person betraktas som gift (eller sambo). En persons status i detta hänseende kan avgöra dels om denne har rätt till ekonomiskt stöd, dels storleken på en förmån eller ett bidrag. Nedan följer några exempel när ett äktenskap kan ha betydelse i sådana sammanhang.

Ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen

Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt (4 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen [2001:453] [SoL]). En utgångspunkt vid prövningen av ekonomiskt bistånd är att alla inkomster och tillgångar räknas som gemensamma för makar och sambor. Normalt ska en av parterna inte kunna ha rätt till bistånd för egen del utan att dennes makes eller sambos ekonomiska förhållanden beaktas.⁴⁵ Detta kan medföra att en sökande inte har rätt till ekonomiskt bistånd med hänvisning till dennes makes eller sambos ekonomi. Även biståndets storlek kan i förekommande fall påverkas av om biståndstagaren är gift eller sambo på så sätt att ersättningen blir lägre än vad som skulle ha gällt för den som är ensamstående. Detta bottnar i utgångspunkten att makar är skyldiga att bidra till det underhåll som behövs för att deras gemensamma och personliga behov ska tillgodoses, varvid sambor enligt rättspraxis i detta sammanhang jämställs med makar trots att sambor inte har någon legal underhållsskyldighet mot varandra.⁴⁶

Bilden av hur socialtjänsterna bedömer frågor om ekonomiskt bistånd i mångiftessituationer är inte tydlig. Det finns dock viss underrättspraxis vid vilken domstolarna har beaktat en makes försörjningsplikt i förhållande till en biståndssökande hustru trots att

⁴⁵ Se bl.a. Socialstyrelsen (2013), *Ekonomiskt bistånd – handbok för socialtjänsten*, s. 26 och 98 f. samt Socialstyrelsen (2013a), *Allmänna råd om ekonomiskt bistånd* (SOSFS2013:1).

⁴⁶ Socialstyrelsen (2013), s. 98 f.

mannen även är gift med en annan hustru.⁴⁷ I vilken utsträckning två personer som sammanlever, men där någon är gift med en tredje person, betraktas som sambor i detta sammanhang får anses som oklart (se avsnitt 7.2.3).

Såvitt utredningen har kunnat konstatera är det i regel alltså inte till de berörda nackdel om ett äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas eller annars inte tillåtas bestå. Som framgått bör det i stället kunna innebära att den som söker ett bidrag bedöms ha en självständig rätt till bistånd och då till ett högre belopp än om ett äktenskap eller samboförhållande ska beaktas.⁴⁸

När det gäller andra insatser enligt SoL än ekonomiskt bistånd baseras dessa i huvudsak på individuella bedömningar av den enskildes behov och bör därför inte påverkas av förekomsten av ett äktenskap.

Förmåner enligt socialförsäkringsbalken

Bidrag och socialförsäkringsförmåner

I SFB finns bestämmelser om social trygghet genom sociala försäkringar samt andra ersättnings- och bidragssystem. Huvuddelen av de ekonomiska stödformer som förekommer i SFB är individbaserade och deras storlek påverkas inte av om en person är gift eller sambo. Det handlar t.ex. om flertalet familjeförmåner som graviditetspennings- och föräldrapenningsförmåner samt barnbidrag och underhållsstöd. Det rör sig vidare om förmåner vid sjukdom eller arbetsskada (bl.a. sjukpenning, sjukersättning eller aktivitetsersättning), förmåner vid ålderdom samt särskilda förmåner vid funktionshinder. I sådana sammanhang uppstår det inte några negativa konsekvenser för berörda parter av att ett äktenskap inte erkänns eller inte tillåts bestå i Sverige.

Det finns dock vissa stödformer som kan påverkas, bl.a. olika former av bostadsstöd. När det gäller *bostadsbidrag* ska en ansökan som avser makars bostad vara gemensam om det inte finns särskilda

⁴⁷ Se förvaltningsrätten i Faluns dom den 26 september 2017 i mål nr 2746-17 och förvaltningsrätten i Göteborgs dom den 19 februari 2018 i mål nr 1628-18.

⁴⁸ Skillnaden i behandlingen av ensamstående och makar/sambor kan dock minska något i den mån en person kan bedömas leva i hushållsgemenskap med någon som denne är gift med enligt utländsk rätt men inte svensk (och detta även om denne därvid inte heller kan betraktas som sambo med maken i det utländska äktenskapet). En hushållsgemenskap med en eller flera personer kan nämligen påverka försörjningsstödet nivå eftersom en person som ingår i en sådan gemenskap har lägre kostnader än någon som är ensam i hushållet. En sådan hushållsgemenskap innebär att de som bor i samma bostad kan utnyttja flerhushållets ekonomiska fördelar, t.ex. köpa vissa varor gemensamt eller dela på boendekostnader.

skäl för att ansökan görs av den ena maken (95 kap. 8 § SFB). Personer som är gifta med varandra ska anses bo tillsammans om inte sökanden visar något annat (95 kap. 7 § SFB).

Om en ansökan avseende makars bostad görs av en person ensam i avsaknad av särskilda skäl kommer något bostadsbidrag inte att betalas ut. Sambor likställs med makar när det gäller bostadsbidrag (95 kap. 6 § SFB). Om något av äktenskapen i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas medför det rimligen inte någon nackdel för de berörda personerna. De har i stället möjlighet att ensamt ansöka om bostadsbidrag. Detta gäller förutsatt att de inte betraktas som sambor (se nedan).

Även när det gäller bostadsbidragets storlek kan förekomsten av ett äktenskap spela en roll på så sätt att makarnas ekonomiska förhållanden ska beaktas gemensamt vilket innebär att en rätt till bostadsbidrag kan falla bort eller bidragets storlek sättas ned med hänsyn till makarnas samlade ekonomiska förmåga (97 kap. SFB). Inte heller i detta sammanhang behöver det alltså vara till nackdel för den som ansöker om bostadsbidrag att räknas som ogift i lagens mening eller att inte betraktas som sambo. Tvärtom kan det i vissa fall uppstå större möjligheter att beviljas bostadsbidrag eller beviljas ett högre belopp om man räknas som ensamstående, dvs. när sökandens make i ett utländskt äktenskap har bättre ekonomi än sökanden (se dock nedan).

När det gäller sambobegreppets innebörd i SFB hänvisas det i 2 kap. 13 § SFB till definitionen i 1 § sambolagen. Eftersom den definitionen inte innehåller något krav på att någon av samborna inte är gift med någon annan har det ansetts att bestämmelserna om samboförhållanden i SFB även omfattar sådana situationer.⁴⁹ Det torde alltså inte kunna uteslutas att sådana personer som berörs av att ett utländskt månggifte inte erkänns kan betraktas som sambor i socialförsäkringssammanhang, trots att någon av dem är gift. Detta gäller under förutsättning att definitionen i sambolagen är uppfylld (se avsnitt 7.2.3).

⁴⁹ Se t.ex. Lars-Göran Hessmark m.fl. (2018), *Socialförsäkringsbalken – en kommentar*, kommentaren till 2 kap. 13 § SFB, publicerad i Zeteo 2019-06-27, vari det sägs att 1 § tredje stycket sambolagen inte torde vara tillämplig när det gäller bestämmelserna i SFB om samboförhållande. Jfr dock förvaltningsrätten i Linköpings dom den 12 januari 2018 i mål nr 6271-12 i vilken en motsatt bedömning gjordes.

Det ska dock tilläggas att reglerna om såväl gifta som sambor är svåra att anpassa till månggiftessituationer och att bilden av rätts-tillämpningen inte är enhetlig. Av intresse är att Försäkringskassan för närvarande tillämpar reglerna på så sätt att samtliga äktenskap i ett månggifte inte godtas. Vid de kontakter som utredningen har haft med företrädare för Försäkringskassan har det beskrivits att myndigheten vid handläggningen av bl.a. bostadsbidrag accepterar endast ett äktenskap som giltigt vid tillämpningen av sådana regler som är avhängiga att parterna är gifta. Så är fallet även om äktenskapen registrerats i folkbokföringen. Den av hustrurna som fått uppehållstillstånd vid senast tidpunkt godtas inte som maka av Försäkringskassan. Om båda kvinnorna har fått uppehållstillstånd samtidigt accepteras endast det först ingångna äktenskapet. I stället för att godta samtliga äktenskap i månggiftet behandlar Försäkringskassan i praktiken ofta hustrurna i det eller de utländska äktenskap som inte godtas som ensamstående, med rätt att ansöka om bostadsbidrag för egen del utifrån sina egna ekonomiska förutsättningar.⁵⁰ I månggiftes-sammanhang betraktar myndigheten i regel alltså inte personer i ett äktenskap som inte godtas som sambor även om dessa bor ihop, utan behandlar i stället den part som inte räknas som gift med någon som ensamstående.

I ett avgörande från Kammarrätten i Göteborg upprätthölls dock kravet på att makar ska ansöka gemensamt om bostadsbidrag trots att det var fråga om en månggiftessituation.⁵¹ Målet rörde två personer som var registrerade som gifta i folkbokföringen varvid hustrun i äktenskapet hade ansökt om bostadsbidrag. Mannen i äktenskapet var dock registrerad som gift med ytterligare en hustru och var även folkbokförd på samma adress som denna – han var alltså inte folkbokförd på samma adress som den bidragssökande hustrun. Domstolen fann att sökanden inte visat att hon inte bodde tillsammans med sin make varför de betraktades som makar. Därefter anförde

⁵⁰ Dock kan beräkningen av bostadsbidraget i dessa fall bero på hur parterna bor enligt Försäkringskassan. Om mannen exempelvis flyttar mellan sina hustrurs bostäder kan hänsyn tas till dennes nyttjande av bostaden genom att räkna honom som inneboende hos den hustru vars äktenskap inte erkänns, vilket medför att dennas bidragsgrundande bostadskostnad minskas. Om mannen däremot bor med flera hustrur i samma bostad så blir förfarandet det att kvinnan i det äktenskap som inte godtas betraktas som ett separat hushåll som delar bostad med maken och hans erkända hustru. Förstnämnda hustru har dock bara rätt till bidrag för bostadskostnader om hon har ett eget hyresavtal eller äger bostaden gemensamt med de andra boende. För mannen och hans erkända hustru minskas i sådana fall den bidragsgrundande bostadskostnaden.

⁵¹ Kammarrätten i Göteborgs dom den 14 januari 2019 i mål nr 3707-18.

domstolen att det förhållandet att sökandens make dessutom var gift med en annan kvinna inte var särskilda skäl för att sökanden skulle få ansöka om bostadsbidrag ensam. Kammarrätten slog därför fast att sökanden inte hade rätt till bostadsbidrag som ensamstående. Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat prövningstillstånd men vid skrivandet av detta betänkande ännu inte avgjort målet.

Även när det gäller *bostadstillägg* (99–103 kap. SFB) och *boendetillägg* (103 a–103 e kap. SFB) kan ersättningen beräknas till ett högre belopp för den som är ensamstående än för den som är gift, eller likställd därmed genom samboförhållande.⁵² I detta sammanhang gäller dock att en person som är gift men stadigvarande lever åtskild från sin make ska likställas med en ogift person (100 kap. 4 § och 103 b kap. 4 § SFB). Något krav på gemensam ansökan för makars eller sambors bostad finns inte (jfr ovan avseende bostadsbidrag).

Av det som har redovisats följer att det i viss mån är osäkert hur polygama äktenskap ska behandlas i t.ex. bostadsbidragssammanhang. Slutsatsen bör dock kunna dras att det som utgångspunkt inte leder till några ekonomiska nackdelar för de som berörs av att ett eller flera äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas eller annars tillåtas bestå. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan det dock vara till en sökandes fördel om en ansökan om bostadsstöd är gemensam med en make som saknar eller har låga inkomster. Vid sådana förhållanden bör möjligheterna att få bidrag, eller att få bidrag till ett högre belopp, öka. Detta eftersom en makes ekonomiska förmåga beräknas till hälften av makarnas sammanlagda inkomst och förmögenhet.

Även frågor om *underhållsstöd* (18 kap. SFB) kan i viss mån påverkas av om ett äktenskap erkänns eller inte. Ett barn kan ha rätt till underhållsstöd om föräldrarna inte bor tillsammans och en av föräldrarna är boförälder (18 kap. 2 § SFB). När barnets föräldrar är folkbokförda på samma adress eller är gifta med varandra ska de anses bo tillsammans. Detta gäller dock inte om den som begär underhållsstöd eller som stöd betalas ut till visar något annat (18 kap. 3 § SFB). Om ett barn har föräldrar som ingått ett äktenskap utomlands som erkänns i Sverige måste barnet motbevisa presumtionen om att föräldrarna bor tillsammans för att ha rätt till underhållsstöd. Om det

⁵² När det gäller dessa former av bostadsstöd sägs det i vägledningarna från Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten att en person, utifrån förarbetsuttalanden, kan betraktas som sambo även om denna är gift med någon annan. Se Pensionsmyndigheten (2016), *Bostadstillägg och äldreomsörjningsstöd*, version 8, s. 21 och Försäkringskassan (2016), *Boendetillägg*, version 3, s. 20.

utländska äktenskapet däremot inte skulle erkännas gäller presumptionen rimligen inte. Ur barnets perspektiv framstår detta inte som negativt. Presumtionen kvarstår dock om föräldrarna är folkbokförda på samma adress. Som framgått är rätten till underhållsstöd i sig inte beroende av om föräldrarna är gifta eller inte utan avgörande är om de anses bo ihop. Situationen blir densamma om ett äktenskap inte tillåts bestå, dvs. upplöses genom äktenskapsskillnad (se avsnitt 7.2.1).

Sammantaget bör det inte uppkomma några negativa konsekvenser för de parter eller barn som berörs av att ett eller flera äktenskap i ett utländskt månggifte inte skulle erkännas. Även när det gäller underhållsstöd bör nämnas att Försäkringskassan enligt uppgift för närvarande endast godtar ett äktenskap på samma sätt som vid bostadsbidrag.

Pensioner och andra förmåner vid ålderdom

I de allra flesta avseenden är socialförsäkringsförmånerna vid ålderdom individbaserade och deras storlek påverkas inte av om en person är gift eller sambo. Storleken på t.ex. inkomstpension och premiepension påverkas inte av om man är gift.

När det gäller vissa förmåner kan äktenskap dock ha betydelse. Pensionsrätt för inkomstgrundad ålderspension i form av premiepension kan överföras till den försäkrades make men inte till sambo (61 kap. 11–16 §§ SFB). Vidare kan storleken på olika pensioner m.m. – som tilläggspension (63 kap. SFB), garantipension (65–67 kap. SFB) och äldreförsörjningsstöd (74 kap. SFB) – påverkas på så sätt att den som är gift tillerkänns lägre pensionsutbetalningar än den som är ogift. Sambor likställs med makar, varvid det i fråga om tilläggspension och garantipension är fråga om kvalificerade sambobegrepp. Också förmåner till efterlevande påverkas. Efterlevandepension i form av omställningspension (80 kap. SFB), änkepension (83 kap. SFB), efterlevandelivränta (88 kap. SFB) och efterlevandeskydd (91 kap. SFB) kan nämligen lämnas till efterlevande makar, varvid vissa kvalificerade samboförhållanden likställs med makar såvitt avser samtliga dessa pensionsformer förutom änkepensionen.

Det finns inte något entydigt svar på hur dessa regler ska tillämpas på polygama äktenskap som erkänns i Sverige. Det måste vidare betraktas som oklart i vilken utsträckning två personer som sammanlever, men där någon är gift med en tredje part, skulle betraktas som sambor i förevarande sammanhang (se avsnitt 7.2.3). Vid de kontakter som utredningen har haft med företrädare för Pensionsmyndigheten har det beskrivits att myndigheten ännu inte tagit ställning till hur månggiften ska hanteras.

I avsaknad av rättsliga ställningstaganden eller vägledande rättspraxis är det svårt att säga om t.ex. pensionsrätt för premiepension kan överlåtas till mer än en make och huruvida två eller fler makar som varit gifta med samma avlidna person kan ha rätt till efterlevandepension. Liksom övriga rättsverkningar i detta kapitel utgår regleringen i SFB från att en person endast har en make eller sambo. Den legala konstruktionen av t.ex. omställningspensionen utgår således från att endast en efterlevande make eller sambo kan ha rätt till förmånen. Det får därför betraktas som osäkert om det skulle vara möjligt att bevilja flera efterlevande makar eller sambor sådan pension och hur det i så fall kan ske.

Klart står dock att den vars äktenskap i ett utländskt månggifte skulle vägras erkännande, eller på annat sätt inte tillåtas bestå, i vart fall inte bör kunna motta en överföring av pensionsrätt eftersom rätten därtill endast gäller makar. En sådan person skulle inte heller komma i fråga för vissa former av efterlevandepension såvida denne inte kan betraktas som sambo med den avlidne. Så blir dock inte fallet när det första äktenskapet i månggiftet erkänns (se avsnitt 7.2.1) eftersom reglerna för efterlevandepension till sambor uttryckligen endast gäller en ogift person som är sambo med en annan ogift person.

När det gäller storleken på vissa förmåner som tilläggspension, garantipension och äldreförsörjningsstöd bör det snarast kunna vara till den enskildes fördel att inte betraktas som gift eller sambo eftersom det då kan bli fråga om tillerkännande av högre belopp i egenkap av ensamstående (dvs. på liknande sätt som för bostadsbidrag och ekonomiskt bistånd, se ovan i detta avsnitt). Förhållandet kan dock även vara det omvända i vissa fall eftersom en sökandes inkomster ofta betraktas som hälften av makarnas gemensamma inkomster. I det fall en sökande är gift med någon som har låga eller obefintliga inkomster, och äktenskapet erkänns, kan en högre summa

alltså tillerkännas eftersom sökandens inkomster då sätts ned vid beräkningen.

7.8.4 Inkomstskattelagen

Ur skattesynpunkt har det numera som utgångspunkt inte någon betydelse om man är gift eller inte. Inkomstbeskattningen är alltså i huvudsak individuell. När det gäller tjänsteinkomster påverkas beskattningen inte av personens civilstånd. Även vid kapitalbeskattning saknar det som regel betydelse om skattebetalaren är t.ex. gift eller likställd därmed genom ett samboförhållande. Beskattningen baseras på den enskilde individens inkomster och transaktioner, fristående från förhållandena för maken.

Det finns dock vissa regler i inkomstskattelagen (IL) där det fortfarande är avgörande om två personer är makar. I fråga om sådana regler gäller det civilrättsliga äktenskapsbegreppet.⁵³ Bestämmelsernas tillämpning i förhållande till erkännandet av utländska äktenskap framgår inte av IL och inte heller i övrigt är det klart hur dessa ska tillämpas i internationella situationer. En rimlig utgångspunkt bör dock vara att endast den vars äktenskap erkänns räknas som gift i skattehänseende. Särskilda bestämmelser för makar och/eller andra närstående finns på vissa ställen i IL. Som närstående räknas make (2 kap. 22 § IL), varvid sådana sambor som omfattas av IL likställs med makar (2 kap. 20 § IL).

Enligt IL gäller att bestämmelserna om makar ska tillämpas på sambor som tidigare har varit gifta med varandra eller som har eller har haft gemensamma barn. Sambobegreppet definieras inte i IL, varför sambolagens allmänna definition gäller. Det bör därför inte uteslutas att två personer, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, kan betraktas som sambor i skattehänseende även om någon av dem är gift med någon annan än sin sambo (se avsnitt 7.2.3). Det finns inga vägledande avgöranden i rättspraxis såvitt utredningen kunnat konstatera. Vid utredningens kontakter med Skatteverket har det framkommit att myndigheten ännu inte har tagit ställning till dessa frågor.

⁵³ Mari Andersson m.fl. (2018), *Inkomstskattelagen – en kommentar*, kommentaren till 2 kap. 20 § IL, publicerad i Zeteeo 2018-10-24.

Att närmare redogöra för bestämmelserna om makar i IL låter sig inte göras inom ramen för detta betänkande. Det kan dock nämnas att regleringen om bl.a. fåmansföretag (56 och 57 kap. IL) och familjebeskattnings (60 kap. IL) innehåller sådana bestämmelser. Av reglerna framgår bl.a. om och hur ersättningar, utdelningar och andra inkomster inom fåmansföretag eller familjer ska tas upp vid beskattning samt om avdragsrätt föreligger. Även skattebestämmelserna om näringsverksamhet (13 till 40 kap. IL) och kapitalinkomster (41 till 55 kap. IL) innehåller regler om makar och närstående. Det är dock svårt att uttala sig om det generellt är till nackdel eller fördel att betraktas som gift eller som likställd därmed. Huruvida så är fallet beror på vilken bestämmelse i IL som är aktuell och på omständigheterna i det enskilda fallet. Värt att notera är även att det inte finns några särskilda bestämmelser om månggiften och att det därför är upp till rättslämpningen att avgöra vilka konsekvenser reglerna får i sådana fall.

7.8.5 Några process- och straffrättsliga frågor

Frågan om ett utländskt månggifte erkänns eller inte erkänns här i landet får som utgångspunkt inte någon betydelse när det gäller process- och straffrättsliga frågor. Nedan berörs dock några frågor som kan ha betydelse i sammanhanget.

Åtalsreglerna

Har någon blivit dödad genom brott inträder vissa personer, däribland den avlidnes efterlevande make, i målsägandens rätt att ange brottet eller föra talan om det. Även när en person avlidit av annan anledning har bland andra den avlidnes efterlevande make som huvudregel rätt att inträda i den avlidne målsägandens rätt att ange brottet eller föra talan om det (20 kap. 13 § rättegångsbalken).

När det gäller brotten förtal och grovt förtal (5 kap. 1 och 2 §§ brottbalken [BrB]) får dessa som huvudregel inte åtalas av annan än målsäganden (5 kap. 5 § första stycket BrB). Förtalsbrott kan emellertid även begås mot en avliden person (5 kap. 2 § BrB). Har förtal riktats mot en avliden får åtal väckas av bl.a. den avlidnes efterlevande make (5 kap. 5 § andra stycket BrB).

Om en person som har dömts för ett brott avlider, får bl.a. hans eller hennes efterlevande make föra talan mot domen såvitt gäller frågan om den avlidne har begått den brottsliga gärningen (21 kap. 1 § rättegångsbalken).

Om något av äktenskapen i ett utländskt månggifte *inte* erkänns, skulle detta kunna aktualisera frågan om den som är efterlevande make enligt utländsk lag, men vars äktenskap vägrats erkännande i Sverige, inte har möjlighet att använda sig av de rättsliga möjligheter som berörs. Om det aktuella äktenskapet inte har tillåtits bestå, dvs. har upplösts (se avsnitt 7.2.1), torde reglerna inte vara tillämpliga.

Fridskränkningensbrotten

Brottet grov kvinnofridskränkning (4 kap. 4 a § andra stycket BrB) avser upprepade kränkningar i form av vålds-, frids- eller sexualbrott som en man begår mot någon som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden. Om det är en man som utsatts av en kvinna i en relation eller om handlingarna riktats mot andra närstående, t.ex. barn, föräldrar eller syskon, bedöms brottet i stället som grov fridskränkning (4 kap. 4 a § första stycket BrB). Gärningarna ska rikta sig mot samma offer. Offret ska vara en person som är en närstående eller en tidigare närstående. Vid bedömningen av om offret är en närstående eller en tidigare närstående person är det normala kravet att gärningsmannen och den kränkta bor eller har bott tillsammans.

Något hinder mot att tillämpa straffbestämmelserna om de grova fridskränkningensbrotten i en utländsk månggiftessituation finns inte. Om en äktenskapsrelation inom vilken brottsligheten har utövats inte skulle erkännas kan det möjligen diskuteras om paragrafens första eller andra stycke bör tillämpas. Det kan noteras att det vid grov kvinnofridskränkning är tillräckligt att mannen och kvinnan bor eller har bott tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden. På detta område bör en vägran att erkänna ett eller flera äktenskap i ett månggifte således inte ha någon egentlig praktisk betydelse. Inte heller om ett äktenskap på annat sätt inte tillåts bestå torde tillämpningen av bestämmelserna påverkas.

Utvisning på grund av brott

När en domstol överväger om en utlänning ska utvisas på grund av brott ska den ta hänsyn till utlänningens anknytning till det svenska samhället (8 a kap. 2 § UtlL). Domstolen ska då särskilt beakta bl.a. om utlänningen har barn i Sverige och, om så är fallet, barnets behov av kontakt med honom eller henne, hur kontakten har varit och hur den skulle påverkas av att utlänningen utvisas. Vidare ska utlänningens övriga familjeförhållanden särskilt beaktas. Att utlänningen har familj i Sverige innebär ofta en betydelsefull anknytning, särskilt om de anhöriga är svenska medborgare eller har bott i landet en avsevärd tid (se prop. 1993/94:159 s. 15).

Enligt utredningens bedömning torde det för frågan om utvisning i praktiken inte få någon avgörande betydelse om ett utländskt äktenskap erkänns. Även om en man lever tillsammans med en kvinna utan att vara gift bör det kunna vara fråga om ett sådant familjeförhållande som får betydelse när det gäller en eventuell utvisning.

8 Skärpta regler om utländska månggiften

Utredningens bedömning: Det behöver vidtas åtgärder för att skärpa lagstiftningen om utländska månggiften.

Som har beskrivits i kap. 4 tar svensk lagstiftning tydligt avstånd från månggifte när det gäller äktenskap som ingås enligt svensk lag. Den som redan är gift får inte ingå ytterligare äktenskap. Om det vid hindersprövningen skulle förbises att den som avser att ingå ett äktenskap redan är gift är det senare ingångna äktenskapet visserligen formellt giltigt, men det ska normalt upplösas av domstol – i sista hand på talan av åklagare. Månggifte är också kriminaliserat i Sverige.

En generell utgångspunkt har länge varit att ett äktenskap som ingås enligt utländsk lag ska erkännas i Sverige om det är giltigt i den stat där det ingicks. Detta underlättar situationen för enskilda i gränsöverskridande situationer. De ingripande konsekvenserna för berörda parter av ett nekat erkännande har framhållits som ett viktigt motiv för att i stor utsträckning erkänna utländska äktenskap (se t.ex. prop. 2013/14:208 s. 27).

Under senare år har det dock gjorts en rad inskränkningar när det gäller erkännandet av utländska äktenskap. Sedan 2004 är huvudregeln att ett äktenskap som har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap inte erkänns här i landet om någon av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när äktenskapets ingicks. Detta framgår av 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÅL). Vidare gäller förbuden mot erkännande av tvångs- och barnäktenskap numera som huvudregel oavsett parternas anknytning till Sverige. Förändringarna har ansetts nödvändiga för att effektivt motverka sådana äktenskap i Sverige.

Utländska månggiften som ingås av personer utan anknytning till Sverige omfattas däremot inte av erkännandeförbudet i 1 kap. 8 a § IÄL. Om ett månggifte har ingåtts utomlands på där giltigt sätt och en eller flera parter därefter flyttar till Sverige, hindrar den bestämmelsen alltså inte att en person även här betraktas som gift med flera personer. Som har beskrivits i avsnitt 4.3.2 är det inte helt klart om det finns utrymme att vägra ett erkännande med stöd av bestämmelsen om s.k. ordre public i 7 kap. 4 § IÄL. I viss migrationsrättslig och annan förvaltningsrättslig praxis har man utgått från att äktenskapen erkänns. Skatteverket har bedömt att det inte finns skäl att vägra registrering av sådana månggiften i folkbokföringen. Till följd av detta finns det i registret män som är gifta med flera kvinnor.¹ Antalet registrerade månggiften per år har sedan 2010 varit markant högre än tidigare även om antalet registreringar minskat något de senaste tre åren.

Inriktningen på utredningens uppdrag är tydlig. Syftet är att åstadkomma ett starkare skydd mot polygama äktenskap än det som gäller i dag. Målsättningen är en reglering som förhindrar att utländska månggiften betraktas som giltiga eller på annat sätt tillåts bestå i Sverige, oavsett om någon av parterna vid tidpunkten för ett polygamt äktenskaps ingående hade anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist.

Även Riksdagen har tydligt markerat en negativ inställning när det gäller förekomsten av månggiften i Sverige och avgett tillkännagivanden med innebörden att det bör säkerställas att utländska polygama äktenskap inte erkänns här i landet (bet. 2016/17:CU10 punkt 2, rskr. 2016/17:189 och bet. 2017/18:CU8 punkt 3, rskr. 2017/18:192). Det finns alltså ett brett politiskt samförstånd om att månggiften inte bör förekomma i Sverige. Även i den allmänna debatten har kritik riktats mot att dagens lagstiftning är otillräcklig.²

Också enligt utredningens bedömning finns det skäl att förtydliga och skärpa lagstiftningen när det gäller utländska månggiften. I många länder där företeelsen är tillåten anses den bl.a. fylla en funktion som ekonomisk och social trygghet för kvinnor. Det svenska samhället är dock byggt på en generell välfärd för alla där socialförsäkringen är ett betydande inslag och där man inte är utlämnad åt

¹ Se avsnitt 3.4.

² Se t.ex. debattartikeln *Ofeministiskt att tillåta kryphål för månggifte* av Sara Mohammad och Mikael Thörnqvist, företrädare för Riksorganisationen Glöm aldrig Pela och Fadime, publicerad den 12 november 2017 på www.etc.se/debatt/ofeministiskt-att-tillata-kryphal-manggifte.

privata lösningar. Enligt svensk lag är makar i ett äktenskap jämlika och har samma förutsättningar att gifta sig. Det är diskriminerande att män tillåts att gifta sig med flera kvinnor. I praktiken är det mer eller mindre uteslutande sådana månggiften som kommer i fråga för erkännande i Sverige. Dessa månggiften innebär en syn på äktenskapet som är oförenlig med den princip om likabehandling av makar som svensk rätt bygger på och kraven på jämställdhet. Mot denna bakgrund kan den nuvarande regleringen i IÄL uppfattas som att Sverige accepterar och legitimerar en form av äktenskap som är diskriminerande mot kvinnor. Samtidigt som detta sker är det inte tillåtet att ingå polygama äktenskap enligt svensk lag eller, som utgångspunkt, möjligt att få ett utländskt månggifte erkänt om någon av parterna dessförinnan var svensk medborgare eller hade hemvist här.

Det finns forskning som visar att polygama äktenskap kan ha ogynnsamma effekter för kvinnor och barn. Även om resultaten inte är entydiga framträder en bild av att månggiften kan medföra negativa konsekvenser för dessa grupper när det gäller bl.a. ekonomi och hälsa.³ Vid de kontakter som utredningen har haft med organisationer och enskilda har det framförts att månggiften i Sverige ofta förekommer i patriarkala miljöer, i vilka det är männen i familjen som bestämmer och är de ekonomiskt starkare parterna. För de berörda kvinnorna kan det vara svårt att ta sig ur ett månggifte, beroende på krav eller förväntningar från familjen eller omgivningen att upprätthålla sociala eller kulturella traditioner.

Internationellt har man på ett tydligt sätt tagit avstånd från månggifte. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har konstaterat att månggifte motverkar kvinnors rätt till jämställdhet och kan ha så allvarliga känslomässiga och ekonomiska konsekvenser för en kvinna, och de som är beroende av henne, att sådana äktenskap bör förhindras och förbjudas.⁴ Uttalandena har gjorts mot bakgrund av 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW⁵). Av artikel 16 i konventionen följer att alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor i frågor som gäller äktenskap ska vidtas. Av samma artikel

³ Se t.ex. sammanställningarna över internationell forskning av Angela Campbell m.fl. (2005) i *Polygamy in Canada: Legal and Social Implications for Women and Children, A collection of Policy Research Reports*.

⁴ FN:s kvinnodiskrimineringskommittés allmänna rekommendation nummer 21 från den 12 april 1994, avsnitt 1.A.

⁵ Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women.

framgår att en lika rätt att ingå äktenskap ska säkerställas med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund.

Vidare har FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor och FN:s kommitté för barnets rättigheter tillsammans i en rekommendation 2014 uttalat att polygami strider mot en kvinnas värdighet och hennes mänskliga rättigheter och frihet, inkluderande jämställdhet och skydd inom en familj. Enligt rekommendationen har konventionsstaterna uttryckliga skyldigheter att motverka och förbjuda polygami.⁶ Även FN:s människorättskommitté har konstaterat att polygami strider mot principen om likabehandling när det gäller rätten att gifta sig och att månggifte strider mot kvinnors värdighet (se mer om detta i avsnitt 5.2).⁷

Problematiken kring månggiften är inte bara kopplad till civilståndet som sådant utan även till hanteringen av de rättsliga konsekvenserna. Svensk rätt är inte utformad efter utländska månggiften. Det gäller inte bara familjerätten utan även andra rättsområden. Månggiften kan, i de fall de erkänns, ge upphov till en rad tillämpningsproblem. Exempelvis när det kommer till det allmännas förhållnings sätt till polygama äktenskap i frågor om ekonomiskt bistånd, olika bidrag samt pensionsförmåner etc. Som har konstaterats i kap. 7 är många av dessa frågor oklara i dag. Praxis på området är mycket begränsad och det är svårt att på förhand bedöma hur domstolarna skulle förhålla sig till olika rättsverkningar som kan komma att aktualiseras med anledning av ett utländskt månggifte. Det innebär en osäkerhet för berörda personer.

Mot den beskrivna bakgrunden kan det med fog hävdas att månggiften i Sverige bör motverkas och att den gällande lagstiftningen inte är tillräcklig. Det finns behov av en skärpt och förtydligad lagstiftning. Behovet av åtgärder har accentuerats mot bakgrund av att förekomsten av registrerade månggiften i Sverige har ökat markant sedan frågan tidigare övervägts, inte minst genom ett ökat antal asylsökande.⁸

Vid övervägandena måste dock beaktas att månggifte aktualiserar frågor om mänskliga rättigheter ur flera olika perspektiv. Utöver principer om likabehandling och icke-diskriminering bör bl.a. rätten till privat- och familjeliv uppmärksammas. En strängare reglering

⁶ Den gemensamma allmänna rekommendationen nummer 31 från FN:s kvinnodiskrimineringskommitté och FN:s kommitté för barnets rättigheter från den 14 november 2014, avsnitt VI.C.

⁷ FN:s människorättskommittés allmänna kommentar nummer 28 från den 29 mars 2000, punkt 24.

⁸ Se SOU 2017:96 och prop. 2003/04:48.

kan få negativa konsekvenser för de berörda personerna. Det bör inte bortses från att personer som har flytt till Sverige, eller av annan anledning har bosatt sig här, i regel har inrättat sig efter att leva som gifta. Att haltande äktenskap uppkommer, dvs. att en person räknas som gift i ursprungslandet men inte i det land han eller hon t.ex. söker asyl, kan också vara problematiskt för den enskilde. Utredningen återkommer till dessa frågor i kap. 9 och 10.

Sammantaget bedömer utredningen att det finns behov av att vidta åtgärder för att åstadkomma ett starkare skydd mot månggiften i Sverige. Lagstiftningen bör vara utformad så att det även i icke-anknätningsfallen framgår att Sverige inte godtar äktenskap som utifrån grundläggande värderingar i vårt samhälle inte är acceptabla. Utifrån förutsättningen att äktenskap ska bygga på jämställdhet, och med beaktande av det ökade antalet månggiften utan tidigare anknätning till Sverige, bör det säkerställas att lagstiftningen är tydlig och adekvat i detta avseende. Ambitionen bör vara en lagreglering som ger en klar signal om de normer som gäller i Sverige samtidigt som de negativa konsekvenserna för enskilda beaktas. Lagstiftningen bör ge uttryck för en icke-diskriminerande och modern syn på äktenskap i linje med Sveriges internationella åtaganden att motverka diskriminering av kvinnor, parallellt med att motstående intressen uppmärksammas.

Avslutningsvis kan nämnas att det under utredningens arbete har framförts synpunkter om att det inte är acceptabelt att s.k. informella äktenskap, däribland polygama, ingås i Sverige och att åtgärder borde vidtas för att motverka detta.⁹ Utredningen kan instämma i det men ser samtidigt att detta är svårt att åstadkomma lagstiftningsvägen. Under alla förhållanden konstaterar utredningen att dessa frågor inte ingår i uppdraget utan att det är inriktat på formellt sett giltiga utländska månggiften.

⁹ Se avsnitt 3.5 för begreppet informella äktenskap.

9 En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften

Utredningens förslag: Som huvudregel ska ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte erkännas i Sverige om någon av parterna var gift eller partner i ett registrerat partnerskap vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Detta ska gälla oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks.

9.1 Inledning

Som framgår av kap. 8 anser utredningen att skyddet mot månggiften behöver stärkas. Det är även utgångspunkten för utredningens uppdrag. Det finns i dag i regel inget utrymme för att erkänna utländska månggiften om någon av parterna hade anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist när äktenskapet ingicks. Möjligheterna att vägra erkännande av utländska månggiften, eller att inte låta sådana äktenskap bestå, i fall där ingen av parterna hade anknytning till Sverige är däremot betydligt mer begränsade. Erkännande kan bara vägras om äktenskapet skulle anses strida mot s.k. ordre public och rättsläget när det gäller den frågan är oklart. De förändringar som behöver göras i svensk lag för att stärka skyddet mot månggiften avser alltså äktenskap som ingåtts utan att parterna hade anknytning till Sverige.

I kapitlet redogörs för vilka alternativa åtgärder som skulle kunna vidtas och utredningens överväganden om vilket tillvägagångssätt som är mest lämpligt (avsnitt 9.2 och 9.3). Därefter behandlas frågan om en generell bestämmelse för att motverka utländska polygama

äktenskap är förenlig med Sveriges internationella åtaganden (avsnitt 9.4).

9.2 Tänkbara åtgärder

För att bredda diskussionen och få in synpunkter har utredningen anordnat ett seminarium vid vilket akademiker verksamma vid bl.a. de juridiska institutionerna vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Lund och Örebro deltagit. Utredningen har även deltagit vid en diskussion vid den juridiska fakulteten vid Lunds universitet. Vi har också haft kontakter med organisationer och enskilda som har erfarenheter av månggifte i sitt arbete m.m. Dessutom har vi inhämtat information om lagstiftningen på området i andra länder.

Mot bakgrund av de diskussioner som förts och de synpunkter som inhämtats finns det enligt utredningens bedömning framför allt två alternativa inriktningar när det gäller att åstadkomma ett starkt skydd mot utländska månggiften. En tänkbar åtgärd är att utländska månggiften, oavsett parternas anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks, som utgångspunkt vägras erkännande. En annan lösning är att utländska månggiften upplöses genom äktenskapsskillnad, i sista hand på talan av en myndighet som får den uppgiften.

Nedan presenteras och diskuteras dessa och vissa andra åtgärder. Oavsett vilken lösning som väljs bör det i enskilda fall vara möjligt att göra undantag från en tänkt huvudregel, i syfte att undvika orimliga konsekvenser för de berörda. Denna fråga vidareutvecklas i kap. 10.

9.2.1 En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften oavsett anknytning hit när äktenskapet ingicks

Sedan 2004 regleras sådana äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag och som inte accepteras i Sverige genom bestämmelsen om vägrat erkännande i 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). Bestämmelsen innebär att vissa typer av äktenskap i regel inte erkänns. Det gäller barnäktenskap, äktenskap som strider mot något annat äktenskapshinder enligt svensk lag (dvs. månggiften och de s.k. släktskapsfallen), tvångsäktenskap samt fullmaktsäktenskap. För bl.a. mång-

giftenas del omfattas endast sådana äktenskap där minst en parterna vid tidpunkten för äktenskapets ingående hade anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist (se avsnitt 4.3.1).

En tänkbar åtgärd för att stärka skyddet mot månggiften är att ta bort det nämnda anknytningskravet. Huvudregeln skulle alltså vara att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag inte erkänns i Sverige om någon av parterna var gift eller partner i ett registrerat partnerskap vid tidpunkten för äktenskapets ingående (se äktenskaps-hindret i 2 kap. 3 äktenskapsbalken [ÄktB]). Detta skulle gälla oavsett vilken anknytning parterna då hade till Sverige.

Liksom i dag gäller för månggiftessituationer med anknytning till Sverige skulle en sådan åtgärd i praktiken innebära att det äktenskap som ingåtts först erkänns, till skillnad från det eller de äktenskap som ingåtts senare. Om en man t.ex. har gift sig med en kvinna (hustru nummer ett) i Syrien och han därefter ingår ett ytterligare äktenskap med en annan kvinna (hustru nummer två) erkänns inte det senare ingångna äktenskapet. Detta skulle i vart fall gälla som en huvudregel.

En fråga som utredningen har i uppdrag att överväga är vilket eller vilka av äktenskapen som bör underkännas i en månggiftessituation. Frågan är alltså om det i stället för en sådan ordning som redogjorts för ovan är tänkbart att inte erkänna äktenskap nummer ett men däremot äktenskap nummer två (eller tre osv.). En närliggande fråga som har väckts under utredningens arbete är om det skulle kunna vara möjligt att helt underkänna ett månggifte på det sättet att inget av äktenskapen erkänns, varefter det skulle stå två av parterna i det förutvarande månggiftet fritt att på nytt gifta sig med varandra.

En utgångspunkt bör vara att lagstiftningen är tydlig och förutsebar. En lösning som innebär att antingen ett första eller ett senare ingånget äktenskap kan vägras erkännande beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, t.ex. var parterna har hemvist, är därför inte lämplig. En sådan reglering kan vara problematisk om personerna i månggiftet successivt flyttar till Sverige. Om t.ex. ett andra äktenskap mellan en man och en kvinna skulle accepteras med hänvisning till att endast den hustrun har fått hemvist i Sverige, och det första äktenskapet vägras erkännande, är frågan hur det äktenskapet ska hanteras om även den första hustrun senare flyttar hit. En ordning som innebär att samtliga äktenskap i månggiftet vägras erkännande, framstår som alltför ingripande.

Det är över huvud taget svårt att argumentera för att ett första äktenskap, som var monogamt vid dess ingående, inte ska gälla i Sverige så länge det ingåtts i laga ordning i ursprungslandet. Såväl den nuvarande ordningen för utländska polygama äktenskap med anknytning till Sverige (1 kap. 8 a § IÄL) som bestämmelserna om tvångsupplösning genom äktenskapsskillnad (5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB) utgår från att det först ingångna äktenskapet i ett månggifte erkänns och tillåts bestå i Sverige. Även kriminaliseringen av tvegifte tar sikte på äktenskap som ingås när någon av parterna redan är gift. Enligt utredningens bedömning finns det inte skäl att nu föreslå en annan ordning för utländska månggiften utan anknytning hit. Om en reglering av utländska månggiften genom vägrat erkännande väljs bör den alltså gälla sådana äktenskap som ingåtts trots att någon av parterna redan var gift och gälla oberoende av anknytning. Även äktenskap som ingåtts trots att någon av parterna tidigare ingått ett registrerat partnerskap bör omfattas.

En fråga som har tagits upp under utredningens arbete är om det skulle kunna vara så att ett månggifte ingås samtidigt, dvs. att en person i utlandet på ett där giltigt vis simultant gifter sig med t.ex. två personer. Utredningen känner i och för sig inte till några exempel på länder, kulturer etc. där sådana äktenskap praktiseras. Om det trots allt skulle förekomma, får ett erkännandeförbud som bygger på att det vid äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag anses innebära att båda äktenskapen omfattas av bestämmelsen. Inget av äktenskapen skulle alltså erkännas. Äktenskapshindret mot månggifte i 2 kap. 4 § ÄktB – till vilket 1 kap. 8 a § första stycket IÄL knyter an – är visserligen formulerat på så sätt att den som är gift inte får ingå äktenskap. Enligt utredningens bedömning måste regleringen dock förstås så att det inte heller är möjligt att ingå flera äktenskap samtidigt.

9.2.2 Upplösning av utländska månggiften

I 5 kap. 5 § ÄktB finns bestämmelser om upplösning av bl.a. månggiften genom äktenskapsskillnad. Regleringen tar i första hand sikte på äktenskap som har ingåtts enligt svensk lag men där det vid hinderprövningen har förbisetts att den som vill ingå ett äktenskap redan var gift eller registrerad partner med någon annan. Var och en av

makarna i det senare ingångna äktenskapet har då rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid, förutsatt att det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst. Dessutom har var och en av makarna i det tidigare ingångna äktenskapet rätt att få detta upplöst genom omedelbar äktenskapsskillnad. Talan om äktenskapsskillnad avseende det senare ingångna äktenskapet får också föras av allmän åklagare (se närmare i avsnitt 4.2.1).

Regleringen medför att de berörda parterna själva får möjlighet att ta ställning till vilket äktenskap som ska upplösas. Den omgifte har alltså en viss valrätt samtidigt som dennes make i något av de aktuella äktenskapen å sin sida kan ta initiativ till upplösning av sitt äktenskap. Om de berörda parterna inte själva förmår reda upp situationen kan åklagare ingripa och föra talan om äktenskapsskillnad i domstol.

Som närmare har beskrivits i kap. 4 tar bestämmelserna i 5 kap. 5 § ÄktB sikte på äktenskap som är ingångna genom vigsel inför svensk myndighet och det måste bedömas som oklart om de är tillämpliga även när det gäller t.ex. utländska månggiften. Under alla förhållanden förekommer det i praktiken inte att åklagare för talan om äktenskapsskillnad när det gäller månggiften som ingåtts enligt utländsk lag.

En tänkbar åtgärd för att stärka skyddet mot utländska månggiften skulle kunna vara att införa en uttrycklig reglering som tar sikte på utländska polygama äktenskap och som innebär att de behandlas på motsvarande sätt som inhemska tvegiften.¹ Utgångspunkten skulle då vara att de berörda parterna i vart och ett av äktenskapen har möjlighet att själva lösa en månggiftessituation genom att ta initiativ till en upplösning av något eller några av äktenskapen. I sista hand skulle svenska myndigheter ha möjlighet att föra talan om äktenskapsskillnad i domstol. Med hänsyn till att det i fråga om utländska månggiften inte handlar om något straffbart agerande framstår det som tveksamt om talan om äktenskapsskillnad i dessa fall bör föras av åklagare. Ett alternativ skulle t.ex. kunna vara att talan förs av Skatteverket som i samband med folkbokföringen kommer i kontakt med och tar ställning till frågor om utländska månggiften.

¹ Utredningen har inte funnit skäl att överväga en reglering som innebär att utländska äktenskap upplöses på annat sätt än genom äktenskapsskillnad, t.ex. genom införandet av bestämmelser om nullitet eller liknande. Inte heller har utredningen funnit anledning att föreslå att rättsverkningar hanteras enligt en särskild ordning gällande för månggiften (jfr äldre regler om dels s.k. återgångsdelning, dels fördelningen av ekonomiska förmåner vid dödsfall, i 10 kap. och 13 kap. 13 b § giftermålsbalken, vilka tidigare har gällt i månggiftessituationer, se avsnitt 4.2.3).

På samma sätt som i dag gäller för inhemska månggiften skulle en talan om tvångsupplösning, om en sådan lösning föreslås, enligt utredningens bedömning bara kunna föras i förhållande till ett senare ingånget äktenskap. Om t.ex. en till Sverige inflyttad man har två hustrur skulle en tvångsupplösning endast vara aktuell avseende det andra äktenskapet. Ordningen går även att tillämpa i situationer där en make är gift med fler än två personer.²

Precis som vid en lösning bestående i icke-erkännande skulle det alltså vara fråga om att senare ingångna äktenskap i regel inte accepteras (jfr avsnitt 9.2.1). Inte heller när en tvångsupplösningens modell diskuteras bedömer utredningen att det skulle vara aktuellt med en reglering som innebär att det först ingångna äktenskapet upplöses genom tvång eller att samtliga äktenskap i ett månggifte underkänns.

Enligt utredningens bedömning skulle en ordning med tvångsupplösning för utländska månggiften förutsätta att makarna vid tidpunkten för myndigheternas ingripande har en viss anknytning till Sverige. Den skulle alltså inte omfatta situationer där makarnas anknytning är alltför svag och där det inte finns något egentligt intresse för svenska myndigheter att ingripa. Det kan t.ex. vara så att en man som har två hustrur flyttar ensam till Sverige eller att han flyttar hit endast med hustru nummer ett och att hustru nummer två är kvar i det ursprungliga hemlandet. I ett sådant fall framstår det svenska intresset av att tvångsupplösa det senare äktenskapet som svagt samtidigt som det bör beaktas att en svensk dom på äktenskapsskillnad kan få konsekvenser även utomlands (se vidare om det i avsnitt 9.3). Det kan diskuteras hur en ordning med tvångsupplösning av månggiften skulle kunna begränsas. En tänkbar lösning är att den endast skulle omfatta situationer där båda makarna i det berörda äktenskapet har hemvist i Sverige vid tidpunkten för prövningen. En sådan begränsning gäller i Finland.

² I ett *tvēgifte* skulle äktenskap nummer två alltså kunna upplösas tvångsvis om äktenskap nummer ett alljämt består. I ett äktenskap där en make är *gift med tre personer* skulle äktenskap nummer två kunna upplösas såvida äktenskap nummer ett inte redan har upplösts och äktenskap nummer tre kunna upplösas såvida inte både det första och andra äktenskapet har upplösts (osv.). Däremot skulle ett äktenskap aldrig kunna tvångsupplösas på talan av åklagare med hänvisning till att ett annat äktenskap ingåtts i tiden därefter.

Som konstaterats inledningsvis skulle även en ordning innebärande tvångsupplösning av månggiften behöva förenas med en möjlighet att göra undantag i enskilda fall, för att undvika att berörda parter drabbas av orimliga konsekvenser eller att Sverige kommer i konflikt med internationella åtaganden.

En fråga i sammanhanget är avgränsningen av en tänkt upplösningensmodell i förhållande till gällande bestämmelser om icke-erkännande i 1 kap. 8 a § IÄL. Utländska månggiften med anknytning till Sverige omfattas i dag av den bestämmelsen. Enligt utredningens bedömning skulle det inte vara en lämplig lösning att reglera utländska månggiften med respektive utan anknytning till Sverige på olika sätt. Alternativet till en ordning med icke-erkännande skulle vara att utländska månggiften över huvud taget inte regleras i 1 kap. 8 a § utan att de blir föremål för en ordning med tvångsupplösning. En sådan ordning skulle alltså gälla oavsett vilken anknytning parterna hade till Sverige när äktenskapet ingicks.

Vid det seminarium som utredningen har anordnat framfördes synpunkten att samtliga typer av äktenskap som i dag omfattas av bestämmelserna om vägrat erkännande i 1 kap. 8 a § IÄL i stället skulle kunna hanteras genom tvångsupplösning. En sådan ordning skulle alltså inte endast gälla utländska månggiften utan även barnäktenskap, tvångsäktenskap, fullmaktsäktenskap och de s.k. släktskapsfallen. Till stöd för en sådan förändring framhölls bl.a. att det skulle innebära en enhetlig och konsekvent syn från lagstiftarens sida på äktenskap som inte accepteras i Sverige, oavsett om äktenskapet har ingåtts här eller i något annat land. Som utredningen återkommer till i avsnitt 9.3 bedömer vi dock att en så långtgående förändring inte är aktuell.

9.2.3 Andra tänkbara alternativ

Utredningen har övervägt om det kan finnas ytterligare tänkbara åtgärder, utöver de ovan nämnda.

En möjlighet skulle kunna vara att erkänna utländska månggiften men att begränsa eller utesluta vissa rättsverkningar av sådana äktenskap, t.ex. i specifika avseenden på familjerättens område eller inom den offentliga rätten. Som beskrivits i kap. 7 kan det även utanför civilrättens område ha betydelse om man betraktas som gift eller inte,

t.ex. vad gäller rätt till bostadsbidrag, ekonomiskt bistånd, pensioner samt vid beskattning.

En sådan lösning skulle innebära ett mindre ingrepp än de ovan beskrivna huvudalternativen i avsnitt 9.2.1 och 9.2.2. Å andra sidan skulle den medföra att utländska månggiften som utgångspunkt erkänns, vilket kan sända olyckliga signaler om Sveriges syn på frågan. Dessutom skulle det krävas en mängd särregleringar avseende polygama äktenskap i enskilda lagar och bestämmelser. Inte heller det är eftersträvansvärt jämfört med en generell lagstiftningsmodell för att hantera utländska polygama äktenskap. Utredningen har därför valt att inte gå vidare med någon sådan lösning utan inriktar sig fortsättningsvis på alternativen icke-erkännande eller tvångsupplösning.

En annan möjlig lagstiftningsmodell skulle kunna vara att som utgångspunkt vägra att erkänna äktenskap som ingåtts av någon som redan var gift vid vigseltilfället, men trots det tillerkänna äktenskapet vissa begränsade rättsverkningar.³ Utredningen återkommer till det i kap. 10 i samband med övervägandena om behovet av undantag i syfte att undvika orimliga konsekvenser i enskilda fall.

9.3 En huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften är den åtgärd som bör väljas

9.3.1 Intresset av klarhet och tydlighet när det gäller regleringen av äktenskap

Ett skäl som har anförts till stöd för en ordning med tvångsupplösning som huvudregel är att det blir klart och tydligt för alla vad som gäller. Frågan om upplösning av äktenskapen och konsekvenserna därav kommer upp på bordet och de berörda parterna ges tillfälle att själva lösa situationen och att avveckla månggiftet. Om t.ex. en man är gift med två hustrur kan han välja att skilja sig från någon av dessa. Även kvinnorna kan få till stånd en upplösning av sina äktenskap. Innan äktenskap nummer två har upplösts gäller det fullt ut och efter en dom på äktenskapsskillnad är äktenskapet upplöst. Domen får rättskraft vid senare bedömningar av domstolar och myndigheter i andra sammanhang.

³ Jfr Michael Bogdan (2019), *Journal of Private International Law*, Vol. 15, No. 2, *Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages*, s. 256.

Vid en ordning med icke-erkännande som huvudregel är frågan inte riktigt lika självklar. En myndighets ställningstagande har inte rättskraft vid en annan myndighets bedömning i ett annat sammanhang. Vidare har det vid prövningen av erkännande som en s.k. prejudiciell fråga ansetts finnas utrymme att i viss mån göra andra typer av överväganden än om det t.ex. är fråga om att registrera en persons civilstånd i folkbokföringen (prop. 2017/18:288 s. 29 f.).⁴

Samtidigt kan konstateras att det vid en ordning med icke-erkännande är möjligt för en make att föra en fastställsetalan i domstol och få frågan om äktenskapets giltighet prövad. Efter en sådan prövning anses frågan avgjord en gång för alla och avgörandet får rättskraft i andra sammanhang (se 14 kap. 1 och 2 §§ ÄktB som beskrivs närmare i avsnitt 4.3.3). Inte heller en sådan ordning innebär alltså att man behöver leva i osäkerhet om sitt civilstånd.

En bestämmelse som bygger på vägrat erkännande, kombinerad med möjligheter till undantag i enskilda fall, medför också en viss önskvärd flexibilitet, vilket även har konstaterats i tidigare förarbeten. Vad som i en situation är en rimlig lösning för att hantera ett månggifte behöver inte vara det i en annan (jfr a. prop. s. 35 avseende barnäktenskap). På så sätt skapas förutsättningar att särskilt beakta en parts utsatthet i en viss situation. Skatteverket kan besluta att inte registrera ett äktenskap i folkbokföringsregistret, medan en domstol när det gäller frågan om t.ex. rätt till arv har ett visst utrymme att bedöma att det är fråga om en så ömmande undantagssituation att äktenskapet i det sammanhanget tillåts få prejudiciell verkan. Någon sådan möjlighet skulle inte finnas sedan ett äktenskap upplösts.

9.3.2 Rättsverkningarna för de berörda personerna

En fördel med en modell inriktad på upplösning av månggiften kan vara att äktenskapet har rättsverkningar till dess att det har upplösts. Beroende på vilket lands lag som är tillämplig när det gäller makarnas förmögenhetsförhållanden kan det vara så att en make i samband med äktenskapsskillnad har rätt till bodelning eller att få ut sin s.k.

⁴ Jfr även Michael Bogdan (2014), *Svensk internationell privat- och processrätt*, s. 70, som anför att även om erkännande av utländska polygama äktenskap skulle anses strida mot ordre public (vilket Bogdan i och för sig inte anser) så bör man t.ex. i mål rörande rätt till arv betrakta barn födda i ett sådant äktenskap som "inomäktenskapliga", eftersom rättstillämparen vid avgörandet av en prejudiciell frågan inte behöver medverka till att upprätthålla ett stötande rättsförhållande (dvs. det polygama äktenskapet) utan endast passivt acceptera dess följder.

mahr. Det kan också vara så att en make under viss tid efter äktenskapsskillnaden har rätt till underhåll av den andra maken. Sådana rättsverkningar blir däremot, i vart fall som utgångspunkt, inte aktuella om ett äktenskap vägras erkännande. Detta kan ha negativa konsekvenser framför allt för en ekonomiskt svagare part, vilket inte sällan torde vara kvinnan i äktenskapet. Vid ett icke-erkännande har parterna inte heller rätt till äktenskapsskillnad, vilket kan upplevas som negativt av den som vill lämna sin make.

Utredningen vill samtidigt framhålla att en framtvingad tvångsupplösning i många fall kan upplevas som oönskad av makarna. Antingen på grund av att de själva önskar kvarbli i en sådan relation eller för att de vill tillmötesgå krav eller förväntningar från familjen eller omgivningen att upprätthålla sociala eller kulturella traditioner. En rätt till övertagande av den gemensamma bostaden, bodelning eller underhåll får i sådana fall inte någon praktisk betydelse. Om makarna trots allt skulle vilja separera efter en tvångsupplösning av äktenskapet gäller dessutom normalt lagen i deras ursprungliga hemvistland för frågor om förmögenhetsförhållandena. I praktiken blir det därför knappast fråga om någon bodelning enligt svensk lag utan tillämpning av utländsk rätt som i många fall inte innehåller lika långtgående regler om giftorättsgods, bodelning etc. som ÄktB (se avsnitt 7.3.2).

Det kan även konstateras att en tvångsupplösningssmodell är betydligt mer ingripande än ett icke-erkännande av ett månggifte på det sättet att en dom på äktenskapsskillnad får konsekvenser inte bara i Sverige. En dom på äktenskapsskillnad skulle även gälla inom Norden och i andra EU-länder.⁵ Domen kan dessutom gälla i andra delar av världen, beroende på den internationellt privaträttsliga regleringen i varje enskilt land. Detta kan få betungande konsekvenser för en familj som flyttar eller önskar flytta från Sverige till ett annat land.

⁵ Se bl.a. artikel 21 i Bryssel II-förordningen (rådets förordning [EG] nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning [EG] nr 1347/2000).

9.3.3 Intresset av en effektiv lagstiftning och öppenhet när det gäller de berörda familjesituation

Det finns även andra nackdelar med en tvångsupplösningensmodell. Ett myndighetsingripande förutsätter att äktenskapet kommer till myndigheternas kännedom. Motverkandet av polygama äktenskap blir alltså beroende av att förhållandet upptäcks och förutsätter en process i domstol, i sista hand på talan av någon särskilt utsedd myndighet (jfr prop. 2003/04:48 s. 26 avseende barnäktenskap). Detta beror i stor utsträckning på om de berörda parterna själva väljer att informera myndigheterna om månggiftssituationen. Eftersom det kan vara en tillfällighet om ett äktenskap kommer till myndigheternas kännedom blir skyddet mot månggifte inte effektivt. Ett månggifte kan bestå ända till dess att någon av makarna t.ex. avlider. Vid en ordning med icke-erkännande följer det däremot direkt av lag att äktenskapet inte är giltigt i Sverige och därmed saknar rättsverkningar. Det krävs inte att detta först slås fast i domstol. En annan sak är att frågan i praktiken aktualiseras först i samband med t.ex. Skatteverkets folkbokföring eller i en civilrättslig process om bodelning. En sådan ordning får alltså avsedd effekt i sig och kräver inte att ett månggifte först upptäcks för att därefter bli föremål för upplösning i domstol.

Även om parterna i ett månggifte redovisar korrekta uppgifter för myndigheterna kan det konstateras att handläggningen av ett ärende om tvångsvis upplösning av ett äktenskap med nödvändighet tar viss tid i anspråk. Ett domstolsavgörande kan överklagas och rättegången kan därmed dra ut på tiden. Under tiden betraktas de berörda parterna fortfarande som gifta, vilket är otillfredsställande om syftet är att motverka förekomsten av månggiften. Svenska domstolar är inte heller i alla fall behöriga att pröva en talan om upplösning. Exempelvis kan domstolen inte alltid ta upp en talan om äktenskapsskillnad om den riktas mot en person som inte har hemvist här i landet (3 kap. 2 § IÄL).⁶ I de fall som tas upp för prövning kan domstolen vidare vara skyldig att ta hänsyn till bestämmelser i utländsk lag som hindrar skilsmässa (3 kap. 4 § IÄL, se även a. prop. s. 26).

En tvångsupplösningensmodell medför dessutom nya uppgifter för det allmänna. Den myndighet som utses att föra talan om äktenskapsskillnad i domstol måste utreda aktuella förhållanden rörande

⁶ Se också bestämmelserna i kap. 2 avsnitt 1 i Bryssel II-förordningen.

äktenskapen med de svårigheter det kan föra med sig i fråga om bl.a. kontakter med utländska myndigheter och berörda personer i makarnas ursprungliga hemländer. Detta skulle ta i anspråk resurser för den utsedda myndigheten. Det blir också en ny uppgift för allmän domstol att pröva dessa frågor.

Mot en modell med tvångsupplösning av månggiften talar också att den i sig kan uppfattas som kränkande för de berörda och leda till att man väljer att inte berätta om en månggiftessituation för myndigheter och andra, i syfte att undvika att mot sin vilja bli föremål för en domstolsprocess. En ordning med tvångsupplösning kan på detta sätt skapa drivkrafter att dölja månggiften. Enligt utredningens bedömning skulle en sådan utveckling vara ett steg i fel riktning. Det är viktigt att den som lever i ett månggifte i Sverige vågar berätta om sin familjesituation och att den som vill kan få hjälp att frigöra sig från ett månggifte. I sammanhanget bör beaktas att det över huvud taget kan vara så att den som ingår i ett månggifte av olika anledningar drar sig för att vara öppen med det. Bland annat på grund av vetskapen att sådana äktenskap avviker från rådande normer i Sverige och inte torde vara accepterade av majoritetssamhället, men även mot bakgrund av en misstro mot myndigheter. I utredningens arbete har framkommit att så ofta kan vara fallet.⁷ En ordning med tvångsupplösning skulle riskera att förstärka denna tendens.

9.3.4 Systematiska skäl

Ett argument som under utredningens arbete har anförts till stöd för en ordning med en tvångsupplösningmodell är att utländska och inhemska polygama äktenskap i så fall skulle behandlas lika. Som nämnts ovan har det föreslagits att regleringen i IÄL bl.a. av det skälet borde förändras så att alla äktenskap som nu omfattas av bestämmelserna om vägrat erkännande i 1 kap. 8 a § IÄL i stället borde hanteras genom tvångsupplösning (se avsnitt 9.2.2).

Enligt utredningens bedömning finns det inte anledning att föreslå en så långtgående förändring. Lagstiftaren har redan gjort sitt vägval när det gäller frågan om det är icke-erkännande eller tvångsupplösning som ska tillgripas för att hantera utländska äktenskap som

⁷ Se även t.ex. Ungdomsstyrelsen (2012), *Äkta makar*, s. 59.

inte är acceptabla i Sverige och det är svårt att se att det nu finns anledning att ändra den gällande ordningen.

Ett av skälen för den nuvarande regleringen är att frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap inte har ansetts jämförbar med frågan om giltigheten av en svensk vigsel. Konsekvenserna av en vigsel i strid mot de svenska bestämmelserna har betraktats som en – både från principiell och praktisk synpunkt – annan fråga än den om ett äktenskap som har ingåtts i ett annat land i enlighet med där gällande bestämmelser kan accepteras av den svenska rättsordningen. För ett utländskt äktenskap rör det sig inte om hur ett rättsstridigt ingånget äktenskap ska hanteras, utan om att dra gränserna för vad som kan godtas i fråga om avvikelser från de svenska reglerna för ingående av äktenskap (prop. 2003/04:48 s. 27). Mot denna bakgrund behandlas inhemska och utländska äktenskap på olika sätt i svensk rätt. Det har ansetts att en ordning där vissa utländska äktenskap först betraktas som giltiga och sedan kan bli föremål för upplösning inte ger en tydlig signal om de normer som gäller. Såvitt avser barnäktenskap har framhållits att en sådan lösning framstår som inkonsekvent och skulle vara ett steg i fel riktning (a. prop. s. 27 och 34).

Ordningen att oönskade utländska äktenskap i princip ska hanteras genom vägrat erkännande har upprätthållits i samband med 2014 års lagändringar i IÄL (prop. 2013/14:208) men även så nyligen som 2019, då lagens bestämmelser om barnäktenskap justerades (prop. 2017/18:288). En förändring av detta synsätt skulle innebära att IÄL behöver genomgå avsevärda förändringar. De kategorier av äktenskap som i dag inte erkänns skulle i stället först behöva betraktas som giltiga här i landet för att därefter kunna bli upplösta genom tvång. I samband med lagändringarna 2019 framhölls att ett generellt erkännandeförbud säkerställer ett effektivt skydd mot barnäktenskap i Sverige. En ordning med upplösning av äktenskap skulle innebära ett mindre effektivt skydd mot oönskade äktenskap.

En utgångspunkt måste alltså vara att bl.a. utländska barnäktenskap, tvångsäktenskap och fullmaktsäktenskap även fortsättningsvis omfattas av bestämmelsen om icke-erkännande i 1 kap. 8 a § IÄL (se avsnitt 9.2.2). Med denna förutsättning talar systematiska skäl med styrka för att även utländska månggiften bör hanteras på detta sätt. En sådan lösning innebär en konsekvent hållning från lagstiftarens sida när det gäller äktenskap som inte accepteras i Sverige och bidrar till en enhetlig rättstillämpning.

9.3.5 Utredningens slutsatser

Som redogjorts för har en ordning där utländska månggiften som utgångspunkt blir föremål för äktenskapsskillnad, i sista hand på talan av myndighet, vissa fördelar. Innan äktenskapet har upplösts står det klart att de berörda personerna är gifta med varandra. I samband med en upplösning av äktenskapet kan de rättsverkningar som aktualiseras hanteras på ett samlat sätt.

En ordning med tvångsupplösning av äktenskap är dock även förknippad med flera nackdelar. Den förutsätter att månggiftessituationen kommer till myndigheternas kännedom, vilket i stor utsträckning beror på om de berörda själva väljer att berätta om detta. Den förutsätter också en domstolsprocess som kan dra ut på tiden. En tvångsupplösning av ett äktenskap kan även uppfattas som kränkande för de berörda och skapa drivkrafter att dölja månggiften. Jämfört med ett icke-erkännande av ett äktenskap kan en ordning med tvångsupplösning också vara mer ingripande för de berörda på så sätt att den får konsekvenser även i andra länder än i Sverige. När det gäller rättsverkningarna i samband med en äktenskapsskillnad bör även beaktas att de berörda personerna i många fall inte kan antas vara intresserade av en separation enbart på grund av en framtvängd upplösning av äktenskapet. Frågan om rättsverkningarna vid en upplösning får i sådana fall inte någon egentlig praktisk betydelse.

Enligt utredningens bedömning är en generell huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften den bästa åtgärden för att åstadkomma ett starkare skydd mot månggifte i Sverige. För en sådan ordning talar att den gäller direkt utan något myndighetsingripande. Det är en tydlig och effektiv åtgärd som underlättar för den som vill frigöra sig från en relation som inte är jämställd. Samtidigt har de berörda möjlighet att få frågan om äktenskapets giltighet rättskraftigt prövad i domstol. Lösningen innebär alltså inte att man behöver leva i osäkerhet om sitt civilstånd. En ordning med vägrat erkännande som huvudregel medför också en viss önskvärd flexibilitet i ömmande situationer. Den är dessutom att föredra av systematiska skäl.

Som närmare har beskrivits i kap. 7 följer med ett erkänt äktenskap ett antal rättsverkningar. Vid en huvudregel om vägrat erkännande gäller dessa rättsverkningar som utgångspunkt inte. Det kan i vissa fall medföra negativa konsekvenser för de berörda. Sådana kon-

sekvenser kan även vara kopplade till sociala, religiösa och kulturella förhållanden samt till den omständigheten att ett äktenskap inte erkänns i Sverige men är giltigt i utlandet, s.k. haltande äktenskap.

Enligt utredningens bedömning bör det förhållandet att sådana konsekvenser kan uppkomma inte hindra införandet av en huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften. Intresset av att motverka utländska polygama äktenskap väger tyngre. Att ett nekat erkännande kan innebära att rättsverkningarna av ett äktenskap uteblir eller medföra andra konsekvenser för de berörda är inte heller något nytt. Det gäller redan i dag för såväl barnäktenskap som tvångsäktenskap oavsett parternas anknytning till Sverige vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Det gäller även för bl.a. månggiften i situationer där det fanns sådan anknytning när äktenskapet ingicks.

Utredningens slutsats är alltså att utländska äktenskap som har ingåtts när någon av parterna redan var gift eller registrerad partner som huvudregel inte ska erkännas i Sverige och att detta ska gälla oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks. Det kan åstadkommas genom att det i dag gällande anknytningskravet i 1 kap. 8 a § IÄL tas bort. En sådan förändring innebär ett starkare skydd mot månggiften i Sverige. Alla utländska månggiften kommer att behandlas på samma sätt och kvinnor i Sverige får ett skydd mot polygama äktenskap oavsett härkomst och koppling hit vid tidpunkten för äktenskapets ingående. Utifrån en målsättning att äktenskap bygger på jämställdhet, och med beaktande av det ökade antalet månggiften utan tidigare anknytning till Sverige, säkerställs det att lagstiftningen är tydlig och adekvat i detta avseende.

9.4 Rätten till fri rörlighet och respekten för privat- och familjeliv hindrar inte en huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften

Frågan är då hur en huvudregel om att utländska månggiften ska vägras erkännande förhåller sig till Sveriges internationella åtaganden (för en bakgrund, se kap. 5).

Det bör inledningsvis framhållas att det inte är en självständig grundläggande fri- och rättighet för en enskild att få sitt äktenskap erkänt i en annan stat. I litteraturen har saken beskrivits på så sätt att det står stater fritt att avgöra om de vill erkänna äktenskap från

främmande rättsordningar så länge det sker inom bl.a. Europakonventionens ramar.⁸ Den konflikt som skulle kunna uppkomma är om ett generellt erkännandeförbud leder till konsekvenser för enskilda som inte kan anses acceptabla eller rimliga (jfr prop. 2017/18:288 s. 19). I kap. 5 har närmare redogjorts för den relevanta regleringen i bl.a. Europakonventionen och unionsrätten.

Frågan om ett generellt erkännandeförbud är förenligt med unionsrätten och Europakonventionen bör till att början med ses i ljuset av den inställning till månggiften som förekommer i europeiska och internationella forum samt i enskilda medlemsstater och konventionsländer.

I detta sammanhang kan det framhållas att *1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW)* föreskriver att åtgärder ska vidtas för att avskaffa diskriminering av kvinnor i alla frågor som gäller äktenskap och att en lika rätt att ingå äktenskap ska säkerställas. Mot denna bakgrund har diverse FN-organ uttalat att månggiften ska motverkas och förbjudas (se avsnitt 5.2). Även annan internationell rätt ger uttryck för att det är en accepterad ordning att utländska månggiften motverkas. Av *1978 års Haagkonvention om ingående och erkännande av äktenskap* framgår att äktenskap får vägras erkännande i de fall någon av parterna redan var gift vid vigseltilfället (se avsnitt 5.3).

Vidare är det, såvitt utredningen kunnat konstatera, inte tillåtet i några europeiska länder att ingå månggiften. Dessutom ställer många av länderna upp regler för att motverka accepterandet av utländska polygama äktenskap (se kap. 6). I detta sammanhang kan det även konstateras att någon rätt att ingå månggiften inte bör kunna grundas på *Europakonventionen* och att en rättslig reglering som innebär att endast män får gifta sig med flera makar inte är i linje med grundläggande fri- och rättigheter (se avsnitt 5.4.2).

Sammanfattningsvis framträder en tydligt negativ hållning till månggiften.

När det sedan gäller de bestämmelser i europarätten som måste beaktas framgår det av artikel 8.1 i *Europakonventionen* att alla har rätt till respekt för sitt *privat- och familjeliv* (se även artikel 7 i *EU-stadgan*). Rätten till familjeliv omfattar bl.a. relationer mellan makar och mellan föräldrar och barn. Den har inte ansetts innebära någon generell skyldighet för en konventionsstat att erkänna äktenskap

⁸ Carl Lebeck (2016), *EU-stadgan om grundläggande rättigheter*, s. 313.

som står i strid med statens egen lagstiftning (prop. 2017/2018:288 s. 22 och Z.H och R.H mot Schweiz, nr. 60119/12, 8 december 2015, se avsnitt 5.4.2). I vissa fall kan ett nekat erkännande dock utgöra en inskränkning av rättigheten (Dadouch mot Malta, no. 38816/07, 20 juli 2010, se avsnitt 5.4.2). Rätten till familjeliv är dock inte absolut utan kan enligt artikel 8.2 begränsas om det är nödvändigt med hänsyn till vissa intressen, bl.a. förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter (även enligt EU-stadgan kan rättigheten begränsas, se artikel 52.1). Varje konventionsstat har ett visst bedömningsutrymme så länge begränsningen är proportionerlig (se avsnitt 5.4.1–5.4.2).

Såvitt utredningen har kunnat konstatera finns det inte några avgöranden från t.ex. Europadomstolen som handlar om erkännande av utländska polygama äktenskap. Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna har dock bekräftat dels att konventionsstaterna har ett berättigat intresse av att motverka *ingående* av polygama äktenskap, dels att staterna inte kan avkrävas att fullt ut *erkänna* polygama äktenskap som är i strid med dess interna rättsordning, i vart fall inte i migrationsrättsliga sammanhang (O' Donoghue and others v. The United Kingdom, 34848/07, 14 december 2010, E.A. och A.A. mot Nederländerna, nr. 14501/89, 6 januari 1992 samt R.B. mot Storbritannien, nr. 19628/92, 29 juni 1992, se avsnitt 5.4.2).

När det gäller syftet med en ordning som innebär att Sverige inte ska acceptera utländska polygama äktenskap kan det konstateras att ett ovillkorligt förbud mot att ingå månggiften gäller i Sverige och att den svenska familjerätten m.m. utgår från att äktenskapet är en monogam företeelse. Att utvidga erkännandeförbudet till att avse alla utländska äktenskap som ingåtts när någon av parterna redan var gift är alltså i linje med den svenska synen på polygama äktenskap. Ett erkännandeförbud syftar till att motverka förekomsten av äktenskap vilka är diskriminerande till sin natur och att ge alla personer i Sverige, oavsett om de gift sig här eller utomlands, ett skydd mot månggifte (se kap. 8). Eftersom det i princip uteslutande är kvinnor som drabbas av ett månggiftes diskriminerande natur (se avsnitt 3.3 och 3.4) är det fråga om att värna grundläggande svenska värden som jämställdhet och kvinnors rättigheter. En sådan reglering skulle vidare motverka förekomsten av systemfrämmande äktenskap som leder till svårlösta problem i rättstillämpningen, vilket Sverige har ett intresse av att undvika.

I enlighet med detta måste slutsatsen kunna dras att en huvudregel om icke-erkännande av utländska månggiften är motiverad just av sådana syften som anges i artikel 8.2 i Europakonventionen. Det är svårt att uppnå dem på ett mindre ingripande sätt. I bedömningen ligger att en sådan potentiell begränsning av rätten till familjeliv är nödvändig och på ett principiellt plan står i proportion till de syften som eftersträvas. Samma bedömning görs i förhållande till EU-stadgans krav på rätt till familjeliv.

Den föreslagna huvudregeln bedöms även vara förenlig med *rätten till religionsfrihet* i Europakonventionen och EU-stadgan (artiklarna 7 respektive 7.1), i den mån frågan om en vägran att acceptera utländska månggiften över huvud taget bedöms falla inom bestämmelsernas tillämpningsområde (se avsnitt 5.4.2). Här kan det dessutom nämnas att Europadomstolen har nämnt polygami som exempel på en företeelse som är oförenlig med Europakonventionens underliggande grundprinciper, varför rättighetsinskränkningar från statens sida kan vara berättigade (Jehovas Vittneses of Moscow mot Ryssland, nr. 302/02, 10 juni 2010, se avsnitt 5.4.2). Inte heller det svenska grundlagsskyddet för religionsfrihet kan anses utgöra ett hinder för en sådan huvudregel med tanke på det mycket snäva tillämpningsområdet för 2 kap. 1 § 6 regeringsformen (se avsnitt 5.4.2).

Den bedömning som utredningen har gjort om rätten till familjeliv m.m. är relevant även för frågan om ett generellt förbud är förenligt med *unionsrätten* i övrigt. Även i denna del kan det till att börja med konstateras att frågor om ingående och erkännande av äktenskap faller in under medlemsstaternas befogenheter. Det är alltså som utgångspunkt upp till varje medlemsstat att ta ställning till i vilken utsträckning andra staters äktenskap ska erkännas. Medlemsstaterna är vid detta ställningstagande dock skyldiga att iaktta bestämmelserna om unionsmedborgares *rätt till fri rörlighet* (se t.ex. Coman m.fl., C-673/16, 5 juni 2018, se avsnitt 5.4.3).

Rätten till fri rörlighet regleras i såväl fördragen och EU-stadgan (artikel 3.2 i fördraget om Europeiska unionen, artikel 21 och avdelningarna IV och V i fördraget om Europeiska unionens funktions-sätt samt artikel 45 i stadgan) som i sekundärrätten (det s.k. rörlighetsdirektivet⁹) och innebär att EU-medborgare har rätt att resa till

⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlems-

ett annat EU-land och vistas där en längre eller kortare tid. Den fria rörligheten för personer omfattar även rätten att ta med sig sin familj vid en flytt till en annan medlemsstat oavsett om de är unionsmedborgare eller inte.

Rätten till fri rörlighet kan påverkas negativt vid ett vägrat erkännande av ett äktenskap, särskilt om det ger upphov till avsevärda problem (jfr Runevič-Vardyn och Wardyn, C-391/09, 12 maj 2011, se avsnitt 5.4.3). Rätten till fri rörlighet är dock inte absolut. En begränsning av den fria rörligheten inom EU kan vara motiverad och därmed tillåten, bl.a. om inskränkningen grundar sig på objektiva skäl av allmänt intresse som är oberoende av de berörda personernas nationalitet och står i proportion till det legitima syfte som eftersträvas med de nationella reglerna. Den fria rörligheten kan alltså på olika sätt begränsas på grund av hänsyn till exempelvis allmän ordning, säkerhet, hälsa eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter. Även i detta avseende anser utredningen att den inskränkning som ett erkännandeförbud kan innebära står i proportion till de syften som eftersträvas med en sådan bestämmelse.

När det gäller rätten till fri rörlighet är denna rättighet dessutom av praktiskt intresse främst när det gäller andra äktenskap än månggiften, t.ex. barnäktenskap vilka fortfarande kan ingås på många håll i EU. Som nämnts får däremot polygama äktenskap inte ingås i någon av medlemsstaterna såvitt utredningen har kunnat konstatera. Mot denna bakgrund bör det i princip inte förekomma att ett månggifte ingås i ett annat EU-land varefter parterna i äktenskapen vill utnyttja sin rätt till fri rörlighet i förhållande till Sverige. Trots detta kan det inte uteslutas att rätten till fri rörlighet kan aktualiseras i något fall. Exempelvis om en annan medlemsstat än Sverige har erkänt ett utländskt månggifte från tredje land (som inbegriper en unionsmedborgare) och parterna därefter flyttar eller önskar flytta till Sverige. Rätten till fri rörlighet har emellertid uppfattats av EU-kommissionen på sådant sätt att den inte medför en skyldighet för medlemsstaterna att erkänna ett äktenskap mellan en EU-medborgare och en tredjelandsmedborgare om det är fråga om en typ av äktenskap som inte skyddas av internationell rätt eller av unionsrätten, t.ex.

staternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG.

polygama äktenskap (KOM(2009) 313).¹⁰ Redan härav följer det att rätten till fri rörlighet inte bör utgöra hinder för en generell regel om icke-erkännande.

Sammantaget bedömer utredningen att det är principiellt förenligt med unionsrätten och Europakonventionen att införa en generell huvudregel om att inte erkänna äktenskap som ingåtts när någon av parterna redan var gift eller registrerad partner. Samma bedömning har redan gjorts av lagstiftaren såvitt avser icke-erkännande av utländska barnäktenskap (prop. 2017/18: 288 s. 21 f.).

Det som har sagts betyder inte att en vägran att acceptera ett polygamt äktenskap aldrig kan komma att bedömas som oproportionerlig i ett enskilt fall. Den enskildes rättigheter måste därför kunna beaktas genom en möjlighet att göra undantag från huvudregeln i enskilda fall (se om detta i kap. 10).

¹⁰ Unionsrättens negativa hållning till månggiften kommer också till uttryck i familjeåterföreningsdirektivet som föreskriver att uppehållstillstånd i vissa fall ska vägras i polygama fall av anhöriginvandring (se avsnitt 7.8.2).

10 Undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl

Utredningens förslag: Ett utländskt äktenskap som har ingåtts trots att någon av parterna redan var gift eller registrerad partner ska kunna erkännas om det finns synnerliga skäl.

10.1 Inledning

Som har beskrivits i kap. 9 föreslår utredningen att ett utländskt månggifte som utgångspunkt inte ska erkännas i Sverige oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks.

I utredningens uppdrag ligger även att analysera och ta ställning till hur konsekvenser som framstår som orimliga i förhållande till de personer som berörs kan undvikas. I detta kapitel övervägs denna fråga och behovet av att göra undantag från det föreslagna erkännandeförbudet.

I avsnitt 10.2 beskrivs behovet av undantag och i avsnitt 10.3–10.4 övervägs tänkbara lösningar och redogörs för utredningens slutsatser.

10.2 Behovet av undantag från huvudregeln om vägrat erkännande

Utredningen har i kap. 7 redogjort för skillnaderna när det gäller rättsverkningar för berörda personer om ett utländskt månggifte erkänns i Sverige jämfört med om det inte erkänns.

Av redogörelsen framgår att ett icke-erkännande av ett äktenskap i ett månggifte i många avseenden inte får några negativa konsekvenser för de berörda personerna. Krav på äktenskap i olika sammanhang har i svensk rätt successivt tagits bort. De offentlighetsrättsliga regelverken om socialförsäkring, ekonomiskt bistånd, beskattning m.m. är generellt individbaserade och rätten till olika typer av stöd påverkas som regel inte av om man är gift eller inte. När det gäller beräkningen av vissa ekonomiska förmåner, bl.a. bostadsbidrag, kan det till och med vara fördelaktigt för en enskild att ett äktenskap inte erkänns (se avsnitt 7.8.3 och 7.8.4). På det migrationsrättsliga området har utredningen inte kunnat se att ett nekat erkännande av ett polygamt äktenskap får några beaktansvärda effekter. Utlänningslagen (2005:716) innehåller redan bestämmelser som begränsar möjligheterna att få uppehållstillstånd på grund av anknytning i månggiftessituationer (se avsnitt 7.8.2).

Inte heller ur ett barnperspektiv kan ett icke-erkännande av ett äktenskap i ett månggifte sägas få några negativa konsekvenser. Ett äktenskap behöver inte erkännas i Sverige för att föräldrarna ska kunna ha gemensam vårdnad om sina barn. Faderskapet till barn som vid födelsen hade hemvist i Sverige kan fastställas, i första hand genom en bekräftelse (se avsnitt 7.6.2).¹ Om parterna är överens kan de få gemensam vårdnad genom ett enkelt anmälningsförfarande. De kan avtala om barnets boende och umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Om de inte är överens kan domstol avgöra frågor om vårdnad, boende och umgänge. Barnet har samma rätt till underhåll av en förälder oavsett om föräldrarnas äktenskap betraktas som giltigt i Sverige eller inte (se avsnitt 7.6.3).

Ett nekat erkännande av ett äktenskap kan dock få betydelse framför allt när det gäller makarnas inbördes ekonomiska förhållanden. Det handlar bl.a. om makarnas förmögenhetsförhållanden, rätt till underhåll och rätt till arv (se avsnitt 7.3 till 7.5). Beroende på de berördas personliga och ekonomiska förhållanden kan förlusten av sådana rättsverkningar vara betungande. De kan sedan länge ha inrättat sig efter att vara gifta och konsekvenserna av att neka erkännande av äktenskapet kan därför vara kännbara. Så länge makarna i det första äktenskapet fortfarande är gifta kan parterna i ett senare äktenskap

¹ När det gäller faderskapet till barn som vid födelsen hade sin hemvist utomlands finns det anledning till ett förtydligande i lagstiftningen vilket utredningen återkommer till i kap. 12.

inte gifta sig med varandra på nytt. De omfattas inte heller av sambolagens skydd (2003:376) eftersom denna lag inte är tillämplig när någon av parterna är gift med någon annan (1 kap. 1 § tredje stycket sambolagen, se om detta även avsnitt 7.2.3).

Som utredningen har beskrivit i kap. 7 tillämpas dock ofta utländsk lag på frågor om makars förmögenhetsförhållande. Det innebär att en makes ekonomiska anspråk ofta är mindre långtgående än om reglerna i äktenskapsbalken (ÄktB) skulle ha varit tillämpliga, framför allt för kvinnor (se avsnitt 7.3.2 och 9.3.2). Vid ett icke-erkännande kan de uteblivna rättsverkningarna i praktiken därför vara mindre kännbara. Även för frågor om underhåll och arv kan det bli aktuellt att tillämpa utländsk lag där parternas inbördes rättigheter och skyldigheter väsentligen kan skilja sig åt från vad som gäller enligt svensk lag.

Även europarätten måste beaktas. Som redovisats i avsnitt 9.4 bedömer utredningen att det är förenligt med Europakonventionen och unionsrätten att införa en huvudregel om att utländska polygama äktenskap inte erkänns i Sverige, oavsett anknytning. I bedömningen ligger att en sådan ordning i sig är principiellt godtagbar. Övervägandena kan dock inte stanna här. Vid bedömningen av om en inskränkning av rätten till respekt för familjeliv och rätten till fri rörlighet är proportionerlig måste hänsyn tas till de omständigheter som kan vara relevanta i det enskilda fallet. Även om en sådan inskränkning som utredningen föreslår i normalfallet är europarättsligt tillåten, kan förhållandena i enskilda fall motivera en annan bedömning.

Ett ovillkorligt erkännandeförbud kommer därför inte i fråga. För att kunna undvika orimliga konsekvenser och för att fullt ut leva upp till europarätten behöver det finnas en möjlighet att ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet och göra undantag från ett förbud mot erkännande av utländska månggiften.

10.3 Tänkbara lösningar

10.3.1 Det gällande undantaget vid synnerliga skäl

Den gällande bestämmelsen om icke-erkännande av utländska äktenskap i 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) komplet-

teras i dag av ett undantag vid synnerliga skäl. Undantaget gäller generellt för de typer av äktenskap som träffas av erkännandeförbudet, i fråga om barnäktenskap dock endast om båda parterna i äktenskapet är över 18 år.

Undantaget vid synnerliga skäl har ansetts motiverat för att undvika orimliga konsekvenser och för att fullt ut leva upp till europarätten. Lagstiftaren har bedömt att omständigheterna i det enskilda fallet kan vara sådana att ett ovillkorligt erkännandeförbud inte kan upprätthållas. Uttrycket synnerliga skäl infördes 2014 för att tydliggöra den restriktivitet som ska gälla. För att det ska finnas synnerliga skäl krävs att ett nekat erkännande i det enskilda fallet medför allvarliga konsekvenser för paret eller att det annars framstår som orimligt att inte erkänna äktenskapet (prop. 2013/14:208 s. 135).

En lösning som ligger nära till hands är att låta undantaget vid synnerliga skäl omfatta även månggiften i de situationer som utredningens förslag gäller, dvs. situationer där de berörda saknade anknytning till Sverige genom hemvist eller medborgarskap när äktenskapet ingicks. En sådan ordning ligger väl i linje med vad som gäller i andra situationer där ett äktenskap som huvudregel inte erkänns. Systematiska skäl talar för att även dessa fall av utländska månggiften omfattas av undantagsbestämmelsen om synnerliga skäl.

Utredningen återkommer till denna fråga i avsnitt 10.4. Innan dess diskuteras i avsnitten 10.3.2–10.3.4 några andra lösningar som utredningen har övervägt.

10.3.2 En mindre restriktiv undantagsbestämmelse?

En möjlighet som utredningen har övervägt är om undantagsbestämmelsen i 1 kap. 8 a § IÄL skulle kunna formuleras om så att den ger uttryck för något mindre restriktivitet än i dag. Detta skulle t.ex. kunna åstadkommas genom att uttrycket synnerliga skäl byts ut mot *särskilda skäl*. Som beskrivits i avsnitt 4.3.1 var undantagsbestämmelsen tidigare formulerad på det sättet. Alternativt skulle undantaget kunna uttryckas som en *oskälighetsregel* med angivande av vissa omständigheter som särskilt ska beaktas. En sådan annorlunda uttryckt undantagsbestämmelse skulle antingen kunna begränsas till att gälla för polygama äktenskap eller göras tillämplig även för andra kategorier av äktenskap som regleras i 1 kap. 8 a § IÄL.

En förändring i den beskrivna riktningen skulle emellertid försvaga huvudregeln om vägrat erkännande och leda till större otydlighet om vad som gäller för ett äktenskap. Rättsläget skulle framför allt bli oklart för de personer som berörs och minska förutsebarheten när det gäller bedömningar i domstolar och av andra myndigheter. Detta bedömer utredningen som olyckligt. Vidare skulle ett undantag som är särskilt inriktat på polygama äktenskap medföra att lagstiftningen på området blir splittrad. Inte heller en generell tillbakagång till särskilda skäl eller liknande framstår som en lämplig väg. Förutom att detta skulle medföra en otydligare huvudregel ligger en sådan förändring inte i linje med de senaste årens inriktning mot ett starkare skydd mot bl.a. utländska barnäktenskap och tvångsäktenskap. Särskilda skäl ersattes med synnerliga skäl i samband med 2014 års lagändringar i syfte att klart uttrycka den restriktivitet som avsågs vid tillämpningen av undantagsregeln (prop. 2013/14:208 s. 27). Denna restriktiva syn har också helt nyligen bekräftats genom den lagstiftning som trädde i kraft i januari 2019 (prop. 2017/18:288 s. 23 ff.).

Med hänsyn till det som har sagts bedömer utredningen att det inte skulle vara en lämplig lösning att återgå till ett undantag från erkännandeförbudet i 1 kap. 8 a § IÄL vid särskilda skäl, vare sig när det gäller polygama äktenskap eller andra utländska äktenskap som omfattas av bestämmelsen. Undantagsbestämmelsen bör inte heller omformuleras på annat sätt. Som närmare beskrivs i avsnitt 10.4 anser utredningen att undantaget vid synnerliga skäl är väl avvägt och att det tillgodoser de behov av undantag som finns.

10.3.3 Skulle ett äktenskap kunna ha vissa rättsverkningar trots att det inte erkänns?

En annan möjlighet som kan övervägas är om ett äktenskap, trots att det inte erkänns, skulle kunna ha vissa rättsverkningar. En sådan lösning har nämnts i tidigare lagstiftningssammanhang men inte ansetts aktuell att genomföra.² Frågan har diskuterats även inom ramen för utredningens arbete.

Argumentationen för en sådan lösning kan enligt utredningens mening utgå från synsättet att den nuvarande bestämmelsen om synnerliga skäl inte i tillräcklig mån beaktar behovet av att värna vissa

² Se SOU 2017:96 s. 111 och prop. 2017/18:288 s. 22.

ekonomiska rättigheter samtidigt som en återgång till särskilda skäl inte heller är lämplig. Mot denna bakgrund skulle ett nytt förhållningssätt till utländska månggiften kunna anläggas. Lösningen skulle innebära en ny bestämmelse som enbart tar sikte på vissa rättsverkningar. Att låta alla rättsverkningar omfattas framstår inte som aktuellt.

Enligt utredningens bedömning är det framför allt avsaknaden av en rätt till bodelning, underhåll och arv mellan makar som har betydelse ur de berördas perspektiv. Frånkännandet av dessa äktenskapliga rättsverkningar kan få negativa konsekvenser (se ovan i avsnitt 10.2 och avsnitt 7.3 till 7.5). Med hänsyn till detta skulle en tänkbar möjlighet kunna vara att införa en regel som innebär att ett äktenskap – trots att det inte erkänns – under vissa förutsättningar har rättsverkningar i fråga om parternas förmögenhetsförhållanden, rätt till underhåll och arv. Exempelvis om annat vore oskäligt.

En sådan ordning skulle innebära att man skiljer på frågan om en persons civilstånd (statusfrågan), dvs. huruvida en enskild betraktas som gift eller inte, och frågan om tillämpningen av vissa rättsverkningar.³ En fördel med ett sådant tillvägagångssätt skulle vara att Skatteverket vid folkbokföringen i regel kan utgå från att äktenskapet inte erkänns. Detsamma gäller andra myndigheter i samband med bedömningar om rätt till bl.a. olika typer av bidrag och stöd. Äktenskapet skulle trots detta kunna medföra vissa rättigheter och skyldigheter parterna emellan som de inrättat sig efter. En sådan lagstiftning skulle signalera Sveriges syn på månggiften samtidigt som parterna i vissa situationer kan räkna med att personliga rättsverkningar dem emellan ändå gäller.

Det finns dock ett antal invändningar mot en sådan lösning. För det första skulle bestämmelsen behöva formuleras som en kompletterande regel till ett generellt undantag från erkännandeförbudet i 1 kap. 8 a § IÄL. Av bl.a. europarättsliga skäl framstår det inte som aktuellt att helt ta bort möjligheten att i vissa fall kunna erkänna ett äktenskap som träffas av bestämmelsen. En sådan reglering behöver alltså finnas kvar. Med det sagt skulle en tänkt bestämmelse om att ett äktenskap som inte erkänns trots allt kan ha vissa angivna rättsverkningar betyda att det finns två olika undantagsbestämmelser. I praktiken skulle de i viss mån överlappa varandra. Den omständig-

³ Michael Bogdan (2019), *Journal of Private International Law*, Vol. 15, No. 2, *Some critical comments on the new Swedish rules on non-recognition of foreign child marriages*, s. 256.

heten att en make på ett orimligt sätt drabbas av ett erkännandeförbud skulle kunna motivera en tillämpning av ett undantag från erkännandeförbudet, t.ex. vid synnerliga skäl. Samtidigt skulle det kunna finnas utrymme att tillämpa det särskilda undantaget för vissa rättsverkningar. På detta sätt skulle huvudregeln om icke-erkännande försvagas ytterligare och lagstiftningen skulle bli svåröverskådlig.

Det skulle också medföra praktiska tillämpningsproblem om en make har rätt till bodelning och underhåll, trots att äktenskapet i sig inte erkänns. Bestämmelserna i ÄktB utgår från att en äktenskaps-skillnad kommer till stånd, vilket i sin tur förutsätter att det finns ett rättsförhållande att upplösa. Om ett äktenskap vägras erkännande är det inte möjligt. Frågor om hur man hanterar t.ex. avsaknaden av en brytdag vid bodelning skulle behöva överlämnas till rättstillämpningen. Alternativt skulle särskilda bestämmelser som tar sikte på sådana frågeställningar behöva införas i lagstiftningen, vilket inte nödvändigtvis är önskvärt.

Att ett äktenskap kan ha verkan i vissa avseenden trots att det inte erkänns kan också tyckas vara oförenligt med sakens natur. Ur ett rättsligt perspektiv kan ett äktenskap sägas bestå och definieras av de juridiska följder som det medför. Det kan te sig som en lek med ord att föreskriva att ett äktenskap kan ha rättsverkningar trots att det inte erkänns. En sådan lösning framstår som mindre självklar än att det är möjligt att erkänna ett äktenskap prejudiciellt i ett visst sammanhang, och därmed en viss rättsverkan av det.

På ett mer övergripande plan kan det ifrågasättas om skälen för en särlösning för just månggiften är tillräckligt starka. Även om vissa argument kan tala i den riktningen är det inte fritt från invändningar att ge enskilda i ett utländskt polygamt äktenskap som vägras erkännande ett starkare ekonomiskt skydd än t.ex. kvinnor och underåriga flickor i tvångs- och barnäktenskap. Att värna om deras ekonomiska situation kan framstå som lika angeläget.

I praktiken är det också så att antalet utländska månggiften endast står för en mycket liten andel av äktenskapen i Sverige (i vart fall erkända och registrerade sådana i folkbokföringen). Även om man betraktar frågan om utländska månggiften som principiellt viktig är den inte av sådan betydelse ur ett praktiskt perspektiv att en särskild lagstiftning för endast polygama äktenskap framstår som motiverad. I stället för en särreglering kan det i och för sig övervägas om en sådan ny bestämmelse som diskuteras skulle kunna gälla för samtliga

äktenskap som omfattas av erkännandeförbudet i IÄL. Med tanke på att en sådan lösning avfärdats relativt nyligen avseende barnäktenskap (prop. 2017/18:288 s. 22), men framför allt med beaktande av de nackdelar som behandlats ovan, framstår det emellertid inte som eftersträvansvärt.

Utredningens sammantagna slutsats är att det inte bör införas en ordning som innebär att ett äktenskap ska kunna ha vissa rättsverkningar trots att det vägras erkännande.

10.3.4 En tillämpning av sambolagens skyddsregler?

En annan möjlighet som skulle kunna övervägas är att låta de berörda, dvs. parterna i ett äktenskap i ett månggifte som inte erkänns, omfattas av det skydd som gäller enligt sambolagen. På så sätt skulle de ha samma rättigheter som sambor när det gäller den gemensamma bostaden och bohaget. Det skulle möjliggöra en fördelning av egendomen, trots att äktenskapet inte erkänns.

På det sättet skulle de berörda vara i samma situation som parterna i ett monogamt äktenskap som inte erkänns, t.ex. ett barn- eller ett fullmaktsäktenskap. Sådana parter kan ju omfattas av sambolagens skyddsregler om de bor ihop.

En sådan lösning skulle dock strida mot de grundläggande förutsättningarna för sambolagens tillämplighet, nämligen att det är fråga om ett parförhållande där ingen av de samboende är gift (se i avsnitt 7.2.3 och 10.2 om att sambolagens tillämpning är utesluten så länge det första äktenskapet består). Enligt utredningens bedömning är det inte motiverat att göra undantag från detta just när det gäller månggiften. Liknande intressen av en rätt till bodelning m.m. skulle kunna finnas i andra fall där två personer lever tillsammans och en av dem är gift med någon annan. Det skulle också kunna vara så att tre eller fler personer bor tillsammans på relationsmässiga grunder utan att det finns ett polygamt äktenskap i botten (t.ex. inhemska polyamorösa samlevnadsformer). Att öppna upp sambolagen i dessa eller liknande fall skulle vara ett steg i fel riktning.

Mot en tillämpning av sambolagens regler i månggiftessammanhang talar även att det skulle innebära ett visst legitimerande av polygama äktenskap. Det ligger inte i linje med utredningens uppdrag.

Enligt utredningens bedömning är en ordning likställd den som gäller för sambor sammantaget inte aktuell.

10.4 Undantaget vid synnerliga skäl bör gälla för alla utländska månggiften

10.4.1 Allmänt om undantaget vid synnerliga skäl

När det gäller bestämmelsens tillämpningsområde ges viss vägledning i förarbetena. Uttrycket synnerliga skäl används för att tydliggöra den restriktivitet som ska gälla. Det ska göras en samlad bedömning i varje enskilt fall utifrån de uppgifter som finns tillgängliga. För att det ska finnas synnerliga skäl krävs att ett nekat erkännande i det enskilda fallet medför allvarliga konsekvenser för paret eller att det annars framstår som orimligt att inte erkänna äktenskapet. Det krävs tydliga och mycket starka skäl (se prop. 2013/14:208 s. 28 och 135).

I samband med ändringarna gällande barnäktenskap 2019 framhölls att det är svårt och inte heller önskvärt att ge en utförlig och konkret vägledning för i vilka fall ventilen bör tillämpas.

För barnäktenskapens del uttalades dock att det förhållandet att parterna har levt i ett äktenskap i ett annat land under en längre tid och byggt upp ett familjeliv normalt i sig inte bör vara tillräckligt för att det ska finnas synnerliga skäl. Omständigheten kan dock bidra till en bedömning att ett nekat erkännande framstår som orimligt. Inte heller att parterna har gemensamma barn har ansetts i sig vara skäl för undantag, eftersom barnets möjligheter till skydd och trygghet i svensk rätt inte påverkas av föräldrarnas civilstånd på ett sådant sätt att det ensamt bör få någon särskild betydelse vid erkännandeprovningen. I övrigt fick det, liksom tidigare, överlåtas på rättstillämpningen att avgöra när det finns synnerliga skäl utifrån en samlad bedömning av de omständigheter som åberopas eller annars finns tillgängliga i det enskilda fallet (se prop. 2017/2018:288 s. 26 ff. och 35 ff.).

10.4.2 Tillämpningen i månggiftessituationer där makarna saknade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks

Frågan är då om den gällande undantagsbestämmelsen vid synnerliga skäl är lämplig och tillräcklig i de nu aktuella fallen, dvs. när det gäller månggiften som ingåtts i situationer där parterna saknade anknytning till Sverige. För att besvara den saken är det på plats att belysa det tänkta tillämpningsområdet för att undantagsvis kunna erkänna sådana månggiften på grund av synnerliga skäl.

Som konstaterats innebär bestämmelsen om synnerliga skäl att ett äktenskap inte ska vägras erkännande om det skulle medföra allvarliga konsekvenser för de berörda eller annars framstå som orimligt. I bedömningen av om det finns synnerliga skäl ligger även att ett nekat erkännande måste uppfylla kravet på proportionalitet enligt artikel 8 i Europakonventionen (om rätten till respekt för privat- och familjeliv) och unionsrätten (framför allt rätten för EU-medborgare och deras anhöriga att fritt röra sig inom unionen). Tillämpningsområdet får alltså inte vara snävare än vad Europakonventionen och unionsrätten medger, vilket tydligt har angivits i förarbetena (prop. 2017/18:288 s. 35). Redan av detta följer det att den gällande regleringen dels innehåller ett utrymme att beakta möjliga negativa konsekvenser av ett icke-erkännande, så länge dessa är av viss tyngd, dels lever upp till Sveriges internationella åtaganden.

Vad som kan utgöra synnerliga skäl i månggiftessituationer måste liksom i andra fall avgöras utifrån en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Följande kan dock nämnas.

Att erkännandeförbudet för månggiften skulle omfatta äktenskap som ingåtts av parter utan tidigare anknytning till Sverige torde innebära att det i fler fall finns anledning att göra undantag från huvudregeln. Till skillnad från nuvarande ordning har äktenskapen i dessa fall ingåtts utan att det har funnits anledning för parterna att beakta det svenska äktenskapshindret mot polygami i 2 kap. 4 § ÄktB. En huvudregel om icke-erkännande i dessa fall syftar alltså inte till att förhindra ett kringgående av svensk lagstiftning, vilket bör kunna beaktas och medföra att skälen för erkännande är något starkare i fall som saknar anknytning (jfr prop. 2017/18:288 s. 28 om barnäktenskap). Generellt bör det även kunna tas hänsyn till att parterna i ett äktenskap som vägras erkännande inte har möjlighet att gifta sig på nytt med varandra och att de inte heller omfattas av sambolagens

skydd, så länge som makarna i det första äktenskapet fortfarande är gifta. De berörda kan på det sättet drabbas särskilt hårt av ett icke-erkännande.

En omständighet som enligt utredningens bedömning bör motivera undantag från erkännandeförbudet är att det eller de äktenskap som har ingåtts först redan har upplösts. Denna situation har pekats ut som ett typexempel på när det tidigare kravet på särskilda skäl var uppfyllt (prop. 2003/04:48 s. 56), men bör även vara aktuell vid en bedömning av om det finns synnerliga skäl. Det skulle t.ex. kunna vara så att en man har gift sig två gånger i sitt ursprungliga hemvistland, att hustru nummer ett avlider och att han flyttar till Sverige tillsammans med hustru nummer två. I ett sådant fall bör det normalt finnas synnerliga skäl att erkänna äktenskapet med hustru nummer två. Det skulle också kunna vara så att en man flyttar till Sverige med hustru nummer två (alternativt med båda sina hustrur) och att äktenskapet mellan mannen och hustru nummer ett upplöses genom äktenskapsskillnad, på initiativ antingen av mannen eller hustru nummer ett. Även i det fallet bör äktenskapet med hustru nummer två kunna erkännas här i landet.

I övrigt är det svårt att ange vissa typsituationer eller omständigheter som i sig alltid skulle medföra skäl för undantag från förbudet. Som har framhållits i tidigare förarbeten bör det bli fråga om en individuell bedömning. Några exempel på förhållanden som bör kunna få betydelse kan emellertid nämnas.

De berördas faktiska familjesituation och ekonomiska förhållanden kan behöva beaktas vid en sådan sammantagen bedömning av samtliga omständigheter som behöver göras i varje enskilt fall. Det kan t.ex. vara av relevans om de berörda parterna under lång tid har levt tillsammans, i vad som i praktiken är en monogam relation. Även deras kännedom om månggiftessituationen kan ha betydelse. Parterna kan t.ex. ha ingått äktenskap i tron att ett tidigare äktenskap var upplöst. Situationen kan även vara den att en andra hustru har ingått äktenskap med en man utan vetskap om att denne är gift sedan tidigare. Vidare kan det inte uteslutas att det ibland kan vara så ekonomiskt betungande för en berörd person att inte omfattas av äktenskapets rättsverkningar att ett icke-erkännande av äktenskapet skulle framstå som orimligt. Det kan t.ex. behöva tas hänsyn till om mannen ägt all egendom och hans maka skulle drabbas tungt av att bestämmelser om bodelning, underhåll och arv inte har någon verkan.

Endast den omständigheten att rättsverkningarna av ett äktenskap uteblir, bör dock inte ensamt utgöra skäl för ett erkännande. Att så är fallet är en direkt konsekvens av den föreslagna huvudregeln och normalfallet är att erkännande ska vägras.

Det bör också kunna beaktas att månggiften i vissa fall har uppstått som en konsekvens av svårigheterna för en av parterna, eller båda, att utverka en äktenskapsskillnad. I många länder där polygama äktenskap är tillåtna har kvinnor begränsade möjligheter att genomdriva en skilsmässa (se avsnitt 3.5 om det som ibland benämns oavsiktlig polyandri) och de få fall i vilka en kvinna har mer än en make kan ofta antas ha sin bakgrund i sådana förhållanden. I sammanhanget måste dock beaktas att det i Sverige finns en i princip ovillkorlig rätt till äktenskapsskillnad. Om parterna inte utnyttjat denna rätt kan det tala emot ett erkännande (jfr dock 3 kap. 2 § 3 och 4 § andra och tredje stycket IÄL som innebär att det i vissa fall kan finnas hinder för svensk domstol att ta upp ett äktenskapsmål eller att döma till äktenskapsskillnad).

Sammanfattningsvis ska det vara fråga om förhållanden som tillsammans, med tydlighet och styrka, talar för ett erkännande eftersom en motsatt bedömning skulle medföra allvarliga konsekvenser för paret eller annars framstår som orimlig.

Av betydelse är även att frågan om erkännande kan prövas i olika situationer och av olika myndigheter. Vad en myndighet har beslutat är i regel inte bindande för en annan. För Skatteverkets del är det fråga om en summarisk prövning (se avsnitt 4.3.3) vid vilken utrymmet för undantag torde vara begränsat. Vid en prejudiciell bedömning av äktenskapet t.ex. i samband med en tvist i domstol om rätten att bo kvar i en bostad, arv eller underhåll kan det däremot finnas anledning att i viss mån göra andra typer av överväganden.

I sammanhanget bör nämnas att det kan finnas andra möjligheter för de berörda att omfattas av rättsverkningarna av ett månggifte än genom en tillämpning av synnerliga skäl. Som behandlats i avsnitt 7.2.2 har det visserligen ansetts att en prejudiciell prövning av ett äktenskaps giltighet normalt bör göras utifrån domstolslandets lag (*lex fori*). Det kan dock i vissa fall finnas utrymme för svensk domstol att bedöma en prejudiciell fråga om ett äktenskaps giltighet utifrån utländsk rätt i stället för enligt IÄL, om huvudfrågan ska avgöras enligt utländsk rätt och det finns skäl för att även den prejudiciella prövningen bör ske enligt lagstiftningen i det landet (*lex causae*). Dess-

utom är ett äktenskap som inte erkänns i Sverige i regel giltigt i de berördas ursprungliga hemland.⁴ Beroende på förhållanden som parternas hemvist och medborgarskap, samt om frågan t.ex. avser egendom som finns utomlands, kan det vara möjligt att rättsverkningarna går att söka i ett sådant utländskt land i stället för i Sverige. Om så blir fallet behöver det inte vara lika betungande för de berörda att äktenskapet inte betraktas som giltigt i Sverige.

10.4.3 Sammantagen bedömning

Mot bakgrund av redogörelsen ovan bedömer utredningen sammantaget att undantagsbestämmelsen vid synnerliga skäl ger utrymme för väl avvägda lösningar där de berördas intressen kan beaktas samtidigt som ett restriktivt förhållningssätt upprätthålls.

En möjlighet att göra undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl i månggiftssituationer där parterna saknade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks ligger väl i linje med vad som gäller i andra fall där utländska äktenskap som huvudregel inte erkänns. Systematiska skäl talar för att även de fall av utländska månggiften som nu föreslås regleras, bör omfattas av undantagsbestämmelsen om synnerliga skäl i stället för att hanteras genom sådana alternativa lösningar som diskuterats och funnits mindre lämpliga i avsnitt 10.3.2 till 10.3.4.

Utredningen föreslår därför att bestämmelsen i 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL även ska omfatta månggiften utan anknytning till Sverige.

⁴ Att äktenskapet är giltigt enligt vigsellandets lag, eller ett annat relevant lands lag, är i princip en förutsättning för att det ska kunna komma ifråga för erkännande i Sverige, se 1 kap. 7 § IÄL).

11 Andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige

11.1 Inledning

Utredningen har i uppdrag att analysera vad de föreslagna lagändringarna om utländska månggiften innebär i förhållande till andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige samt att ta ställning till om det finns anledning att föreslå motsvarande ändringar även i förhållande till dessa. Det ska särskilt övervägas om begränsningarna till situationer där parterna har anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående är ändamålsenliga eller om det finns anledning att ändra regleringen.

Sedan utredningen föreslagit att anknytningskravet för månggiften ska tas bort återstår frågan om detta bör göras även i förhållande till sådana släktskapsfall och fullmaktsäktenskap som omfattas av huvudregeln om vägrat erkännande i 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). För närvarande omfattas dessa kategorier av äktenskap endast av ett erkännandeförbud om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige vid tidpunkten för äktenskapets ingående. I kapitlet överväger utredningen om detta krav bör tas bort för dels släktskapsfallen (avsnitt 11.2), dels fullmaktsäktenskap (avsnitt 11.3).

Övriga vägransgrunder i 1 kap. 8 a § IÄL – dvs. barn- och tvångsäktenskap – saknar redan i dag krav på anknytning. Eftersom utredningen inte föreslår några systematiska eller på annat sätt övergripande förändringar av IÄL, föranleds inte några direkta överväganden i förhållande till regleringen av dessa äktenskapsformer. Mot bakgrund av bl.a. uttalanden från riksdagens civilutskott behandlas dock vissa andra frågor som berör utländska äktenskap i kapitlet (avsnitt 11.4–11.6).

11.2 Anknytningskravet tas bort för utländska äktenskap som vägras erkännande på grund av släktskap

Utredningens förslag: Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag ska som huvudregel inte erkännas i Sverige om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot äktenskapet på grund av sådana nära släktskap som avses i 2 kap. 3 § ÄktB. Detta ska gälla oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks. Undantag från erkännandeförbudet ska gälla om det finns synnerliga skäl.

11.2.1 Bakgrund

Den bestämmelse som reglerar utländska månggiften (1 kap. 8 a § första stycket 2 IÄL) omfattar även släktskapsfall, dvs. äktenskap som skulle ha träffats av hindret i 2 kap. 3 § äktenskapsbalken (ÄktB) om de ingåtts i Sverige. Sådana äktenskap erkänns alltså enligt gällande rätt inte om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när äktenskapet ingicks. Undantag gäller om det finns synnerliga skäl att erkänna äktenskapet.

Den interna regleringen av släktskapsfall innebär att äktenskap inte får ingås i Sverige mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, samt att halvsyskon inte får ingå äktenskap med varandra utan tillstånd från länsstyrelsen (2 kap. 3 § första och andra stycket ÄktB). Vid tillämpningen av dessa bestämmelser jämställs adoptivförhållande med släktskap. De som därvid anses som helsyskon får dock ingå äktenskap med varandra efter tillstånd (2 kap. 3 § tredje stycket ÄktB).

Släktskapshindren var i äldre rätt en betydelsefull och omfattande kategori äktenskapshinder. Inte bara biologiskt släktskap utan även släktskap som uppkommit genom äktenskap, s.k. svågerlag, utgjorde hinder mot äktenskap såvitt avsåg svågerlag i rätt upp- och nedstigande led. Svågerlagshindret utmönstrades dock redan 1973. Även andra släktskapshinder har reducerats i omfattning genom att det tidigare dispensabla förbudet mot äktenskap mellan ett syskon och ett annat

syskons avkomling avskaffats samt att möjligheten till dispens införts för äktenskap mellan halvsyskon.¹

Sett ur ett historiskt perspektiv har mängden äktenskapshinder radikalt minskat över tid. Numera är utgångspunkten att äktenskapshindren ska vara begränsade och att alla ska ha möjlighet att välja äktenskapets form för sin samlevnad. I vissa situationer kan en samlevnad dock vara icke önskvärd från samhällets synpunkt, vilket motiverar att de motverkas genom att sexuella förbindelser straffbeläggs eller träffas av bestämmelser om hinder mot äktenskap. På så sätt kan samhället markera vilka familjebildningar som inte anses acceptabla.²

De nuvarande bestämmelserna i 2 kap. 3 § ÄktB omfattar som sagt förbud mot äktenskap mellan dem som är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller helsyskon, dvs. har båda föräldrarna gemensamma (första stycket). Hindret är indispensabelt och ska, om ett äktenskap trots detta kommit till stånd, föranleda äktenskapets upplösning. En make har på denna grund rätt till äktenskapskillnad utan föregående betänketid. Talan om äktenskapskillnad kan föras även av åklagare (5 kap. 5 § ÄktB, se om detta närmare avsnitt 4.2.1). Vidare förbjuds äktenskap mellan halvsyskon, alltså syskon som har bara den ene av föräldrarna gemensam (2 kap. 3 § ÄktB andra stycket). Från detta hinder kan emellertid dispens meddelas.

Bakom förbudet mot äktenskap mellan nära släktingar ligger dels ett beaktande av den arvsbiologiska eller genetiska risken för sjukdom eller defekt hos gemensamma barn, dels ett hänsynstagande till synpunkter av etisk natur.³

När det gäller adoption innebär bestämmelserna att ett adoptivförhållande utgör ett absolut hinder mot äktenskap mellan adoptanten och adoptivbarnet samt att ett sådant hinder även finns mot äktenskap mellan andra som står i rätt upp- och nedstigande släktskapsförhållande till varandra till följd av adoptionen. Detsamma gäller för äktenskap mellan adoptivbarn och adoptantens biologiska barn samt mellan adoptivsyskon (2 kap. 3 § ÄktB tredje stycket). Barn med

¹ Lars Tottie och Örjan Teleman (2017), *Äktenskapsbalken – En kommentar*, kommentaren till 2 kap. 3 § ÄktB, publicerad i Zeteo 2019-01-08.

² Ibid, inledningen till kommentaren över 2 kap. ÄktB.

³ Ibid, kommentaren till 2 kap. 3 § ÄktB.

gemensamma rättsliga föräldrar kan dock få tillstånd till äktenskap i enskilda fall, i denna del är hindret alltså dispensabelt.⁴

Bestämmelsen om att ett utländskt äktenskap inte ska erkännas om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits något hinder mot äktenskapet enligt svensk lag (däribland släktskapsfallen) infördes mot bakgrund av att det tidigare var lätt för en person, som i och för sig har stark anknytning till Sverige, att undvika ett äktenskapshinder genom att gifta sig i utlandet (prop. 2003/04:48 s. 25). Det ansågs att regeln borde ta sikte på fall där omständigheterna typiskt sett är sådana att det finns en risk att parterna agerat för att undvika äktenskapshinder i den svenska lagen. Att låta bestämmelsen omfatta äktenskap som ingåtts i enlighet med andra normer än de svenska, om det vid den tidpunkt då äktenskapet ingicks inte fanns skäl för parterna att ta de svenska normerna i beräkning, bedömdes vara att föra saken för långt. Endast fall där det fanns en betydande anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående inkluderades därför i bestämmelsen. En lämplig avvägning ansågs vara att anknytningen ska ha varit av det slaget att en hindersprövning för vigsel inför svensk myndighet skulle ha skett med tillämpning av enbart svensk lag (a. prop. s. 29 f.) Bestämmelsen kom därför att gälla endast om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige vid äktenskapets ingående.

Ursprungligen krävdes det *särskilda* skäl för att erkänna ett äktenskap som skulle strida mot ett äktenskapshinder om det hade ingåtts i Sverige (a. prop. s. 2 ff.), men senare ändrades kravet till det strängare *synnerliga* skäl (prop. 2013/14:208 s. 135 f.). Några särskilda uttalanden om när ett släktskapsfall undantagsvis bör erkännas har inte gjorts i förarbetena. Endast allmänna uttalanden om innebörden av synnerliga skäl finns (se avsnitt 4.3.1).

11.2.2 Överväganden

Rättsutvecklingen sedan 2004 har inneburit att IÄL genomgått väsentliga förändringar som medför att fler äktenskap ska vägras erkännande än vad som tidigare var fallet. Bland annat har erkännandeförbudet för barnäktenskap undantagits från kravet på anknytning. I kap. 9 har utredningen föreslagit att samtliga äktenskap som

⁴ Ibid.

ingåtts när någon av parterna redan var gift som utgångspunkt ska vägras erkännande, dvs. även i fall då det vid vigseltidpunkten saknades skäl för parterna att ta svenska regler i beaktande. Frågan om att ta bort anknytningskravet även för släktskapsfallen har mot denna bakgrund kommit i ett annat läge.

Eftersom de svenska äktenskapshindren torde vara mycket liberala jämfört med läget i andra länder (se avsnitt 11.2.1) bör det ur ett praktiskt perspektiv inte medföra några egentliga konsekvenser att slopa anknytningskravet för sådana äktenskap som hade träffats av 2 kap. 3 § ÄktB om de ingåtts i Sverige. Sådana äktenskap är mycket ovanliga även i utlandet. På utredningens förfrågan har Skatteverket uppgett att det inte finns några registrerade utländska äktenskap i folkbokföringen mellan sådana personer som omfattas av det aktuella äktenskapshindret.

Även med beaktande av att det rör sig om praktiskt ovanliga situationer konstaterar utredningen att de aktuella äktenskapen mellan nära släktingar är oacceptabla ur den svenska rättsordningens perspektiv. Genom att ta bort anknytningskravet motverkas förekomsten av sådana äktenskap i Sverige. Regleringen av sådana utländska äktenskap i IÄL blir konsekvent oavsett om parterna haft någon anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående.

Enligt utredningens bedömning finns det alltså skäl att skärpa regleringen av utländska släktskapsfall på samma sätt som föreslås när det gäller utländska månggiften (jfr kap. 9). Det innebär att äktenskapen ska vägras erkännande oavsett parternas anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks. På så sätt markeras det tydligt att äkten-skapligt samliv i de aktuella släktskapsituationerna inte är accepterat i Sverige. Liksom för utländska månggiften bör det dock kunna göras undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl (jfr kap. 10).

I sammanhanget kan konstateras att ett motverkande av äkten-skap vid släktskap bör vara så djupt rotat i de europeiska rättsordningarna att en huvudregel mot erkännande i sig måste anses eftersträva ett godtagbart syfte och vara proportionerlig enligt europarätten (jfr kap. 6 och avsnitt 9.4). Vidare beaktas Europakonventionens och unionsrättens krav på proportionalitet i det enskilda fallet genom möjligheten till undantag vid synnerliga skäl.

Sammantaget föreslår utredningen att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag som huvudregel inte ska erkännas i Sverige om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits

hinder mot äktenskapet på grund av sådana nära släktskap som avses i 2 kap. 3 § ÄktB. Detta ska gälla oavsett parternas anknytning hit när äktenskapet ingicks. Undantag från erkännandeförbudet ska gälla om det finns synnerliga skäl.

11.3 Anknytningskravet för utländska fullmaktsäktenskap bör behållas

Utredningens bedömning: Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag bör, om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående, även fortsättningsvis vägras erkännande endast om minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige.

11.3.1 Bakgrund

Enligt gällande rätt ska ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag vägras erkännande om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (1 kap. 8 a § första stycket 4 IÄL). Undantag kan dock göras vid synnerliga skäl (1 kap. 8 a § andra stycket IÄL).

Bestämmelsen tar sikte på s.k. fullmaktsäktenskap, vilka alltså är äktenskap som har ingåtts utan båda parternas närvaro. Ett sådant äktenskap kan ingås antingen vid en vigselceremoni eller genom att ett äktenskapskontrakt eller liknande undertecknas. Giltiga fullmaktsäktenskap är relativt vanligt förekommande i delar av världen, bl.a. i Latinamerika, USA, Afrika och Mellanöstern.⁵

Det är däremot inte möjligt att ingå ett fullmaktsäktenskap enligt svensk lag, eftersom det krävs att parterna är personligen närvarande vid vigseln. En vigsel som har förrättats i strid mot detta formkrav är ogiltig (4 kap. 2 § första och andra stycket ÄktB). Fullmaktsäktenskap strider alltså inte mot något svenskt äktenskapshinder, men uppfyller inte de s.k. konstitutiva momenten som krävs för att en

⁵ Mosa Sayed (2015), *Tvångsäktenskap och barnäktenskap – en analys av det svenska rättsläget*, SvJT 2015, s. 488.

förrättning ska vara giltig som vigsel. Om en vigsel är ogiltig innebär det att det åsyftade äktenskapet är en nullitet, vilket inte i något avseende ger upphov till äktenskapliga rättsverkningar.⁶ En förrättning som är ogiltig som vigsel får dock godkännas av regeringen, om det finns synnerliga skäl (4 kap. 2 § första och andra stycket ÄktB).

Fullmaktsäktenskap inkluderades i 1 kap. 8 a § första stycket IÄL i samband med 2014 års lagändringar. Den utredning som föregick regeringens förslag ansåg att skälen mot en särskild reglering av fullmaktsäktenskap var så starka att en sådan bestämmelse inte borde införas. Vid sin bedömning tog utredningen bl.a. fasta på att de flesta fullmaktsäktenskap inte torde vara tvångsäktenskap och att ett äktenskap redan enligt gällande regler inte erkänns, om det är sannolikt att det har ingåtts under tvång (SOU 2012:35 s. 35 ff.).

Mot bakgrund av bl.a. synpunkter som framfördes av remissinstanserna valde regeringen dock att gå vidare med ett lagförslag om utländska fullmaktsäktenskap. Bland annat hade Migrationsverket framhållit att fall som rör tvångsäktenskap är svåra att handlägga i samband med anhöriginvandring. Den person som finns i Sverige – som personen i utlandet hävdar sin anknytning till – är ofta rädd för vad familjen eller släkten ska säga om det kommer fram att han eller hon nämnt för myndigheten att äktenskapet var ofrivilligt. Personen i fråga vill inte att maken kommer till Sverige, men vill samtidigt inte att detta ska framgå av Migrationsverkets beslut (prop. 2013/14:208 s. 33).

Enligt regeringen talade bl.a. detta för att det sannolikt finns ett mörkertal avseende fullmaktsäktenskap som i själva verket är tvångsäktenskap. Enligt vad som anfördes i förarbetena väcker fullmaktsäktenskapets konstruktion frågor om de reella möjligheterna att samtycka till äktenskapet och kan innebära en risk för att någon ingår äktenskap mot sin vilja. Sammantaget fick det anses stå klart att systemet med fullmaktsäktenskap kan användas av den som vill åstadkomma att någon blir gift mot sin vilja. Regeringen ansåg mot denna bakgrund att bestämmelserna i IÄL inte i tillräcklig utsträckning förhindrade att utländska tvångsäktenskap erkänns i Sverige. För att minska risken för tvångsäktenskap och förhindra ett kringgående av den nationella äktenskapslagstiftningen bedömdes att möjligheterna att erkänna fullmaktsäktenskap i Sverige borde inskränkas.

⁶ Lars Tottie och Örjan Teleman (2017). Kommentaren till 4 kap. 2 § ÄktB. Svensk rätt skiljer således på äktenskap ingångna i strid mot äktenskapshinder och äktenskap som ingåtts i strid mot tvingande formkrav. Förstnämnda äktenskap är giltiga, och ger upphov till rättsverkningar, men ska upplösas. Sistnämnda äger enligt huvudregeln inte någon giltighet över huvud taget.

Erkännandeförbudet begränsades dock till äktenskap med svensk anknytning. Det ansågs vara en för långtgående åtgärd att låta bestämmelsen omfatta äktenskap som ingåtts i enlighet med andra normer än de svenska, om det vid den tidpunkt då äktenskapet ingicks inte fanns skäl att ta de svenska normerna i beräkning (a. prop. s. 33 ff.)

Samtidigt som fullmaktsäktenskap reglerades gjordes bestämmelsen om *synnerliga* skäl tillämplig, för att undantagsvis tillåta erkännandet av sådana äktenskap som träffas av en särskild vägransgrund i IÄL (tidigare räckte *särskilda* skäl, se avsnitt 4.3.1). Det framhölls att tydliga och mycket starka skäl krävs för att undantagsvis erkänna ett fullmaktsäktenskap, precis som för barn- och tvångsäktenskap. Det förhållandet att äktenskapet ingåtts frivilligt ansågs inte vara ett tillräckligt skäl för erkännande. Däremot bedömdes det inte kunna uteslutas att makarna i ett enskilt fall kan ha haft så starka eller ömmande skäl för att ingå ett fullmaktsäktenskap, att dessa medför att äktenskapet trots allt bör erkännas. Som exempel nämndes förekomsten av förhållanden som allvarligt och långvarigt har hindrat två vuxna människor från att frivilligt ingå äktenskap genom samtidig närvaro. I övrigt lämnades frågan i huvudsak till rättstillämpningen (a. prop. s. 35).

11.3.2 Överväganden

Den gällande regleringen innebär att utländska fullmaktsäktenskap som huvudregel inte erkänns om minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige när äktenskapet ingicks. Frågan är om detta anknytningskrav bör finnas kvar.

Vid bedömningen bör till en början beaktas att det finns en viss koppling mellan problematiken kring tvångsäktenskap och ÄktB:s krav på båda parternas närvaro. Bristande samtycke kan lättare döljas när någon av parterna inte har varit närvarande vid vigseln. Syftet med ett erkännandeförbud även för fullmaktsäktenskap utan anknytning till Sverige skulle alltså inte vara att hävda betydelsen av formkravet i sig, utan framför allt att säkerställa att personer har ingått äktenskap frivilligt. Det kan mot den bakgrunden argumenteras för att fullmaktsäktenskap bör behandlas på samma sätt som tvångsäktenskap.

Samtidigt konstaterar utredningen att förbudet mot erkännande av fullmaktsäktenskap i sig enbart utgår från ett bristande formkrav. I praktiken torde de flesta sådana äktenskap bygga på frivillighet och ha ingåtts utan personlig och samtidig närvaro av godtagbara skäl, dvs. av andra anledningar än tvång eller andra näraliggande förhållanden. Det kan t.ex. vara så att en av makarna inte har kunnat delta vid vigseln på grund av militärtjänstgöring, fängelsevistelse eller eftersom hon eller han har begränsningar i rätten eller möjligheten att resa (SOU 2012:35 s. 245).

Som har beskrivits ovan är fullmaktsäktenskap rättsligt accepterade och förekommande i stora delar av världen. Innan erkännandeförbudet infördes uppskattade Skatteverket att det under perioden den 1 september 2010 till den 31 augusti 2011 hade handlagt 27 sådana ärenden. I 24 av dessa fall hade någon av parterna redan hemvist i Sverige. Samtliga äktenskap hade registrerats i folkbokföringen.⁷

Det står alltså klart att regleringen av utländska fullmaktsäktenskap har en praktisk betydelse. Om den nuvarande begränsningen till anknytningsfall i 1 kap. 8 a § IÄL tas bort skulle det medföra reella konsekvenser för berörda personer som flyttar till Sverige som gifta utan någon tidigare anknytning hit. En ytterligare inskränkning av möjligheterna att erkänna fullmaktsäktenskap skulle beröra ett stort antal äktenskap som har ingåtts av fri vilja och där det också kan ha funnits legitima skäl att gifta sig på det sättet. Även om en sådan vägransgrund har införts för fall där minst en av parterna var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige vid äktenskapets ingående, är det långt ifrån klart att samma åtgärd nu bör vidtas i förhållande till fall utan sådan anknytning.

Att ingå äktenskap genom fullmakt är lagligt och utbrett i stora delar av världen. Den som gifter sig i enlighet med ett visst lands lag bör normalt kunna räkna med att äktenskapet erkänns också i andra länder, såvida det inte finns starka skäl däremot. Enligt utredningens bedömning är det svårt att motivera upprätthållandet av ett visst formkrav om parterna vid äktenskapets ingående saknade närmare

⁷ Skatteverket (2011), *Slutrapport IJ 2010/1155/UF*, s. 1 och 5. Skatteverket påpekade dock att siffrorna inte var helt tillförlitliga och att det med stor sannolikhet förekommit fler ärenden avseende fullmaktsäktenskap än vad som framkommit i dess sammanställning. Skatteverket hade dock svårt att bedöma mörkertalet utifrån att det endast är vigselhandlingen som granskas och att frågan om personlig närvaro vid äktenskapets ingående inte är en uppgift som alltid finns med på denna. Några nya siffror om förekomsten av fullmaktsäktenskap i Sverige har inte varit möjliga för utredningen att få fram.

anknytning till Sverige. Sådana personer kan inte sägas ha undandragit sig svenska regler, utan har gift sig i enlighet med ett tillämpligt regelverk i förlitan på att äktenskapet ska bli giltigt. Personer med koppling till Sverige genom hemvist eller medborgarskap ska däremot kunna förväntas ha möjligheter att sätta sig in i den svenska lagstiftningen och det är rimligt att begära att de följer den.

Risken att fullmaktsäktenskap missbrukas för att tvinga någon att ingå äktenskap i samband med anknytningsinvandring gör sig inte heller gällande på samma sätt när det gäller äktenskap som ingåtts vid en tidpunkt då makarna saknade anknytning till Sverige. I dessa fall har typiskt sett ingen av makarna flyttat till Sverige vid vigseltilfället, varför sådana äktenskap i lägre grad kan antas ingås för att en av makarna ska få uppehållstillstånd här i landet.

Med tanke på att erkännandeförbudet ska upprätthållas även om det görs gällande att äktenskapet ingåtts frivilligt (se avsnitt 11.3.1) framstår det som en väl ingripande åtgärd att låta det omfatta också äktenskap utan tidigare anknytning till Sverige. Med hänsyn till den restriktivitet som präglar möjligheten till undantag skulle många frivilliga äktenskap, ingångna genom ombud av legitima skäl, vägras erkännande om även fullmaktsäktenskap utan anknytning inkluderas i tillämpningsområdet för nuvarande 1 kap. 1 a § första stycket 4 IÄL. Enligt utredningens bedömning skulle detta inte vara lämpligt med tanke på de negativa konsekvenser som kan vara förenade med ett vägrat erkännande (jfr avsnitt 9.5). Det finns inte heller något krav på att Sverige motverkar sådana äktenskap utifrån våra internationella åtaganden eller liknande (jfr t.ex. 1962 års New York-konvention angående samtycke till, minimiålder för samt registrering av äktenskap, som enligt artikel 1.2 medger att en av parterna får vara frånvarande vid äktenskapets ingående under vissa omständigheter).

När det gäller fall utan tidigare anknytning till Sverige bedömer utredningen sammantaget att den omständigheten att ett äktenskap har ingåtts med bristande frivillighet även fortsättningsvis bör beaktas genom en tillämpning av bestämmelsen om tvångsäktenskap. Huruvida det finns skäl att se över denna bestämmelse och dess beviskrav behandlas i avsnitt 11.5.

Inte heller i övrigt har det framkommit något behov av att föreslå ändringar beträffande regleringen av utländska fullmaktsäktenskap.

11.4 Åklagarens möjlighet att föra talan om tvångsupplösning förtydligas

Utredningens förslag: I 5 kap. 5 § ÄktB införs en bestämmelse som klargör att behörigheten för allmän åklagare att föra talan om äktenskapsskillnad enligt tredje stycket i samma paragraf inte gäller äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag. Det hänvisas till att bestämmelser om att sådana äktenskap i vissa fall inte erkänns i Sverige finns i 1 kap. 8 a § IÄL.

11.4.1 Bakgrund

Som beskrivits i avsnitt 4.2.1 finns det i 5 kap. 5 § ÄktB särskilda bestämmelser om upplösning av äktenskap som har ingåtts trots att det funnits ett äktenskapshinder eller där en make har tvingats att ingå äktenskapet.

En make har enligt dessa bestämmelser rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att denne har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder. Vidare har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp och nedstigande led eller är helsyskon. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller registrerad partner och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst (5 kap. 5 § första stycket ÄktB). Vid månggifte har dessutom var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom omedelbar äktenskapsskillnad (5 kap. 5 § andra stycket ÄktB).

I de fall som avses i första stycket får talan om äktenskapsskillnad även får föras av allmän åklagare (5 kap. 5 § tredje stycket ÄktB). Åklagaren tillvaratar det allmännas intresse av att upplösa äktenskap som inte är önskvärda.

Som redogjorts för är tillämpningsområdet för bestämmelsen om åklagarens talerätt inte helt tydligt i förhållande till äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag. De särskilda bestämmelserna om äktenskapsskillnad i 5 kap. 5 § ÄktB tar sikte på äktenskap som är ingångna genom vigsel inför svensk myndighet. En regel om talerätt för åklagaren fanns redan i lagen (den 12 november 1915) om äktenskaps

ingående och upplösning. Den inarbetades senare i den nya giftermålsbalken som efter nordiskt lagsamarbete infördes 1920.

Det har i tidigare sammanhang gjorts uttalanden om tillämpningsområdet. I Familjelagssakkunnigas slutbetänkande från 1987 anfördes bl.a. att parterna i ett polygamt äktenskap kan ha olika stark anknytning till Sverige och att det med hänvisning härtill inte gick att med bestämdhet uttala sig om i vilka fall ett sådant äktenskap ska upplösas av åklagare.⁸ Ytterligare förarbetsuttalanden gjordes 2004 i samband med ändringar i paragrafen, som i någon mån talar för att åklagaren med stöd av bestämmelsen skulle kunna föra talan om äktenskapsskillnad även när det gäller äktenskap som ingåtts utomlands, i vart fall om makarna har tillräckligt stark anknytning till Sverige (prop. 2003/04:48 s. 49). Frågan har också diskuterats i litteraturen.⁹ Vid de kontakter som utredningen har haft med företrädare för Åklagarmyndigheten har framkommit att myndigheten inte har tagit ställning i frågan. Såvitt upplysts förekommer det i praktiken inte att åklagare för en talan om upplösning av utländska äktenskap.

11.4.2 Överväganden

Bestämmelsen om tvångsupplösning omfattar barn- och tvångsäktenskap, släktskapsfall enligt 2 kap. 3 ÄktB (med undantag för dispensabla fall) samt månggiften och korresponderar därigenom i huvudsak med sådana äktenskap vilka enligt utredningens förslag ska vägras erkännande enligt 1 kap. 8 a § IÄL. Som har beskrivits i avsnitt 4.2.1 är bestämmelsen om åklagares talerätt fakultativ. Åklagarens beslut att väcka talan ska föregås av en intresseavvägning, varvid det får övervägas vilka negativa konsekvenser en framtvängd upplösning av äktenskapet kan få för de personer som berörs av upplösningen. Det kan alltså konstateras att de bedömningar som aktualiseras enligt denna bestämmelse till stor del sammanfaller med de avvägningar som ska göras enligt regleringen om erkännande av utländska äktenskap i IÄL. Om omständigheterna i ett enskilt fall skulle vara så att det enligt 1 kap. 8 a § andra stycket IÄL finns synnerliga skäl att er-

⁸ SOU 1987:18 s. 193.

⁹ Maarit Jänterä-Jareborg (2011), *Om polygami i dagens samhälle – särskilt ur ett svenskt perspektiv*, i Rätten och rättsfamiljer i ett föränderligt samhälle – rätthistoriskt och komparativt: Vänbok till Rolf Nygren (red. M. Jänterä-Jareborg och M. Kumlien), s. 404 och Michel Bogdan (1978), *Rättsställning i Sverige av invandrarnas polygamiska äktenskap*, Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund årgång 1978, s. 139.

känna ett utländskt äktenskap torde det i praktiken saknas utrymme att tillämpa bestämmelsen om åklagarens talerätt.

Trots att bestämmelsen om åklagarens talerätt inte är uttryckligen begränsad till äktenskap som ingåtts enligt svensk lag, är det redan i dag så att den i praktiken inte fyller någon funktion när det gäller äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag. Dessa hanteras i stället enligt reglerna i IÄL. Om det finns förutsättningar att erkänna ett äktenskap här i landet vidtar svensk åklagare enligt vad som framkommit inte åtgärder för att upplösa det.

Utredningen bedömer mot denna bakgrund att det bör förtydligas att åklagarens möjlighet att föra talan om upplösning av ett äktenskap som ingåtts när någon redan är gift inte gäller äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag. Samma överväganden gör sig gällande i förhållande till de övriga former av äktenskap som omfattas av bestämmelsen, dvs. barn- och tvångsäktenskap samt släktskapsfall. Utredningen föreslår att en bestämmelse om detta införs i ett nytt fjärde stycke i paragrafen. I klargörande syfte föreslås vidare att det i paragrafen införs en hänvisning till bestämmelserna om icke-erkännande av utländska äktenskap i 1 kap. 8 a § IÄL.

Enligt utredningens bedömning finns det däremot inte anledning att begränsa parternas egna möjligheter att begära omedelbar äktenskapsskillnad enligt 5 kap. 5 § första och andra stycket ÄktB. Eftersom det handlar om äktenskap som är oacceptabla i Sverige framstår det som rimligt att de berörda makarna själva kan ta initiativ till en upplösning av äktenskapet utan föregående betänketid. Någon sådan begränsning föreslås därför inte.

11.5 Utländska tvångsäktenskap

Utredningens bedömning: Det finns inte behov av några förändringar när det gäller regleringen av utländska tvångsäktenskap.

11.5.1 Bakgrund

Sedan 2004 är frågan om erkännande av utländska tvångsäktenskap strängt reglerad. Förbudet mot erkännande av utländska tvångsäktenskap gällde redan från början oavsett parternas anknytning till Sverige

när äktenskapet ingicks. Som denna och tidigare utredningar på området har redogjort för kan ett nekat erkännande i vissa fall leda till effekter som inte framstår som rimliga. Därför infördes 2004 en möjlighet att göra undantag från erkännandeförbudet, en s.k. ventil, vid särskilda skäl (prop. 2003/04:48 s. 32). År 2014 ansåg regeringen att det fanns skäl att ytterligare betona den restriktivitet som ska gälla och undantaget snävades därför in till att numera endast kunna tillämpas vid synnerliga skäl.

Riksdagen har därefter tillkännagett att regeringen bör återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att möjligheten att i undantagsfall erkänna tvångsäktenskap begränsas ytterligare (Civilutskottets betänkande 2016/17:CU10 punkt 1, rskr. 2016/17:189, jfr även 2018/19:CU7 punkt 1, rskr. 2018/19:180).

11.5.2 Överväganden

Det finns i dag inte något krav på anknytning genom medborgarskap eller hemvist för att ett tvångsäktenskap ska vägras erkännande enligt 1 kap. 8 a § första stycket tredje punkten IÄL. Frågan är om det trots detta finns anledning att ytterligare begränsa erkännandet av utländska tvångsäktenskap. Enligt utredningens bedömning kan i huvudsak två alternativ övervägas.

För det första kan diskuteras om det nuvarande kravet på att det ska vara *sannolikt* att det är fråga om ett äktenskap som har ingåtts under tvång skulle kunna sänkas, t.ex. till att det *kan antas* att äktenskapet har ingåtts under tvång. För det andra skulle det kunna övervägas om möjligheten att undantagsvis erkänna ett tvångsäktenskap vid synnerliga skäl bör tas bort.

När det till en början gäller frågan om beviskravet har framhållits att enbart ett enkelt påstående om tvång inte innebär att kravet på sannolikhet är uppfyllt. Däremot kan t.ex. konkreta och preciserade uppgifter som lämnats under en inledd förundersökning utgöra tillräckligt underlag. Tvånget ska ha varit av sådan karaktär att det skulle ha utgjort en straffbar handling enligt svensk lag. Det har inte utslutits att det även kan förekomma andra situationer i vilka det utövade tvånget framstår som så allvarligt att äktenskapet inte bör erkännas. Avsikten är dock inte att bestämmelsen ska komma till användning om påtryckningarna varit av mindre ingripande karaktär,

och den enskilde därför haft reella möjligheter att själv besluta i frågan. Så har ansetts vara fallet t.ex. om den som ingått äktenskap valt att göra det för att inte dra på sig familjens misslag eller för att inte gå miste om en förmån (prop. 2003/04: 48 s. 55 f.).

Ett sänkt beviskrav riskerar att göra regleringen mindre rättssäker och innebär en otydligare reglering av vad som avses med ett tvångs-äktenskap. Under utredningens arbete har inte framkommit att det gällande beviskravet skulle vara problematiskt. Det finns anledning att anta att ett lägre krav inte skulle leda till någon förändring i praktiken, eftersom de berörda parterna över huvud taget ofta inte vågar berätta för myndigheterna om påtryckningar. Utredningens bedömning är därför, i likhet med de bedömningar som gjorts i tidigare lagstiftningsärenden, att det gällande kravet på sannolikhet inte bör ändras.¹⁰

Enligt utredningens bedömning finns det inte heller skäl att ta bort möjligheten att göra undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl. En sådan ändring skulle kräva att det går att förutse att ett nekat erkännande inte i något fall kommer att leda till ett orimligt resultat eller ett ställningstagande att konsekvenser för någon enskild aldrig – hur allvarliga de än må vara – kan väga tyngre än skälen som motiverar förbudet. Inte heller när det gäller tvångsäktenskap är det dock möjligt att göra en sådan bedömning (jfr regleringen av äktenskap i vilka någon av parterna är under 18 år vid prövningen, prop. 2017/18:288 s. 254 f.). Ett slopande av undantagsbestämmelsen vid synnerliga skäl skulle få svåröverblickbara konsekvenser för de berörda.

Utredningen konstaterar vidare att möjligheten att göra undantag från erkännandeförbudet mot tvångsäktenskap redan i dag är mycket restriktiv.

Det bör även beaktas att det inte är aktuellt att ta bort bestämmelsen om synnerliga skäl såvitt avser de övriga kategorier av äktenskap som omfattas av erkännandeförbudet i 1 kap. 8 a § IÄL. Samma typer av överväganden gör sig gällande också i förhållande till tvångs-äktenskap. Utredningens slutsats är därför att undantagsbestämmelsen vid synnerliga skäl även i fortsättningen bör finnas kvar.

¹⁰ SOU 2012:35 s. 240. Se även SOU 2017:96 s. 105, i vilken en sänkt tröskel för tvångsäktenskap diskuterades som en tänkbar väg för att stärka skyddet mot barnäktenskap men avfärdades.

Sammantaget gör utredningen bedömningen att regleringen i IÄL redan i dag innebär ett starkt skydd mot utländska tvångsäktenskap och att det inte finns behov av några förändringar i detta avseende.

11.6 Myndigheternas prövning av frågor om erkännande av utländska äktenskap

Utredningens bedömning: Ordningen för myndigheternas prövning av frågor om erkännande av utländska äktenskap bör inte ändras.

11.6.1 Bakgrund

Som har redogjorts för i avsnitt 4.3.3 kan frågan om erkännande av ett utländskt äktenskap prövas i olika sammanhang och av olika myndigheter. Det är vanligt att frågan prövas i ett folkbokföringsärende vid Skatteverket eller i ett ärende om uppehållstillstånd vid Migrationsverket. En prövning kan även ske i domstol, prejudiciellt eller slutligt, samt inom ramen för den prövning av ekonomiskt bistånd och förmåner som görs av socialtjänsterna, Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten.

Vad som är en lämplig ordning för prövningen av erkännande av utländska äktenskap har berörts vid ett par tillfällen i tidigare lagstiftningssammanhang (prop. 2003/04:48 s. 34 f., prop. 2013/14:208 s. 37, prop. 2017/18:288 s. 30 och SOU 2017:96 s. 116). Frågan har även nyligen uppmärksammats i riksdagen på så sätt att civilutskottet uttalat att det förutsätter att regeringen vid en lämplig tidpunkt tar initiativ till en översyn av frågan (Civilutskottets betänkande 2018/19:CU4 s. 16).

11.6.2 Överväganden

Ett alternativ till dagens system med prövning av olika myndigheter samt av domstol skulle kunna vara att låta en särskilt utsedd myndighet ta ställning till frågor om erkännande av utländska äktenskap på ett sätt som får rättskraft i andra sammanhang där frågan om äkten-

skapets erkännande kan ha betydelse. Det skulle t.ex. kunna vara Skatteverket, allmän domstol eller förvaltningsdomstol eller en helt ny myndighet. En sådan ordning skulle kunna tänkas bidra till en enhetlig prövning och det skulle bli tydligt för enskilda vad som gäller för deras äktenskap.

Som konstaterats i tidigare förarbeten finns det dock fördelar med den flexibilitet som för närvarande gäller. Det kan vara till fördel för den enskilde att det finns utrymme att komma till olika slutsatser i erkännandefrågan beroende på omständigheterna i det sammanhang där frågan prövas. På så sätt skapas förutsättningar att särskilt beakta en utsatt persons intressen i en specifik situation. Exempelvis kan Skatteverket besluta att inte folkbokföra en person som gift, medan en allmän domstol i samband med t.ex. en arvsvist, eller någon annan civilrättslig fråga, inom ramen för den prejudiciella bedömningen har utrymme att göra en annan bedömning för att undvika orimliga konsekvenser för de berörda (prop. 2003/04:48 s. 35 och prop. 2017/18:288 s. 30). Inte minst intresset av att värna enskildas ekonomiska rättigheter talar för den rådande ordningen.

Förslagen i detta betänkande innebär att det införs en tydlig huvudregel om att merparten av de äktenskapskategorier som omfattas av 1 kap. 1 8 a § i IÄL ska vägras erkännande oavsett om någon anknytning till Sverige fanns vid äktenskapets ingående. Avsteg från denna utgångspunkt ska göras med restriktivitet. För t.ex. Skatteverkets del kommer det sällan att bli aktuellt.¹¹ Förslagen innebär alltså att rättsläget klargörs på ett sätt som underlättar bedömningar för både enskilda och myndigheter.

Utredningens förslag om att tillhandahålla bättre information om erkännande av utländska äktenskap (se kap. 13) ökar dessutom förutsebarheten för berörda personer.

För det fall frågan om ett utländskt äktenskaps giltighet trots allt skulle vara oklar har parterna möjlighet att få saken prövad i allmän domstol (14 kap. 2 ÄktB). En dom i ett mål om fastställande av att äktenskapet består eller inte består har rättskraft i alla andra sammanhang där frågan har betydelse. Rätt att väcka en sådan talan har bl.a. den som har hemvist här i landet sedan minst ett år och den som är svensk medborgare och har hemvist här i landet. Detsamma gäller om svaranden har hemvist här i landet (se 3 kap. 1 och 2 §§ IÄL).

¹¹ Enligt uppgift tillämpade Skatteverket under tidsperioden 2014 till 2017 inte bestämmelsen om synnerliga skäl i något fall, se SOU 2017:96 s. 112.

Dessutom kan den som inte är part i det utländska äktenskapet, men ändå har ett intresse i saken, få frågan prövad genom en sedvanlig fastställsetalan (13 kap. 2 § rättegångsbalken). På ett övergripande plan underlättar dessutom det förhållandet att t.ex. Skatteverkets beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, och att det allmänna ombudet vid Skatteverket har möjlighet att driva mål till högsta instans, en enhetlig tillämpning av regelverket (prop. 2017/18:288 s. 30).

Det har inte framkommit – varken inom ramen för denna utredning eller i samband med tidigare lagstiftningsärenden som berört frågan – att ordningen för myndigheternas prövning skulle utgöra något problem i praktiken.

Sammantaget finns det enligt utredningens bedömning redan i dag goda möjligheter för de som kan ha ett intresse av detta att få frågan om ett utländskt äktenskap prövad. En ordning som innebär att en särskilt utsedd myndighet skulle ta ställning till frågor om erkännande på ett sätt som får rättskraft i andra sammanhang tillgodoser inte de krav på flexibilitet som lagstiftningen bör erbjuda. Det saknas därför skäl att ändra den ordning som sedan länge gällt för att pröva om ett utländskt äktenskap erkänns.

Inte heller när det gäller Skatteverkets handläggning finns det anledning att föreslå några förändringar. Däremot kan det finnas skäl för Skatteverket att överväga att göra en översyn av sådana månggiften som redan förekommer i folkbokföringen för att säkerställa att registreringarna är korrekta (se kap. 14).

12 Faderskapet till barn som vid födelsen hade hemvist utomlands

Utredningens förslag: Vid bedömningen av om en man ska anses som far till ett barn som vid födelsen hade sin hemvist utomlands, ska frågan om mannen är eller har varit gift med barnets mor bedömas enligt den lag som gäller för faderskapspresumtionen. En bestämmelse om detta införs i 2 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.

12.1 Gällande bestämmelser om tillämplig lag för legala faderskapspresumtioner på grund av äktenskap

Bestämmelser om faderskap till barn i internationella situationer finns i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (IFL). I 2 § regleras tillämplig lag för frågan om faderskap direkt på grund av lag. Tillämpningsområdet är alltså begränsat till legala faderskapspresumtioner på grund av äktenskap.

Huvudregeln i paragrafens första mening är begränsad till *barn som inte från början har hemvist i Sverige*. Om barnet vid födelsen fick hemvist i en främmande stat ska faderskapsfrågan bedömas enligt den statens lag. Någon möjlighet att tillämpa annan lag finns inte om barnet vid födelsen blev medborgare i samma stat. Är barnet statslöst är det också hänvisat till hemvistlandets lag.

Om barnet vid födelsen blev medborgare i en annan stat än hemvistlandet avgör lagen i hemvistlandet normalt ändå om en legal faderskapspresumtion är tillämplig. Endast om någon sådan inte gäller enligt

hemvistlandets lag, ska lagen i det land där barnet vid födelsen blev medborgare tillämpas. Detta torde inträffa endast i undantagsfall. Genom att bestämmelserna får denna utformning undviks att mer än en man utpekats som far till barnet.¹

När ett barn flyttar till Sverige kan det framgå av t.ex. ett intyg eller registrering från myndigheterna i barnets tidigare hemvistland att mannen i äktenskapet enligt det landets lag anses som barnets far. Faderskapet kan då antecknas i den svenska folkbokföringen utan att det behöver fastställas i vilket land barnet blev medborgare vid födelsen eller vad lagen i det landet innehåller.

Andra meningen i paragrafen gäller *barn som vid födelsen fick hemvist i Sverige*. För dem ska frågan om vem som omedelbart på grund av lag är att anse som deras far alltid bedömas enligt svensk lag oavsett barnets medborgarskap. Även om en faderskapspresumtion gäller enligt lagen i en främmande stat där barnet vid födelsen blev medborgare, kommer någon sådan presumtion alltså inte att bli tillämplig här, om inte förutsättningarna är uppfyllda enligt svensk lag.

12.2 Överväganden

I enlighet med det som beskrivits ovan ska frågan om en legal faderskapspresumtion på grund av äktenskap normalt bedömas enligt lagen i den stat där barnet hade sin hemvist vid födelsen. Om barnet hade sin hemvist i ett annat land än Sverige bedöms faderskapet alltså enligt det landets lag. Eftersom bestämmelsens tillämpning förutsätter att mannen är eller har varit gift med barnets mor blir dock frågan enligt vilket lands lag äktenskapets giltighet ska bedömas. Det är en s.k. prejudiciell fråga.

Som redogjorts för i bl.a. avsnitt 7.2.2 och 7.6.1 har det ansetts att en prejudiciell prövning av äktenskapsfrågan i de flesta fall bör göras enligt lagen i det land där frågan bedöms, dvs. svensk lag om frågan prövas i Sverige (*lex fori*). Det skulle i det här sammanhanget innebära att mannen i äktenskapet inte anses som barnets far om han inte betraktas som gift med barnets mor enligt bestämmelserna i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL). Av dessa framgår att bl.a. barnäktenskap ska vägras erkännande trots att äktenskapet ingåtts vid en tid-

¹ Se prop. 1984/85:124 s. 42.

punkt då parterna saknade anknytning till Sverige genom medborgarskap eller hemvist. Utredningens förslag innebär att detsamma ska gälla i månggiftessituationer och släktskapsfall (se kap. 9 och 11).

Enligt allmänna internationellt privaträttsliga principer anses det dock finnas ett visst utrymme att i stället bedöma prejudiciella frågor enligt lagen i det land som gäller för huvudfrågan (*lex causa*). Det skulle i det här sammanhanget innebära det landets lag som enligt 2 § IFL gäller för faderskapet. Som exempel kan nämnas att ett barn vid födelsen har hemvist i Syrien. Enligt syrisk lag anses en man som barnets far eftersom han är gift med barnets mor. Även om det är fråga om ett månggifte och äktenskapet inte erkänns i Sverige, skulle faderskapspresumtionen gälla här i landet.

Hur bestämmelsen i 2 § IFL ska tillämpas i situationer där ett äktenskap inte erkänns i Sverige är inte helt klart. När IFL infördes år 1985 fanns inte bestämmelserna om icke-erkännande av äktenskap i 1 kap. 8 a § IÄL. Någon vägledning i förarbetena till IFL ges därför inte. Det finns inte heller någon vägledande rättspraxis i frågan. Skatteverket har dock valt att tillämpa bestämmelsen i 2 § IFL så att en utländsk faderskapspresumtion gäller i Sverige, även om moderns äktenskap inte erkänns här i landet². Även Migrationsverket har detta som utgångspunkt vid ansökningar om uppehållstillstånd³.

Även enligt utredningens bedömning finns det ur ett barnperspektiv skäl att tillämpa bestämmelsen i 2 § IFL på det sättet att ett faderskap grundat direkt på utländsk lag gäller även om äktenskapet i sig inte erkänns i Sverige, men är giltigt i det land där barnet vid födelsen fick hemvist. Detsamma gäller i den situationen att faderskapet följer av lagen i det land där barnet blev medborgare vid födelsen. Lagstiftningens utgångspunkt är att det för barn födda utanför Sverige är naturligt och förenligt med barnets bästa att en faderskapspresumtion som gäller enligt lagen i barnets hemvist- eller medborgarland också ska gälla när barnet byter hemvistland.⁴ Dessa intressen gör sig gällande även om det från det allmännas sida finns skäl att ha invändningar mot föräldrarnas äktenskap. Frågan om äktenskapet har i detta sammanhang ett så nära samband med tillämpningen av faderskapspresumtionen att det framstår som rimligt att den avgörs enligt samma lands lag.

² Skatteverket (2016), *Ställningstagande – Faderskap i internationella förhållanden*.

³ Att faderskapspresumtionen i regel gäller trots att äktenskapet inte erkänns i Sverige nämns även i prop. 2017/18:288 s. 17.

⁴ Se prop. 1984/85:124 s. 22.

Hänsyn bör tas till att barnet och familjen kan ha inrättat sig efter de familjerättsliga förhållandena i sitt ursprungliga hemland. Om faderskapspresumtionen inte skulle fortsätta att gälla i Sverige, kan faderskapet behöva utredas och fastställas här. Det kan vara förenat med svårigheter för barn som fötts utomlands. Mannen och även modern kan befinna sig utomlands på okänd ort eller vara avliden. I förlängningen kan detta få konsekvenser när det gäller bl.a. frågor om vårdnaden om barnet och barnets rätt till arv. Att faderskapspresumtionen inte gäller kan även inverka på möjligheterna för barnet att få uppehållstillstånd på grund av anknytning.

Frågan om tillämpningen av 2 § IFL i situationer där ett utländskt äktenskap inte erkänns i Sverige har redan i dag praktisk betydelse i flera sammanhang. Den aktualiseras vid Skatteverkets handläggning av frågor om folkbokföring och vid Migrationsverkets handläggning av ärenden om uppehållstillstånd. Frågan kan även aktualiseras i domstol och vid andra myndigheters handläggning. Frågan kommer att få ökad betydelse om 1 kap. 8 a § IÄL ändras på det sätt som utredningen föreslår, dvs. så att huvudregeln blir att utländska månggiften som regel inte ska erkännas i Sverige, oavsett anknytning hit när äktenskapet ingicks.

Mot denna bakgrund, och i syfte att säkerställa en tillämpning av 2 § IFL som är förenlig med barnets bästa, föreslår utredningen att det i paragrafen införs en bestämmelse som klargör att frågan om en man är eller har varit gift med barnets mor i detta sammanhang ska bedömas enligt den statens lag som gäller för faderskapspresumtionen.

13 Bättre information till berörda personer

Utredningens bedömning: Regeringen bör överväga att ge Skatteverket i uppdrag att ta fram information till berörda personer om erkännande av utländska äktenskap i Sverige.

Bestämmelserna om erkännande av utländska äktenskap i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) kan vara svåra att ta till sig, framför allt för personer som är nyinflyttade till Sverige.

I dagsläget tillhandahåller varken Skatteverket eller Migrationsverket, som oftast är de myndigheter där frågan om erkännande för första gången aktualiseras, regelmässigt någon särskild information till berörda personer avseende frågan om utländska äktenskaps giltighet i Sverige.

Det finns visserligen en rättslig vägledning på Skatteverkets webbplats som innehåller allmän information om giltigheten av vigslar, bl.a. sådana som ingåtts enligt utländsk lag.¹ Även Migrationsverkets webbplats innehåller viss information om bl.a. möjligheterna till uppehållstillstånd för att flytta till en make, maka, registrerad partner eller sambo i Sverige.² Frågan om erkännande av utländska äktenskap berörs dock inte. Vidare informerar Migrationsverket berörda om barn- och tvångsäktenskap när sådana frågor aktualiseras i asylärenden, utifrån material från Socialstyrelsen.

¹ <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2019.7/330281.html>.

² <https://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Flytta-till-nagon-i-Sverige/Gift-registrerad-partner-eller-sambo.html>.

Myndigheterna har även möjlighet att informera berörda parter i samband med muntlig handläggning/personlig inställelse samt vid andra tillfällen då de kommer i kontakt med enskilda ärenden som aktualiserar bestämmelserna i IÄL.

Trots att viss information redan i dagsläget tillhandahålls eller finns tillgänglig är det enligt utredningens bedömning angeläget att standardiserad och lättbegriplig skriftlig information tas fram om erkännande av utländska äktenskap och att informationen når de som är berörda. Av informationen bör bl.a. framgå vilka äktenskap som normalt inte erkänns i Sverige, vad det innebär att betraktas som gift respektive ogift här i landet och att saken kan ha betydelse för frågor om bl.a. förmögenhetsförhållanden, underhåll, arv samt vårdnad och faderskap. Av informationen bör också framgå vilka möjligheter som finns för de berörda att få frågan om äktenskapets erkännande prövad en gång för alla genom en fastställelsetalan i domstol. Informationen bör, förutom på svenska, finnas tillgänglig på andra språk som kan vara relevanta.

Informationen bör regelmässigt ges till enskilda när frågor om utländska äktenskap är aktuella, främst av Skatteverket och Migrationsverket men även av andra myndigheter när det kan finnas behov av det, t.ex. Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten och kommunernas socialtjänster.

Åtgärden skulle bidra till att avhjälpa den osäkerhet som enskilda kan uppleva i frågor om huruvida deras äktenskap gäller i Sverige. I förlängningen kan informationen även medverka till att de berörda vidtar sådana åtgärder som de bedömer är önskvärda på grund av att ett äktenskap inte gäller i Sverige. Det kan handla om t.ex. förmögenhetsöverföringar parterna emellan och/eller upprättande av testamenten.

Eftersom det är Skatteverket som handlägger registreringen av utländska äktenskap i folkbokföringen, och i regel kommer i kontakt med erkännandefrågan på ett tidigt stadium, är det lämpligt att det är den myndigheten som ges i uppdrag att ta fram informationen, eventuellt i samarbete med andra myndigheter som exempelvis Migrationsverket.

14 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Utredningens förslag: De föreslagna lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2021.

Äldre bestämmelser om erkännande i IÄL ska gälla för äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

Det är angeläget att utredningens förslag genomförs så snart som möjligt. Med beaktande av bl.a. remiss- och beredningsarbete bedöms ikraftträdandet tidigast kunna ske den 1 juli 2021.

Vid införande av ny civillagstiftning brukar tillses att de nya reglerna inte ingriper i existerande rättsförhållanden. En allmän utgångspunkt är att nya bestämmelser inte bör tillämpas för rättigheter och skyldigheter som har uppkommit före ikraftträdandet.

När erkännandeförbudet för tvångsäktenskap och äktenskap som ingåtts i strid mot något äktenskapshinder enligt svensk lag infördes 2004 övervägdes vissa alternativa övergångslösningar. Med hänsyn till de intressen som generellt har ansetts tala mot en retroaktiv verkan gjordes dock bedömningen att tillämpningen av erkännandeförbudet borde inskränkas till äktenskap ingångna efter ikraftträdandet (prop. 2003/04:48 s. 43).

Samma bedömning gjordes i samband med lagändringarna 2014 då bl.a. bestämmelsen om hinder mot erkännande av fullmaktsäktenskap infördes och i huvudsak också 2019 då bestämmelsen om icke-erkännande av barnäktenskap undantogs från ett krav på anknytning till Sverige (prop. 2013/14:208 s. 129 och prop. 2017/18:288 s. 32).

I den politiska referensgrupp som är knuten till utredningen har invänts att en motsvarande övergångsregel för de nu aktuella månggiftessituationerna skulle få till följd att de nya skärpta reglerna inte träffar tillräckligt många fall. De nya reglerna skulle inte gälla om de

berörda personerna har kommit till Sverige före ikraftträdandet. De skulle inte heller gälla om de berörda kommer hit efter ikraftträdandet men äktenskapet har ingåtts före ikraftträdandet.

För att påskynda lagändringarnas genomslag har utredningen övervägt alternativa övergångslösningar. Ett förslag som har framförts i utredningens expertgrupp är om det skulle vara möjligt att låta äldre bestämmelser i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) gälla för äktenskap som har ingåtts och registrerats av Skatteverket i folkbokföringen före ikraftträdandet. Äktenskap som inte är registrerade vid ikraftträdandet skulle däremot omfattas av de nya bestämmelserna. Enligt utredningens bedömning finns det dock flera skäl som talar mot en sådan reglering. Som beskrivits i kap. 4 är Skatteverkets bedömningar av summarisk karaktär. Att ett äktenskap inte har registrerats i folkbokföringen kan t.ex. bero på att de berörda inte har kunnat presentera relevanta handlingar från myndigheter i sitt ursprungliga hemvistland. När det gäller månggiften har det visat sig att registreringen i stor utsträckning ger en felaktig bild av de faktiska förhållandena. Det kan också dröja innan personer folkbokförs och äktenskap registreras. Vidare måste beaktas att en registrering i folkbokföringen saknar rättskraft vid bedömningar av domstolar och myndigheter i andra sammanhang. Exempelvis kan en allmän domstol göra en helt annan bedömning i en rättegång om fastställande av äktenskapets giltighet eller om arv. Utredningen konstaterar därför att en övergångsregel som knyter an till registrering i folkbokföringen skulle få slumpmässiga konsekvenser och att den därför inte framstår som lämplig.

Enligt utredningens bedömning kommer det inte heller i fråga att knyta tillämpningen av de nya bestämmelserna om erkännande t.ex. till den tidpunkt då den eller de berörda personerna faktiskt kommer till Sverige. En sådan övergångsbestämmelse skulle ge upphov till frågor bl.a. om vid vilken tidpunkt parterna kom till Sverige, vilket i praktiken kan vara svårt att fastställa.

Utredningen kan inte heller se att det finns något annat tänkbart alternativ till övergångslösning än den som har valts vid tidigare ändringar av bestämmelserna om erkännande av utländska äktenskap. Samma intressen gör sig gällande nu. I situationer där ett äktenskap har ingåtts före ikraftträdandet kan parterna sedan länge ha inrättat sina liv efter att vara gifta med varandra. De kan t.ex. ha ingått avtal

eller vidtagit andra dispositioner med sin egendom utifrån den utgångspunkten. Det kan också vara så att en av dem har avlidit före ikraftträdandet. Att frågan om erkännande i dessa eller liknande situationer skulle komma att bedömas enligt andra och strängare förutsättningar än de som gällde när äktenskapet ingicks framstår från principiell synpunkt inte som lämpligt.

Det finns inget belägg för att de månggiften som utredningens uppdrag tar sikte på skulle utgöra ett sådant samhällsproblem att det är motiverat att frånga den grundläggande principen om att nya regler inte ska ingripa i redan bestående rättsförhållanden. Med hänsyn till detta och de nackdelar som en retroaktiv lagstiftning skulle innebära framför allt för de berörda parterna bedömer utredningen att en lösning med retroaktivt inslag inte bör väljas. Liksom vid tidigare lagstiftning om erkännande av utländska äktenskap bör det i stället införas en övergångsregel som innebär att äldre bestämmelser gäller för äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

När det gäller det föreslagna nya stycket i 2 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor är situationen annorlunda. Eftersom syftet med lagändringen är att säkerställa att ett faderskap direkt på grund av lag ska gälla här i landet, behövs ingen övergångsbestämmelse. Ur ett barnperspektiv är det alltid positivt att ett faderskap som följer av utländska regler gäller även i Sverige. Bestämmelsen bör därför vara tillämplig direkt från ikraftträdandet och således omfatta också äktenskap som ingåtts dessförinnan. Det innebär att ett utländskt äktenskap i det sammanhanget ska betraktas som giltigt i varje situation då frågan om faderskap uppkommer efter ikraftträdandet, om det är fråga om ett giltigt äktenskap i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist alternativt blev medborgare.

Inte heller för det föreslagna nya stycket i 5 kap. 5 § äktenskapsbalken behövs någon övergångsbestämmelse. Det är fråga om en processrättslig bestämmelse som bör vara tillämplig direkt vid ikraftträdandet.

Avslutningsvis kan konstateras att de föreslagna bestämmelserna i IÄL inte innebär några förändringar i förhållande till äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet. Trots detta kan det finnas skäl för Skatteverket att överväga att göra en översyn av sådana månggiften som redan har registrerats i folkbokföringen, såvitt avser sådana polygama äktenskap som enligt myndighetens egen bedömning har registrerats på grund av fel eller som en konsekvens av att ett

första äktenskap inte har ansetts som upplöst enligt tidigare gällande beviskrav i myndighetens handläggning (se avsnitt 3.4 och 4.3.5). En sådan åtgärd skulle innebära att antalet registrerade månggiften minskar.

15 Konsekvenser

Utredningens bedömning: Förslaget om att utvidga förbudet mot erkännande av utländska månggiften och äktenskap i släktskapsfall bedöms leda till positiva konsekvenser för enskilda. Likaså förslaget om ett nytt stycke i 2 § lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor.

Förslagen bedöms inte leda till ökade kostnader för berörda myndigheter.

I utredningens uppdrag ingår att analysera konsekvenserna av lämnade förslag i enlighet med 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474). Eftersom utredningen lämnar författningsförslag ska konsekvensanalysen också göras i enlighet med 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning (se 15 a § kommittéförordningen). En konsekvensutredning ska bl.a. innehålla en beskrivning av problemet och vad man vill uppnå med en viss regeländring, vilka alternativa lösningar som finns för att uppnå det önskade resultatet samt vilka som berörs av regleringen (6 § 1–3 förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning).

Utredningen har i betänkandet beskrivit de problem som finns i den nuvarande lagstiftningen tillsammans med alternativa lösningar till de förslag som lämnas. Utredningen har även motiverat varför de föreslagna alternativen har valts. Dessa delar upprepas inte här. Vilka som berörs av utredningens förslag framgår av de bakgrundsbeskrivningar och överväganden som finns i tidigare kapitel men berörs även i det följande, tillsammans med övriga delar av konsekvensbeskrivningen (dvs. främst kostnadsmässiga och andra aktuella konsekvenser).

Utredningens ändringsförslag i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap (IÄL) innebär att utländska månggiften och släktskapsfall kommer

att motverkas genom strängare regler än i dag. Det bedöms få positiva effekter för enskilda, framför allt för kvinnor i månggiftessituationer vilka är de som drabbas av den diskriminering som ett polygamt äktenskap innebär. Förslaget kan i denna del förväntas leda till en ökad jämställdhet mellan kvinnor och män och stärka förutsättningarna att nå de jämställdhetspolitiska målen (skr. 2016/17:10, Makt mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid). Det slopade kravet på anknytning till Sverige för månggiften bidrar även till att uppfylla Sveriges åtaganden enligt 1979 års FN-konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Möjligen kan det även få en preventiv verkan (jfr prop. 2017/18:288 s. 33 och SOU 2017:96 s. 120 avseende erkännandeförbudet mot barnäktenskap).

Utredningens förslag avseende lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (IFL) bedöms få positiva effekter för barn genom att i internationella förhållanden bidra till att faderskap direkt på grund av utländsk lag kan bedömas föreligga i Sverige.

Den föreslagna ändringen i IÄL innebär inte att de handläggande myndigheterna, främst Skatteverket, Migrationsverket och domstolarna, åläggs någon ny uppgift. Redan i dag gör dessa myndigheter bedömningar i fråga om erkännande av utländska äktenskap. Den föreslagna regleringen föranleder bedömningar av samma slag, men utifrån en tydlig huvudregel om vad som gäller för äktenskap i släktskaps- och månggiftesfall. Detta kan förväntas underlätta och effektivisera myndigheternas handläggning.

Sammantaget bör inga kostnadsökningar uppkomma enligt utredningens bedömning. Samma bedömning görs i förhållande till förslagen avseende IFL och 5 kap. 5 § tredje stycket äktenskapsbalken.

I övrigt kan det inte förutses några effekter av sådant slag som ska omfattas av utredningens konsekvensbeskrivning. I sammanhanget kan det nämnas att de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU inte påverkas av förslagen i detta betänkande (jfr 6 § 6 förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning). När det gäller unionsrätten (och Europakonventionen) bedömer utredningen, mot bakgrund av vad som anförts i kap. 9, 10 och 11, att förslaget om ett utökat erkännandeförbud för utländska månggiften och äktenskap inom släktskapsförhållanden visserligen kan innebära en inskränkning av rätten till familjeliv och fri rörlighet, men att denna är ändamålsenlig och proportionerlig utifrån syftet med förslaget och dess

närmare utformning. Vad gäller frågan om ikraftträdande hänvisar utredningen till kap. 14 (jfr 6 § 7 förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning).

16 Författningskommentar

16.1 Förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken (1987:230)

5 kap. Äktenskapsskillnad

5 §

En make har rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid om det görs sannolikt att maken har tvingats att ingå äktenskapet eller om maken har ingått äktenskapet före 18 års ålder. Om äktenskapet har ingåtts trots att makarna är släkt med varandra i rätt upp- och nedstigande led eller är helsyskon, har var och en av makarna rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om äktenskapet har ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap och det tidigare äktenskapet eller partnerskapet inte har blivit upplöst.

Om det är fråga om tvegifte, har var och en av makarna i det tidigare äktenskapet rätt att få detta upplöst genom äktenskapsskillnad utan föregående betänketid. Detsamma gäller om partnerskap registrerats trots att någon av parterna då var gift.

I de fall som avses i första stycket får talan om äktenskapsskillnad föras även av allmän åklagare. I de fall som avser äktenskap som har ingåtts av underårig är socialnämnden i den kommun där personen är folkbokförd eller, om personen inte är folkbokförd här i landet, i den kommun där han eller hon vistas skyldig att på begäran lämna yttrande samt de upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning till åklagaren. En annan socialnämnd som har tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse i frågan är skyldig att lämna sådana på begäran av den socialnämnd som ska yttra sig.

Tredje stycket gäller inte äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag. Bestämmelser om att sådana äktenskap i vissa fall inte erkänns i Sverige finns i 1 kap. 8 a § lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätt till omedelbar äktenskapskillnad och behörighet för åklagare att föra talan om äktenskapskillnad när det gäller tvångsäktenskap och äktenskap som har ingåtts trots att det fanns något hinder mot äktenskapet. Övervägandena finns i kap. 11.

Fjärde stycket är nytt. Av bestämmelsen framgår att behörigheten för allmän åklagare att föra talan om äktenskapsskillnad enligt tredje stycket inte gäller äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag.

Det är för det första fråga om äktenskap som har ingåtts i utlandet enligt utländsk lag. För det andra avses äktenskap som har ingåtts i Sverige inför någon som enligt främmande lag är behörig att förrätta vigsel här (se 1 kap. 6 och 7 §§ lagen [1904:26 s.1] om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap [IÄL]).

I bestämmelsen hänvisas till 1 kap. 8 a § IÄL, varav framgår att äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag i vissa fall inte erkänns i Sverige. Det handlar om sådana äktenskap där det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot det enligt svensk lag, dvs. barnäktenskap, månggiften och äktenskap vid vissa släktskapsförhållanden (se bestämmelserna om äktenskapshinder i 2 kap. äktenskapsbalken [ÄktB]). Vidare avses tvångsäktenskap och äktenskap som ingåtts trots att parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (fullmaktsäktenskap). Från huvudregeln om att ett äktenskap inte erkänns i dessa fall görs i paragrafens andra stycke undantag om båda parterna är över 18 år och det finns synnerliga skäl att erkänna äktenskapet.

Innebörden av bestämmelsen är att allmän åklagare inte har tale rätt när det gäller sådana äktenskap som omfattas av regleringen i 1 kap. 8 a § IÄL. Om det av den paragrafen följer att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag ska erkännas här i landet, är allmän åklagare alltså inte behörig att föra talan om att äktenskapet ska upplösas genom äktenskapsskillnad.

Bestämmelserna i första och andra styckena om att makarna har rätt till äktenskapsskillnad utan betänketid gäller däremot även om ett äktenskap har ingåtts enligt utländsk lag.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Lagändringen träder i kraft den 1 juli 2021. Det nya fjärde stycket är tillämpligt direkt från ikraftträdandet och omfattar även äktenskap som ingåtts dessförinnan. Det innebär att åklagare, när det gäller äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag, från och med ikraftträdandet inte har möjlighet att väcka talan om upplösning av barn- och tvångsäktenskap, äktenskap som ingåtts trots att någon av makarna redan var gift eller partner i ett registrerat partnerskap samt sådana äktenskap inom släkten som omfattas av paragrafen.

Övervägandena finns i kap. 14.

16.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmyndarskap

1 kap. Om äktenskaps ingående

8 a §

Ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag erkänns inte i Sverige

1. om det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits hinder mot äktenskapet enligt svensk lag,

2. om det är sannolikt att äktenskapet har ingåtts under tvång, eller

3. om parterna inte var närvarande samtidigt vid äktenskapets ingående och minst en av dem då var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige.

Första stycket gäller inte om båda parterna är över 18 år och det finns synnerliga skäl att erkänna äktenskapet.

Paragrafen innehåller bestämmelser som begränsar möjligheten att i Sverige erkänna vissa äktenskap som ingåtts enligt utländsk lag. Övervägandena finns i kap. 8–11.

Bestämmelsen i *första stycket första punkten* har ändrats. Den gäller numera inte endast för barnäktenskap utan även äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag och där det vid tidpunkten för äktenskapets ingående skulle ha funnits något annat hinder mot det enligt svensk lag. Enligt 2 kap. 3 och 4 §§ ÄktB får äktenskap inte ingås mellan dem som är släkt med varandra på vissa angivna sätt eller av

den som är gift eller parter i ett registrerat partnerskap. Även sådana äktenskap, vilka tidigare reglerades i styckets andra punkt, omfattas nu av bestämmelsens lydelse.

Förbudet mot erkännande har i fråga om månggiftes- och släktskapsfall tidigare varit begränsat till äktenskap där minst en av parterna vid tidpunkten för äktenskapets ingående var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige. Lagändringen innebär att erkännandeförbudet i dessa fall – liksom för barnäktenskap – gäller även om parterna saknade sådan anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks.

Om t.ex. en man som är gift med en kvinna ingår ett äktenskap med en annan kvinna erkänns som huvudregel inte det andra äktenskapet i Sverige. Detta gäller även om mannen och hustru nummer två hade hemvist utomlands när äktenskapen ingicks och ingen av dem då var svensk medborgare. Om mannen skulle ingå ett eller flera ytterligare äktenskap erkänns inte heller dessa. Endast det först ingångna äktenskapet erkänns här i landet. Enligt svensk lag skulle det inte ha funnits något hinder mot det äktenskapet.

För det fall det skulle förekomma att någon ingår äktenskap med två eller flera personer samtidigt får alla äktenskap anses omfattas av erkännandeförbudet. Inget av äktenskapen ska alltså erkännas enligt utredningens mening. Äktenskapshindret mot månggifte i 2 kap. 4 § ÄktB, till vilket bestämmelsen knyter an, är visserligen formulerat på så sätt att den som *är gift* inte får ingå äktenskap. Regleringen bör dock förstås så att det inte heller är möjligt att ingå flera äktenskap samtidigt.

Liksom hittills gäller bestämmelsen äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag, antingen i Sverige inför en utländsk vigselförrättare (6 § IÄL) eller utomlands (7 § IÄL).

Enligt lydelsen gäller bestämmelsen äktenskap. Bestämmelsen bör dock kunna vara till vägledning i fråga om andra rättsordningars institut som har i huvudsak samma rättsverkningar som ett äktenskap enligt svensk lag och som omfattar par av samma kön (prop. 2017/18:288 s. 34 och bet. 2008/09:CU19 s. 22).

Förutsättningarna för bedömningen av om det finns materiell grund för att vägra erkännande är i princip desamma som de som i anknytningsfall har gällt för äktenskap i strid mot äktenskapshindren avseende släktskap och månggifte i 2 kap. 3 och 4 §§ ÄktB. Bedömningen får göras med ledning av de uppgifter som är tillgängliga för

den myndighet som prövar frågan (prop. 2013/14:208 s. 135 och prop. 2017/18:288 s. 35).

När det gäller barnäktenskap innebär bestämmelsen inte någon förändring i sak.

Till följd av ändringarna i första punkten har *den efterföljande numreringen* i första stycket ändrats.

Några ändringar i övrigt har inte gjorts i vare sig paragrafens första eller andra stycke. Undantagsbestämmelsen i andra stycket gäller även i förhållande till den utvidgning av erkännandeförbudet som första stycket första punkten innebär (se avsnitt 10.4 och 11.2 när det gäller utländska månggiften och äktenskap i släktskapsfall).

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.
2. Äldre bestämmelser gäller för äktenskap som har ingåtts före ikraftträdandet.

Enlig *första punkten* träder lagändringen i kraft den 1 juli 2021.

Enligt *andra punkten* träder de nya bestämmelserna i kraft för äktenskap som ingåtts efter ikraftträdandet. För utländska släktskaps- och mångiftesfall gäller 1 kap. 8 a § IÄL i sin äldre lydelse om äktenskapet har ingåtts före ikraftträdandet. För sådana äktenskap som har ingåtts före den 1 juli 2021 gäller erkännandeförbudet alltså enligt hittillsvarande andra punkten, dvs. om minst en av parterna vid tidpunkten för äktenskapets ingående var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige (se dock SFS 2004:144 och SFS 2014:379 om vad som gäller för äktenskap som ingåtts före den 1 maj 2004 respektive den 1 juli 2014).

Övervägandena finns i kap. 14.

16.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor

2 §

En man som är eller har varit gift med ett barns mor *ska* anses som barnets far, då det följer av lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist eller, om inte någon *ska* anses som barnets far enligt den lagen, då det följer av

lagen i en stat där barnet vid födelsen blev medborgare. Fick barnet vid födelsen hemvist i Sverige, ska frågan dock alltid bedömas enligt svensk lag.

Frågan om en man är eller har varit gift med barnets mor ska bedömas enligt den lag som enligt första stycket gäller för faderskapet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om faderskap till barn, omedelbart på grund av lag, i internationella förhållanden. Övervägandena finns i kap. 12.

Av första stycket, som endast ändrats redaktionellt, framgår i vilka internationella situationer ett faderskap direkt på grund av utländsk lag gäller även i Sverige.

Av andra stycket, som är nytt, framgår att frågan om en man är eller har varit gift med barnets mor enligt första stycket ska bedömas enligt den lag som gäller för huvudfrågan. Frågan ska alltså bedömas enligt lagen i den stat där barnet fick hemvist vid födelsen eller, om inte någon ska anses som barnets far enligt den lagen, enligt lagen i den stat där barnet då blev medborgare.

Bestämmelsen ger uttryck för principen om *lex causae* (se avsnitt 7.2.2). Den syftar till att säkerställa att ett faderskap direkt på grund av utländsk lag gäller i Sverige om barnets föräldrar räknas som gifta (eller tidigare gifta) enligt lagen i den stat där barnet vid födelsen fick hemvist, alternativt blev medborgare, om det av någon av dessa rättsordningar följer att mannen ska anses som barnets far.

Av 1 kap. 8 a § IÅL framgår att ett äktenskap som har ingåtts enligt utländsk lag i vissa fall inte erkänns i Sverige. För det fall ett barn föds utomlands och senare flyttar till Sverige, skulle en tillämpning av den lagen kunna innebära att faderskapspresumtionen inte gäller i Sverige, trots att barnets föräldrar betraktas som gifta i barnets ursprungs- eller medborgarskapsland och mannen i äktenskapet anses som barnets far i det landet. Genom bestämmelsen i andra stycket undviks en sådan konsekvens. Faderskapspresumtionen i barnets ursprungliga hemvist- eller medborgarskapsland gäller även om de berörda får hemvist i Sverige.

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

Lagändringen träder i kraft den 1 juli 2021. Det nya andra stycket är tillämpligt direkt från ikraftträdandet och omfattar även äktenskap som ingåtts dessförinnan. Det innebär att ett utländskt äktenskap i detta sammanhang kan betraktas som giltigt med tillämpning av utländsk lag, om frågan om faderskap prövas efter ikraftträdandet.

Övervägandena finns i kap. 14.

Kommittédirektiv 2018:68

Strängare regler om utländska månggiften

Beslut vid regeringssammanträde den 19 juli 2018.

Sammanfattning

En särskild utredare ska undersöka hur en stark och ändamålsenlig reglering mot utländska månggiften kan säkerställas. I uppdraget ingår bl.a. att

- analysera och ta ställning till hur det kan förhindras att utländska månggiften består i Sverige,
- redogöra för rättsverkningarna av att ett utländskt månggifte inte erkänns eller annars inte tillåts bestå i Sverige och analysera och ta ställning till hur orimliga konsekvenser för berörda personer kan undvikas, samt
- lämna förslag till nödvändiga författningsändringar.

Uppdraget ska redovisas senast den 20 januari 2020.

Rättsliga utgångspunkter

Frågor om äktenskap, jämställdhet och kvinnors rättigheter behandlas i olika internationella instrument. Innehållet i dessa har betydelse för regleringen av och synen på såväl månggifte som sådant som på månggiftets rättsverkningar.

Ett exempel är FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, där det av artikel 16 följer att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor i alla frågor som gäller äktenskap och familjeförhållanden. Av artikeln följer vidare att konventionsstaterna, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, särskilt ska säkerställa lika rätt att ingå äktenskap samt lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet och vid dess upplösning. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor anser att månggifte motverkar en kvinnas rätt till jämställdhet och kan ha så allvarliga känslomässiga och ekonomiska konsekvenser för henne, och de som är beroende av henne, att sådana äktenskap bör förhindras och förbjudas (General Recommendation No. 21 [1994], Equality in marriage and family relations [UN Doc. A/49/38]). Samtidigt har kommittén uttalat att konventionsstaterna är skyldiga att vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa de ekonomiska rättigheterna för de kvinnor som redan är gifta genom månggifte (General Recommendation No. 29 [2013], Economic consequences of marriage, family relations and their dissolution [UN Doc. CEDAW/C/GC/29, 2013]).

Det är angeläget att hålla i åtanke att månggifte aktualiserar frågor om mänskliga rättigheter ur flera olika perspektiv. Utöver principer om likabehandling och icke-diskriminering bör t.ex. rätten till privat- och familjeliv uppmärksammas. Av Europadomstolens praxis framgår att konventionsstaterna visserligen har en bedömningsmarginal i denna typ av frågeställningar. Att i olika situationer bedöma hur dessa rättigheter förhåller sig till varandra kan dock ändå vara komplicerat.

Enligt äktenskapsbalkens bestämmelser ingås äktenskap mellan två personer. Tvegifte är straffbart i Sverige och var och en av makarna har rätt till skilsmässa utan betänketid. Även allmän åklagare har rätt att föra talan om äktenskapsskillnad.

Månggifte är dock tillåtet i flera andra länder. Huvudregeln i svensk internationell privaträtt är att ett utländskt äktenskap erkänns här om det är giltigt i det land där det ingicks. Ett konkret skäl till att huvudregeln har utformats på detta sätt är att personer utan anknytning till Sverige inte har haft anledning att ta de svenska normerna i beräkning när de ingått äktenskap enligt reglerna i sitt hemland.

Huvudregeln kompletteras dock av ett antal undantag då erkännande ska vägras, bl.a. i förhållande till månggifte. Ett månggifte som ingåtts utomlands av en person som är svensk medborgare eller har sin hemvist i Sverige ska normalt inte erkännas här. I de fall då ingen av parterna hade anknytning till Sverige när äktenskapet ingicks har dock myndigheterna möjlighet att vägra att erkänna ett månggifte endast om det anses uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen, så kallad ordre public.

Frågan om erkännande av ett månggifte kan komma under bl.a. Skatteverkets, Migrationsverkets och domstolsprövning. Skatteverket tar ställning till och registrerar uppgifter om bl.a. civilstånd i folkbokföringen. Migrationsverket prövar frågan inom ramen för en ansökan om uppehållstillstånd på grund av anknytning till en make i Sverige. Möjligheterna att få uppehållstillstånd i en situation där den person till vilken anknytning åberopas är gift med någon annan är mycket begränsade. En myndighets bedömning i fråga om äktenskapet är normalt inte bindande för andra myndigheter utan prövningen sker utifrån det aktuella sammanhanget. I praktiken torde dock andra myndigheter många gånger förlita sig på det som registrerats i folkbokföringen. Allmän domstol kan också komma att pröva erkännandefrågan i olika sammanhang, t.ex. i mål om familjerättsliga frågor.

Att ett äktenskap inte erkänns innebär att det inte får de rättsverkningar som ett äktenskap annars medför. Ett nekat erkännande av ett utländskt månggifte kan således få långtgående konsekvenser för parterna och deras närstående. Det skulle kunna handla om en förlorad rätt till underhåll, bodelning och arv. Samtidigt kan en rad rättsliga problem uppkomma även vid erkännande av ett utländskt månggifte eftersom svensk lagstiftning inte är anpassad efter sådana äktenskap. Det kan till exempel gälla frågor om bodelning och arv vid en skilsmässa eller ett dödsfall. Vid en sådan prövning tillämpas reglerna i svensk internationell privaträtt. Det innebär att utländsk rätt ska tillämpas ibland och svensk rätt ibland. Frågorna har såvitt känt hittills inte ställts på sin spets i svensk domstol.

Den internationellt privaträttsliga regleringen av de rättsverkningar som kan aktualiseras med anledning av ett äktenskap finns i en rad olika författningar, beroende på internationellt sammanhang och vilken rättsverkan det är fråga om. Nämnas kan exempelvis lagen (1990:272) om internationella frågor rörande makars och sambors förmögenhetsförhållanden. På området finns också EU-för-

ordningar och Haagkonventioner som på olika sätt kan komma att påverka bedömningen av ett utländskt äktenskaps rättsverkan i svenska sammanhang, t.ex. arvsförordningen och 2007 års Haagkonvention om underhåll.

Att säkerställa kvinnors rättigheter

Enligt svensk rätt är makar i ett äktenskap att anse som jämlika. Det är diskriminerande att – såsom är fallet i de flesta rättsordningar som tillåter månggifte – män tillåts att gifta sig med flera kvinnor, men kvinnor inte tillåts ingå äktenskap med flera män. Månggifte representerar en syn på äktenskapet som inte är förenlig med målen för svensk jämställdhetspolitik och bör därför motverkas. Detta gäller i synnerhet när det handlar om att förhindra att nya månggiften ingås. När det gäller äktenskap som ingås enligt svensk rätt eller av personer med anknytning till Sverige är vår lagstiftning mycket tydlig i detta avseende. För utländska månggiften som ingåtts av personer utan tidigare anknytning hit är dock praxis i dag att de erkänns här.

Det är i sammanhanget inte möjligt att bortse från det faktum att parterna i ett utländskt månggifte, vilka inte har någon tidigare anknytning till Sverige, i stor utsträckning torde ha inrättat sig efter det äktenskapet. Äktenskapet står i olika avseenden för juridisk och ekonomisk trygghet. Därför är det angeläget att när frågor om månggifte analyseras också lyfta frågan vad det får för konsekvenser för den enskilde att ett äktenskap inte erkänns eller på annan grund inte tillåts bestå. Att skydda kvinnors rättigheter även ur detta perspektiv är således av central betydelse. Även om det inte kan ges en avgörande betydelse bör det dessutom noteras att det inte kan förutsättas att parterna själva vill leva på något annat sätt. Därmed kan ett icke-erkännande eller en ofrivillig upplösning av ett äktenskap komma att uppfattas som kränkande av dem som berörs.

Vad vet vi om förekomsten av månggiften i Sverige?

Hösten 2017 gav regeringen Skatteverket i uppdrag att, med bistånd av Migrationsverket och Statistiska centralbyrån, sammanställa och analysera statistik och viss övrig information i folkbokföringsärenden som rör personer som är gifta med fler än en person. Skatte-

verkets rapport, som överlämnades till regeringen i början av 2018, visar att det förekommer i folkbokföringen att personer är registrerade som gifta med fler än en person (Månggifte i folkbokföringsregistret, promemoria 2018-01-25, dnr 204 402 092-17/113). I flertalet fall svarar dock registreringen enligt Skatteverket inte mot något verkligt månggifte. Registreringen kan i stället bero på till exempel att det inte har gått att styrka att ett tidigare äktenskap har upplösts genom skilsmässa eller att en make har avlidit. Skatteverket har med anledning av detta inlett en översyn av hur civilstånd ska registreras och hur Skatteverket ska hantera bevisvärderingen vid registrering.

Samtidigt finns det enligt Skatteverkets analys alltså fall som svarar mot ett reellt månggifte. Enligt Skatteverket handlar det om 152 personer som är folkbokförda i Sverige och som är gifta med flera personer. De allra flesta är män. Det vanligaste är enligt rapporten att endast två parter invandrar. Det finns dock 38 fall där mer än en make är folkbokförd i Sverige. I 14 fall som omfattar minst tre parter är personerna också folkbokförda på samma adress. Skatteverket betonar att det handlar om registermässiga uppgifter. Att utreda de faktiska bosättningsförhållandena skulle kräva intervjuer.

Reglering av månggifte i några andra europeiska länder

En översiktlig genomgång av regleringen av månggifte i Norden och i några av EU:s medlemsstater visar att det inte finns något enhetligt sätt att hantera frågor om månggifte på, vare sig när det gäller civilståndet som sådant eller dess rättsliga konsekvenser.

Det är inte tillåtet att ingå månggifte i något av våra nordiska grannländer. Den internationella privaträttens utformning skiljer sig dock något åt mellan länderna. Medan Norge har en lagstiftning som till sitt innehåll ligger mycket nära den svenska, har Danmark och Finland valt en delvis annan reglering.

I Norge pågår arbete med att se över lagstiftningen om erkännande av utländska månggiften. Inom ramen för detta arbete föreslog en extern utredare 2017 att lagen skulle ändras så att utländska månggiften, också i fall där parterna vid vigseln inte hade någon anknytning till Norge, som huvudregel inte längre ska erkännas i Norge. I rapporten problematiserar utredaren kring hur rättsverkningarna av ett sådant äktenskap kan hanteras. Utredaren konstaterar

att vissa rättsverkningar, t.ex. i fråga om moderskap och faderskap, inte är beroende av att ett äktenskap erkänns. I andra situationer skulle det kunna övervägas om uppfyllandet av äktenskapets rättsverkningar kan sökas i vigsellandet. Det förutses dock att det kan finnas situationer då detta av praktiska eller rättsliga skäl inte är möjligt. Så kan t.ex. vara fallet när det inte finns något fungerande rättsväsende i vigsellandet, om äktenskapsskillnad inte tillåts i vigsellandet eller om kvinnan inte har någon rätt till bodelning enligt vigsellandets rättsordning. Detta talar enligt utredaren för att det behöver finnas ett utrymme kvar att när det finns ”sterke grunner” erkänna polygama äktenskap. (”Utredning av ekteskapsloven § 18 a – barneekteskap og bigami”, Tone Linn Wærstad, Utredning avgitt Barne- og likestillingsdepartementet 1. Juni 2017.)

I Danmark och Finland gäller i stället att om en person på behörigt sätt ingått äktenskap utomlands med mer än en person, så erkänns samtliga äktenskap. Det är dock inte möjligt att leva som gift med fler än en make i Danmark respektive Finland. Det krävs då att personen skiljer sig från så många makar att endast ett äktenskap består. Av förarbetena till den finska lagstiftningen framgår att erkännandet av äktenskapet inte innebär att månggifte i sig godkänns i Finland. Betydelsen av erkännandet av ett äktenskaps giltighet ligger närmast i att faderskapet till, och vårdnaden om, ett barn samt underhållsskyldigheten gentemot make eller barn kan anses grunda sig på detta (RP 44/2001 rd s. 49). Vilken lag som ska tillämpas på rättsverkningarna bestäms enligt de finska lagvalsreglerna för den rättsverkan som görs gällande i det enskilda fallet.

Månggifte är förbjudet också i Island. När det gäller utländska månggiften erkänns i förekommande fall endast det första äktenskapet.

I Frankrike är det inte tillåtet att ingå månggifte. Månggifte anses strida mot ordre public. En fransk medborgare kan inte heller ingå månggifte i utlandet och sedan få det erkänt i Frankrike. Frågan om erkännande av månggifte som på ett giltigt sätt ingåtts i utlandet av utländska medborgare är mera komplex. Vissa – men inte alla – av rättsverkningarna av ett månggifte som ingåtts i utlandet av utländska medborgare erkänns i Frankrike. I praxis har det således ansetts möjligt att tillerkänna den andra hustrun rätt till utbetalning av livförsäkring och rätt till arv efter mannens död.

Inte heller i Tyskland är det tillåtet att ingå månggifte. När det gäller månggiften som ingåtts i utlandet, kan sådana äktenskap erkännas i Tyskland om äktenskapet är tillåtet enligt den lag som äktenskapet ingåtts i enlighet med och om det inte strider mot ordre public. Huruvida månggiften i fråga anses strida mot ordre public avgörs i varje enskilt fall. En omständighet som särskilt beaktas är parternas anknytning till Tyskland – ju starkare anknytning till Tyskland, desto större är sannolikheten att månggiften anses strida mot ordre public. Motsatt kan ett månggifte där parterna saknar anknytning till Tyskland erkännas.

Konsekvenser av tvegifte enligt svensk rätt

Enligt den tidigare gällande giftermålsbalken förelåg grund för återgång av ett äktenskap om det ingåtts i strid med ett ovillkorligt äktenskapshinder, såsom nära släktskap och bestående äktenskap. Återgångsdelning innebar att all egendom som en make hade vid vigseln eller som han eller hon därefter förvärvat genom arv, gåva eller testamente ansågs som hans eller hennes enskilda och alltså undantogs från bodelning. Underhållsbidrag kunde inte utdömas.

Enligt nuvarande svensk rätt gäller i stället att om ett tvegifte ingåtts består båda äktenskapen intill dess att något av dem upplöses, genom antingen äktenskapsskillnad eller dödsfall.

Bägge förbindelserna kan ge upphov till äktenskapliga rättsverkningar. Regleringen bygger på tanken att i första hand de berörda parterna själva ska avgöra om det första eller andra äktenskapet ska upplösas. Enligt 5 kap. 5 § äktenskapsbalken krävs ingen betänketid för att upplösa vare sig det första eller andra äktenskapet, men sedan ett av äktenskapen har upplösts, kan det andra äktenskapet upplösas endast enligt de allmänna bestämmelserna om äktenskapsskillnad i äktenskapsbalken. Om ingen av de berörda parterna vill upplösa äktenskapet, kan åklagare föra talan om upplösning av det senare ingångna äktenskapet.

Erkännande av ett utländskt äktenskaps rättsverkningar

Ett haltande rättsförhållande – t.ex. ett äktenskap som är giltigt i ett land men inte erkänns i ett annat – medför alltid en rättsosäkerhet för parterna.

Äktenskapet står i olika sammanhang för en juridisk trygghet, exempelvis genom den rätt till bodelning och arv som normalt följer med. Som nämnts inledningsvis har en svensk domstol möjlighet att, med stöd av det svenska internationellt privaträttsliga regelverket, ta upp och hantera t.ex. vissa bodelnings- eller arvsfrågor efter utländska äktenskap. De närmare förutsättningarna för en sådan prövning avgörs utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I vissa fall är domstolen hänvisad till att tillämpa utländsk rätt på frågor med koppling till äktenskapet. Det kan dock tänkas att den utländska rättens innehåll är så främmande att svensk domstol bedömer att den inte kan tillämpas här. I förlängningen uppstår då frågan vad som ska tillämpas i stället. Svensk rätt är inte anpassad efter utländska månggiften. Praxis på området är mycket begränsad och det är svårt att på förhand närmare bedöma hur domstolarna skulle förhålla sig till olika rättsverkningar som kan komma att aktualiseras med anledning av ett utländskt månggifte.

Om ett äktenskap inte erkänns i Sverige innebär det att parterna inte ses som gifta enligt svensk rätt och att de med den utgångspunkten inte heller omfattas av de rättsverkningar som ett äktenskap för med sig. Ett hinder mot att erkänna det utländska äktenskapet får således avgörande betydelse för möjligheterna att tillerkänna äktenskapet rättsverkningar. En förlorad rätt till bodelning, arv och eventuellt underhåll kan slå hårt mot dem som drabbas. Det finns en risk för att kvinnor och barn drabbas särskilt hårt av en sådan begränsning. De negativa konsekvenser som kan uppkomma vid ett icke-erkännande är ett av skälen bakom det undantag – den s.k. ventilen – som, om det finns synnerliga skäl, möjliggör erkännande av ett utländskt äktenskap som i annat fall inte skulle erkännas här. För att det ska anses vara fråga om synnerliga skäl krävs att ett nekat erkännande i det enskilda fallet medför allvarliga konsekvenser för parterna eller att det annars framstår som orimligt att inte erkänna äktenskapet (jfr prop. 2013/14:208 s. 135). Det bör noteras att parterna i en månggiftessituation inte, såsom många gånger är fallet om till exempel ett tvångsäktenskap eller ett barnäktenskap inte erkänns,

kan undvika de negativa konsekvenser som icke-erkännandet innebär genom att gifta (om) sig i Sverige.

Tidigare överväganden om månggifte

Frågeställningar kring månggifte i svensk rätt har tidigare behandlats bl.a. i familjelagssakkunnigas slutbetänkande Internationella familjerättsfrågor (SOU 1987:18). Deras uppdrag var, när det gäller de frågor som nu är aktuella, begränsat till att se över efterlevandeskyddet (bodelning och arv) i giltigt ingångna polygama äktenskap och föreslå lösningar på de rättsliga problem som kunde uppstå. I slutbetänkandet analyserades bl.a. frågan om vilket lands lag som skulle vara tillämplig i situationer när parterna i äktenskapet befinner sig i olika länder, t.ex. i fall då endast mannen, eller mannen och en hustru, flyttat till Sverige men en eller flera hustrur finns kvar i hemlandet. Sammantaget konstaterades att en rad udda lagvalssituationer kunde uppstå, t.ex. där svensk lag skulle bli tillämplig på förmögenhetsförhållandena mellan en man och en hustru med hemvist i Sverige medan utländsk lag skulle vara tillämplig i förhållande till övriga hustrur. Det kunde enligt familjelagssakkunniga inte komma i fråga att genom lagstiftning försöka lösa dessa komplexa frågeställningar. Frågan borde i stället överlämnas till rättstillämpningen. Även i situationen när enbart svensk lag enligt lagvalsreglerna skulle bli tillämplig på makarnas samtliga förbindelser – t.ex. i fall då samtliga parter i äktenskapet fått sin hemvist i Sverige – ansåg familjelagssakkunniga att en lagstiftning som skulle anpassa de gällande svenska reglerna om bodelning och arv till polygama äktenskap med nödvändighet skulle bli omfattande och komplicerad. Detta gällde även om man begränsade sig till huvudreglerna.

Slutsatsen blev att de relativt få polygama äktenskap som då förekom i Sverige inte motiverade en omfattande lagstiftning. Familjelagssakkunniga var inte heller säkra på att det skulle gå att hitta några klara och användbara regler som skulle ge ett materiellt tillfredsställande resultat i de situationer som kunde tänkas förekomma. Uppfattningen var alltså att problemen i stället fick lösas i det praktiska rättslivet. En grundsats borde dock enligt utredningen vara att de olika förbindelserna i ett polygamt äktenskap i princip betraktas som likvärdiga. En hustru i ett tidigare äktenskap borde alltså inte få en

förmånligare ställning vid bodelning och arv av det skälet att det äktenskapet ingåtts först (SOU 1987:18, s. 191 f.). Problematiken med makar i olika länder och en svensk reglering som bygger på monogami är fortfarande aktuell.

År 2004 omprövades den tidigare ståndpunkt som svensk rätt intagit i fråga om erkännande av äktenskap ingångna i utlandet. Reglerna om att inte erkänna utländska äktenskap som ingåtts i strid med svenska äktenskapshinder om någon av parterna hade anknytning till Sverige infördes då. Mot bakgrund av att ett nekat erkännande kan få olika rättsliga konsekvenser och leda till effekter som inte framstår som rimliga i det enskilda fallet infördes också en möjlighet att göra undantag från erkännandeförbudet, om det fanns särskilda (numera synnerliga) skäl (prop. 2003/04:48 s. 25 och 32). Lagrådet anmärkte 2004 att det, inför ställningstagandet till frågan om huruvida det borde införas en bestämmelse om att inte annat än undantagsvis erkänna vissa utländska äktenskap, hade varit värdefullt med en i vart fall översiktlig redogörelse för rättsverkningarna här i landet av ett erkännande respektive icke-erkännande av ett utländskt äktenskap. Lagrådet nämnde bl.a. frågor om underhållsskyldighet, gifto-rättsgemenskap, arvsrätt och gemensam vårdnad.

När det gäller månggifte kompliceras förhållandena särskilt just av att det handlar om rättsliga förhållanden som rör fler än två parter. Vanligtvis innefattar ett månggifte en man som är gift med två eller flera kvinnor och som således har en äktenskaplig relation till var och en av dessa. Kvinnorna är däremot inte gifta med varandra. Vid ställningstaganden kring hur månggiften ska hanteras rättligt, t.ex. att ett utländskt månggifte inte ska erkännas, aktualiseras således även frågor såsom om något av de aktuella äktenskapen bör bestå och i så fall vilket. Ytterligare en fråga är om och i så fall vilken betydelse det bör ha att någon eller flera av de berörda personerna har sin hemvist utomlands.

Behovet av en utredning

Sedan de familjelagssakkunniga såg över lagstiftningen i slutet av 1980-talet har förekomsten av månggifte i Sverige ökat, inte minst genom ett ökat antal asylsökande. Enligt Skatteverkets rapport från början av året är 152 personer folkbokförda i Sverige som gifta med

fler än en person. Frågan har därmed fått förnyad aktualitet. Också i våra nordiska grannländer och inom EU har frågan om månggifte uppmärksammats i rättsutvecklingen.

Som framgått ovan är månggiften problematiska och inte förenliga med svensk jämställdhetspolitik. Problematiken är kopplad såväl till civilståndet som sådant som till hanteringen av de rättsliga konsekvenserna, oavsett om äktenskapet erkänns eller inte erkänns. Statens ansvar att säkerställa kvinnors möjligheter att åtnjuta de mänskliga rättigheterna liksom rätten till likabehandling och vikten av att skydda kvinnors rättigheter i äktenskapet och i samhället medför att det är nödvändigt att säkerställa att lagstiftningen är tydlig i fråga om utländska månggiften i Sverige. Detta gäller såväl äktenskap som ingåtts av personer med anknytning till Sverige, som äktenskap som ingåtts av personer som saknar sådan anknytning. Enligt regeringen är det därför angeläget att regleringen ses över.

Riksdagen har också tillkännagett som sin mening att regeringen bör överväga om det finns behov av förtydliganden i lagstiftningen i syfte att säkerställa att polygama äktenskap inte erkänns i Sverige (bet. 2016/17:CU10 punkt 2, rskr. 2016/17:189). Vidare har riksdagen tillkännagett som sin mening att regeringen snarast möjligt bör ge en utredning i uppdrag att se över lagstiftningen i syfte att säkerställa att utländska polygama äktenskap inte erkänns i Sverige (bet. 2017/18:CU8 punkt 3, rskr. 2017/18:192).

Uppdraget

En särskild utredare ska se över regleringen om erkännande av utländska månggiften i Sverige. Syftet med översynen är att åstadkomma ett starkare skydd mot månggifte. I uppdraget ingår att, med särskilt fokus på att säkerställa kvinnors ekonomiska rättigheter, uppmärksamma rättsverkningarna för parterna när ett månggifte inte tillåts bestå. Utredarens uppdrag innefattar att särskilt undersöka följande.

Utredaren ska analysera och ta ställning till hur erkännande av utländska månggiften kan förhindras i Sverige eller hur det på annat sätt kan förhindras att utländska månggiften består här. Detta innefattar också att överväga en lämplig ordning när det gäller frågan om vilket eller vilka av de aktuella äktenskapen som inte ska erkännas eller annars inte bestå.

Utredaren ska vidare redogöra för rättsverkningarna av att ett utländskt månggifte inte erkänns eller annars inte tillåts bestå i Sverige i jämförelse med om månggiftet skulle erkänts här samt analysera och ta ställning till hur konsekvenser som framstår som orimliga i förhållande till de personer som berörs kan undvikas.

Utredaren ska även analysera vad eventuella lagändringar skulle innebära i förhållande till de andra utländska äktenskap som inte erkänns i Sverige samt överväga och ta ställning till om det finns anledning att föreslå motsvarande ändringar även i förhållande till dessa.

Mot bakgrund av den utveckling som skett, där det ansetts att allt fler hinder mot erkännande av utländska äktenskap bör vara tillämpliga oberoende av parternas anknytning till Sverige vid äktenskapets ingående, ska utredaren slutligen också överväga och ta ställning till om begränsningarna till situationer när parterna har anknytning till Sverige är ändamålsenliga eller om det finns anledning att ändra i regleringen.

Utredaren ska lämna förslag till nödvändiga författningsändringar.

Utredningens bedrivande och konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska undersöka och beskriva hur de frågor som uppdraget omfattar behandlas i några länder som är jämförbara med Sverige.

Utredaren ska säkerställa att de förslag som lämnas är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen och den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Om förslagen har betydelse för något av Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter, ska konsekvenserna i detta avseende anges. Även andra internationella åtaganden av relevans för frågor som omfattas av uppdraget ska uppmärksammas och beaktas.

Utredaren ska genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv i den analys som görs. Utredaren ska också ha ett barnrättsperspektiv, där barns och ungas egna åsikter och erfarenheter beaktas. Statistik som utredaren redovisar ska vara köns- och åldersuppdelad. Om förslagen inte bedöms ha betydelse för jämställdheten mellan kvinnor och män enligt 15 § kommittéförordningen, ska detta motiveras.

Utredaren ska tillämpa riktlinjerna i kommittéförordningen (1998:1474) och för det fall utredaren lämnar förslag som innebär kostnadsökningar för det allmänna ska förslag till finansiering lämnas.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska samråda med och inhämta upplysningar från berörda företrädare för Migrationsverket, Skatteverket, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen och, vid behov, andra myndigheter och organisationer som kan vara berörda. Vidare ska en parlamentarisk referensgrupp tillsättas.

Utredaren ska hålla sig informerad om och vid behov beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet och utredningsväsendet.

Uppdraget ska redovisas senast den 20 januari 2020.

(Justitiedepartementet)

Statens offentliga utredningar 2020

Kronologisk förteckning

1. Översyn av yrket personlig assistent
– ett viktigt yrke som förtjänar bra
villkor. S.
2. Skärpta regler om utländska
månggiften. Ju.

Statens offentliga utredningar 2020

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Skärpta regler om utländska
månggiften. [2]

Socialdepartementet

Översyn av yrket personlig assistent – ett
viktigt yrke som förtjänar bra villkor.
[1]